

รายงานการวิจัย

โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัด
ลำพูน

Elderly School: Form and Welfare of the Elderly of the Temple
and Community of Lamphun Province

โดย

พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.ดร.

พระใบฎีกาธวัชชัย ไชยวุฒิ

ผศ.ดร.เสนห์ ใจสิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761223

รายงานการวิจัย

โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัด

ลำพูน

Elderly School: Form and Welfare of the Elderly of the Temple
and Community of Lamphun Province

โดย

พระครูสิทธิสุตานุยุต, ผศ.ดร.

พระใบฎีกาธวัชชัย ไชยวุฒิ

ผศ.ดร.เสนห์ ใจสิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

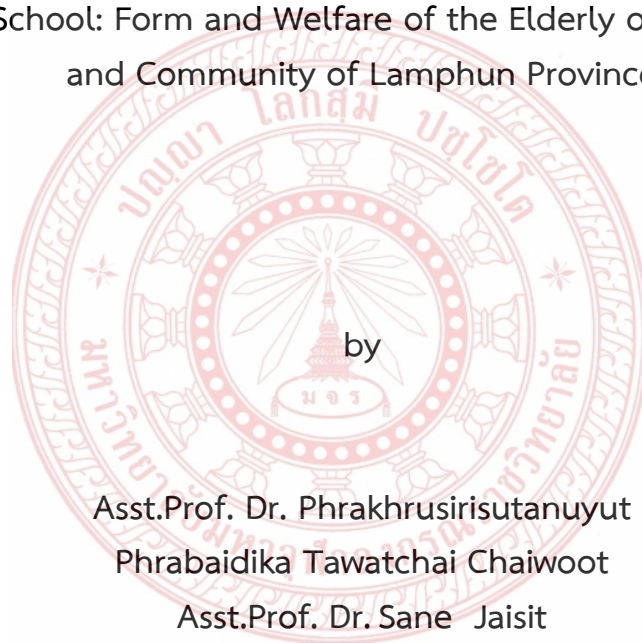
MCU RS 610761223

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Elderly School: Form and Welfare of the Elderly of the Temple
and Community of Lamphun Province

Asst.Prof. Dr. Phrakhrusirisutanuyut
Phrabaidika Tawatchai Chaiwoot
Asst.Prof. Dr. Sane Jaisit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Lamphun Buddhist College
B.E.2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 610761223

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน
จังหวัดลำพูน
ผู้วิจัย : พระครูสิริสุตานุยุต, ดร., พระใบฎีกาธวัชชัย ไชยวุฒิ, ผศ.ดร.เสนห์ ใจสิทธิ์
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
ปีงบประมาณ : ๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ๒) เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน โดยการศึกษาจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย รวมทั้งสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๕ รูป/คน ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และดำเนินการเก็บข้อมูลพร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ความหมายของสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และเครือข่ายทางสังคม เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการจัดสวัสดิการของโรงเรียนผู้สูงอายุและเพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัด เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

ผลการวิจัยพบว่า

๑) กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน มีกระบวนการต่างๆ ได้แก่ การกำหนดนโยบาย การวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ การกำหนดโครงสร้างและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอน การพัฒนาโรงเรียน การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ และการติดตามประเมินผลและการวิเคราะห์ผลการดำเนินการ

๒) การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน มีการจัดสวัสดิการอยู่ ๔ อย่าง คือ การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ จะเป็นในรูปแบบของการจัดสวัสดิการทั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และกิจกรรมต่างๆ การจัดสวัสดิการชมรมให้ผู้สูงอายุ ได้แก่ กิจกรรมอาสาป็นสุข กองทุนขยะบุญ ชมรมฌาปนกิจสงเคราะห์ และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน และการจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ

๓) รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน รูปแบบการจัดสวัสดิการมีอยู่ ๒ รูปแบบคือ ๑) รูปแบบการสังคมสงเคราะห์ เป็นการบูรณาการร่วมกันในการช่วยเหลือผู้สูงอายุของวัดและชุมชนโดยให้ความรู้ ผ่านกระบวนการของโรงเรียนผู้สูงอายุ การสร้างอาชีพ เช่น การทำผ้ามัดย้อม การทำไม้กวาด และการประดิษฐ์พวงหรีดและดอกไม้จันทน์ และการสร้างคุณภาพชีวิต ผ่านกิจกรรมโครงการอาสาป็นสุข และกิจกรรมเพื่อนเยี่ยม

เพื่อน และ ๒) รูปแบบการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุ พบว่ามีอยู่ ๒ รูปแบบคือ การพัฒนาสวัสดิการด้านสุขภาพะ อันได้แก่ ทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา และการพัฒนาสวัสดิการด้วยการเผยแพร่ธรรมะ เช่น การเข้าวัดทำบุญในวันสำคัญ การทำบุญ ๙ วัด การจัดกิจกรรมธรรมะสัญจร

Research Title: Elderly School: Form and Welfare of the Elderly of the Temple and Community of Lamphun Province

Researcher: Asst.prof. Dr. Phrakru Sirisutanuyut,
Phrabaidika Tawatchai Chaiwoot, Asst.Prof. Dr. Sane Jaisit

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Lamphun Buddhist College

Fiscal Year: 2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

Research study Elderly School: Form and Welfare of the Elderly of the Temple and Community of Lamphun Province, objective of the research is 1) to study the process and management of elderly schools in Lamphun Province 2) to study the elderly welfare management of temples and communities in Lamphun Province and 3) to present the Form and Welfare of the Elderly of the Temple and Community of Lamphun Province. his research study This is a mixed research study in both documentary research and qualitative research. By using a hybrid research methodology. By studying the relevant documents and evidence from the book research report minutes of the meeting, photos and interviews with 15 key informants. The tools used in the research were interviews with key informants. And collecting data and analyzing information about concepts definition of social welfare for the elderly, elderly school and social networks to analyze the form and process of welfare management of the elderly school and to see the knowledge set, the process and the elderly welfare management of the temple and the community of the elderly school in the province To be applied at the policy level, community organizations and individuals.

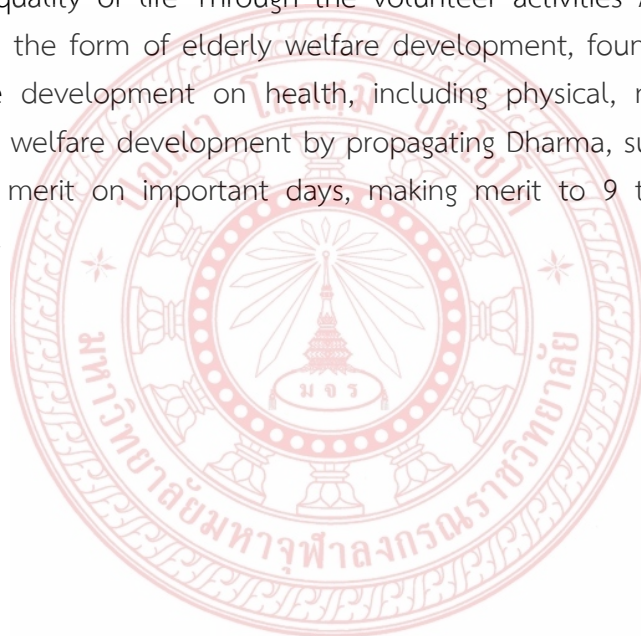
The research found :

1) Process and management of elderly schools in Lamphun Province, there are various processes including policy formulation, planning for the elderly school operation, determining the structure and management of elderly schools, determination of teaching and learning structures, school development, elderly school management and monitoring, evaluating and analyzing results of operations.

2) Elderly welfare management of temples and communities in Lamphun Province, there are 4 welfare arrangements, namely welfare for the elderly school.

Will be in the form of welfare for the whole school, the Elderly Club and various activities. Providing welfare for the elderly to the community, such as volunteer activities, Waste merit fund, funeral welfare club and the Center for Quality of Life and Elderly Occupation Promotion. Elderly welfare arrangement by temples and communities and managing the elderly network.

3) Form and Welfare of the Elderly of the Temple and Community of Lamphun Province, there are 2 forms of welfare arrangements is 1) Social work model Is a mutual integration in helping the elderly of the temple and the community by educating Through the process of the elderly school, career institute such as making a tie dye fabric, making a broom, and making a wreath and flowers, and creating a quality of life Through the volunteer activities And friends visiting activities. And 2) the form of elderly welfare development, found that there are 2 types is welfare development on health, including physical, mental, social and intellectual. And welfare development by propagating Dharma, such as entering the temple, making merit on important days, making merit to 9 temples, organizing Dharma roaming.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน จังหวัดลำพูน สำเร็จได้ด้วยอาศัยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากคณะผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งเป็นบุคลากรของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการร่วมเก็บข้อมูลภาคสนามและการลงพื้นที่วิจัย อีกทั้งยังให้กำลังใจและให้คำแนะนำชี้แนะจนทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

ผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษาและติดตามงานวิจัยด้วยดีตลอดมา

งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์แบบด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน ที่ได้ให้โอกาสแก่คณะผู้วิจัยในการดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในทางวิชาการ และคณะผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณครุบาอาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ที่ได้ให้กำลังใจและคอยสอบถามความก้าวหน้าด้วยดีเสมอมา

พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.ดร. และคณะ

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญแผนภาพ.....	ช
สารบัญรูปภาพ.....	ซ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ แนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ.....	๖
๒.๒ แนวคิดเรื่องสวัสดิการสังคม.....	๑๘
๒.๓ แนวคิดเรื่องโรงเรียนผู้สูงอายุ.....	๓๕
๒.๔ แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม.....	๔๐
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๙
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๖๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๒
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๖๓
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๖๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๕
๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....	๖๖

บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๖๗
๔.๑ กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน.....	๖๗
๔.๒ การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน.....	๑๐๒
๔.๓ รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน ของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน.....	๑๑๔
๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๒๗
 บทที่ ๕ สรุปผลการศึกษา.....	๑๓๐
๕.๑ สรุปผลการศึกษา.....	๑๓๐
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๓๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๕
 บรรณานุกรม.....	๑๓๗
 ภาคผนวก.....	๑๔๔
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๔๕
ภาคผนวก ข กิจกรรมการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ตามแผนการที่วางไว้.....	๑๕๘
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๖๐
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์.....	๑๖๓
ภาคผนวก จ ภาพถ่ายกิจกรรมการดำเนินการวิจัย.....	๑๖๖
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๖๙
 ประวัติผู้วิจัย.....	๑๗๗

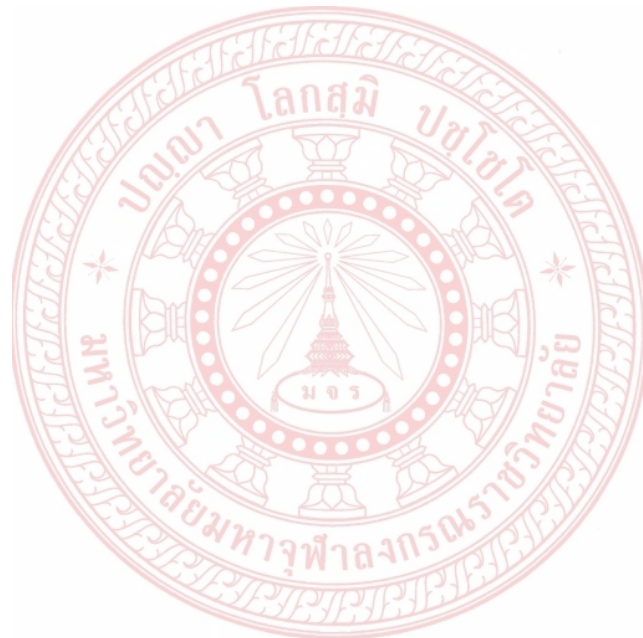
สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๔.๑ โครงสร้างการบริหาร.....	๘๖
๔.๒ โครงสร้างคณะกรรมการนักเรียน.....	๘๘
๔.๓ กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ.....	๑๐๒
๔.๔ การจัดสวัสดิการของวัดและชุมชน.....	๑๑๓
๔.๕ รูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน.....	๑๒๖
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๒๗

สารบัญรูปร่าง

รูปร่างที่	หน้า
๔.๑ โครงสร้างการบริหารโรงเรียนดอกซอมพอ.....	๗๙
๔.๒ โครงสร้างคณะกรรมการโรงเรียนดอกซอมพอ.....	๘๐
๔.๓ โรงเรียนดอกซอมพอ.....	๘๑
๔.๔ อาคารเรียนมหาวิทยาลัยอุโมงค์สร้างพลเมืองอาคารเรียนของโรงเรียนผู้สูงอายุ ดอกซอมพอ.....	๙๓
๔.๕ อาคารเรียนโรงเรียนผู้สูงตำบลหนองล่อง.....	๙๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ โดยมีประชากรสูงอายุมากกว่าร้อยละ ๑๐ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุในสังคมไทยมีสาเหตุหลักเนื่องมาจากการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์อย่างรวดเร็วทำให้เกิดการเพิ่มจำนวนและสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุและส่งผลกระทบต่อสังคมและระบบเศรษฐกิจตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรของประเทศในอนาคตด้วยสูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายอันเป็นผลมาจากความเสื่อมและความสามารถในการทำหน้าที่ลดลง ก่อให้เกิดปัญหาด้านต่าง ๆ^๑ จากข้อมูลตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๖๔) กล่าวว่า ในช่วงปี ๒๕๕๔ จำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุ (ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปี ขึ้นไป) ของประเทศไทยเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็ว ทำให้โครงสร้างประชากรของประเทศไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ระยะที่เรียกว่า ภาวะประชากรผู้สูงอายุ (Population ageing) เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในประเทศที่พัฒนาแล้ว การเข้าสู่ภาวะประชากรผู้สูงอายุจะมีผลต่อสภาพทางสังคม ภาวะเศรษฐกิจ และการจ้างงาน ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่องในระยะยาว^๒ อัตราการเพิ่มของจำนวนผู้สูงอายุ ในที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนั้นย่อมเป็นผลให้สังคมมีภาระที่ต้องดูแลเพิ่มขึ้น ในเรื่องการดูแลสุขภาพพยาบาล การรักษาสุขภาพอนามัย เงินสวัสดิการ เงินบำเหน็จบำนาญ การจัดการด้านที่พักอาศัย รวมไปถึงการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ^๓ นอกเหนือจากปัญหาดังกล่าวแล้วภาวะความสูงอายุก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทั้ง ในเชิงร่างกาย จิตใจ และสถานภาพทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งกีดกั้นกดดันให้ผู้สูงอายุต้องกลายมาเป็นผู้ต้องการพึ่งพิงสถาบันทางสังคมต่าง ๆ อาทิ รัฐ ชุมชน ครอบครัว องค์กรอิสระ และองค์กรภาคเอกชน ทั้งในด้านสินค้าและบริการทางสังคม^๔ ตลอดถึงสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ที่รอการจัดสรรรอรับการช่วยเหลือจากภาคส่วนต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว

^๑ พวงนรินทร์ คำบุก, *ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลหัวงม อำเภอมหาสารคาม จังหวัดบุรีรัมย์*, (บทความวิจัย: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๑.

^๒ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, *แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๖๔)*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพปัญญา, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

^๓ สุรกุล เจนอบรม, *วิทยาการผู้สูงอายุ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓.

^๔ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, *สวัสดิการผู้สูงอายุ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

จากสถานการณ์ที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ทำให้เห็นว่าสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มเรื่อย ๆ โดยสวัสดิการที่รัฐจัดสรรอาจจะไม่ทั่วถึงและเพียงพอต่อการดำรงชีพในยุคปัจจุบัน และต่อไปในอนาคตผู้สูงอายุในอนาคตจำเป็นต้องหันมาพึ่งพาตนเอง โดยการใช้ความสามารถที่ตนมี ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม โดยการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ความสามารถของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม ภายใต้การใกล้เคียงเชิงคุณค่าระหว่างค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ และการสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เป็นกระบวนการจัดสรรทรัพยากรภายใต้เงื่อนไขทางสังคมให้เกิดประสิทธิภาพด้วยการสร้างหน่วยปฏิสัมพันธ์ย่อย^๕ เพราะสังคมผู้สูงอายุในอนาคตจะมีบริบทแตกต่างจากในปัจจุบัน โดยเมื่อผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ย่อมทำให้ผู้สูงอายุมีอิสรภาพในการกำหนดชีวิตในแบบของตนเอง^๖

นอกเหนือจากปัญหาข้างต้นแล้วการพัฒนาส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุจึงเป็นแนวคิดหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระดับ ให้ลดลงได้ ภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐ ชุมชน และครอบครัว เพราะผู้สูงอายุเป็นบุคคล ที่สถาบันครอบครัวไทยให้การเคารพยกย่องมากที่สุด เพราะผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในชีวิตสูง เป็นผู้ถ่ายทอดความสามารถ ประเพณี วัฒนธรรมและค่านิยมจิตใจ ให้แก่บุคคลในครอบครัว ชุมชน และสังคมประเทศชาติ จากปฏิญญาผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ รัฐบาล องค์กรเอกชน ประชาชน และสถาบันต่าง ๆ ได้เห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุ จึงเสนอให้ตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าของผู้สูงอายุ ซึ่งได้ทำประโยชน์ในฐานะ "ผู้ให้" แก่สังคมมาโดยตลอด ดังนั้นจึงควรได้รับผลในฐานะเป็น "ผู้รับ" จากสังคมด้วย ปฏิญญาผู้สูงอายุไทย จึงเป็นพันธกรณีเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ ซึ่งได้กำหนดสาระสำคัญไว้ ๑๐ ข้อ^๗ โดยเฉพาะในข้อที่ ๓ ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน เพื่อสามารถปรับบทบาทของตนให้สมวัย ข้อที่ ๔ ผู้สูงอายุควรได้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้สังคม มีโอกาสได้ทำงานที่เหมาะสมกับวัยและตามความสมัครใจ โดยได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเห็นชีวิตมีคุณค่าและข้อที่ ๕ ผู้สูงอายุควรได้เรียนรู้ในการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง ต้องมีหลักประกันและสามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพอนามัยอย่างครบวงจรโดยเท่าเทียมกัน รวมทั้งได้รับการดูแลจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างสงบตามคตินิยม ได้เกิดเป็นแนวคิดในการดำเนินการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ การส่งเสริมการพัฒนาตนเอง การดูแล คุ้มครอง พิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ และการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ตลอดถึงการเสริมสร้างศักยภาพ คุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้เป็นที่ประจักษ์และ

^๕ มন্ত্রী ประเสริฐรุ่งเรือง, “การสร้างทางเลือกทางสังคมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในภาคอีสาน”, **คุษณินพนธ์ปรัชญาคุษณินบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓).

^๖ World Health Organization, **Ageing and Life Course**, [ออนไลน์], แหล่งอ้างอิง: http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/ [๕ กันยายน ๒๕๖๐].

^๗ คุรยละเอียดใน, **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๖๔)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพพิญานิสัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

ยอมรับ ในเรื่องการส่งเสริมเผยแพร่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบทอดต่อไป จึงเกิดเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละชุมชนโดยการดำเนินงานของวัด ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุในชุมชนนั้น ๆ

โรงเรียนผู้สูงอายุ จึงเป็นรูปแบบหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษา การพัฒนาทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชนโรงเรียน ผู้สูงอายุหลายแห่งตั้งขึ้นโดยใช้อาคารเรียนเก่าของโรงเรียนที่เลิกกิจการหรือตั้งอยู่ในชมรมผู้สูงอายุ ภายในวัด บางแห่งใช้บ้านของผู้ริเริ่มก่อตั้งเป็นสถานที่ดำเนินการการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในระยะแรก อาจเป็นเพียงการรวมกลุ่มพบปะพูดคุยกัน แล้วจึงค่อย ๆ มีรูปแบบชัดเจนขึ้น มีกิจกรรมที่หลากหลายตามความต้องการของผู้สูงอายุ หรืออาจเป็นการขยายกิจกรรมจากที่มีการดำเนินการอยู่แล้ว เช่น ศูนย์บริการทางสังคมแบบมีส่วนร่วม (ศาลาสว่างสุข) ศูนย์สามวัย ธนาคารความดี โรงเรียนชราบาล เป็นต้น โรงเรียนผู้สูงอายุสามารถมีรูปแบบและกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ ความต้องการของผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ จะกำหนดตารางกิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ไว้ชัดเจน ระยะเวลาเปิดเรียนอาจเป็นตลอดปีหรือเปิดเป็นช่วงเวลาตามหลักสูตรที่จัดอบรม ส่วนใหญ่จะจัดกิจกรรมสัปดาห์ละ ๑ วัน

ดังนั้นจะเห็นถึงความสำคัญต่อการจัดการและแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุ แนวทางการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม ในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของของผู้สูงวัย การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุจึงเป็นการเรียนรู้การจัดการสุขภาพผู้สูงอายุ ของกลุ่มผู้สูงอายุ และคนทุกกลุ่มวัย ในการดูแลสุขภาพของตนเอง เพื่อยืดระยะเวลาการเจ็บป่วยด้วยโรคที่เกิดจาก ภาวะการเสื่อมถอยของสภาพร่างกายรวมทั้งลดภาวะพึ่งพิงวัยแรงงานในระดับครอบครัวและสังคม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงแนวคิดกระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้วิจัย ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการและวางแผนแนวทางในการแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุ และศึกษาการจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เพื่อนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน ภายใต้งานวิจัย เรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาและรูปแบบแนวทางการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม ช่วยเหลือตัวเองได้ตามอัตภาพและไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น และสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ซึ่งจะช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน
๒. เพื่อศึกษาการจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๓.๑ กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน ดังนี้

- การศึกษากระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน
- การศึกษาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน
- การนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ได้แก่

- ๑) โรงเรียนดอกขอมพอ เทศบาลตำบลอุโมงค์
- ๒) โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองล่อง อำเภอยางหริ่ง
- ๓) โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแม่แรง อำเภอบ้านโฮ่ง
- ๔) โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ่ง
- ๕) โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้
- ๖) โรงเรียนผู้สูงอายุสามไต่บ้านอิทธิยา อำเภอบ้านธิ
- ๗) โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลทุ่งหัวช้าง อำเภอบ้านธิ
- ๘) โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลทาบลาตุก อำเภอมะหา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน โดยการสัมภาษณ์ ผู้บริหาร คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน ตัวแทนผู้สูงอายุ และผู้เกี่ยวข้องของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน จำนวน ๑๕ รูป/คน เพื่อรับทราบข้อมูลในเนื้อหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยใช้ระยะเวลา ๑ ปี

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

รูปแบบ หมายถึง ลักษณะที่กำหนดขึ้นเป็นหลักเกณฑ์ หรือแนวทางมาตรฐานในการปฏิบัติซึ่งเป็นที่ยอมรับ และใช้กันโดยทั่วไป

สวัสดิการผู้สูงอายุ หมายถึง การคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนผู้สูงอายุ ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการแพทย์และสาธารณสุข ด้านการศึกษา การศาสนา ข้อมูลข่าวสาร และด้านการพัฒนาตนเอง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่าย/ชุมชน เป็นต้น

ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่อยู่ในช่วงปัจฉิมวัย คือ ช่วงปลายของชีวิตเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังขารร่างกาย จิตใจ และบทบาททางสังคม โดยเฉพาะด้านร่างกาย ก็เสื่อมลงไปตามอายุขัยแห่งวัยมนุษย์

โรงเรียนผู้สูงอายุ หมายถึง โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการส่งเสริมสวัสดิการของผู้สูงอายุ ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษา การพัฒนาทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยาการจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชนต่อไปมิให้หายสูญ

ชุมชน หมายถึง หมู่ชน, กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันมีความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน มีความสัมพันธ์ และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน

วัด หมายถึง ศาสนสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชน และเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญ การประชุม และการพบปะแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ภายในชุมชนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน มีกรอบแนวคิดในดำเนินการศึกษากระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ และศึกษาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนในจังหวัดลำพูน เพื่อนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งกายและใจ ใช้ชีวิตในปีนปลายอย่างมีคุณค่าและมีความสุข

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ได้ทราบกระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน
๒. ได้ทราบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน
๓. ได้นำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในบทนี้จะนำเสนอในประเด็นดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ
- ๒.๒ แนวคิดเรื่องสวัสดิการสังคม
- ๒.๓ แนวคิดเรื่องโรงเรียนผู้สูงอายุ
- ๒.๔ แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ

วัยสูงอายุ หรือ วัยชรา หมายถึง มนุษย์ที่มีอายุอยู่ในช่วงปลายของชีวิต นิยามของผู้สูงอายุ อาจแตกต่างกันไปเมื่อพิจารณาจากแง่มุมต่าง ๆ อาทิ ทางชีววิทยา ประชากรศาสตร์ การจ้างงาน และทางสังคมวิทยา ในทางสถิติมักถือว่าผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุคือบุคคลที่มีอายุ ๖๐-๖๕ ปีขึ้นไป สำหรับประเทศไทยกำหนดไว้ว่าผู้สูงอายุคือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป ประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งประเทศสูงกว่าประเทศกำลังพัฒนา

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิด

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของไทยที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วง ๓ - ๔ ทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้ประเทศเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงวัย ตั้งแต่ประมาณปี ๒๕๔๓ - ๒๕๔๔ คือ มีประชากรอายุ ๖๐ ปีคิดเป็นสัดส่วนมากกว่าร้อยละ ๑๐ ของประชากรทั้งหมด นอกจากสัดส่วนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นแล้ว ยังมีอีกตัวบ่งชี้หนึ่งซึ่งแสดงถึงการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยแล้ว นั่นคือ “ดัชนีการสูงวัย” (Aging index) ซึ่งแสดงถึงการเปรียบเทียบโครงสร้างการทดแทนกันของประชากรกลุ่มผู้สูงอายุ (อายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป) กับกลุ่มประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี) โดยดัชนีการสูงวัยมีค่าต่ำกว่า ๑๐๐ แสดงว่าจำนวนประชากรสูงอายุน้อยกว่าจำนวนเด็ก แต่ในทางตรงข้ามถ้าดัชนีมีค่าเกินกว่า ๑๐๐ แสดงว่าจำนวนประชากรสูงอายุนั้นมีมากกว่าจำนวนประชากรเด็ก ปัจจุบันประชากรโลกมีอายุสูงขึ้น จึงมีการใช้ดัชนีการสูงวัยจำแนกสังคม ดังนี้

- สังคมเยาว์วัย (young society) หมายถึงค่าดัชนีต่ำกว่า ๕๐
- สังคมสูงวัย (aged society) หมายถึงค่าดัชนีระหว่าง ๕๐ -๑๑๙.๙
- สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (completed aged society) หมายถึงค่าดัชนีระหว่าง ๑๒๐ -

- สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (super aged society) หมายถึงค่าดัชนีตั้งแต่ ๒๐๐ ขึ้นไป

สาเหตุสำคัญของการเพิ่มสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว เนื่องมาจากปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ คือ (๑) การลดลงของภาวะเจริญพันธุ์หรือการเกิดน้อยลง จากข้อมูลอัตราเจริญพันธุ์รวม แสดงให้เห็นว่าจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งมีตลอดวัยเจริญพันธุ์ได้ลดลงเป็นลำดับ จาก ๔.๙ คน ต่อสตรี ๑ คน ในปี ๒๕๑๗ เหลือเพียงประมาณ ๑.๖ คน ต่อสตรี ๑ คน ในปี ๒๕๕๖ และเหลือประมาณ ๑.๓ คน ในปี ๒๕๗๖ (๒) การลดภาวะการณตยทำให้อายุคนไทยยืนยาวขึ้น ดูได้จากอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดของคนไทย เมื่อ ๕๐ ปี ก่อน อายุคาดเฉลี่ยฯ ของเพศชายประมาณ ๕๕ ปี เพศหญิงประมาณ ๖๒ ปี แต่ปัจจุบัน (๒๕๕๗) อายุคาดเฉลี่ยฯ ได้เพิ่มสูงขึ้น โดยเพศชายประมาณ ๗๒ ปี เพศหญิง ประมาณ ๗๙ ปี และอีกสิบปี ข้างหน้า อายุคาดเฉลี่ยฯ ของเพศชายประมาณ ๗๖ ปี และเพศหญิงประมาณ ๘๓ ปี

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ประชากรวัยเด็กลดลงอย่างรวดเร็วจนนำมาสู่การเพิ่มขึ้นของสัดส่วนประชากรสูงอายุซึ่งมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย ปี ๒๕๕๘ -๒๕๗๓ จะเห็นว่าภาพรวมประเทศไทยอยู่ในสถานการณ์ “สังคมสูงวัย” (aged society) และในอีก ๑๐ ปี ข้างหน้า จะเริ่มเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (completed aged society)^๑

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สถานการณ์ผู้สูงอายุในปัจจุบันเป็นสถานการณ์ที่มีแนวโน้มของจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นในอัตราแบบก้าวกระโดด ทั้งนี้เพราะสังคมไทยในปัจจุบันเปลี่ยนจากสังคมที่นิยมการมีลูกไปเป็นสังคมแบบเดี่ยวมากขึ้น หลายคู่ชายหญิงที่ทั้งแต่งงานและไม่แต่งงานไม่นิยมที่จะมีลูกกัน จึงส่งผลให้มีอัตราการเกิดที่น้อยลง และอัตราการตายยังลดต่ำลงไปด้วย คือมีอัตราการตายเฉลี่ยลดลง เพราะคนไทยมีอายุยืนขึ้น จากรายงานการศึกษาสถานการณ์ผู้สูงอายุในปี ๒๕๕๙ พบว่า ประชากรไทยมีจำนวน ๖๖ ล้านคนในปี ๒๕๐๓ และได้เพิ่มจนมีจำนวนครบ ๖๐ ล้านคนในปี ๒๕๓๙ นับจากปีนั้นถึงปัจจุบันในปี ๒๕๕๙ นี้เป็นเวลานานถึง ๒๐ ปี แต่ประชากรไทยเพิ่มขึ้นอีกไม่ถึง ๖ ล้านคน เป็น ๖๕.๙ ล้านคนในปัจจุบัน อัตราที่เร่งเร็วขึ้น ในปี ๒๕๐๓ ประเทศไทยมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปเพียง ๑ ล้านคน หรือคิดเป็นเพียงร้อยละ ๔ ของประชากร ๖๖ ล้านคนเท่านั้น จนถึงปี ๒๕๔๘ เมื่อประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุเป็นปีแรกเมื่อมีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ ๑๐ ของประชากร ๖๓ ล้านคน หรือเท่ากับมีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากกว่า ๖ ล้านคน ในปี ๒๕๕๙ นี้ ในจำนวนประชากรไทย ๖๕.๙ ล้านคน มีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ๑๑ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๕ ของประชากรทั้งหมด คาดประมาณว่า... ในปี ๒๕๖๔ ประเทศไทยจะเข้าสู่ “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” เมื่อประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ ๒๐ ของประชากรทั้งหมด ในปี ๒๕๗๔ ประเทศไทยจะเข้าสู่ “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” เมื่อประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ ๒๘ ของประชากรทั้งหมด^๒

^๑ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ประชากรสูงอายุไทย : ปัจจุบันและอนาคต, (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร : สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๗), หน้า ๑-๓.

^๒ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย มหาวิทยาลัยมหิดล, สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรินท์เทอรี่ จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๒๒-๒๕.

๒.๑.๒ ความหมายของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ เป็นคำกล่าวที่ใช้เรียกผู้ที่อยู่ในวัยชรา โดยความเข้าใจส่วนมากเรามักจะเข้าใจกันว่าผู้สูงอายุ คือผู้ที่มีความเปลี่ยนแปลงทางสภาพร่างกายที่เห็นชัดเจน เช่น ผิวหนังเหี่ยวย่น ผมหงอกขาว ฟันหลุดร่วง เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน ผู้สูงวัยบางคนก็เข้าสู่ภาวะผู้สูงอายุกลับไม่ปรากฏความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายใดๆ เลย และบางคนยังดูเสมือนกับว่ายังไม่ใช่ว่าผู้สูงอายุ มีนักคิดนักทฤษฎีได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้หลากหลายแนวคิด ดังนี้

บรรลุ ศิริพานิชและคนอื่นๆ กล่าวว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง กลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้อายุเป็นหลักในการแยกจากกลุ่มอายุอื่น ๆ โดยถือเอาอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป เป็นหลักว่าสูงอายุ ผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจแตกต่างไปจากผู้ที่มีอายุน้อยกว่าหลายประการ โดยมีการเสื่อมโทรมลงของระบบต่างๆ ของร่างกายเป็นส่วนใหญ่^๓ สอดคล้องกับ **ไสว พรหมณี** กล่าวว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้สูงอายุในวัยสุดท้ายของชีวิต เริ่มตั้งแต่วัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาววัยผู้ใหญ่และวัยชรา หรือวัยผู้สูงอายุซึ่งในประเทศไทยกำหนดอายุที่พ้นจากวัยทำงานเป็นเกณฑ์ คือ มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป^๔ และ **สำนักพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข** ได้ให้แนวคิดไว้ว่า ผู้สูงอายุ โดยทั่วไปในประเทศไทย หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป ซึ่งถือเอาวัยเกษียณอายุราชการเป็นเกณฑ์ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้ในสังคม ในขณะที่องค์การอนามัยโลกและประเทศทางตะวันตกนับเอาวัย ๖๕ ปีขึ้นไปเป็นวัยผู้สูงอายุ โดยยึดหลักการเปลี่ยนแปลงของร่างกายจิตใจ รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมเป็นสิ่งสำคัญ^๕ ซึ่งผู้สูงอายุนั้นเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงวัยแห่งความเสื่อมโทรมทางด้านร่างกาย และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการดูแลสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง ซึ่งหากไม่มีการดูแลตนเองนั้นก็ทำให้ผู้สูงอายุมีสภาพร่างกายที่เสื่อมถอยทรุดโทรมและถึงแก่ความตายในที่สุด สอดคล้องกับ **สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข** ที่ได้กล่าวไว้ว่าผู้สูงอายุในทางชีววิทยา หมายถึง การสูญเสียความสามารถในการทำงานทางสรีรวิทยาของร่างกายที่เสื่อมถอยลงจนสุดท้ายทำให้สิ่งมีชีวิตถึงแก่ความตาย^๖

Hoffman นักชราวิทยา แบ่งช่วงอายุออกเป็น ๔ ช่วง โดยใช้เกณฑ์ตามลักษณะจิตวิทยาชีววิทยาดังนี้^๗

^๓ บรรลุ ศิริพานิช และคนอื่นๆ, การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ, (นนทบุรี : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑.

^๔ ไสว พรหมณี, นโยบายรัฐบาลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^๕ สำนักพัฒนาสุขภาพจิต, กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, คู่มือการส่งเสริมสุขภาพที่พึงประสงค์ในผู้สูงอายุสำหรับบุคลากรสาธารณสุข, (นนทบุรี : สำนักพัฒนาสุขภาพจิต, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^๖ สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ, การออกกำลังกายทั่วไปและเฉพาะโรคผู้สูงอายุ, (นนทบุรี : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^๗ สุทธิพันธ์ น้ำเพชร, “ความสัมพันธ์ ระหว่างปัจจัยคัดสรรกับการปรับตัว ของผู้สูงอายุภายหลังเกษียณอายุราชการในจังหวัดเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

๑. ช่วงไม่ค่อนแก่ (The Young-Old) อายุประมาณ ๖๐-๖๕ ปี เป็นช่วงที่คนต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เป็นภาวะวิกฤตหลายด้าน เช่น การเกษียณอายุ การจากไปของคู่ครอง มิตรสหาย รายได้ลดลง การสูญเสียตำแหน่งทางสังคม โดยทั่วไปช่วงนี้ผู้สูงอายุยังเป็นคนที่แข็งแรง แต่อาจพึ่งพิงผู้อื่นอยู่บ้างสำหรับผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูง จะรู้จักปรับตัว การปรับตัวในช่วงนี้มีข้อเสนอแนะว่า ควรใช้แบบEngagement คือยังเข้าร่วมกับกิจกรรมต่างๆทางสังคมทั้งในครอบครัว และนอกครอบครัว

๒. ช่วงแก่ปานกลาง (The Middle-Aged Old) อายุประมาณตั้งแต่ ๗๐-๗๕ ปี เป็นช่วงที่คนเริ่มเจ็บป่วย เพื่อนและสมาชิกในครอบครัวที่อายุใกล้เคียงกัน อาจเริ่มล้มหายตายจากมากขึ้น เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยลง การปรับตัวระยะนี้มักเป็นไปในรูปแบบ Disengagement คือ ไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของครอบครัวและสังคม

๓. ช่วงแก่จริง (The Old-Old) อายุประมาณ ๘๐-๘๕ ปี ผู้สูงอายุระยะนี้ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ยากขึ้น เพราะสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมนั้นต้องมีความเป็นส่วนตัวมาก ไม่วุ่นวายแต่ก็ต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ยังกระตุ้นความมีสมรรถภาพในแง่ต่างๆตามวัย (Both Privacy and Stimulating) ผู้สูงอายุระยะนี้ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่น มากกว่าวัยที่ผ่านมาเริ่มนึกถึงอดีตมากขึ้น

๔. ช่วงแก่จริงๆ (The Very Old-Old) อายุประมาณ ๙๐ ปี ขึ้นไป มีจำนวนค่อนข้างน้อย เป็นวัยที่มีปัญหาทางสุขภาพในวัยนี้ควรทำกิจกรรมที่ไม่ต้องการมีการแข่งขัน ไม่ต้องการบีบคั้นเรื่องเวลาที่ต้องทำให้เสร็จ ควรทำกิจกรรมที่พอใจ และอยากทำในชีวิต ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้ผ่านวิกฤตของชีวิตมาแล้วด้วยดีมากมายจะเป็นระยะแห่งสุขสงบพอใจในตนเอง

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร ได้เสนอข้อคิดเห็นของ บาร์โร และ สมิธ (Barrow and Smith) ว่า เป็นการยากที่จะกำหนดว่าผู้ใดชราภาพหรือสูงอายุ แต่สามารถพิจารณาจากองค์ประกอบต่างๆ ได้ดังนี้ คือ^๘

๑) ประเพณีนิยม เป็นการกำหนดผู้สูงอายุโดยยึดตามกฎเกณฑ์ผู้สูงอายุที่ออกจากงาน

๒) การปฏิบัติหน้าที่ทางร่างกาย เป็นการกำหนดโดยยึดตามเกณฑ์ทางสรีรวิทยาหรือทางกายภาพ บุคคลจะมีการเสื่อมสลายทางสรีรวิทยาที่แตกต่างกัน ในวัยผู้สูงอายุอวัยวะต่างๆ ในร่างกายจะทำงานน้อยลงซึ่งแตกต่างกันในแต่ละบุคคล

๓) การปฏิบัติหน้าที่ทางด้านจิตใจ เป็นการกำหนดตามเกณฑ์ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ การจำ การเรียนรู้ และความเสื่อมทางด้านจิตใจ สิ่งที่พบมากที่สุดกับผู้สูงอายุคือ ความจำเริ่มเสื่อม ขาดแรงจูงใจ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าบุคคลผู้สูงอายุทุกคนจะมีสภาพเช่นนี้

๔) ความคิดเกี่ยวกับตนเอง เป็นการกำหนดโดยยึดความคิดที่ผู้สูงอายุมองตนเอง เพราะโดยปกติผู้สูงอายุมักจะเกิดความคิดว่า “ตนเองแก่ อายุมากแล้ว” และส่งผลต่อบุคลิกภาพทางกาย ความรู้สึกทางด้านจิตใจ และการดำเนินชีวิตประจำวัน สิ่งเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามแนวความคิดที่ผู้สูงอายุนั้นๆ ได้กำหนดขึ้น

๕) ความสามารถในการประกอบอาชีพ เป็นการกำหนดโดยยึดความสามารถในการประกอบอาชีพ โดยใช้แนวความคิดจากการเสื่อมถอยของสภาพทางร่างกายและจิตใจ คนทั่วไปจึงกำหนดว่า

^๘ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, **สวัสดิการผู้สูงอายุ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

วัยสูงอายุเป็นวัยที่ต้องพักผ่อน หยุดการประกอบอาชีพ ดังนั้น บุคคลที่อยู่ในวัยสูงอายุจึงหมายถึง บุคคลที่มีวัยเกินกว่าวัยที่จะอยู่ในกำลังแรงงาน

๖) ความกดดันทางอารมณ์และความเจ็บป่วย เป็นการกำหนดโดยยึดตามสภาพร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุจะเผชิญกับสภาพโรคร้ายไข้เจ็บอยู่เสมอ เพราะสภาพทางร่างกายและอวัยวะต่างๆ เริ่มเสื่อมลง นอกจากนั้นยังอาจเผชิญกับปัญหาทางด้านสังคมอื่นๆ ทำให้เกิดความกดดันทางอารมณ์เพิ่มขึ้นอีก ส่วนมากพบกับผู้ที่มีอายุระหว่าง ๖๐ - ๖๕ ปีขึ้นไป

กล่าวโดยสรุปแล้วผู้สูงอายุหมายถึง ผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปมีความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายที่เห็นได้ชัดเจนเช่นผิวหนังเหี่ยวย่น ฟันร่วงเป็นต้น มีความเจ็บป่วยเกิดขึ้นในบางคน และส่วนมากอยู่ในช่วงที่เริ่มมีความเสื่อมสภาพทางการทำงาน

Ebersole and Hess ได้สรุปแนวคิดและทฤษฎีการสูงอายุ ออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ^๙

๑.๑ ทฤษฎีทางชีววิทยา (Biological Theory) ทฤษฎีนี้อธิบายว่ามนุษย์ประกอบด้วย องค์ประกอบใหญ่ๆ ๓ อย่าง คือ เซลล์ที่สามารถเพิ่มตัวเองตลอดชีวิต เซลล์ที่ไม่สามารถแบ่งตัวเอง และองค์ประกอบอื่นๆที่ไม่ใช่เซลล์ทฤษฎีนี้แบ่งเป็นทฤษฎีย่อยได้ดังนี้

๑.๑.๑) ทฤษฎีอนุมูลอิสระ (Free Radical Theory) อธิบายว่า ความแก่เกิดจาก อนุมูลอิสระที่เกิดขึ้นภายในร่างกายซึ่งมีความไวต่อการทำปฏิกิริยาทางเคมีมาก ทำให้เกิดความผิดปกติของยีน และทำลายสภาพของเซลล์เนื้อเยื่อตลอดจนอวัยวะ แนวคิดอนุมูลอิสระ (Free Radical) คือโมเลกุลที่มีจำนวนอิเล็กตรอนเป็นเลขคี่มีความว่องไวในปฏิกิริยามาก ในสภาวะปกติ อนุมูลอิสระเกิดขึ้นบนผนังเซลล์ และภายในเซลล์ หรือส่วนประกอบของเซลล์ในความเข้มข้นต่างกัน อาจมีอายุสั้นมาก หรืออยู่นานปี การทำลายเซลล์ และเนื้อเยื่อโดยอนุมูลอิสระที่พบมีดังนี้ ผนังเซลล์ โมเลกุลของกรดไขมันไม่อิ่มตัวจะแตกหักเสียโครงสร้าง ความแข็งแรงของเยื่อหุ้มเซลล์ และเซลล์ของ อวัยวะจะลดลง ทำให้เซลล์ไม่สามารถคงสภาพปกติได้ ระบบประสาทกลางมีความเชื่อมโยงของ นิวเคลียสอันใหญ่ของเซลล์ (Macromolecules) เช่น สารอาหาร จึงอาจมีผลให้การแพร่ของ สารอาหารหยุดชะงักเมตาบอลิซึมของออกซิเจน ทำให้เอนไซม์หมดสภาพ สารพันธุกรรม (DNA) แตกหัก มีผลให้ผนังของอวัยวะ และเซลล์เสื่อมหน้าที่โปรตีน อนุมูลอิสระสามารถตัดโปรตีนชักนำให้ เกิดการเชื่อมโยงของโปรตีน ซึ่งมักต้านการย้อนกลับของโปรตีน (Reduction)

๑.๑.๒) ทฤษฎีการเชื่อมโยงของคอลลาเจน (Collagen Cross - Linkage Theory) อธิบายว่าความแก่เกิดจากส่วนประกอบของคอลลาเจน มีการจับตัวกันมากขึ้น เส้นใยหดสั้นเข้า ยึดหยุ่นน้อยลง แข็ง ฉีกขาดง่าย แนวคิดคอลลาเจนเป็นส่วนประกอบหลักของเนื้อเยื่อเกี่ยวพัน โมเลกุลของคอลลาเจน จะเป็นสาย ๓ สาย ไขว้กันแต่จะมีการเชื่อมโยงแต่ละสายไว้ด้วยกัน (Pair of Sternons) เมื่ออายุมากขึ้น การเชื่อมโยงนี้จะหลุดออกจากกันไปจับกับโมเลกุลที่อยู่ใกล้เคียง เกิดการเชื่อมโยงระหว่างโมเลกุลของคอลลาเจน มีผลให้ความยืดหยุ่นลดลง และมีความแข็งมากขึ้น จึงฉีกขาดง่าย จะพบมากที่บริเวณผิวหนัง เอ็น กระดูก หัวใจ กล้ามเนื้อผนังปอด และหลอดเลือด การเชื่อมโยงนี้จะเกิดขึ้นเร็ว และมากที่สุดระหว่าง ๓๐-๕๐ ปี

๑.๑.๓) ทฤษฎีภูมิคุ้มกัน (Immunologic Theory) อธิบายว่าความแก่เกิดจากความ

^๙ Ebersole and Hess, *Gerontological Nursing and Healthy Aging*, (St. Louis : Mosby, 1985), pp. 23-32.

บกพร่องของระบบภูมิคุ้มกันทำให้ร่างกายต่อสู้กับเชื้อโรค และสิ่งแปลกปลอมไม่ได้ดี จึงเกิดการเจ็บป่วยง่าย เมื่อเกิดแล้วมักจะมีแรงเป็นอันตรายต่อชีวิตแนวคิด ระบบภูมิคุ้มกันของร่างกายประกอบด้วย การประสานของอวัยวะหลายอย่าง เช่น ไชกระดูก ต่อมไทมัส ระบบน้ำเหลือง ตับ ม้าม มีหน้าที่เพิ่มความต้านทานของร่างกาย ป้องกันการลุกล้ำของสิ่งแปลกปลอม และกำจัดเซลล์ปกติของร่างกายที่ใช้งานไม่ได้แล้ว ดังนั้นถ้าระบบภูมิคุ้มกันทำงานลดลง จึงมีโอกาสเกิดการติดเชื้อและการสะสมเซลล์ปกติของร่างกายที่ใช้งานไม่ได้ ตลอดจนเกิดเนื้องอกในร่างกาย

๑.๑.๔) ทฤษฎีการกลายพันธุ์ (Somatic Mutation and Error Theories) อธิบายว่าความแก่เกิดจากการสะสมเซลล์ผ่าเหล่าซึ่งนำไปให้มีการสังเคราะห์ชีวโปรตีน ที่ผิดปกติมากขึ้น จนมีผลลดการทำงานของเซลล์ และประสิทธิภาพของอวัยวะในสุดแนวคิดการผ่าเหล่าเป็นการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของยีน (ระดับโมเลกุล) ชนิดถาวร และถ่ายทอดไปยังลูกหลานได้ถ้าเกิดกับเซลล์สืบพันธุ์ แต่ถ้าการผ่าเหล่าเกิดกับเซลล์ร่างกายทั่วไป มีผลทำให้ระบบที่ติดอยู่แล้วผันแปรไป เป็นต้นเหตุของความแก่ โรคเสื่อมสภาพต่างๆ และมะเร็ง จากการศึกษาชีววิทยา มีการตั้งสมมุติฐานว่าการแก่ตัวของเซลล์อยู่ในอานาจยีน เมื่อเซลล์เจริญเติบโตไประยะหนึ่ง กระบวนการดำรงชีวิตของมันจะเสื่อมลงจนไม่สามารถสังเคราะห์ สารพันธุกรรม (DNA) ได้ก็เนื่องจากยีนเกิดความผิดปกติมากขึ้น แต่หากจะกล่าวว่าการสะสมการเปลี่ยนแปลงในสารพันธุกรรม (DNA) เป็นสาเหตุของความแก่ตั้งนั้น ความแก่ น่าจะสืบทอดเป็นกรรมพันธุ์ได้ จึงค้านกับลักษณะของความแก่ที่ไม่สืบทอดทางกรรมพันธุ์

๑.๑.๕) ทฤษฎีพันธุกรรม (Genetic Theory) อธิบายว่า การสูงอายุนั้นเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นตามพันธุกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของอวัยวะบางส่วนของร่างกายเมื่ออายุมากขึ้นคล้ายคลึงกันหลายชั่วอายุคน เช่น ลักษณะศีรษะล้าน ผมหงอกเร็ว เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวจะพบในบางคนเท่านั้นแม้มีอายุน้อยก็ตาม

๑.๑.๖) ทฤษฎีความเครียด และการปรับตัว (Stress-Adaptation Theory) อธิบายว่าปฏิกิริยาของร่างกายต่อความเครียด มีผลลดการทำงานของเซลล์ และทำให้เซลล์ตายได้ภาวะที่ต้องเผชิญกับความเครียดบ่อยๆจะทำให้แก่เร็ว แนวคิด ความเครียด (Stressor) จะมีผลต่อสมองไฮโปทาลามัส ต่อมพิทูอิทารี และต่อมหมวกไต ให้หลั่งฮอร์โมน (Stress Hormone) กระตุ้นการทำงานของระบบประสาท ระบบไหลเวียนเลือด การทำงานเกี่ยวกับเมตาบอลิซึม ทำให้ร่างกายตอบสนองต่อความเครียดต่างๆ

๑.๒ แนวคิดทางจิตวิทยา (Psychological Concept) แนวคิดทางจิตวิทยา ได้เชื่อมโยงเอาทฤษฎีทางชีววิทยา และสังคมวิทยาเข้ามาเกี่ยวข้องกับโดยเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพและพฤติกรรมของผู้สูงอายุนั้น เป็นการพัฒนาและปรับตัวของความนึกคิด ความรู้ ความเข้าใจ แรงจูงใจ การเปลี่ยนแปลงไปของอวัยวะรับสัมผัสทั้งปวง ตลอดจนสังคมที่คนชราอื่นๆ อาศัยอยู่

๑.๓ ทฤษฎีทางสังคมวิทยา (Sociological Theory) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงแนวโน้มบทบาทของผู้สูงอายุ สัมพันธภาพ และการปรับตัวทางสังคมในช่วงท้ายของชีวิต หรือเป็นทฤษฎีที่พยายามวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องมีสถานะทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทั้งพยายามที่จะช่วยให้มีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ทฤษฎีนี้เชื่อว่าถ้าสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วก็จะทำให้สถานะของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามไปด้วย และสถานะของผู้สูงอายุในสังคมใดจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้สูงอายุในสังคมนั้น

จากแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ พบว่าจะมองผู้สูงอายุแตกต่างกันโดยทฤษฎีทางชีววิทยาจะมองความสูงอายุโดยพิจารณาจากการทำงานของระบบต่างๆ ของร่างกาย ส่วนแนวคิดทางจิตวิทยาจะมองความสูงอายุโดยพิจารณาจาก การเรียนรู้ อารมณ์ สติปัญญา ความจำ และทฤษฎีทางสังคมวิทยาจะมองความสูงอายุโดยพิจารณาจากผู้สูงอายุที่มีสภาพชีวิตที่เป็นสุขได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่สามารถคบหา และสถานภาพทางสังคมของตนไว้ได้ซึ่งทั้ง ๓ ส่วน สามารถนำมาประยุกต์อธิบายสุขภาพของผู้สูงอายุดังนี้คือทฤษฎีทางชีววิทยาอธิบายว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายในวัยสูงอายุเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงในทางที่เสื่อมลงส่งผลให้สภาวะสุขภาพกายไม่แข็งแรงไปด้วย และเป็นที่ทราบกันดีว่า กายกับจิตมีความสัมพันธ์กันเมื่อกายไม่แข็งแรงย่อมส่งผลให้สุขภาพจิตไม่ดีตามไปด้วยเมื่อสุขภาพกายและจิตไม่ดีก็กระทบกับเศรษฐกิจของผู้สูงอายุที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแล และแนวคิดทางจิตวิทยาอธิบายว่า ผู้สูงอายุที่มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีก็จะเป็นผู้ที่มีสภาพการดำเนินชีวิตที่เป็นสุขส่งผลให้สุขภาพจิตดีกว่าผู้สูงอายุที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ ส่วนทฤษฎีทางสังคมวิทยาอธิบายว่า ผู้สูงอายุที่สามารถดำรงกิจกรรมทางสังคม หรือสามารถดำรงบทบาทด้านต่างๆ ของตนในอดีตไว้ได้จะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่สามารถดำรงกิจกรรมทางสังคมหรือบทบาทต่างๆ ของตนในอดีตไว้ได้^{๑๐}

๒.๑.๓ การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุและความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ^{๑๑}

นักวิชาการแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุดังนี้

อัลเฟรด เจ คาร์น (Alfred J. Kahn) ได้อธิบายว่า ผู้สูงอายุไม่ได้มีกลุ่มเดียวและไม่ได้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่มีลักษณะที่แตกต่างกันตามเกณฑ์อายุถึง ๓ กลุ่มคือ

๑. กลุ่มอายุวัยต้น มีอายุต่ำกว่า ๗๔ ปี
๒. กลุ่มอายุวัยกลาง มีอายุระหว่าง ๗๕ - ๘๔ ปี
๓. กลุ่มผู้สูงอายุวัยท้าย มีอายุ ๘๕ ปีขึ้นไป

ยูริคและคณะ (Yureick and Other) ได้แบ่งผู้สูงอายุออกตามสถาบันผู้สูงอายุแห่งชาติสหรัฐอเมริกา เป็น ๒ กลุ่มคือ

๑. กลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น มีอายุ ๖๐ - ๗๔ ปี ยังไม่ชรามาก เป็นวัยที่ยังทำงานได้ถ้ามีสุขภาพและจิตใจดี

๒. กลุ่มผู้สูงอายุวัยท้าย มีอายุ ๗๕ ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นวัยชราแท้จริง

ฮอลล์ (Hall) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุและได้แบ่งการสูงอายุของคนออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสูงอายุตามวัย หมายถึง การสูงอายุตามปีปฏิทิน โดยการนับจากปีที่เกิดเป็นต้นและบอกได้ทันทีว่าใครมีอายุน้อยเพียงใด

^{๑๐} สุขเกษม ร่วมสุข, “พฤติกรรมและการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ จังหวัดอำนาจเจริญ”, **วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๑๑} อุไรวรรณ ภักดีนุกุลกิจจา, “กลยุทธ์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ปะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๑), หน้า ๙-๑๓.

๒. การสูงอายุตามสภาพร่างกาย จะมีการเปลี่ยนแปลงมากมายทั้งด้านสภาพและกระบวนการหน้าที่ที่ปรากฏขณะที่มีอายุเพิ่มขึ้น

๓. การสูงอายุตามสภาพจิตใจ จะมีการเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ของการรับรู้แนวความคิด ความจำ การเรียนรู้ เซาว์ปัญญา และลักษณะบุคลิกภาพที่ปรากฏในระยะต่างๆ ของชีวิต แต่ละคนที่มีอายุเพิ่มขึ้น

๔. การสูงอายุตามสภาพสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่สถานภาพของบุคคล และระบบสังคม เช่น ครอบครัว

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุยังหมายถึงบุคคลที่มีชีวิตในช่วงสุดท้ายของชีวิต ซึ่งเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และหน้าที่การงานทางสังคม ซึ่งแต่ละบุคคลจะเกิดความเสื่อมแตกต่างกัน ได้กำหนดการเป็นผู้สูงอายุว่า บุคคลผู้จะเข้าข่ายเป็นผู้สูงอายุมีเกณฑ์ในการพิจารณาแตกต่างกัน โดยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นผู้สูงอายุไว้ ๔ ลักษณะ ดังนี้^{๑๒}

๑. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุ จากอายุจริงที่ปรากฏ (Chronological Aging) จากจำนวนปีหรืออายุที่ปรากฏจริงตามปฏิทิน โดยไม่นำเอาปัจจัยอื่นมาร่วมพิจารณาด้วย

๒. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุ จากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (Physiological Aging หรือ Biological Aging) กระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้จะเพิ่มขึ้นตามอายุขัยในแต่ละปี

๓. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุ จากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ (Psychological Aging) จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ สติปัญญา การรับรู้ และเรียนรู้ที่ถดถอยลง

๔. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุ จากบทบาททางสังคม (Sociological Aging) จากบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคล ตลอดจนความรับผิดชอบในการทำงานลดลง

คาร์ริง และ โฮฟแมน และคณะ (Caring and Hoffman and Other) ได้แบ่งช่วงวัยของผู้สูงอายุเป็น ๔ ช่วงดังนี้

๑. วัยสูงอายุดอนต้น ช่วงอายุ ๖๐-๖๙ ปี เป็นช่วงที่ต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เป็นภาวะวิกฤตหลายด้าน เช่น การเกษียณอายุ การเสียชีวิตของญาติสนิทหรือคู่ครอง รายได้ลดลง การสูญเสียบทบาททางสังคม โดยทั่วไป ช่วงนี้บุคคลยังคงแข็งแรงและอาจต้องพึ่งพาผู้อื่นบ้าง อย่างไรก็ตามผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงจะรู้จักปรับตัว ช่วงนี้เป็นช่วงที่ยังมีสมรรถภาพด้านต่างๆ มาก การปรับตัวควรใช้แบบ Engagement คือยังร่วมกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมทั้งในและนอกครอบครัว

๒. วัยสูงอายุดอนกลาง ช่วงอายุ ๗๐-๗๙ ปี เป็นช่วงที่เริ่มเจ็บป่วย เพื่อนและสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ใกล้เคียงกันเริ่มเสียชีวิตมากขึ้น การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยลงซึ่งเป็นการปรับตัวแบบ Disengagement คือการเลิกเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ของสังคม

๓. วัยสูงอายุมาก ช่วงอายุ ๘๐ - ๘๙ ปี ผู้ที่มีอายุช่วงนี้จะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เพราะสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับคนอายุช่วงนี้ต้องมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น แต่ต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่จะกระตุ้นความมีสมรรถภาพในแง่ต่างๆ ตามวัย ผู้สูงวัยระยะนี้ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากกว่าวัยที่ผ่านมา

^{๑๒} สุรกุล เจนอบรม, วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย, (กรุงเทพมหานคร : นิชนแอตเวอรี่ไทซิ่ง กรุ๊ป, ๒๕๔๑), หน้า ๖-๗.

๔. วัยสูงอายุมากๆ ช่วงอายุ ๘๐ - ๘๙ ปี ผู้ที่มีระดับอายุนี้มีจำนวนค่อนข้างน้อย เป็นระยะที่มักมีปัญหาด้านสุขภาพมาก ผู้ที่อายุอยู่ในระดับนี้ควรทำกิจกรรมที่ไม่ต้องแข่งขัน ควรทำกิจกรรมที่ตนเองพอใจและอยากทำ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้ผ่านวิกฤตต่างๆ ของชีวิตมาแล้วด้วยดีมากมาย ช่วงนี้จะ เป็นคาบแห่งความสุขสงบ พอใจในตนเอง

การเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุ

สภาวะการเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุ ได้มีผู้ศึกษาอธิบายถึงสภาพปัญหาของผู้สูงอายุหลาย ท่านและมีข้อสรุปในทิศทางคล้ายกันคือ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในผู้สูงอายุมีผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ตลอดจนอิทธิพลสิ่งแวดล้อมในสังคมที่มีความ กตดันต่อร่างกายและจิตใจของมนุษย์ วัยผู้สูงอายุจึงเป็นวัยของการเสื่อมสลาย ทั้งนี้เพราะการ เปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นดังกล่าว ซึ่งสภาพปัญหาของผู้สูงอายุสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงใน ๓ ประการใหญ่ๆ คือการเปลี่ยนแปลงทางกาย ทางจิตใจ และอารมณ์ รวมทั้งทางสังคมและ วัฒนธรรม ซึ่งสามารถแยกกล่าวโดยละเอียดดังนี้^{๑๓}

๑. การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (Physical Change) เมื่อบุคคลที่เข้าสู่วัยชราจะมีการ เปลี่ยนแปลงทางร่างกายส่วนที่เห็นได้ชัดเจนจากภายนอกคือผิวหนังที่เหี่ยวย่น เนื้อเยื่อน้ำมันน้อย สี ของผิวหนังจะเปลี่ยนแปลงเป็นจุดน้ำตาลทั่วๆ ไป การเคลื่อนไหวช้าลง เพลียง่าย และการทรงตัวไม่ ค่อยดี ผมเริ่มหงอกเปลี่ยนแปลงจากสีดำเป็นสีน้ำตาล การเปลี่ยนแปลงของกระดูกจะบางลงเพราะ และหักได้ง่ายเนื่องจากแคลเซียมลดน้อยลง ข้อเสื่อม อักเสบได้บ่อย ทางด้านความรู้สึกของประสาท สัมผัสต่างๆ เช่น ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง ประสาทสัมผัสต่างๆ เหล่านี้รับรู้ช้าลง ระบบหัวใจหลอดเลือด จะเสื่อมสมรรถภาพอย่างเห็นได้ชัด ความสามารถในการเพิ่มอัตราการเต้นและความแรงในการ บีบตัวของหัวใจลดลง ผนังหลอดเลือดหิทธิมีแคลเซียมเกาะมากขึ้นทำให้หลอดเลือดหิทธิมีความยืดหยุ่น น้อยลง หลอดโลหิตแคบและแข็ง เป็นเหตุให้เกิดความดันโลหิตสูงและโรคเกี่ยวกับหัวใจ เช่น กล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือดเลี้ยง

๒. การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ (Psychological Change) สภาวะการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย เพราะความเสื่อมของ อวัยวะ ต่างๆ มีผลต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ และจะเป็นอุปสรรคต่อการติดต่อกับบุคคล รวมทั้งการปรับตัว ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมต่างๆ การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจของผู้สูง เป็นผลมาจากการสูญเสียในด้านต่างๆ ประกอบด้วย

๒.๑ การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เนื่องจากบุคคลทั้งที่เป็นญาติหรือคู่ชีวิตต้องตาย จากหรือแยกย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกถูกพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก ก่อให้เกิด ความว่าเหวได้ง่าย

๒.๒ การสูญเสียสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ เนื่องจากถึงวัยอันสมควรที่ จะต้องออกจากการทำงาน ขณะเดียวกัน ความสัมพันธ์ทางสังคมก็ลดน้อยลงเนื่องจากหมดภาระ

^{๑๓} อุไรวรรณ ภักดีนุกูลกิจจา, “กลยุทธ์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วน ตำบลแม่ปะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑-๑๒.

ติดต่อกับด้านธุรกิจการงานหรือหมดภาระหน้าที่รับผิดชอบ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกสูญเสียตำแหน่งหน้าที่ ไร้คุณค่า ไร้ความหมายในชีวิต นอกจากนี้ยังมีผลให้ผู้สูงอายุขาดเพื่อน ขาดความผูกพันที่เคยมีต่อสังคม และในขณะเดียวกันทำให้ขาดรายได้ลดน้อยลง ผลจากสิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุพยายามปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

๒.๓ การสูญเสียสัมพันธภาพในครอบครัว เนื่องจากในวัยนี้ บุตร-ธิดาจะมีครอบครัวกันแล้ว โดยเฉพาะสังคมปัจจุบันลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ซึ่งเป็นผู้สูงอายุกับบุตรหลานของตนเองลดน้อยลง บทบาททางด้านร่างกาย การให้คำปรึกษาดูแลสั่งสอนจึงน้อยลง ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว เกิดความว้าเหว และรู้สึกว้าเหวตนเองมีคุณค่าน้อยลง

๒.๔ การไม่สามารถสนองความต้องการทางเพศ นับเป็นการสูญเสียทางจิตใจที่สำคัญ ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงทางสรีระเคมีทางร่างกายทำให้ไม่สามารถสนองความต้องการทางเพศได้ ทั้งนี้มีความต้องการทางเพศสูง โดยเฉพาะผู้สูงอายุชายยังมีความต้องการทางเพศแม้จะมีวัยถึง ๙๐ ปี ส่วนผู้สูงอายุหญิง หน้าที่ทางเพศยังใช้ได้ดีมีอายุระหว่าง ๕๑-๗๘ ปี แต่การตอบสนองทางเพศบางอย่างอาจเปลี่ยนแปลงไป จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจดังกล่าว ส่งผลให้อารมณ์ของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไปด้วย

๓. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Change) ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องกับสาเหตุของปัญหาทางกายและจิตใจของผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทยมีแนวโน้มไปทางตะวันตกมากขึ้น ย่อมเกิดผลกระทบต่อผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้แก่

๓.๑ การเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคม เนื่องจากสังคมมีลักษณะกีดกันผู้สูงอายุในด้านต่างๆ เช่น บทบาทที่เกี่ยวข้องกับการงาน ตลอดจนบทบาทในครอบครัวของผู้สูงอายุซึ่งเคยเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว เป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องกลับกลายเป็นผู้พึ่งพาอาศัย เป็นผู้รับมากกว่าผู้ให้ ทำให้ผู้สูงอายุเสียอำนาจและบทบาททางสังคมที่เคยมี การเปลี่ยนแปลงบทบาทมาเป็นผู้อาศัยในครอบครัวทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว้าเหวหมดความสำคัญ บทบาทใหม่ที่ผู้สูงอายุได้รับคือคนเลี้ยงเด็กแทนที่บทบาทผู้นำและผู้แนะนำแนวทาง ทิงเกอร์ (Tinger) กล่าวว่า ถ้าคนเราไม่มีบทบาทสำคัญ เช่นเดิมและยังต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอีกด้วย ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดความอับอายที่คิดว่าตนเองเป็นปัญหาหรือเป็นภาระเรื้อรังของสังคม

๓.๒ การถูกทอดทิ้ง ผลของการเปลี่ยนแปลงสังคมจากสังคมแบบดั้งเดิมไปสู่สังคมสมัยใหม่ ทำให้เกิดการขยายตัวหรือการเติบโตของชุมชนเมือง ระบบการผลิตเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป ผู้สูงอายุที่เป็นภาระหรือไม่สามารถประกอบอาชีพอื่นใด หรือไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจมักจะถูกทิ้งไว้ข้างหลัง รู้สึกถูกทอดทิ้ง ทำให้เกิดความว้าเหว

๓.๓ การแสดงความเคารพ ในสมัยก่อน ผู้สูงอายุได้รับความเคารพนับถือจากผู้อ่อนอาวุโสในฐานะผู้มีประสบการณ์ ผู้แนะนำสั่งสอน แต่ในปัจจุบันค่านิยมเหล่านี้กำลังเปลี่ยนตามอย่างสังคมตะวันตก ที่ยึดถืออิสรภาพส่วนบุคคล คิดว่าผู้สูงอายุเป็นคนที่ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ผู้สูงอายุควรอยู่ส่วนผู้สูงอายุ ส่วนคนหนุ่มสาวก็อยู่ตามทางของคนหนุ่มสาว ซึ่งความคิดเช่นนี้ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยขึ้น

๒.๑.๔ สถานการณ์ผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

ตารางที่ ๒.๑ แสดง ๑๐ อันดับแรกของจังหวัดที่มีดัชนีผู้สูงอายุมากที่สุด

ดัชนีผู้สูงอายุมากที่สุด ๑๐ อันดับแรก สูงวัยที่สุด		
อันดับ	จังหวัด	ดัชนีผู้สูงอายุ
๑	ลำพูน	๑๖๔.๘
๒	ลำปาง	๑๖๓.๙
๓	แพร่	๑๕๙.๖
๔	สมุทรสงคราม	๑๔๗.๗
๕	สิงห์บุรี	๑๔๑.๘
๖	อุตรดิตถ์	๑๓๘.๒
๗	พะเยา	๑๓๖.๘
๘	ชัยนาท	๑๓๖.๐
๙	นครสวรรค์	๑๒๘.๘
๑๐	สุโขทัย	๑๒๗.๙

แหล่งข้อมูล : การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๘๓, สศช.

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ประชากรที่มีดัชนีผู้สูงอายุมากที่สุดในประเทศไทยคือ จังหวัดลำพูน ซึ่งมีค่าดัชนีสูงถึง ๑๖๔.๘ ซึ่งแสดงได้ตามตารางที่ ๒.๒ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ แสดงสถานการณ์ผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ ๖๐ ปี ขึ้นไป) ในจังหวัดลำพูน ปี ๒๕๕๙^{๑๔}

ประเด็นสถานการณ์	หน่วยนับ	คิดเป็น %	รวม	หญิง	ชาย
๑. ผู้สูงอายุ อายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่จริง ณ วันที่จัดเก็บข้อมูล จำแนกตามเพศและช่วงอายุ	รวม	๑๐๐.๐๐	๕๔,๗๔๒	๒๙,๕๓๐	๑๕,๒๓๔
- อายุ ๖๐ - ๖๙ ปี	คน	๕๘.๘๘	๓๒,๒๓๑	๑๖,๙๙๗	๖,๔๙๑
- อายุ ๗๐ - ๗๙ ปี	คน	๒๖.๓๒	๑๔,๔๐๘	๑๔,๔๐๘	๑๔,๔๐๘
- อายุ ๘๐ - ๘๙ ปี	คน	๑๓.๒๙	๑๓.๒๙	๑๓.๒๙	๑๓.๒๙

^{๑๔} จังหวัดลำพูน, แผนพัฒนาจังหวัดลำพูน (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๖๔), (กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด : สำนักงานจังหวัดลำพูน, ๒๕๖๐). หน้า ๑๕-๑๖.

- อายุ ๙๐ - ๑๐๐ ปี	คน	๑.๔๙	๘๑๕	๔๘๕	๓๓๐
- อายุ ๑๐๐ ปีขึ้นไป	คน	๐.๐๓	๑๔	๑๐	๔
๒. สถานะความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ จำแนกเพศ	รวม		๓,๘๗๐	๒,๑๔๕	๑,๗๒๕
- ผู้สูงอายุที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน ราษฎร ไม่มีบัตรประชาชน	คน	๐.๐๓	๑๕	๑๐	๕
- อยู่กับครอบครัวยากจน/ยากลำบาก	คน	๒.๙๘	๑,๖๓๐	๙๐๒	๗๒๘
- อยู่คนเดียวตามลำพัง/ ไม่มีผู้ดูแล/ ถูกทอดทิ้ง	คน	๑.๕๘	๘๖๗	๔๕๙	๔๐๘
- ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง/สภาพที่อยู่อาศัย ไม่เหมาะสมต่อการพักอาศัย	คน	๐.๖๗	๓๖๖	๑๖๙	๑๙๗
- ดูแลบุคคลในครอบครัวที่เป็นเด็ก ผู้ป่วยเรื้อรัง พิการ และจิตเวช	คน	๑.๐๓	๕๖๕	๓๑๑	๒๕๔
- ผู้สูงอายุที่ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	คน	๐.๗๘	๔๒๗	๒๙๔	๑๓๓
๓. ผู้สูงอายุที่มีพฤติกรรมไม่ เหมาะสม	รวม		๙๘	๑๗	๘๑
- ติดเหล้า/เครื่องดื่มแอลกอฮอล์/ยา เสพติด (ยาบ้า ยาไอซ์ ยาอี สารระเหย กัญชา ฯลฯ)	คน	๐.๑๓	๖๙	๑๐	๕๙
- มั่วสุมและทำความรำคาญให้ ชาวบ้าน	คน	๐.๐๑	๔	-	๔
- ติดการพนันต่างๆ	คน	๐.๐๓	๑๙	๗	๑๒
- อื่นๆ	คน	๐.๐๑	๓	-	๓
๔. การได้รับเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ	รวม	๑๐๐.๐	๕๒,๗๘๐	๒๘,๗๑๗	๒๔,๐๖๓
- ได้รับเบี้ยยังชีพ	คน	๙๕.๑๘	๕๐,๒๓๗	๒๗,๔๒๔	๒๒,๘๑๓
- ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพ	คน	๔.๘๒	๒,๕๔๓	๑,๒๙๓	๑,๒๕๐
๕. ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยเรื้อรัง ติด เตียง/ติดบ้าน	คน	๒.๗๖	๑,๕๑๒	๘๘๕	๖๒๗
๖. ผู้สูงอายุที่ต้องดำรงชีพด้วยการ เร่ร่อน ขอดทาน	คน	๑.๐๔	๕๗๑	๓๒๐	๒๕๑.๐๐
๗. ผู้สูงอายุพิการที่จดทะเบียน	คน	๘.๙๑	๔,๘๗๕	๒,๕๖๒	๒,๓๑๓
๘. การได้รับเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ พิการที่จดทะเบียน	รวม	๑๐๐.๐๐	๕,๗๐๒	๒,๘๙๗	๒,๘๐๕

- ได้รับเบี้ยยังชีพ	คน	๙๓.๗๒	๕,๓๔๔	๒,๗๑๒	๒,๖๓๒
- ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพ	คน	๖.๒๘	๓๕๘	๑๘๕	๑๗๓
๙. ผู้สูงอายุพิการที่ขาดแคลนกาย อุปกรณ์ (รถเข็น ไม้เท้า ขาเทียม อื่นๆ)	คน		๒๙๔	๑๖๗	๑๒๗
๑๐. ศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ	แห่ง	-	๓๙	-	-

ที่มา : สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สถานการณ์ผู้สูงอายุของจังหวัดลำพูน ในปี พ.ศ.๒๕๕๙ มีจำนวนถึง ๕๔,๗๔๒ คน จากประชากรทั้งหมด ๔๐๕,๙๙๙ คน คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ ๑๓.๔๘ ของประชากรทั้งหมด ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นในอนาคต และการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของจังหวัดลำพูนส่วนใหญ่แล้วได้รับการจัดสวัสดิการเพียงเบี้ยยังชีพจากภาครัฐเท่านั้น ซึ่งกระบวนการจัดสวัสดิการนั้นก็ยังคงเป็นภาระหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้ามารับผิดชอบดูแล มากกว่าที่จะให้ผู้สูงอายุหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนเป็นผู้จัดการด้วยตนเอง

๒.๒ แนวคิดเรื่องสวัสดิการสังคม

สวัสดิการสังคม (Social Welfare) เป็นระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกันการแก้ไขปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรม และให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ กิจาและนันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของสวัสดิการสังคม

วอลเตอร์ (Walter) ได้ให้ความหมายของสวัสดิการสังคมว่า สวัสดิการสังคมคือการจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อส่งเสริมสวัสดิการสังคมโดยตรงแก่ประชาชนในด้านความต้องการที่อยู่อาศัยในเรื่อครอบครัวและเด็กก่อนอายุการปรับตัวให้เข้ากับสังคมการใช้เวลาว่างมาตรฐานการครองชีพและความสัมพันธ์ทางสังคมและในส่วนด้านการบริหารทางสวัสดิการสังคมให้ปฏิบัติเกี่ยวกับบุคคลกลุ่มชนชุมชนและสังคมซึ่งบริการเหล่านี้จะรวมถึงการดูแลการรักษาและการป้องกัน^{๑๕} สอดคล้องกับแนวคิดของ โรนัลเด (Ronelde) ที่ได้ให้ความหมายว่า สวัสดิการสังคมเป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคม ในขณะที่ทุกสังคมมักจะประกอบด้วยอย่างน้อย ๕ สถาบันหลัก ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันสวัสดิการสังคมเป็นสถาบันที่ ๖ ที่มีหน้าที่สำคัญเด่นชัดในสังคมและมีความสำคัญอย่างแยกไม่ออกกับสถาบันทั้ง ๕

^{๑๕} Freidlander, Walter A., Introduction social welfare, (New York : Prentice Hall, 1968), p.4 .

ข้างต้น^{๑๖} และ **เดย์ และคณะ (Day and other)** ได้ให้ความหมายของสวัสดิการสังคมว่าหมายถึง ระบบบริการทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้สมาชิกในสังคมได้รับบริการทางสังคม ซึ่งถือว่าเป็น บรรทัดฐานทางสังคมที่บุคคลทุกคนพึงได้รับ^{๑๗} นอกจากนั้นแล้ว **ณรงค์ วันดี** ยังได้ให้ความหมายของ สวัสดิการสังคมว่า หมายถึง การดำเนินกิจกรรมของสังคมในรูปแบบการสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือ ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ที่ประสบความเดือดร้อนทุกขยาก ที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้ ให้มีปัจจัย อันจำเป็นในการดำรงชีวิต ให้สามารถช่วยตัวเองได้ และสุดท้ายสามารถช่วยเหลือสังคมได้^{๑๘} สอดคล้องกับแนวคิดของ **ทัศนีย์ ลักขณาพิชนชัช** ที่ได้ให้ความหมายของสวัสดิการสังคมว่าเป็น ระบบการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาทางสังคมและพัฒนาสังคม รวมทั้งการ ส่งเสริมความมั่นคงทางสังคมเพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้ในระดับมาตรฐาน โดยบริการ ดังกล่าวจะต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนให้ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่าง ทัวถึงและเป็นธรรม ทั้งในด้านการมีการศึกษาที่ดี การมีสุขภาพอนามัย การมีที่อยู่อาศัย การมีงานทำ การมีรายได้ การมีสวัสดิการแรงงาน การมีความมั่นคงทางสังคม นันทนาการ และบริการสังคมทั่วไป โดยระบบบริการสังคมต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิที่ประชาชนต้องได้รับและเข้ามามี ส่วนร่วมในระบบการจัดบริการสังคมในทุกระดับ^{๑๙} และการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกของประชา สังคมที่ไม่มีศักยภาพพอที่จะเลี้ยงชีพตนเองได้ไม่ว่าจะชั่วคราวหรือตลอดชีวิตให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ ได้ในสังคมอย่างมีความสุขด้วยการพุงฐานะพัฒนาศักยภาพและสร้างโอกาสให้มีงานทำ

กล่าวโดยสรุปแล้ว สวัสดิการสังคม หมายถึง ระบบการจัดการทางสังคมในการช่วยเหลือ บุคคลที่ไม่มีศักยภาพในการช่วยเหลือตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ อันเป็นการช่วยเหลือในระดับหนึ่ง ที่สามารถทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสามารถที่จะดำรงชีพในสังคมได้อย่างสมศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์และสามารถช่วยเหลือสังคมได้ในที่สุด

๒.๒.๒ ขอบเขตของงานสวัสดิการสังคม

งานสวัสดิการสังคม มีขอบเขตรอบคลุมลักษณะงานดังนี้^{๒๐}

๑. การประกันสังคม (Social Insurance) เป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงในการ ดำรงชีวิตและคุ้มครองลูกจ้าง ให้ประโยชน์ทดแทนกรณีเจ็บป่วยหรือประสบอันตราย พุพพลภาพ

^{๑๖} Federico, Ronalde, **The Social welfare institution**, (Lexington, Massachusetts : D.C. Health, 1980), p.44.

^{๑๗} Day, Phyllis and others, **Social working**, 2 ed, (Massachusetts : Allyn & Bacon, 1999), p. 275.

^{๑๘} ณรงค์ วันดี, “สวัสดิการสังคม”, ใน **โครงการตำราวิชาการเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษ ๖ รอบ พุทธศักราช ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภา สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^{๑๙} ทัศนีย์ ลักขณาพิชนชัช, **การใช้ทรัพยากรในงานสวัสดิการสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการ พิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

^{๒๐} ศศิพิพัฒน์ ยอดเพชร, **สวัสดิการผู้สูงอายุ**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑-๒๒.

เสียชีวิต อันมิใช่เนื่องมาจากการทำงาน การคลอดบุตร การประกันกรณีชราภาพ และการสงเคราะห์บุตรของลูก โดยรัฐได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายให้ความคุ้มครอง

๒. การช่วยเหลือสาธารณะ (Public Assistance) เป็นบริการที่จัดขึ้นสำหรับผู้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ผู้ยากไร้ ผู้ที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น และผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เป็นลักษณะการสงเคราะห์แบบให้เปล่าในรูปของเงิน สิ่งของ การให้คำปรึกษาแนะนำ และบริการต่างๆ

๓. บริการสังคม (Social Services) เป็นบริการที่จัดขึ้นโดยภาครัฐและเอกชนเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน แบ่งลักษณะบริการเป็น ๖ ประเภท ดังนี้

๓.๑ สุขภาพอนามัย (Health) เป็นบริการด้านสุขภาพอนามัยและการสาธารณสุข โภชนาการ และมาตรการต่างๆ ในการป้องกันแก้ไขและฟื้นฟูสุขภาพของประชาชน

๓.๒ การศึกษา (Education) เป็นบริการที่จัดให้สำหรับประชาชนทุกคนที่อย่างน้อยต้องได้รับการศึกษาภาคบังคับจากรัฐ และบริการด้านการศึกษานี้มีทั้งการศึกษาในโรงเรียนและนอกโรงเรียน

๓.๓ ที่อยู่อาศัย (Housing) เป็นบริการที่รัฐจัดการและดูแลด้านที่อยู่อาศัยให้กับประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีรายได้น้อย

๓.๔ การมีงานทำและมีรายได้ (Employment and Income maintenance) เป็นบริการที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีงานทำ คุ้มครองการทำงาน รายได้ และประกันสังคม

๓.๕ บริการสังคม (Social Services) เป็นบริการที่จัดขึ้นเพื่อเสริมสร้างความสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตของประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๓.๖ นันทนาการ (Recreation) เป็นบริการที่เกี่ยวกับการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมให้แก่ผู้ใช้บริการ เช่น บริการห้องสมุด บริการด้านกีฬา ดนตรี ภาพยนตร์ การออกกำลังกาย และรวมทั้งงานอดิเรกอื่นๆ

๒.๒.๓ การดำเนินงานการจัดสวัสดิการสังคม

การจัดสวัสดิการสังคมถือได้ว่าเป็นภารกิจของรัฐในการที่จะมุ่งสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้กับประชาชน นอกจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตพื้นฐานแล้วนั้น การพัฒนาสังคมก็ถือได้ว่าเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะสามารถเป็นเครื่องในการสร้างความเจริญให้กับสังคมได้ การดำเนินงานสวัสดิการสังคมของภาครัฐ ได้ดำเนินการอยู่ ๓ รูปแบบ คือ การบริการสังคม การสังคมสงเคราะห์ และการประกันสังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้^{๒๑}

๑. การบริการสังคม (Social service) เช่น การศึกษา สาธารณสุข การเคหะ การมีงานทำ การคุ้มครองรายได้ การคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สิน การบริการข้อมูลข่าวสารเพื่อสวัสดิการของประชาชน ดังนั้น การบริการสังคม อาจจำแนกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑.๑) การบริการพื้นฐาน เช่น การศึกษา การสาธารณสุข

^{๒๑} ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ อ่างใน ปณณวิชัย รุ่งเรืองวรรณ, “การดำเนินงานสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในอำเภอบ้านธิจังหวัดลำพูน”, รายงานการค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๑), หน้า ๗-๘.

๑.๒) การบริการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและปัจจัยจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ที่อยู่อาศัย ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น

๑.๓) การบริการด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เช่น บริการของตำรวจ ข้าราชการเพื่อสวัสดิภาพของประชาชน บริการของทหารในการรักษาความมั่นคงของประเทศ

๒. สังคมสงเคราะห์ (Social assistance) หรือการประชาสงเคราะห์ สังคมสงเคราะห์ โดยรวมหมายถึง การบริการช่วยเหลือประชาชนที่มีปัญหาความเดือดร้อนและอยู่ในภาวะที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ผู้ให้ความช่วยเหลือมีทั้งภาครัฐและเอกชน หลักการให้ความช่วยเหลือนี้มักจะมีการทดสอบหรือตรวจสอบให้แน่ชัดเสียก่อนว่าผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือคือผู้ที่เดือดร้อนจริงๆ

๓. การประกันสังคม (Social insurance) เป็นโครงการที่รัฐเป็นผู้จัดระบบและดำเนินงาน เพื่อคุ้มครองป้องกันไม่ให้ประชาชนที่มีรายได้ประจำได้รับความเดือดร้อนในการดำรงชีพ เนื่องจากประสบปัญหาทำให้ไม่สามารถทำงานเลี้ยงชีพได้ตามปกติ โดยผู้มีรายได้ต้องออกเงินสมทบเข้ากองทุนกลาง และได้รับประโยชน์ทดแทนเมื่อประสบปัญหาในการเลี้ยงชีพ ปัญหาด้านสุขภาพ การคลอดบุตร ทูพพลภาพ เสียชีวิต ประสบอุบัติเหตุ และโรคร้ายจากการทำงาน ชราภาพ ว่างาน และการมีบุตรที่ยังเลี้ยงตนเองไม่ได้

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีนักวิชาการที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมไว้อีก ๓ รูปแบบ คือ^{๒๒}

๑. สวัสดิการสังคมแบบชั่วคราว บรรเทาปัญหา หรือแบบเก็บตก บุคคลในสังคมจะได้รับการตอบสนองความต้องการ โดยแหล่งตอบสนองความต้องการทางสังคมที่สำคัญสองแหล่งใหญ่ คือ ครอบครัวและตลาด แนวคิดสวัสดิการสังคมแบบนี้จะปล่อยให้ประชาชนทุกๆ ไปที่ประสบปัญหาเดือดร้อนหรือความต้องการทางสังคมต้องช่วยเหลือตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยประชาชนจะหันเข้าหาแหล่งทรัพยากรของตนเองด้วยการใช้เงินรายได้ หรือเงินออมที่มีอยู่ซื้อหาบริการทางสังคมต่างๆ มาตอบสนองความต้องการและปัญหาของตน หากไม่สามารถซื้อหาบริการได้ก็จะหันมาพึ่งครอบครัวหรือญาติมิตร

๒. สวัสดิการสังคมแบบสัมฤทธิ์ผลทางอุตสาหกรรม แนวคิดสวัสดิการสังคมแบบสัมฤทธิ์ผลทางอุตสาหกรรมได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์และจิตวิทยาอุตสาหกรรม ที่เชื่อว่าการให้รางวัล การให้คุณให้โทษต่อบุคคลจะเป็นสิ่งจูงใจให้คนตั้งใจทำงาน สวัสดิการที่ได้รับจึงควรพิจารณาจากคุณความดีตามผลงาน เพื่อให้เกิดทั้งแรงจูงใจในการทำงานและความจงรักภักดีต่อหน่วยงานนั้น นอกจากนี้สวัสดิการสังคมตามแนวคิดนี้ยังเป็นความสอดคล้องกับค่านิยมด้านการงานโปรแตสแตนท์ และเป็นการสร้างความชอบธรรมแก่ผู้ที่มีทักษะการทำงานที่ดีกว่าในการได้รับค่าตอบแทนที่สูงกว่า

หลักการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ

สหประชาชาติได้รับรองหลักการสำหรับผู้สูงอายุเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๙๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์ได้ใช้เป็นหลักสำคัญในการกำหนดแนวทางในการจัดบริการให้แก่ผู้สูงอายุ ดังนี้

๑. หลักการที่ ๑ การมีเสรีภาพ

^{๒๒} กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุล, นโยบายสังคมและสวัสดิการสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒-๑๔.

๑.๑ ผู้สูงอายุควรได้รับ อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และการดูแลสุขภาพอนามัยอย่าง เพียงพอ โดยการมีรายได้ การสนับสนุนของครอบครัวและชุมชน

๑.๒ ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการทำงานหรือสามารถได้รับรายได้อื่นๆ

๑.๓ ผู้สูงอายุควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าเมื่อใดจะต้องพ้นจากการทำงาน

๑.๔ ผู้สูงอายุควรได้รับการฝึกอบรมและการศึกษาตามความเหมาะสม

๑.๕ ผู้สูงอายุควรที่จะได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สงบ ปลอดภัยด้วยความพึงพอใจตามกำลัง ความสามารถ

๑.๖ ผู้สูงอายุควรที่จะได้อยู่ในบ้านของตนเอง ตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

๒. หลักการที่ ๒ การมีส่วนร่วม

๒.๑ ผู้สูงอายุควรมีส่วนร่วมในการกำหนดและดำเนินงานตามนโยบายต่างๆ ที่จะส่งผลโดยตรงต่อความเป็นอยู่ที่ดีของตนและสามารถถ่ายทอดความรู้และทักษะให้กับชนรุ่นหลังได้

๒.๒ ผู้สูงอายุควรที่จะได้รับการพัฒนาโอกาสต่างๆ เพื่อให้บริการแก่ชุมชนและเป็นอาสาสมัครในตำแหน่งที่เหมาะสมตามความสนใจและกำลังความสามารถของตน

๒.๓ ผู้สูงอายุควรมีบทบาทที่จะจัดตั้งกลุ่มหรือสมาคมของผู้สูงอายุเองได้

๓. หลักการที่ ๓ การได้รับการดูแล

๓.๑ ผู้สูงอายุควรได้รับการดูแลจากครอบครัว ชุมชนและได้รับการคุ้มครอง

๓.๒ ผู้สูงอายุควรได้รับการดูแลด้านสุขภาพอนามัยเพื่อให้ได้รับการฟื้นฟูทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ให้ดีขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันหรือชะลอการเจ็บป่วยในระยะเริ่มต้น

๓.๓ ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการเข้าถึงบริการทางสังคมและกฎหมาย เพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุน การเป็นอิสระ การคุ้มครองและการได้รับการดูแล

๓.๔ ผู้สูงอายุควรได้รับการดูแล คุ้มครอง ฟื้นฟูและส่งเสริมทางด้านสังคมและจิตใจอย่าง เหมาะสมจากสถานสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่มีสภาพแวดล้อมที่มั่นคง

๓.๕ ผู้สูงอายุควรได้รับสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

๔. หลักการที่ ๔ การบรรลุความพึงพอใจของตนเอง

ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มความสามารถ ควรได้รับโอกาสในการศึกษา วัฒนธรรม จิตใจ และกิจกรรมนันทนาการของสังคม

๕. หลักการที่ ๕ ความมีศักดิ์ศรี

๕.๑ ผู้สูงอายุควรที่จะดำรงชีวิตอยู่ด้วยศักดิ์ศรีและความปลอดภัย โดยปราศจากการถูกแสวงหาผลประโยชน์ ถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจ

๕.๒ ผู้สูงอายุควรได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามสถานภาพและภูมิหลังและมีอิสระใน การช่วยเหลือตนเองทางด้านเศรษฐกิจ

ประเทศไทยได้มีแนวนโยบายและการดำเนินการคุ้มครองและจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุตามนโยบายขององค์การสหประชาชาติ ดังนี้

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๖๔)

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๖๔) กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้สูงอายุ อยู่ภายใต้ปรัชญาการสร้างหลักประกันในวัยสูงอายุที่เน้นกระบวนการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมโดยให้ผู้สูงอายุช่วยตนเอง ครอบครัวเกื้อหนุน ชุมชนช่วยเหลือ สังคมรัฐเกื้อหนุน การตระหนักในคุณค่าและศักยภาพของผู้สูงอายุ การสร้างคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในครอบครัวและชุมชน ดังนั้นร่างแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ ได้กำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบในแต่ละยุทธศาสตร์ไว้ชัดเจน เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ ผู้สูงอายุ มีสถานะดี ทั้งสุขภาพกายและจิต อยู่กับครอบครัวอย่างอบอุ่นมีหลักประกันมั่นคงอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ มีส่วนร่วม และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของครอบครัวและชุมชน^{๒๓} ซึ่งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ ได้จัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - พ.ศ. ๒๕๖๔)^{๒๔} ได้กำหนดให้แผนฉบับนี้เป็นแผนยุทธศาสตร์ ๕ ยุทธศาสตร์ ได้แก่

๑. ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ
๒. ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ
๓. ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ
๔. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับชาติ และการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ
๕. ยุทธศาสตร์การประมวลและพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุและการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ

ยุทธศาสตร์ทั้ง ๕ หมวดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุปรากฏอยู่ใน ๓ ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเมื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ และยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพได้ประกอบด้วย ๓ มาตรการ คือ

๑. มาตรการ หลักประกันด้านรายได้เพื่อวัยสูงอายุ
  - ๑.๑ ขยายหลักประกันยามชราภาพให้ครอบคลุมบุคคลทั่วไป
  - ๑.๒ ส่งเสริมการออมตั้งแต่วัยต้น
  - ๑.๓ ลดหย่อนภาษีเพื่อส่งเสริมการออมเพื่อชราภาพ

๒. มาตรการ การให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๒.๑ ส่งเสริมพฤติกรรมอนามัยตั้งแต่เด็ก ให้มีหลักสูตรวิชาการดูแลสุขภาพและพฤติกรรมอนามัย

๒.๒ ส่งเสริมและจัดบริการการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อความเข้าใจชีวิตและพัฒนาการในแต่ละวัยและเพื่อการเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุที่เหมาะสม

^{๒๓} คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ, ร่างแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๖๓), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓-๓๖.

๒.๓ รมรงค์ให้สังคมตระหนักถึงความจำเป็นของการเตรียมการเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ

๒.๔ เตรียมการสำหรับผู้ที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุให้มีความรู้ที่ถูกต้องให้ทุกเรื่องที่เป็น (Preretirement program)

๓. มาตรการปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ

๓.๑ ส่งเสริมให้ประชาชนทุกวัยเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการดูแลรับผิดชอบครอบครัวผู้สูงอายุและชุมชน

๓.๒ จัดให้มีการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเริ่มตั้งแต่ระดับอนุบาล

๓.๓ ส่งเสริมให้มีกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนทุกวัย โดยดำเนินการเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และการกีฬา

๓.๔ รมรงค์ให้สังคมมีจิตสำนึกและตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุประกอบด้วย ๖ มาตรการ ได้แก่

๑. มาตรการส่งเสริมความรู้ ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกัน ดูแลตนเองเบื้องต้น

๑.๑ จัดบริการอบรมในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ

๑.๒ จัดบริการให้คำปรึกษาทั่วไปในสถานบริการทางสุขภาพของรัฐและเอกชน

๑.๓ ดำเนินการให้มีการสื่อข้อมูลข่าวสารแก่ผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

๒. มาตรการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุ

๒.๑ ส่งเสริมการจัดตั้งและดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุและเครือข่าย

๒.๒ สนับสนุนกิจกรรมขององค์กรเครือข่ายผู้สูงอายุ

๓. มาตรการส่งเสริมด้านการงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุ

๓.๑ ส่งเสริมการทำงานทั้งเต็มเวลาและไม่เต็มเวลา ทั้งในระบบและนอกระบบ

๓.๒ ส่งเสริมการฝึกอาชีพและจัดหางานให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถ

๓.๓ ส่งเสริมการรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อจัดทำกิจกรรมเสริมรายได้ โดยให้ผู้สูงอายุ

มีส่วนร่วมด้วย

๔. มาตรการสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ

๔.๑ ประกาศเกียรติคุณผู้สูงอายุที่เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม

๔.๒ ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุและให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมด้านต่าง ๆ

๕. มาตรการส่งเสริมสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเพื่อผู้สูงอายุ และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้และสามารถเข้าถึงข่าวสารและสื่อ

๕.๑ ส่งเสริมสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเพื่อผู้สูงอายุ

๕.๒ ส่งเสริมการผลิตและการเข้าถึงสื่อและข่าวสารที่มีประสิทธิภาพสำหรับผู้สูงอายุ

๕.๓ ดำเนินการให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ ได้อย่าง

ต่อเนื่อง

๖. มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่มีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย

๖.๑ กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับสถานสงเคราะห์คนชราและหน่วยงานที่ให้บริการด้านที่พักอาศัยแก่ผู้สูงอายุ ไม่ว่าของรัฐหรือเอกชนและหน่วยงานของเอกชนที่ให้บริการด้านนี้ต้องได้รับอนุญาตจัดตั้งและจดทะเบียนกับทางราชการ

๖.๒ สนับสนุนให้องค์กรทั้งภาครัฐ ชุมชนและเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบและจัดบริการด้านที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ

๖.๓ กำหนดมาตรการแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อที่อยู่อาศัย การปรับปรุงเพื่อที่อยู่อาศัย และระบบสาธารณสุขปทัศ สำหรับผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุประกอบด้วย ๔ มาตรการ

๑. มาตรการคุ้มครองด้านรายได้

๑.๑ ขยายหลักประกันยามชราภาพให้ครอบคลุมผู้สูงอายุ

๑.๒ ส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนในชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ครอบคลุมผู้สูงอายุ

๒. มาตรการหลักประกันด้านสุขภาพ

๒.๑ การพัฒนาและส่งเสริมระบบประกันสุขภาพที่มีคุณภาพเพื่อผู้สูงอายุทุกคน

๓. มาตรการด้านครอบครัว ผู้ดูแล และการคุ้มครองที่น่าสนใจ

๓.๑ ลดหย่อนภาษีรายได้ให้แก่บุตรซึ่งเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุที่เป็นบุพการี และไม่มีเงินได้รวมทั้งไม่ได้รับผลประโยชน์ในมาก่อน

๓.๒ เร่งรัดให้มีกฎหมายและแนวปฏิบัติในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของผู้สูงอายุ

๓.๓ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้อยู่กับครอบครัวอย่างมีคุณภาพและต่อเนื่องจนวาระ

สุดท้ายของชีวิต

๓.๓.๑ รณรงค์ให้เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ

๓.๓.๒ ส่งเสริมสมาชิกในครอบครัวให้มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ

๓.๓.๓ ส่งเสริมสมาชิกในครอบครัวให้มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุโดยการให้

ความรู้และข้อมูลแก่ผู้สูงอายุเกี่ยวกับบริการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์

๔. มาตรการระบบบริการและเครือข่ายการเกื้อหนุน

๔.๑ ปรับปรุงบริการสาธารณสุขทุกระบบให้สามารถอำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุในการดำรงชีวิตและติดต่อสัมพันธ์กับสังคม กลุ่ม และบุคคล

๔.๑.๑ ลดราคาโดยสารระบบขนส่งสาธารณะและระบบขนส่งมวลชนแก่ผู้สูงอายุ

๔.๑.๒ ปรับปรุงบริการระบบขนส่งสาธารณะให้สะดวกเหมาะสมกับผู้สูงอายุ

๔.๑.๓ จัดทำมาตรฐานสถานที่สาธารณะแก่ผู้สูงอายุ เช่น ถนน ทางเดิน อาคาร

ห้องสุขา

๔.๑.๔ จัดส่งอำนวยความสะดวกในสถานที่สาธารณะแก่ผู้สูงอายุ เช่น ถนน ทางเดิน อาคาร ห้องสุขา

๔.๑.๕ จัดทำมาตรฐานสวนสาธารณะและสนามกีฬาสำหรับการออกกำลังกาย และพักผ่อนที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ

๔.๑.๖ จัดให้มีสวนสาธารณะและสนามกีฬาสำหรับออกกำลังกายและพักผ่อนที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุอย่างเพียงพอ

๔.๒ จัดตั้งและพัฒนาบริการทางสุขภาพและทางสังคมในชุมชนที่สามารถถึงผู้สูงอายุมากที่สุด โดยเน้นบริการถึงบ้าน และมีการสอดประสานกันระหว่างบริการทางสุขภาพและทางสังคม โดยควรครอบคลุมบริการดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ

๔.๒.๒ ศูนย์ดูแลกลางวัน

๔.๒.๓ บริการเยี่ยมบ้าน

๔.๒.๔ บริการดูแลที่บ้าน

๔.๒.๕ บริการสุขภาพที่บ้าน

๔.๒.๖ บริการชุมชนเคลื่อนที่ไปในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ห่างไกล

๔.๒.๗ ส่งเสริมการจัดตั้งระบบเฝ้าระวัง เกื้อกูล และดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน

๔.๒.๘ สนับสนุนระบบอาสาสมัคร

๔.๒.๙ สนับสนุนและส่งเสริมความรู้ความสามารถให้กับผู้ดูแลผู้สูงอายุและอาสาสมัครผู้ดูแล

๔.๓ ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรทางศาสนา องค์กรเอกชนและองค์กรสาธารณประโยชน์มีส่วนร่วมในการดูแลจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุโดยกระบวนการประชาชน

๔.๓.๑ ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรทางศาสนา องค์กรเอกชนและองค์กรสาธารณประโยชน์มีส่วนร่วมในการดูแลจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุโดยกระบวนการประชาคม

๔.๓.๒ ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนที่ดำเนินการจัดบริการและสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ

๔.๓.๓ ส่งเสริมให้องค์กรทางศาสนามีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจและดูแลจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ

๔.๔ เกื้อหนุนให้เอกชนจัดบริการด้านสุขภาพและสังคมให้กับผู้สูงอายุที่สามารถซื้อบริการได้โดยมีการดูแลและกำกับมาตรฐานและค่าบริการให้เป็นธรรมร่วมด้วย

๔.๕ จัดบริการแพทย์ทางเลือก เช่น แพทย์แผนไทย ฯลฯ เพื่อเป็นทางเลือกในการดูแลรักษาปัญหาสุขภาพ

๔.๖ จัดตั้งคลินิกผู้สูงอายุ หอผู้ป่วยสูงอายุ และสถานบริการสุขภาพเรื้อรัง สำหรับผู้สูงอายุที่เพียงพอแก่การให้บริการและสามารถรองรับปัญหาให้ผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับชาติ และการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ

๑) มาตรการการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับชาติ

๑.๑ ส่งเสริมให้คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติมีศักยภาพในการดำเนินการให้แผนผู้สูงอายุแห่งชาติได้รับการนำไปปฏิบัติและเป็นสื่อกลางในการประสานงานกิจการและการดำเนินการต่าง ๆ ทั้งระหว่างองค์กรต่าง ๆ ภายในประเทศและต่างประเทศ

๑.๒ คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ (กสผ.) ดำเนินการให้มีการพัฒนาและปรับปรุงแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ ที่เหมาะสมกับสถานการณ์เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

๑.๓ จัดให้มีเครือข่ายการบริหารและพัฒนาผู้สูงอายุขึ้นในระดับตำบล และหมู่บ้าน เชื่อมโยงกับคณะกรรมการระดับชาติ

๒) มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ

๒.๑ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตหรือฝึกอบรมบุคลากรด้านผู้สูงอายุ ทั้งในระดับวิชาชีพ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ดูแลทั่วไป อย่างมีประสิทธิภาพและได้มาตรฐานอย่างต่อเนื่อง

๒.๒ กำหนดแผนการผลิตบุคลากรด้านผู้สูงอายุให้เหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการของประเทศและดำเนินการติดตามอย่างต่อเนื่อง

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ ยุทธศาสตร์ด้านการประมวล และพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ และการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ

๑. มาตรการสนับสนุนและส่งเสริมให้หน่วยงานวิจัยดำเนินการประมวลและพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุที่จำเป็นสำหรับการกำหนดนโยบาย และการพัฒนาการบริการหรือการดำเนินการที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ

๒. มาตรการสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาวิจัยด้านผู้สูงอายุโดยเฉพาะที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาการบริการ และการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเหมาะสม

๓. มาตรการดำเนินการให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ที่มีมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง

๔. มาตรการพัฒนาระบบข้อมูลทางด้านผู้สูงอายุให้เป็นระบบและทันสมัย

นอกจากนั้น คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติได้กำหนดนโยบายการดำเนินงานของคณะกรรมการร่วม ๔ มาตรการ ได้แก่^{๒๕}

๑. มาตรการเสริมสร้างสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การผลักดันกระแสการให้การแบ่งปัน การเอื้ออาทรของคนในสังคม และการเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น การเป็นอาสาสมัครทั้งในลักษณะปัจเจกและลักษณะกลุ่ม เช่น ครอบครัวอาสา การจัดกิจกรรมทางสังคมขององค์กรธุรกิจและสถาบันต่างๆ บนฐานสังคมที่มีคุณธรรมและการเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ของประชาชน

๒. มาตรการคุ้มครองทางสังคม ได้แก่ การพัฒนาระบบการเฝ้าระวังทางสังคม การให้ความสำคัญกับการคุ้มครองดูแลกลุ่มชายขอบหรือผู้ตกหล่นทางสังคม ผลกระทบของการพัฒนา

^{๒๕} คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, แผนปฏิบัติการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมไทยเพื่อชีวิตที่มั่นคง พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔ ตามแผนยุทธศาสตร์ ๕ ปี สร้างสวัสดิการสังคมไทย ฉบับที่ ๑ (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔), หน้า ๒๔. (อัครสำเนา).

เศรษฐกิจและกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อสังคมและปัญหาสังคมเร่งด่วนต่างๆ เช่น ปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหาที่ผู้ได้รับผลกระทบจากสาธารณภัย ความไม่มั่นคงปลอดภัย แรงงานต่างด้าวและการคุ้มครองทางสังคมแก่ประชาชนที่อยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบ

๓. มาตรการสร้างความเข้มแข็งของหุ้นส่วนทางสังคม ได้แก่ การเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดสวัสดิการสังคมและทำแผนสวัสดิการสังคมของท้องถิ่น ศักยภาพขององค์กรชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนโดยเฉพาะในการจัดสวัสดิการชุมชน ศักยภาพขององค์กรสวัสดิการสังคมและบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของบริการของรัฐและองค์กรสมาชิก และจัดการกับปัญหาต่างๆ เช่น ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวไร้คู่ รวมทั้งพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้ประสบปัญหาและผู้ที่ได้รับผลกระทบทางสังคมให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

๔. มาตรการพัฒนากลไกทางสังคม ได้แก่ การพัฒนากลไกความร่วมมือในงานด้านสวัสดิการสังคมทั้งในระดับหน่วยงาน ความร่วมมือระหว่างรัฐกับรัฐ เอกชนกับเอกชนในประเทศ และกลไกความร่วมมือระหว่างประเทศ ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมไม่ว่าจะเป็นระบบกฎหมาย ภาษีอากร และกองทุนที่เอื้อและสนับสนุนการดำเนินงาน ระบบข้อมูลและมาตรฐานในการจัดสวัสดิการสังคม

การจัดบริการสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ อันเป็นบริการที่จัดให้แก่ผู้สูงอายุให้สามารถบรรเทาปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี ต้องมีลักษณะดังนี้^{๒๖}

๑. เป็นบริการที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวเข้าสู่วัยสูงอายุ (Adjective and integrative service) เป็นการจัดบริการที่มีจุดมุ่งหมายไปที่ผู้กำลังเข้าสู่วัยที่จะต้องเข้ามาอยู่ในสังคมใหม่ และปรับตัวต่อบทบาทและสถานการณ์ใหม่ กิจกรรมต่างๆ ของบริการด้านนี้ได้แก่ การให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับรายได้และความทุกข์ใจ กังวลใจต่างๆ และการชักชวนผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เป็นต้น

๒. บริการที่ให้การสนับสนุน (Supportive service) บริการประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายไปที่ผู้สูงอายุที่อายุมากแล้ว เพื่อช่วยเหลือให้สามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ เช่น การเยี่ยมเยียนบ้านเพื่อให้บริการดูแลรักษาสุขภาพ ให้คำปรึกษาแนะนำในเรื่องต่างๆ และการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นต้น

๓. บริการด้านที่พักอาศัย (Congregate and shelter care service) เป็นการ จัดที่ที่พักอาศัย และให้การดูแลอย่างเหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตในชุมชนได้อย่างมีความสุข

๔. บริการทางด้านการป้องกันและรักษาความปลอดภัย (Protective service) เป็นการ จัดบริการทางด้านการป้องกันรักษาความปลอดภัย รักษาสิทธิและสวัสดิการ กิจกรรมบริการประเภทนี้ได้แก่ บริการด้านกฎหมาย การให้ความช่วยเหลือในเรื่องการจัดการด้านการเงิน เป็นต้น

๕. บริการทางด้านอำนวยความสะดวกในการดูแลรักษา (Care facilities and service) บริการประเภทนี้จะมีจุดมุ่งหมายที่ผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยให้ได้รับความสะดวกในด้านการรับบริการรักษาพยาบาล

^{๒๖} จุลเทพ ธีระธาดา, แนวทางการจัดบริการสุขภาพและสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๓๙), หน้า ๒๒-๒๓.

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการที่ได้ให้แนวคิดในการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย ซึ่งได้กล่าวไว้ว่าจัดไว้ ๓ รูปแบบ ดังนี้^{๒๗}

- ๑) บริการสถานสงเคราะห์คนชรา
- ๒) ศูนย์บริการผู้สูงอายุในชุมชน และ
- ๓) บริการเบี้ยยังชีพ

๒.๒.๔ วิวัฒนาการด้านสวัสดิการผู้สูงอายุในประเทศไทย^{๒๘}

การดำเนินงานด้านสวัสดิการผู้สูงอายุในประเทศไทย เริ่มในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีแนวคิดในการจัดสวัสดิการสังคมและประชาสงเคราะห์ ได้กำหนดนโยบายที่สำคัญหลายประการในการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีมีคุณภาพ และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุข ได้มอบหมายให้กรมประชาสงเคราะห์จัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแคขึ้นเป็นครั้งแรก วัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง คือ เพื่อให้การสงเคราะห์คนชราที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้หรือประสบปัญหาความทุกข์ยาก เดือดร้อนยากจนไม่มีที่อยู่อาศัย หรือไม่สามารถอาศัยอยู่กับครอบครัวได้ ต้องการบริการสงเคราะห์บางอย่าง เช่น การรักษาพยาบาล กายภาพบำบัด นันทนาการ เพื่อแบ่งเบาภาระของครอบครัวที่มีรายได้น้อยหรือยากจน ที่ไม่สามารถอุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุไว้ในครอบครัวได้ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม อันเกี่ยวกับผู้สูงอายุไม่ให้เร่ร่อนทำ ความเดือดร้อนแก่สังคมและให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างผาสุกเหมาะสมกับอัตภาพ

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ การดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ มีความก้าวหน้าขึ้นเนื่องจากสมัชชาใหญ่แห่งองค์การสหประชาชาติได้มีมติรับรองแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นมาตรการระหว่างประเทศ ฉบับแรกที่ได้มีการวางแนวคิด หลักนโยบาย และโครงการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุไว้อย่างเป็นรูปธรรม และในปีเดียวกันที่ประชุมสมัชชาโลกเกี่ยวกับผู้สูงอายุได้มีมติรับรองแผนดังกล่าว ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย จึงเรียกแผนนี้ว่า Vienna Plan โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงในศักยภาพของรัฐและสังคมในด้านความร่วมมือในระดับภูมิภาคและระหว่างประเทศในการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเกี่ยวกับผู้สูงอายุในประเด็นต่างๆ คือ สุขภาพและโภชนาการ การคุ้มครองผู้บริโภคนที่สูงอายุ ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม ครอบครัว สวัสดิการสังคม การประกันรายได้ การจ้างงาน และการศึกษา ซึ่งมาตรฐานและยุทธวิธีเหล่านี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นสิทธิอธิปไตย และความรับผิดชอบของแต่ละรัฐ หลังจากการประชุมสมัชชาผู้สูงอายุโลกได้มีองค์กรดำเนินงานด้านผู้สูงอายุเกิดขึ้นหลายองค์กร เช่น คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ สมาคมสภาพผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย สมาคมคลังปัญญาผู้สูงอายุ ศูนย์พัฒนาผู้ประกอบการผู้สูงอายุ และองค์กรเอกชนอีกมากมาย มีการจัดทำแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๔๔ เป็นแผนแม่บทให้หน่วยงานต่าง ๆ มีนโยบายและแผนที่

^{๒๗} ทศนีย์ ลักษณะานิชขัช, การสังคมสงเคราะห์ชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๕๖.

^{๒๘} มัทยา ศรีพนา, “การจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในประเทศไทย”, วารสารสำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒๒ (ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๖-๘.

ชัดเจนมีการดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายมากขึ้น ทั้งองค์การช่วยเหลือผู้สูงอายุระหว่างประเทศ และองค์กรภาครัฐ เช่น กรมอนามัยมีนโยบายในการสนับสนุนเครือข่ายการทำงานด้านผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีตัวแทนจากกระทรวงต่างๆ ร่วมเป็นคณะกรรมการ เช่น กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน กระทรวงศึกษาธิการ มีนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่เป็นประธานกรรมการแผนงานต่างๆ จึงได้รับการรับรองและมีผลในการปฏิบัติ

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นปีสากลว่าด้วยผู้สูงอายุ มีการเรียกร้องและแสวงหาการบริการมากขึ้น จากองค์กรเอกชน มีผลทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ รวมถึงการมีผลงานวิจัยด้านผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก และที่สำคัญ คือ การสนับสนุนจากพรรคการเมือง ๙ พรรค ได้แก่ ๑) พรรคประชาธิปัตย์ ๒) พรรคพลังธรรม ๓) พรรคชาติไทย ๔) พรรคเสรีธรรม ๕) พรรคชาติพัฒนา ๖) พรรคความหวังใหม่ ๗) พรรคกิจสังคม ๘) พรรคไท ๙) พรรคประชากรไทย ๖ ทำให้ปัญญาผู้สูงอายุปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมหลังจากใช้ระยะเวลาค่อนข้างนาน ปัญญาดังกล่าวมีสาระสำคัญ คือ

๑) ผู้สูงอายุต้องได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรี ได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองให้พ้นจากการถูกทอดทิ้งและละเมิดสิทธิ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่สามารถพึ่งตนเองหรือครอบครัวได้ และรวมถึงผู้พิการที่สูงอายุ

๒) ผู้สูงอายุควรอยู่กับครอบครัวโดยได้รับความเคารพ รัก ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร การดูแลเอาใจใส่ การยอมรับบทบาทของกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในการอยู่กันอย่างมีความสุข

๓) ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษา เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้านเพื่อสามารถปรับบทบาทของตนให้สมวัย

๔) ผู้สูงอายุควรได้รับการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์จากสังคม มีโอกาสได้ทำงานที่เหมาะสมกับวัยตามความสมัครใจ โดยได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และเห็นชีวิตมีคุณค่า

๕) ผู้สูงอายุควรได้เรียนรู้ในการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง

๖) ผู้สูงอายุควรมีบทบาทและส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว ชุมชน และสังคม

๗) รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรเอกชน ประชาชน สถาบันสังคมต้องกำหนดนโยบายและแผนหลักด้านผู้สูงอายุ ส่งเสริมและประสานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องให้บรรลุผลตามเป้าหมาย

๘) รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคม ต้องตรากฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุ เพื่อเป็นหลักประกันและบังคับใช้ในการพิทักษ์สิทธิ คุ้มครองสวัสดิภาพ และจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ

๙) รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคม ต้องรณรงค์ปลูกฝังค่านิยมให้สังคมตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุตามวัฒนธรรมไทยที่เน้นความกตัญญูตักเตือน และความเอื้ออาทรต่อกัน

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มีการประกาศใช้แผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๖๔) ซึ่งได้กำหนดให้แผนฉบับนี้เป็นแผนยุทธศาสตร์ ๕ หมวด ได้แก่ ก) ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ ข) ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ ค) ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ง) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับชาติ และการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ และ จ) ยุทธศาสตร์การประมวลและพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุและการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ งานด้านผู้สูงอายุประสบความสำเร็จอีกครั้งเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ ในราชกิจจานุเบกษา ตามมาตรา ๕๔ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปรากฏการณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับเป็นผลให้มีการออกกฎหมาย ประกาศระเบียบในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของกระทรวงและหน่วยงานต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

ปัจจุบัน “ผู้สูงอายุ” ในประเทศไทย ถือได้ว่าเป็นประชากรที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์เทคโนโลยีสมัยใหม่ การดูแลสุขภาพทั้งทางกาย จิตใจ รวมถึงการบริโภคอาหารอย่างถูกต้องและครบถ้วนตามวัยผู้สูงอายุ ซึ่งสถานการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทยในอนาคต จากการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๓ - ๒๕๘๓ โดยใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นฐานในการคาดประมาณประชากรไป ๓๐ ปีข้างหน้า โดยใช้สมมติฐานว่าภาวะเจริญพันธุ์จะลดลงตลอดช่วง ๓๐ ปี พบว่า ในปี ๒๕๕๓ ประเทศไทยมีประชากร ๖๓.๘ ล้านคน และจะเพิ่มขึ้นสูงสุดเป็น ๖๖.๔ ล้านคน ในปี ๒๕๖๙ จากนั้นจะค่อย ๆ ลดลงเหลือ ๖๓.๙ ล้านคนในปี ๒๕๘๓ โดยพบว่า จำนวนและสัดส่วนประชากรวัยสูงอายุ (๖๐ ปีขึ้นไป) เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก ๑.๗ ล้านคน หรือร้อยละ ๔.๙ ของจำนวนประชากรรวมในปี ๒๕๑๓ เป็น ๘.๔ ล้านคน หรือร้อยละ ๑๓.๒ ในปี ๒๕๕๓ และเพิ่มขึ้นเป็น ๑๗.๖ ล้านคน หรือร้อยละ ๒๖.๖ ในปี ๒๕๗๓ และ ๒๐.๕ ล้านคน หรือร้อยละ ๓๒.๑ ในปี ๒๕๘๓ อีกทั้งยังพบว่าในภูมิภาคอาเซียนจะมีเพียงประเทศไทยและประเทศสิงคโปร์เท่านั้น ที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเกินร้อยละ ๓๐ ในอีก ๓๐ ปีข้างหน้า และอีกประเด็นที่สำคัญ คือ กำลังแรงงานใหม่ที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานมีแนวโน้มลดลงจนอาจจะนำมาซึ่งปัญหาการขาดแคลนแรงงานและกระทบต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยในอนาคต เป็นเหตุให้ภาระการพึ่งพิงของประชากรวัยแรงงานในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุจะเพิ่มสูงขึ้น

ทั้งนี้ ผู้สูงอายุมีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตที่เหมาะสมกับช่วงวัย และสุขภาพมากขึ้น ทั้งในด้านที่อยู่อาศัย การบริการด้านสุขภาพและการดูแล การประกันสุขภาพ ประกันชีวิต ตลอดจนการออมเพื่อคุณภาพชีวิตในช่วงชราภาพ ฯลฯ ขณะเดียวกันแนวโน้มการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง ภาวะทุพพลภาพ โรคที่มีสาเหตุมาจากการเสื่อมสภาพของอวัยวะและโรคสมองเสื่อมในผู้สูงอายุจะมีสัดส่วนสูงขึ้น เป็นผลให้สัดส่วนงบประมาณด้านการรักษาพยาบาลเพิ่มขึ้นตามไปด้วย โดยจากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นทำให้พบว่าผู้สูงอายุมีความต้องการและมีความจำเป็นในการได้รับสวัสดิการสังคมจากรัฐหรือจากภาคส่วนอื่น ๆ ซึ่งนักวิชาการ บุคลากรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้ศึกษาและมีข้อเสนอแนะในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ในส่วนของสิทธิประโยชน์นั้น สมควรที่จะได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้โดยเฉพาะ

๑. ด้านการศึกษาอบรมหรือการได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุควรให้ความสำคัญต่อการประชาสัมพันธ์หรือจัดโครงการให้ผู้สูงอายุได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตด้วยคุณภาพชีวิตที่ดี

๒. ด้านสุขภาพอนามัย ควรกำหนดมาตรการจัดสวัสดิการสังคมด้านสุขภาพอนามัยแบบครบวงจรและเพิ่มบริการช่องทางพิเศษ และจำนวนสถานพยาบาลสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะเป็นกรณีพิเศษ

๓. ด้านที่อยู่อาศัย ควรจัดสวัสดิการสังคมด้านการสงเคราะห์เกี่ยวกับที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุซึ่งไร้ที่อยู่อาศัยให้เพียงพอต่อความต้องการและความจำเป็นของผู้สูงอายุ

๔. ด้านการทำงานและการมีรายได้ รัฐควรจัดสวัสดิการด้านสังคมให้กับผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม

๕. ด้านนันทนาการ ควรจัดหากิจกรรมนันทนาการเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รู้สึกผ่อนคลายความเครียดและสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

๖. ด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ควรจัดให้มีนักกฎหมายซึ่งอาจเป็นผู้สูงอายุด้วยกันช่วยเหลือด้านนี้ เพราะผู้สูงอายุจะเข้าใจความรู้สึกและความเดือดร้อนของผู้สูงอายุด้วยกันเป็นอย่างดี

๗. ด้านบริการทางสังคม การจัดสวัสดิการสังคมด้วยการจ่ายเบี้ยยังชีพ การขึ้นทะเบียนเข้าถึงสิทธิของผู้สูงอายุ และเงินสงเคราะห์การจัดการศพผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ สมควรที่จะได้พัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุขึ้นไปเป็นการเฉพาะ โดยให้ความสำคัญในเรื่องของ

๑. รัฐจะต้องยึดการเกษียณอายุของผู้สูงอายุบางอาชีพที่จำเป็นออกไปจากเดิม เนื่องจากบางอาชีพจำเป็นต้องอาศัยคนที่มีทักษะและประสบการณ์ในการทำงาน

๒. สนับสนุนให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุตามความรู้ความสามารถ โดยให้มีมาตรการลดภาษีสำหรับองค์กรเอกชนที่จ้างผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับภาคเอกชนในการเปิดรับผู้สูงอายุเข้ามาทำงานเพิ่มมากขึ้น

๓. สนับสนุนงบประมาณสำหรับหน่วยงานภาครัฐจ้างผู้สูงอายุ โดยให้มีความยืดหยุ่นทั้งค่าจ้าง วิธีการจ้าง เปิดโอกาสทั้งวิชาชีพและต่ำกว่าวิชาชีพ

๔. สนับสนุนให้ครอบครัวดูแลผู้สูงอายุ โดยให้มีมาตรการลดภาษีสำหรับบุตรที่ดูแลบิดามารดา ญาติสายตรงที่เป็นผู้สูงอายุ

๕. ควรส่งเสริมการประกันตนเองก่อนสูงอายุในรูปแบบที่มีความหลากหลายกว่าการประกันชีวิตและประกันสุขภาพ โดยศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในช่วงวัยต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักประกันการดำรงชีวิตในยามที่แก่ชราอายุมากขึ้น ไม่ให้เป็นภาระต่อครอบครัวและสังคม

๖. สนับสนุนกลุ่มกิจกรรมของผู้สูงอายุแบบอื่น ๆ นอกจากการรวมกลุ่มของชมรมผู้สูงอายุตามปกติ

สถานการณ์ผู้สูงอายุในปัจจุบันกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และในการจัดระบบการดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยแนวคิดการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน โดยหน่วยงานองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน และเครือข่ายสุขภาพ ในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนท้องถิ่น เป็นการจ้ดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ เป็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งมีการดำเนินงานในบางพื้นที่ ซึ่งเป็นการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการต่างๆ หรือโดยมีสมาชิกซึ่งประกอบด้วยผู้สูงอายุ และประชากรกลุ่มอื่นๆ เพื่อเป็นการจัดระบบในการดูแลผู้สูงอายุโดยการใช้ศักยภาพชุมชนและทุนทางสังคมของพื้นที่เป็นตัวตั้ง ซึ่งมีระบบการจ้ดสวัสดิการผู้สูงอายุดังนี้

๑. มีสถาบันการเงินเพื่อให้ผู้สูงอายุหรือผู้เตรียมเข้าสู่วัยสูงอายุเก็บเงินออม
  ๒. มีสถาบันการเงินชุมชนสนับสนุนในการประกอบอาชีพ
  ๓. มีการจ้ดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุและผู้ดูแลที่ต้องการความช่วยเหลือ
  ๔. จ้ดสวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตาย
  ๕. จัดสรรงบประมาณกองทุนสนับสนุนงานอาสาสมัคร
  ๖. ทุกหมู่บ้านมีการจ้ดสวัสดิการชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ
  ๗. แหล่งเรียนรู้ที่มีรายได้ร่วมจ้ดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ
  ๘. จ้ดตั้งกองทุนกายอุปกรณ์
  ๙. ชุมชนหรือโรงเรียนผู้สูงอายุจัดตั้งกองทุนบุญเอสนับสนุนกิจกรรมของผู้สูงอายุและชุมชน
  ๑๐. อปท. สนับสนุนให้มีการจ้ดตั้งกองทุนหรือสมทบทุนกองทุนที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพและสร้างอาชีพ การสร้างการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุและผู้ดูแล
  ๑๑. อปท. สนับสนุนให้มีการจ้ดตั้งกองทุนหรือสวัสดิการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับประทานอาหารปลอดภัย
- พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.๒๕๔๖ มาตรา ๑๑ ระบุไว้ว่า ผู้สูงอายุ มีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนในด้านต่างๆ ดังนี้^{๒๙}
๑. การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ
  ๒. การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต
  ๓. การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม
  ๔. การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน
  ๕. การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรง แก่ผู้สูงอายุในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะหรือการบริการสาธารณะอื่น
  ๖. การช่วยเหลือด้านค่าโดยสารยานพาหนะตามความเหมาะสม
  ๗. การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ
  ๘. การช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกรังแกหรือถูกแสวงหาประโยชน์ โดยมีขอบข่ายกฎหมายหรือถูกทอดทิ้ง
  ๙. การให้คำแนะนำ ปรีกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดี หรือในทางการแก้ไขปัญหาครอบครัว

^{๒๙} สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ (ทสท.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เทพปัญญาอิสร์, ๒๕๕๓), หน้า ๗-๘.

๑๐. การจัดที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่มให้ตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง
  ๑๑. การสงเคราะห์เบี้ยยังชีพเป็นรายเดือนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม*
  ๑๒. การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี
  ๑๓. การอื่นตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด
- * แก้ไขโดยมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๕๓

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.๒๕๔๖ มุ่งให้ความคุ้มครองและพิทักษ์ผู้สูงอายุ ด้วยการจัดให้มีการคุ้มครองและสวัสดิการต่างๆ แก่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในเรื่องของสิทธิการรักษาพยาบาล การช่วยเหลือเบี้ยยังชีพ การศึกษา เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่ารัฐได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุในชุมชนยังเป็นกลุ่มบุคคลที่ยังมีศักยภาพในการทำงาน การประกอบอาชีพ และต้องการพื้นที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่รุ่นอื่นๆ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ ทำให้ในปัจจุบันผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่โดยลำพังมากขึ้น โดยเฉพาะช่วงกลางวัน ผู้สูงอายุบางคนต้องการรายได้เลี้ยงตนเอง บางคนต้องการมีกิจกรรมทำยามว่าง หรือการมีเครือข่ายทางสังคม จากการทำงานร่วมกับผู้อื่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทตามกฎหมายในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในทุกมิติ และยังมีความใกล้ชิดกับชุมชนมากกว่าหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ดังนั้นการส่งเสริมการทำงานและอาชีพจึงเป็นบทบาทหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในการดูแลตนเอง ส่งเสริมคุณค่า และลดการพึ่งพาผู้อื่น จากการถอดบทเรียนพื้นที่เด่นในการส่งเสริมการทำงานและอาชีพในผู้สูงอายุ ทำให้ได้บทสรุปกระบวนการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนท้องถิ่นโดยการส่งเสริมการทำงานและอาชีพสำหรับผู้สูงอายุดังนี้^{๓๐}

๑. ประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการทำงานและอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ
๒. ชุมชนสำรวจศักยภาพผู้สูงอายุ
๓. จัดเวทีระดมความคิดของผู้เกี่ยวข้อง จัดเวทีแสดงความคิดเห็นผู้สูงอายุ
๔. สร้างการรวมกลุ่มและเพิ่มเครือข่ายการทำงานของผู้สูงอายุด้านอาชีพ
๕. พัฒนาทักษะให้แก่ผู้สูงอายุทั้งทักษะใหม่และทักษะเดิมให้เชี่ยวชาญ
๖. เพิ่มช่องทางการตลาด
๗. ปรับเปลี่ยนมุมมองของบุตรหลานและคนในชุมชนเรื่องการทำงานในผู้สูงอายุ
๘. พัฒนาระบบทุนหมุนเวียนและจัดตั้งกองทุนสวัสดิการกลุ่มอาชีพ
๙. การสร้างพื้นที่ต้นแบบ/บุคคลต้นแบบในการประกอบอาชีพ
๑๐. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในและระหว่างพื้นที่
๑๑. กลุ่มอาชีพในชุมชนต้องมีผู้สูงอายุเป็นสมาชิก
๑๒. การมีศูนย์ส่งเสริมอาชีพและการทำงานของผู้สูงอายุในชุมชน

การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ อาทิ กองทุนผู้สูงอายุ เบี้ยยังชีพ กองทุนรักษาพยาบาล กองทุนฌาปนกิจ เป็นต้น ยังมีการจัดสวัสดิการในรูปแบบใหม่ที่มุ่งเน้นในเรื่องการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการ

^{๓๐} ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ, บทเรียนการดำเนินงานพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนท้องถิ่น, (สำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน (สน.๓) : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓๑.

ทำกิจกรรมต่างๆ ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ดำเนินการจัดตั้งขึ้น ซึ่งนับได้ว่าเป็นการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในแง่ที่จะลดความซึมเศร้าของผู้สูงอายุ เป็นการเพิ่มคุณค่าในตัวของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีพในสังคมผู้สูงวัยได้อย่างมีความสุข กิจกรรมดังกล่าวยังมุ่งเน้นในเรื่องของการศึกษาเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์ องค์ความรู้ต่างๆ ทั้งจากตัวของผู้สูงอายุเองและจากวิทยากรผู้มีความรู้ต่างๆ มาถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้และ และได้เข้าร่วมในกิจกรรมสันทนาการต่างๆ ซึ่งโครงการนั้นก็คือ โรงเรียนผู้สูงอายุ

๒.๓ แนวคิดโรงเรียนผู้สูงอายุ

โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นการจัดการศึกษา อีกรูปแบบหนึ่งที่ต้องการให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เกิดจากแนวคิดที่ตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญ และพลังของผู้สูงอายุ โดยการสร้างพื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย การเกิดขึ้นของโรงเรียนผู้สูงอายุยังสอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๖๔) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๕๒) และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ ข้อเสนอเชิงนโยบายในเวทีการประชุมสมัชชาผู้สูงอายุระดับชาติ ปี ๒๕๕๓ และ ๒๕๕๖ และแผนระดับชาติหลายฉบับที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาศักยภาพของบุคคลอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์

โรงเรียนผู้สูงอายุ^{๓๑}

โรงเรียนผู้สูงอายุคืออะไร

โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นรูปแบบหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษาการพัฒนาทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องสำหรับผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพโดยการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชน

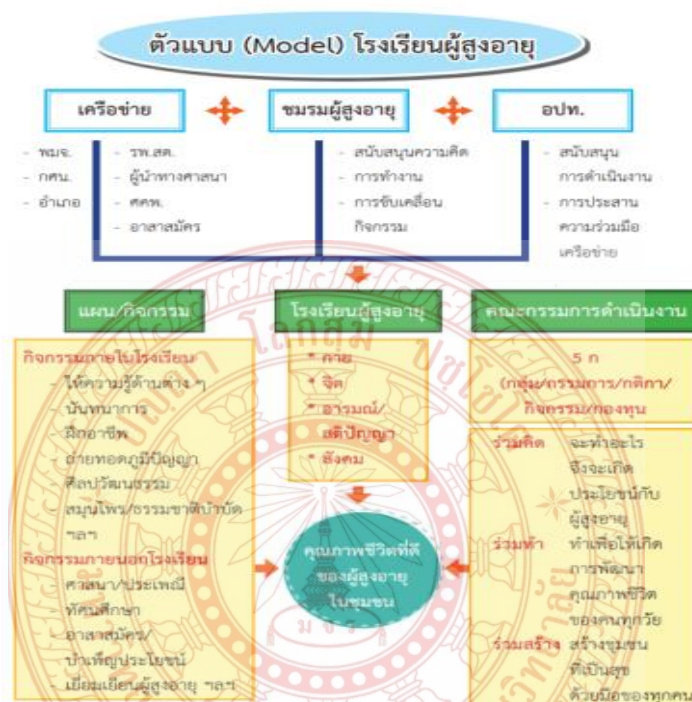
กรอบแนวคิดโรงเรียนผู้สูงอายุ

โรงเรียนผู้สูงอายุ ดำเนินการภายใต้การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้พัฒนาทักษะในการดูแลตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่าผู้สูงอายุมีคุณค่าและมีศักยภาพ ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้สังคม และส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุ โดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้สูงอายุ สารการเรียนรู้จะต้องทำให้ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตปัจจุบัน เพิ่มโอกาสในการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน

^{๓๑} กรมกิจการผู้สูงอายุ, คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ, (กองส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ : กรมกิจการผู้สูงอายุ, ๒๕๕๙), หน้า ๓-๑๗.

การดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วม โดยทุกภาคส่วน “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้าง” และมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การจัดการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุข เกิดทักษะในการดูแลตนเอง มีคุณภาพชีวิตที่ดี

แผนภาพที่ ๒.๑ ตัวแบบ (Model) โรงเรียนผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์ของโรงเรียน

๑. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ
๒. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาตนเอง การดูแลคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ
๓. เพื่อเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุทางด้านร่างกายและจิตใจ
๔. เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม
๕. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพ คุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับ
๖. เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

ประโยชน์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากโรงเรียนผู้สูงอายุ

๑. ด้านสุขภาพร่างกาย ทำให้มีสุขภาพแข็งแรง กระฉับกระเฉง ลดความเสี่ยงจากการเจ็บป่วย ลดระยะเวลาการพึ่งพาผู้อื่น อายุยืน
๒. ด้านจิตใจ ช่วยให้เกิดคลายเหงา จิตใจกระชุ่มกระชวย สดชื่น รู้สึกภาคภูมิใจและตระหนักในคุณค่าความสามารถของตนเอง มีมุมมองเชิงบวกต่อตนเอง

๓. ด้านสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนวัยเดียวกันและคนต่างวัย ได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกของกลุ่ม

๔. ด้านจิตปัญญา รู้เท่าทันและเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามวัย

๕. ด้านเศรษฐกิจ เรียนรู้ทักษะด้านอาชีพ สามารถนำไปประกอบอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ ช่วยเหลือตนเองต่อไป

ประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

๑. โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นพื้นที่เรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบทอดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

๒. โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม รวมทั้งอาจเป็นแรงผลักดันให้เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ▶ ประชุมประชาคมเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือจากพื้นที่
- ▶ คัดเลือกและแต่งตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ
- ▶ จัดทำแผนขั้นตอนในการดำเนินงาน
- ▶ จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ
- ▶ ขับเคลื่อนการดำเนินงาน
- ▶ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

โครงสร้างโรงเรียนผู้สูงอายุ

การขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพ ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

๑) ที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุ การตั้งที่ปรึกษาของโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นกลยุทธ์ในการสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้มีส่วนร่วมในการรับรู้การดำเนินงานของโรงเรียน และเป็น “ใบเบิกทาง” ให้แก่การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งมีผลต่อการสร้างความน่าเชื่อถือในการทำงาน และถือเป็นการสร้างพันธมิตรในการทำงานชั้นเยี่ยม ที่ปรึกษาของโรงเรียนผู้สูงอายุ อาจเป็นฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาส เช่น นายอำเภอ ผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ หรือข้าราชการเกษียณ เป็นต้น

๒) ครูใหญ่ หรือประธาน หรือผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ องค์ประกอบนี้เป็นส่วนสำคัญมากและถือเป็น “หัวใจ” ของการขับเคลื่อนงาน ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ หรือประธาน หรือผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เป็นแกนนำที่เป็นผู้ริเริ่มงานของโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการประสานงานและรังสรรค์กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน

๓) คณะกรรมการและแกนนำร่วมขับเคลื่อน ถือเป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขของความสำเร็จ เพราะกลไกหลักในการเคลื่อนงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ การกำหนดจำนวนคณะกรรมการหรือแกนนำร่วมขับเคลื่อนขึ้นอยู่กับภาระงานที่ หรือแบ่งงานภายในโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่ง

๔) ทีมวิทยากรจิตอาสา เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นประการหนึ่งของโรงเรียนผู้สูงอายุ เพราะใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีเป็นตัวตั้งขับเคลื่อน ทำให้กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น วิทยากรจากสมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน ข้าราชการบำนาญ พระสงฆ์ รวมถึงการขอความอนุเคราะห์วิทยากรจิตอาสาจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งในลักษณะเครือข่ายทางสังคม เช่น กศน. ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร รพ.สต. โรงพยาบาล สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในแต่ละจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

การบริหารจัดการด้วยหลัก ๕ ก ประกอบด้วย

กลุ่ม ต้องสร้างการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุให้เกิดขึ้นทั้งที่เป็นกลุ่มแกนนำ คณะทำงาน และกลุ่มสมาชิก หรือกลุ่มนักเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นเป้าหมายของการทำงาน ในขั้นนี้อาจมีกลยุทธ์ในการสร้างความเป็นกลุ่มก้อนได้หลายวิธี เช่น การเปิดรับสมาชิก หรือนักเรียนผู้สูงอายุ การต่อยอดจากรุ่นเดิมที่เคยมีอยู่ในชุมชน เป็นต้น

กรรมการ ถือเป็นตัวแทนของสมาชิกกลุ่มที่จะทำหน้าที่ในการบริหารจัดการกลุ่ม ให้การทำงานประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ ควรสร้างกระบวนการคัดเลือกผู้ที่จะทำหน้าที่ดังกล่าว แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ช่วยกันขับเคลื่อนการทำงานให้ประสบความสำเร็จ เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุมีประสิทธิภาพ

กติกา หรือข้อตกลงร่วมกัน ต้องเกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในโรงเรียนผู้สูงอายุ เหมือนเป็นสัญญาใจที่มีต่อกันว่าจะร่วมกันยึดถือและปฏิบัติตาม ซึ่งจะเป็แนวทางที่ทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุมีทิศทางการทำงานที่ชัดเจน แม้ว่าเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการชุดใหม่จะยังคงมีแนวทางการทำงานเดิมให้เห็นและพัฒนาต่อยอดได้

กิจกรรม ในระยะเริ่มแรกอาจเน้นไปที่การสร้างกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ไม่ซับซ้อน เช่น การจัดให้มาพบปะกันทุกเดือน มีกิจกรรมร้องเพลง กิจกรรมนันทนาการรูปแบบอื่นๆ กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็กและเยาวชน หรือการรวมกลุ่มออกกำลังกาย เมื่อมีประสบการณ์มากขึ้นจึงเคลื่อนไปสู่การทำกิจกรรมที่ตอบสนองปัญหาและความต้องการที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น การบูรณาการโรงเรียนผู้สูงอายุเข้ากับการทำงานของธนาคารความดี

กองทุน การขับเคลื่อนงานของโรงเรียนผู้สูงอายุให้เป็นไปอย่างมั่นคงจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการหางบประมาณ เพื่อการดำเนินงานด้วยตนเอง วิธีการหางบประมาณเข้ากองทุนของกลุ่มอาจจำแนกได้เป็นการสร้างกองทุนของการเก็บค่าสมาชิก การขอรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม การเขียนโครงการเพื่อเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงาน แหล่งทุน ต่างๆ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ กองทุนผู้สูงอายุ กองทุนสุขภาพตำบล สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เป็นต้น

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ หมายถึง ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีหรือให้เกิดขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ พบว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

๑. มีผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่ทุ่มเท เสียสละ และมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญของความสำเร็จในการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผู้สูงอายุ หรือผู้นำทางด้านจิตใจ เช่น พระภิกษุ เพราะมีผลโดยตรงต่อการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นทั้งแก่ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของโรงเรียน หน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ซึ่งเป็นที่มาของความร่วมมือและการสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน

๒. มีเป้าหมายชัดเจนและมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ถือเป็น การกำหนดทิศทางการทำงานที่สร้างความเข้าใจร่วมกันในหมู่คณะกรรมการหรือแกนนำ จะเป็นพลังที่เข้มแข็งในการทำงานร่วมกันและการจัดให้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ถือเป็นกลไกในการเชื่อมร้อยความเป็นกลุ่ม และความเป็นชุมชนของผู้สูงอายุให้เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการขับเคลื่อนงานโรงเรียนผู้สูงอายุให้บรรลุผล

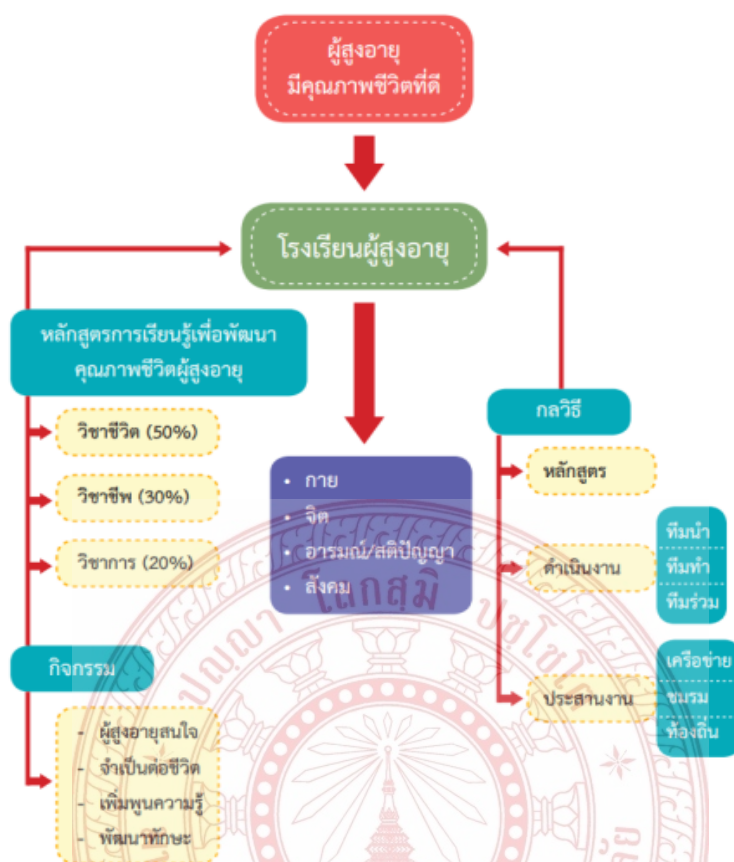
๓. มีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน กลไกที่ทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การประชุมประจำเดือน การสร้างเวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การร่วมกันดำเนินงาน

๔. มีเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง อาจพิจารณาได้ ๒ ระดับ คือ การสร้างเครือข่ายทางสังคมภายในกลุ่มหรือในหมู่สมาชิกของโรงเรียนผู้สูงอายุด้วยกัน เช่น ในรูปแบบคณะกรรมการ หรือการมีตัวแทนในแต่ละหมู่บ้านและการให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงาน องค์กรภายนอก เพื่อประสานพลังในการทำงานร่วมกัน

๕. มีการเรียนรู้และพัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยการทบทวนตนเองและสรุปบทเรียนในการทำงานเป็นระยะ เรียนรู้จุดแข็ง จุดอ่อน ข้อที่ควรพัฒนาให้ดีขึ้นและนำมาพัฒนากระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง

๖. มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหนุนเสริม การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น งบประมาณ บุคลากร สถานที่ การประสานเครือข่าย เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญที่จะผลักดันให้การเคลื่อนงานของโรงเรียนผู้สูงอายุเกิดขึ้นได้ และดำเนินการไปอย่างราบรื่น

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบหลักสูตรการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

๒.๔ แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม

เครือข่ายสังคม เป็นกระบวนการทางสังคมรูปแบบหนึ่งที่มีการเชื่อมโยงกันเพื่อสร้างเครือข่ายในการตอบสนองความต้องการทางสังคม ที่มุ่งเน้นในการสร้างและสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเครือข่าย หรือความสัมพันธ์ทางสังคม ในกลุ่มคนที่มีความสนใจหรือมีกิจกรรมร่วมกัน มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายของเครือข่ายทางสังคม

เบรนต์ และ ไวเนอร์ต (Brandt and Weinert) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายทางสังคมว่า หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งมีทั้งบุคคลภายในครอบครัวและภายนอกครอบครัว เพื่อให้ความช่วยเหลือต่อบุคคลหนึ่งในสถานการณ์ปัญหาต่างๆที่กำลังเผชิญอยู่^{๓๒} สอดคล้องกับแนวคิดของ เชเฟอร์ คอยเน และ ลาซารุส (Schaefer, Coyne and Lazarus) ที่ได้ให้ความหมายของเครือข่ายทางสังคมว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งจะมีการติดต่อระหว่างบุคคลกับบุคคล

^{๓๒} Brandt, P.A. and C. Weinert, "The PRQ-A Social Support Measure", *Nursing Research*, (30) : 228.

หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคล หรือระหว่างกลุ่มบุคคลกับกลุ่มบุคคล^{๓๓} และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ มิทเชล (Mitchell) ที่ได้ให้ความหมายของเครือข่ายทางสังคมไว้ว่า หมายถึงความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลหนึ่ง เช่น กลุ่มเพื่อน ลักษณะของความสัมพันธ์นี้สามารถนำมาอธิบายถึงพฤติกรรมของบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายทางสังคมนั้นได้ เครือข่ายทางสังคมจึงเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในสังคม^{๓๔} ซึ่งมีแนวคิดของนักวิชาการไทยที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการตะวันตก คือ พิมพ์วัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมไว้ว่า เครือข่ายทางสังคมของบุคคลหนึ่งประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดของบุคคลนั้นในสังคมที่เขาอาศัยอยู่ ซึ่งรวมถึงบุคคลในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงานและเพื่อนบ้าน เราสามารถพิจารณาเครือข่ายสังคมอย่างเป็นรูปธรรมได้โดยการมองเป็นภาพที่ประกอบด้วยจุดต่างๆ ที่มีเส้นหลายๆ เส้นโยงไปโยงมาระหว่างจุดต่างๆ เป็นตัวแทนของบุคคลรายรอบทั้งหลายที่บุคคลนั้นมีความสัมพันธ์ด้วย ส่วนเส้นโยงใยเหล่านั้นหมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลมีต่อกันและกัน^{๓๕} สอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมว่า เครือข่ายทางสังคมจะคล้ายเครือข่ายในสมอง โดยโครงสร้างของสมองนั้นจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในระดับสูงเพื่อการมีชีวิตรอด และโครงสร้างทางสังคมจะมีวิวัฒนาการไปเหมือนโครงสร้างทางสมองมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสังคม จากสังคมใช้อำนาจไปเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการที่จะเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ โครงสร้างทางสังคมต้องปรับเปลี่ยนจากโครงสร้างอำนาจในแนวดิ่ง ไปเป็นเครือข่ายสังคมที่มีการโยงใยความสัมพันธ์ในทุกทิศ และได้สรุปว่า เครือข่ายทางสังคมคือ สังคมแห่งกัลยาณมิตรหรือเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยเครือข่ายสังคมจะต้องมีความสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้^{๓๖} และ พระมหาสุทิตย์ อาภากร ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายไว้ว่า เครือข่ายนั้นได้ถูกนำมาอธิบายในมิติของความสัมพันธ์และปรากฏการณ์ทางสังคมมนุษย์มากกว่าการอธิบายในมิติของความสัมพัทธ์และความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในเชิงชีววิทยาตามทัศนะของวิทยาศาสตร์กระบวนทัศน์ใหม่ โดยเป็นการกล่าวถึงความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคลกลุ่ม องค์กร ที่มีกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันและขยายผลการดำเนินงานหรือแนวคิดไปสู่กลุ่มอื่น องค์กรอื่น เพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ โดยผ่านกระบวนการสื่อสารที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสในการรับรู้ และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน^{๓๗}

^{๓๓} Schaefer, C., J.C. Coyne and R.S. Lazarus, "The Heaklt-related functions of social support", *Journal of Behavioral Medicine*, vol.4 (4) : 383.

^{๓๔} Mitchell อ่างใน อรสา บุพโกสม, "ประเภทเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมในการพัฒนาศักยภาพของผู้พิการทางสายตา : กรณีศึกษา ณ มูลนิธิคอลฟีลล์ เพื่อคนตาบอด", *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

^{๓๕} พิมพ์วัลย์ ปรีดาสวัสดิ์, "เครือข่ายสังคมกับการดูแลสุขภาพตนเอง", ใน *การดูแลสุขภาพตนเอง ทัศนะทางสังคมวัฒนธรรม*, (นครปฐม : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕๑.

^{๓๖} ประเวศ วะสี, "ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมไทย", ใน *หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็งลำดับที่ ๑*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

^{๓๗} พระมหาสุทิตย์ อาภากร, *เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๗), หน้า ๔๖.

กล่าวโดยสรุปแล้ว เครือข่ายทางสังคม หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ไม่ว่าจะบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน จนกลายเป็นกลุ่มบุคคลขึ้นมาเพื่อสนองต่อบัณฑิตอุปสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งของการรวมกลุ่ม และมีการประสานเชื่อมโยงด้านข้อมูลแนวคิด วิธีปฏิบัติภายในกลุ่มทางสังคมนั้นๆ และสามารถเชื่อมโยงหรือขยายไปยังกลุ่มอื่นๆ จนกลายเป็นเครือข่ายทางสังคมขนาดใหญ่ได้

๒.๔.๒ ประเภทของเครือข่ายทางสังคม

สเปท (Specth) ได้จำแนกเครือข่ายทางสังคมจากคุณภาพของความหนาแน่นได้ ๒ ประเภทดังนี้^{๓๘}

๑. เครือข่ายที่มีความหนาแน่นน้อย ได้แก่ เครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันค่อนข้างน้อย สมาชิกในเครือข่ายมีความผูกพันระหว่างกันน้อยกว่า การติดต่อระหว่างกันและกันมีอยู่ในอัตราความถี่ที่น้อย ซึ่งมีผลให้บุคคลในเครือข่ายมีความคิดเห็นและการกระทำที่แตกต่างกันออกไปมากและมีอิทธิพลต่อกันและกันน้อย

๒. เครือข่ายที่มีความหนาแน่นสูง ได้แก่ ลักษณะของเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นและใกล้ชิด มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หรือมีกิจกรรมการปฏิสัมพันธ์อยู่ในความถี่ที่สูง ทำให้มีลักษณะความคล้ายคลึงกันค่อนข้างมากและมีอิทธิพลต่อกันและกันมาก

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๗ ประการคือ^{๓๙}

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน หมายถึง การที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์เข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาคความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน หมายถึง การมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้ เข้าใจและการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปร่วมกันจะช่วยทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างออกไป

๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนมารวมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์ และความต้อการนั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้กับสมาชิก ดังนั้น จึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอที่จะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายจึง

^{๓๘} Specth, H., "New Directions for Social Work Practice", Englewood Cliffs, (New Jersey : Prentice-Hall, 1998), p. 174.

^{๓๙} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชัคเซสมิเดีย จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖-๔๓.

ควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมกัน และในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่ายและ
 ความสำเร็จต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ

๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างก็ต้อง
 เสริมสร้างกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่ผู้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเหลืออีกฝ่ายเห็นที่มี
 จุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้นเกิดขึ้นจากการ
 รวมตัวเป็นเครือข่ายซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่รวมเป็นเครือข่าย

๖. การพึ่งพิงร่วมกัน คือการเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่าย เนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มี
 ข้อจำกัดในกระบวนการทำงานและมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่าง ดังนั้นจึงมีการพึ่งพาอาศัยกัน
 ระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกัน
 เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการ
 เปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายทางสังคมโดยพิจารณาจากการ
 ก่อตัวของเครือข่ายในสังคมไทย สามารถจำแนกได้ ๓ ด้าน ได้แก่^{๔๐}

๑. เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการตั้งและการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ มีที่มาจากฐานความคิด
 เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่รัฐต้องการให้กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยการเข้าไป
 ส่งเสริมหรือจัดตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาหรือนโยบายของรัฐและเพิ่มศักยภาพให้กับ
 ชุมชนในการพึ่งตนเอง โดยลักษณะกิจกรรมและกระบวนการทำงานจะเป็นทางการ มีระบบ ระเบียบ
 และมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวตั้งที่เป็นไปตามกระแสของแหล่งทุนและนโยบายของหน่วยงาน
 นั้น

๒. เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดจากความสมานฉันท์ ความร่วม
 แรงร่วมใจของฝ่ายต่างๆ ที่มองเห็นความจำเป็นของการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันจึงมา
 รวมตัวกันเป็นเครือข่าย มีแนวทางในการดำเนินงานที่เป็นอิสระจากการครอบงำของฝ่ายต่างๆ มี
 กระบวนการที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจและความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิก โครงสร้าง
 ความสัมพันธ์จะเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ซับซ้อน อยู่ในแนวราบ บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และ
 พึ่งพาอาศัย มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทที่เกิดขึ้นในสังคม

๓. เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจาก
 สถานการณ์และประเด็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่าจำเป็นต้องใช้ความเป็นเครือข่ายแก้ไขปัญหาและสร้าง
 พลังในการเรียนรู้หรือการต่อรอง เครือข่ายลักษณะนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสถานการณ์นั้นสูงงอมอย่าง
 เต็มที่และมีผู้ประสานงาน เพื่อให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่าย
 ลักษณะนี้จะมีการรวมพลังอย่างหนาแน่น บนพื้นฐานของการต่อสู้และการเรียกร้องเพื่อปกป้องสิทธิ
 ประโยชน์ของตนเองในการพัฒนา เป็นกระบวนการเรียนรู้จากสถานการณ์และบริบททางสังคม

สนธยา พลศรี ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายตามหลักเกณฑ์ที่นิยมใช้กันทั่วไปคือ^{๔๑}

^{๔๐} ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒,
 (กรุงเทพมหานคร : อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๙๑-๔๙๒.

๑. แบ่งตามความซับซ้อนของกลไกการทำงาน โดยพิจารณาจากความซับซ้อนในการรวมตัว และขยายตัวของสมาชิกจากความซับซ้อนน้อยแล้วเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายชั้นเดียว เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวของสมาชิก เพียงระดับเดียว โครงสร้างไม่มีความซับซ้อนมากนัก

๒) เครือข่ายหลายชั้น เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันในลักษณะของการขยายเครือข่ายออกไปหลายระดับหรือหลายชั้น ซึ่งจะมีความซับซ้อนที่หลายระดับ

๒. การแบ่งตามสภาพและบทบาทของสมาชิก แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายแนวนอน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เมื่อรวมเป็นเครือข่ายจะมีตำแหน่ง และหน้าที่ที่ตัดเทียมกัน ไม่มีใครมีอำนาจเหนือกว่าใคร แต่ต่างนำศักยภาพของตนมาใช้ในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างเต็มที่

๒) เครือข่ายแนวตั้ง เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะแตกต่างกัน เมื่อรวมเป็นเครือข่ายสมาชิกจะมีตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป เช่นสมาชิกแกนนำ สมาชิกธรรมดา สมาชิกสมทบ เป็นต้น

๓. การแบ่งตามระดับการรวมตัวของสมาชิก เป็นการแบ่งประเภทของเครือข่ายตามลักษณะการมารวมกันเป็นเครือข่ายของสมาชิก ซึ่งมีระดับแตกต่างกันออกไปหลายระดับ คือ

๑) เครือข่ายระดับบุคคล เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคลต่างๆ มารวมกันเป็นเครือข่าย เช่น เครือญาติ เพื่อนบ้าน บุคคลที่ประกอบอาชีพเดียวกัน เป็นต้น

๒) เครือข่ายระดับกลุ่มหรือองค์กร เป็นเครือข่ายที่สมาชิกเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มหรือองค์กรไม่ใช่บุคคล เช่น ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรจังหวัดสงขลา สหพันธ์ครูสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับต่างๆ เครือข่ายมหาวิทยาลัยในจังหวัดสงขลา สหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย เป็นต้น

๓) เครือข่ายระดับบุคคลกับกลุ่มหรือองค์กร เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคลต่างๆ กับกลุ่มหรือองค์กร ซึ่งเป็นคนละระดับกัน

๔) เครือข่ายระดับชุมชนต่างๆ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยชุมชนขนาดต่างๆ เช่น ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเมืองกับเมือง ประเทศต่อประเทศ เป็นต้น หรือสมาชิกอาจจะประกอบด้วยชุมชนขนาดเดียวกัน หรือต่างขนาดก็ได้

๕) เครือข่ายระดับสถาบัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยสถาบันประเภทเดียวกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันครอบครัว หรือสถาบันต่างประเภทกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันศาสนา เป็นต้น

๔. การแบ่งตามลักษณะการเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับสมาชิกว่าเป็นแบบใด ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายรวมศูนย์ เป็นเครือข่ายที่มีศูนย์กลางเพียงศูนย์เดียว มีลักษณะเป็นแบบการรวมอำนาจไว้ในศูนย์กลาง สมาชิกเป็นเพียงผู้ร่วมใช้บริการจากศูนย์กลางเท่านั้น หรือมีศูนย์กลาง

^{๔๑} สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์. ๒๕๕๐), หน้า ๒๒๙-๒๔๒.

เป็นแม่ข่าย ส่วนสมาชิกเป็นลูกข่ายที่ต้องดำเนินงานตามแม่ข่าย เช่น คຸຣຸສາ สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นต้น

๒) เครือข่ายกระจายศูนย์ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีอิสระในการดำเนินงาน แต่จะมีคณะกรรมการร่วมทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง หรือประสานงานเครือข่าย

๓) เครือข่ายผสม เป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างทั้งรูปแบบรวมศูนย์ และกระจายศูนย์รวมกัน กล่าวคือ มีศูนย์กลางทำหน้าที่ประสานงานระหว่างสมาชิก แต่ให้สมาชิกมีอิสระในการติดต่อประสานงานกันได้โดยตรงอีกด้วย

๔) เครือข่ายเชิงซ้อน เป็นเครือข่ายที่โครงสร้างเปิดโอกาสให้สมาชิกสามารถติดต่อประสานงาน ร่วมมือกันดำเนินงานภายในเครือข่ายได้โดยตรง โดยมีศูนย์กลางประสานงานหลายศูนย์

๕. การแบ่งตามระดับความสัมพันธ์กับศูนย์กลาง เป็นการแบ่งประเภทของเครือข่าย โดยพิจารณาจากระดับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับศูนย์กลางของเครือข่ายแบ่งได้ ๓ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายใกล้ชิด เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วย สมาชิกที่ใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางมากที่สุด เช่น เครือข่ายญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท เป็นต้น

๒) เครือข่ายรอง เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกที่บุคคลผู้เป็นศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มเครือข่ายใกล้ชิด ได้แก่ ญาติพี่น้องลำดับห่างๆ คนที่รู้จักคุ้นเคยทั่วไป เป็นต้น

๓) เครือข่ายขยาย เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วย สมาชิกซึ่งบุคคลผู้เป็นจุดศูนย์กลางไม่รู้จักโดยตรง แต่สามารถติดต่อสัมพันธ์โดยผ่านบุคคลในเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง

๖. การแบ่งตามขนาดของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากจำนวนของสมาชิกที่รวมกันเป็นเครือข่าย แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายขนาดใหญ่หรือเครือข่ายรวม เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกเป็นจำนวนมาก เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งประเทศไทย ซึ่งสมาชิกประกอบด้วยกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองต่างๆ มากกว่า ๗๐,๐๐๐ กองทุน ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย ซึ่งสมาชิกประกอบด้วย สหกรณ์การเกษตรทุกอำเภอ เป็นต้น

๒) เครือข่ายขนาดเล็กหรือเครือข่ายย่อย เป็นเครือข่ายที่มีขนาดเล็กกว่าเครือข่ายรวม มารวมกันเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ขึ้น เช่น กองทุนหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านรวมกันเป็นเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบล ผลผลิตหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของแต่ละตำบลรวมกันเป็นเครือข่ายผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับอำเภอ เป็นต้น

๗. การแบ่งตามแหล่งกำเนิดของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะของที่มาหรือแหล่งเกิดของเครือข่ายเป็นสำคัญ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายธรรมชาติ เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เนื่องจากมีปัจจัยบางอย่างสนับสนุน เช่น เครือญาติเดียวกัน นับถือศาสนาเดียวกัน ร่วมถิ่นกำเนิดเดียวกัน ประสบปัญหาเหมือนกัน เป็นต้น

๒) เครือข่ายจัดตั้งเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งของมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาชุมชน เพื่อพัฒนาอาชีพ เพื่อการเพิ่มพูนรายได้ เพื่อรวมพลังของคนในชุมชน เพื่อความมั่นคงของชุมชนหรือจัดตั้งขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เป็นต้น

๘. การแบ่งตามลักษณะของสมาชิกที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากความเหมือน หรือความคล้ายคลึงกันของสมาชิก และความแตกต่างกันของสมาชิก แบ่งได้ ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายประเภทเดียวกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคล กลุ่มหรือองค์กรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จังหวัดต่างๆ สมาพันธ์ครูแห่งประเทศไทย สมัชชาคนจนภาคอีสาน สันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านแห่งประเทศไทย เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคใต้ เป็นต้น

๒) เครือข่ายต่างประเภทกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งมีความแตกต่างกัน แต่มารวมกันเป็นเครือข่ายเนื่องจากมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายประชารัฐจังหวัดต่างๆ ประชาคมจังหวัดต่างๆ เป็นต้น

๙. การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์กับรัฐบาล เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากการจัดตั้ง และการสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นสำคัญ แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายภาครัฐ เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้ง หรือการสนับสนุนโดยรัฐบาล เช่น เครือข่ายอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม เครือข่ายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และเครือข่ายอื่นๆ ที่จัดตั้งและสนับสนุนโดยกระทรวง กรมและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาล

๒) เครือข่ายภาคเอกชน เป็นเครือข่ายที่ประชาชนรวมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยไม่อยู่ใต้การบังคับบัญชาของรัฐบาล เช่น สโมสรออนไลน์แห่งประเทศไทย สโมสรโรตารีแห่งประเทศไทย สมาคมธนาคารแห่งประเทศไทย สมาคมพ่อค้าจังหวัดต่างๆ

๓) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นเครือข่ายที่เกิดจากองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งไม่ถูกบังคับบัญชาโดยรัฐบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยไม่แสวงหากำไร เช่น คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งประเทศไทย คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ เป็นต้น

๑๐. การแบ่งตามลักษณะของงาน เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะกิจกรรมการดำเนินงานของเครือข่าย แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายพื้นที่ เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยกิจกรรมมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป เช่น อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ตำบลเดียวกัน อำเภอเดียวกัน จังหวัดเดียวกัน ประเทศเดียวกัน เป็นต้น แต่รวมกันเป็นเครือข่าย

๒) เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานในกิจกรรมที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจจะครอบคลุมพื้นที่หลายหมู่บ้าน หลายตำบล หลายอำเภอ หลายจังหวัด หลายประเทศ เป็นต้น

๑๑. การแบ่งตามกฎหมาย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากการจดทะเบียน หรือการไม่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายของเครือข่าย แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายที่ไม่เป็นนิติบุคคล เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการหรือยังไม่ได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามที่กฎหมายกำหนด เช่น ชมรม สมาคมต่างๆ ที่ยังไม่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล เป็นต้น

๒) เครือข่ายนิติบุคคล เป็นเครือข่ายที่ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลถูกต้องตามกฎหมาย และระเบียบของส่วนราชการ เช่น ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย สมาคมออนไลน์แห่งประเทศไทย หอการค้าแห่งประเทศไทย เป็นต้น

๑๒. การแบ่งตามรูปแบบความร่วมมือระหว่างสมาชิก เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะความร่วมมือของสมาชิกในการดำเนินงานของเครือข่าย แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายไม่เป็นทางการ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันเป็นเครือข่าย โดยไม่ต้องมีการลงนาม ไม่ต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่มาวมกันด้วยความจริงใจเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

๒) เครือข่ายเป็นทางการ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันภายใต้พันธสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีการกำหนดโครงสร้าง กฎระเบียบของเครือข่ายบทบาท หน้าที่ของสมาชิกไว้อย่างชัดเจน เช่น สภานายความ เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม.) เป็นต้น

๑๓. การแบ่งตามคุณสมบัติของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากคุณลักษณะของการรวมกันเป็นเครือข่าย แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายเทียม เป็นเครือข่ายที่ขาดคุณสมบัติของการเป็นเครือข่ายแต่เข้าใจว่าเป็นเครือข่าย เพราะเป็นเพียงการรวมกันของสมาชิกแต่ไม่ได้ร่วมกันแบบเครือข่าย ไม่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน ไม่มีความตั้งใจที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ตัวอย่างเช่น สมาชิกของสมาคมศิษย์เก่าบางสถาบันการศึกษาที่มีการจัดงานชุมนุมศิษย์เก่าทุกปี สมาชิกในรุ่นเดียวกันต่างมาสังสรรค์กันในลักษณะของการรับประทานอาหารเท่านั้น ไม่ได้มีกิจกรรมอื่นใดอีก เป็นต้น

๒) เครือข่ายแท้ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันเป็นเครือข่ายแล้วมีลักษณะของการเป็นเครือข่ายที่แท้จริง

๑๔. การแบ่งตามลักษณะของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะที่สำคัญของเครือข่าย แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายการเรียนรู้ เป็นเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น ชมรมแพทย์แผนไทยภาคใต้ เป็นต้น

๒) เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายช่วยเหลือ และร่วมมือทำกิจกรรมในลักษณะเดียวกัน หรือสนับสนุนส่งเสริมกัน เช่น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

๓) เครือข่ายทรัพยากร เป็นเครือข่ายที่ระดม และจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ภาครัฐ เอกชน เข้าไปส่งเสริมสนับสนุนการขาดแคลนทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ให้สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างที่คาดหวัง เช่น เครือข่ายประมงชายฝั่งจังหวัดสงขลา เป็นต้น

๑๕. การแบ่งตามวิชาชีพของสมาชิก เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะการประกอบอาชีพของสมาชิกเครือข่ายเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นหลายประเภท เช่น เครือข่ายครู เครือข่ายนักวิชาการ เครือข่ายนักการเมือง เครือข่ายกำนันผู้ใหญ่บ้าน เครือข่ายแพทย์แผนไทย เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น

๑๖. การแบ่งตามลักษณะกิจกรรมของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะของกิจกรรม หรืองานที่ดำเนินการ ซึ่งแบ่งออกเป็นหลายประเภท เช่น เครือข่ายสตรี เครือข่ายเด็กและเยาวชน เครือข่ายคนพิการ เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน

เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

๒.๔.๓ ลักษณะของเครือข่ายทางสังคม

เสรี พงศ์พิศ สรุปลักษณะของเครือข่าย ไว้ดังนี้^{๔๒}

๑) เป็นกลุ่มองค์กรและ/หรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน

๒) เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๓) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน (ไม่ใช่เฉพาะกิจ) ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง

๔) มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกัน และร่วมกันรับผิดชอบ

๕) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกัน และความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือ หรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

สนธยา พลศรี ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของเครือข่าย มีดังนี้^{๔๓}

๑) มีแกนนำและสมาชิกที่เข้มแข็ง สามารถดำเนินงาน และขยายกิจการของเครือข่ายได้ และมีประสิทธิภาพ

๒) มีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของเครือข่าย ที่อาจจะเกิดจากสมาชิก หรือชุมชนท้องถิ่นที่สมาชิกอยู่อาศัย หรือจากภายนอกชุมชน หรือจากการบูรณาการภูมิปัญญาทั้งสองได้อย่างเหมาะสมกับเครือข่าย

๓) มีสัมพันธภาพที่ดี เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก และภายนอกทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายราบรื่น เป็นที่ยอมรับ และประสบความสำเร็จ

๔) การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิก เครือข่ายมีช่องทางให้สมาชิกได้มีเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสามารถดำเนินการได้อย่างสะดวก ทำให้สมาชิกได้รับความรู้ และประสบการณ์ตลอดเวลา

๕) การทำกิจกรรมและความต่อเนื่อง เครือข่ายสามารถคิด และดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตนเอง สม่ำเสมอ และต่อเนื่อง ไม่ขาดตอน ไม่ต้องพึ่งพาทิศจากภายนอก

๖) ทรัพยากรและการแบ่งปัน เครือข่ายมีทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างเพียงพอ อาจจะโดยการจัดหาของเครือข่ายเอง หรือการแบ่งปันกับองค์กร และเครือข่ายอื่นๆ ทำให้เครือข่ายสามารถดำเนินกิจกรรมได้ และมีประสิทธิภาพ

๗) การเรียนรู้และนวัตกรรม สมาชิกของเครือข่ายมีการเรียนรู้ผ่านกระบวนการต่างๆ สามารถสร้างนวัตกรรม ทั้งที่เป็นความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ประโยชน์ได้

๘) การสื่อสาร เครือข่ายสามารถสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับสมาชิกได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว ทำให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย และเป็นประโยชน์

๙) การบริหารจัดการที่ดี เครือข่ายมีการบริหารจัดการที่ดี เหมาะสมกับการดำเนินงานของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล

^{๔๒} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๑.

^{๔๓} สนธยา พลศรี เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๒๖๔-๒๖๕.

๑๐) ระบบการติดตามและประเมินงาน เครือข่ายมีระบบการติดตาม และประเมินงานที่มีประสิทธิภาพ มีฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายอย่างเพียงพอ สามารถให้การสนับสนุนช่วยเหลือสมาชิกได้ทันเวลา และเหมาะสม

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุพบว่า มีนักวิชาการได้ศึกษาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ การศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน ดังนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

พัชรินทร์ กิรติวินิจกุล, นิตยา ทวีชีพ และ วรภัทร จัตตชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลห้วยทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้สูงอายุ จำนวน ๒๐ คน ผู้นำชุมชน จำนวน ๒ คน นายกเทศมนตรีตำบลห้วยทะเล จำนวน ๑ คน นักพัฒนาชุมชน จำนวน ๑ คน และสำนักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๑ คน รวมทั้งสิ้น ๒๕ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

๑. ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลห้วยทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า มีความสนใจที่จะเข้าร่วมฝึกอบรมอาชีพ เพื่อต้องการพัฒนาตนเองให้เกิดความรู้และทักษะในอาชีพมากขึ้น เพื่อสามารถนำไปเสริมสร้างรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุต้องการพัฒนาอาชีพ เช่น ทำลูกประคบสมุนไพร ทำดอกไม้จันทน์ และดอกไม้ประดิษฐ์ ตามลำดับ โดยต้องการให้มีการสนับสนุนในด้านการจัดหาวัตถุดิบ การจัดหาตลาด และเงินทุน เป็นต้น

๒. ลักษณะการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลห้วยทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า (๑) การมีส่วนร่วมในการวางแผน มีการจัดกิจกรรมเพื่อนัดพบปะกันทุกเดือน เพื่อมาร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนในหมู่บ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้อง (๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ร่วมผลักดัน ริเริ่มเพื่อให้เกิดโครงการและกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง (๓) การมีส่วนร่วมในการใช้บริการจากโครงการ ให้ผู้นำชุมชนทุกคนเข้ามาร่วมในการฝึกอาชีพจัดตั้งกลุ่มแต่ละอาชีพ และเผยแพร่ความรู้ให้แก่คนในชุมชน สร้างแรงจูงใจในการกระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้สูงอายุหันมาพัฒนาตนในการสร้างอาชีพมากขึ้น (๔) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จัดตั้งกลุ่มที่ประสานงาน และดูแลติดตามผลการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนในเรื่องการให้บริการเงินกู้ยืมเพื่อการประกอบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ และส่งเสริมให้ความรู้ในเรื่องของหลักการตลาด

๓. แนวทางในการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลห้วยทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ควรเริ่มจากสร้างความตระหนักในเรื่องความสำคัญของการพัฒนา

อาชีพแก่ผู้สูงอายุ ภาครัฐส่งเสริมการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ ให้มากขึ้น จัดทำฐานข้อมูลของผู้สูงอายุในหมู่บ้าน และสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ไปร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ หรือทัศนศึกษาดูงาน^{๔๔}

รศ.ดร.นพวรรณ ธีระพันธ์เจริญ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่มีจิตอาสาในชมรมผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ประชากรในการศึกษาได้แก่ สมาชิกในชมรมผู้สูงอายุของตำบลบางหลวง อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากประชากรที่ศึกษาและสมัครใจจำนวน ๒๙ คน เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลได้แก่ แบบทดสอบแบบสอบถาม แบบสังเกต การสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เทคนิคแผนที่ความคิด สถิติที่ใช้ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหาสำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยพิจารณาความสอดคล้องและความถูกต้องของข้อมูลโดยวิธีสามเส้า การวิเคราะห์เนื้อหาและการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติร้อยละและค่าเฉลี่ย ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเป้าหมาย มีระดับความรู้สูงขึ้นไป และมีทักษะในการแนะนำสมาชิกในชมรมในการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันปัญหาสุขภาพระดับปานกลาง เกิดเครือข่ายระหว่างชมรมผู้สูงอายุกลุ่มเป้าหมายกับชมรมผู้สูงอายุอื่นในจังหวัด กลุ่มเป้าหมายสามารถเฝ้าระวังโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน และหัวใจให้กับสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุได้และกลุ่มเป้าหมายมีความสุขทางใจระดับมาก^{๔๕}

ศุภวัฒน์กร วงศ์นวนสุ จินตนา ลีละไกรวรรณ และ วรรณภา นิวาสะวัต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเตรียมการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ” ผลการศึกษาพบว่า องค์กรบริหารส่วนตำบลที่ตกเป็นตัวอย่างในการศึกษานี้ยังไม่ได้มีการเตรียมการใดๆ เลยกับการรองรับอนาคตที่จะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การดำเนินการที่องค์กรบริหารส่วนตำบลดำเนินการอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า หรือมุ่งแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มากกว่าที่จะมีการดำเนินการใดๆ เพื่ออนาคต การดำเนินการที่ อดต. ที่ตกเป็นตัวอย่างดำเนินการอยู่ในปัจจุบันก็คือ การดำเนินการตามภารกิจที่ได้รับการถ่ายโอนจากหน่วยงานส่วนกลาง ดังเช่น การจ่ายเบี้ยผู้สูงอายุ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นการแจกสิ่งของเครื่องใช้กับผู้สูงอายุในโอกาสเทศกาล หรือวันสำคัญทางศาสนา มีการนำผู้สูงอายุไปทัศนศึกษาเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือไหว้พระ เป็นต้น การดำเนินการใดๆ ที่นอกเหนือจากนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มุ่งไปที่การเสริมสร้างให้ประชาชนวัยแรงงานได้มีการเตรียมตนเองเพื่อให้เข้าสู่ผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ ที่เป็นผู้ที่มีความมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพอนามัย ยังเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการ ในส่วนของการสร้างความตระหนักให้กับองค์กรบริหารส่วนตำบลได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการออกแบบการดำเนินการหรือออกแบบการบริหารในปัจจุบันเพื่อรองรับกับอนาคต ซึ่งผลที่ได้จากการ

^{๔๔} พัทรินทร์ กิรติวินิญกุล, นิตยา ทวีชีพ และ วรภัทร จิตุชัย, “การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลห้วยทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา”, รายงานการวิจัย, (คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต), ๒๕๕๖.

^{๔๕} รศ.ดร.นพวรรณ ธีระพันธ์เจริญ และคณะ, “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่มีจิตอาสาในชมรมผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา), ๒๕๕๓.

ดำเนินการในส่วนนี้ทำให้ อบต. และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่ได้เข้าร่วมได้เกิดการตระหนักรู้และได้ร่วมกันกำหนดแนวทางในการเตรียมการเพื่อรองรับการเป็นสังคมผู้สูงอายุ โดยแนวทางดังกล่าวพอสรุปได้เช่น การออกแบบการก่อสร้างอาคารและสภาพแวดล้อมโดยรอบ การจัดตั้งกองทุนเพื่ออนาคต โดยการร่วมสมทบจ่ายของประชากรวัยแรงงาน การจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ทางสังคมที่เปิดให้คนรุ่นวัยต่างๆ ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น^{๕๖}

รศ.วิยะดา ตันวัฒนากุล และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถิติวิเคราะห์ปัญหาภาวะซึมเศร้า และ/หรือทำร้ายตนเองของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า ทิศนคติเกี่ยวกับปัญหาทั่วไปของผู้สูงอายุอยู่ในเกณฑ์ปกติ ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาภาวะซึมเศร้า ในด้านทัศนคติต่อปัญหาหรือเหตุการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดภาวะซึมเศร้าอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สูงอายุเห็นว่าในด้านการมีโรคประจำตัวบางโรคมีผลกระตุ้นให้เกิดภาวะซึมเศร้ามากที่สุด รองลงมาคือ การสูญเสียทรัพย์สิน และการสูญเสียญาติ พ่อแม่ พี่น้อง ผู้สูงอายุที่เคยทำร้ายตนเองมีถึงร้อยละ ๑๕.๘ ส่วนใหญ่เคยทำร้ายตนเอง ๑ ครั้ง โดยการใช้ของมีคมหรือของแข็งทำร้ายตนเอง รองลงมาคือการผูกคอ ผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเทศบาลจะมีทัศนคติเกี่ยวกับภาวะซึมเศร้า และสิ่งกระตุ้นภาวะซึมเศร้าสูงกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเทศบาล ปัจจัยที่มีผลต่อภาวะซึมเศร้า และ/หรือทำร้ายตนเองของผู้สูงอายุ สามารถจัดได้เป็น ๒ ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยการทำร้ายตนเอง และปัจจัยข้อมูลพื้นฐาน ตัวแปรที่มีผลมากที่สุดต่อการเคยทำร้ายตนเองของผู้สูงอายุ ได้แก่ การเคยคิดฆ่าตัวตาย รองลงมาคือ ช่วงภาวะซึมเศร้า ผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพและไม่มีปัญหาสุขภาพและไม่มีปัญหาสุขภาพที่เคยทำร้ายตนเอง และปัจจุบันยังคิดทำร้ายตนเองเป็นประจำ คาดว่าจะมีอยู่ ๐.๗๗% และ ๐.๒๖% ตามลำดับ^{๕๗}

ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียงรุ่งเรือง และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสำรวจข้อมูลพื้นที่ในชุมชนเพื่อเตรียมการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สิ่งอำนวยความสะดวก ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ (เทศบาลตำบลแม่เหียะ)” ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องสุขภาพแต่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในยามปรกติแม้จะมีปัญหาเกิดในร่างกาย ผู้สูงอายุเหล่านี้อาศัยอยู่ในบ้านของตนเองสูงถึงร้อยละ ๙๗.๕ มีการดำรงชีวิตแบบพอดีด้วยความมัธยัสถ์ อุบัติเหตุส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในที่อยู่อาศัยในบ้านของตนเอง ห้องน้ำ/ห้องอาบน้ำ ชานบ้าน/ระเบียงบ้าน อุบัติเหตุที่เกิดขึ้นนอกที่อยู่อาศัยเกิดขึ้นที่บริเวณถนนทางสัญจรและทางเดินเข้าบ้าน บ้านได้รับการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม บ้างตามความเหมาะสมและฐานะ ในด้านพื้นที่สาธารณะและชุมชน ผู้สูงวัยส่วนใหญ่จะยังพึงพอใจและมีความสุขความรักถิ่นอาศัยและต้องการอยู่ในชุมชนดั้งเดิมของตน ในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่คุ้นเคย แม้ว่าในกายภาพของพื้นที่ชุมชนจะมีปัญหาเรื่องการขยายตัวด้านการอยู่อาศัยแบบเมือง การจราจรที่คับคั่งและอันตรายต่อการเดินทางของผู้สูงอายุ สภาพแวดล้อมต่างๆ ยังขาดการดูแลความเหมาะสม สะดวก ปลอดภัยอีกจำนวนมาก ดังนั้นจึงควรจัดวางแนวทางการส่งเสริมให้มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สิ่งอำนวยความสะดวก ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลแม่

^{๕๖} ศุภวัฒนากร วงศ์ธนสุข จินตนา ลีละไกรวรรณ และ วรณภา นิวาสะวัต, “การเตรียมการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ”, รายงานการวิจัย, (กองบริหารงานวิจัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๑.

^{๕๗} รศ.วิยะดา ตันวัฒนากุล และคณะ, “สถิติวิเคราะห์ปัญหาภาวะซึมเศร้า และ/หรือทำร้ายตนเองของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (คณะวิทยาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๐.

เหี้ยะ ด้านการออกแบบชุมชนเมือง การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม การออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน และการออกแบบผลิตภัณฑ์และสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งเป็นระดับการดูแลผู้สูงอายุปัจเจกชน ผู้ที่มีบทบาทสำคัญได้แก่ สมาชิกในครอบครัวผู้สูงอายุ คนในองค์กร องค์กรในชุมชน จะเป็นผลให้การดำเนินงานของโครงการเพื่อปรับปรุงด้านคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้ลุล่วงต่อไป^{๔๘}

ชูรินทร์ ขวัญทอง และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีศึกษา ศพอส. จำนวน ๒๖ ศูนย์” โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) จังหวัดนครศรีธรรมราช ๒) เพื่อให้ประชาชนได้รับสวัสดิการพื้นฐานอย่างทั่วถึง มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข และ ๓) ศึกษาปัญหาอุปสรรค รวมถึงข้อเสนอแนะในการพัฒนาศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุจังหวัดนครศรีธรรมราช สรุปผลการวิจัย ๕ ประเด็น ดังนี้^{๔๙}

๑) สวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข โดยการให้สวัสดิการช่วยเหลือสาธารณะ เป็นการสงเคราะห์แบบให้เปล่า คือ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน (Home Care) มีอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ เช่น อพส. อพม.

๒) กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ มีกิจกรรมด้านการศึกษาแก่ผู้สูงอายุที่มีความสนใจ การส่งเสริมอาชีพและรายได้สำหรับผู้สูงอายุ การประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ โครงการโรงเรียนผู้สูงอายุ กิจกรรมด้านสังคมและนันทนาการ กิจกรรมด้านอาชีพ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพอนามัย กิจกรรมถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมการจัดให้มีระบบข้อมูลผู้สูงอายุในพื้นที่ กิจกรรมการให้คำปรึกษาหารือและการช่วยเหลือเกื้อกูลในลักษณะการให้บริการทางสังคม การสงเคราะห์การช่วยเหลือ กิจกรรมที่ส่งเสริมศักยภาพ การดำเนินงานของผู้สูงอายุ และกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการอื่นๆ ของผู้สูงอายุ เช่น โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นต้น

๓) การดูแลตนเองและครอบครัวของผู้สูงอายุ การดูแลตนเองและครอบครัวทั้งในยามปกติและยามเจ็บป่วย โดยการจัดกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี การเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ การประสาน การเชื่อมโยงการดำเนินงานร่วมกับกิจกรรมอื่นและหาวิธีการที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุในชุมชน ส่วนกิจกรรมที่จะดำเนินการในอนาคต มีบางศูนย์ฯ ได้ดำเนินการแล้ว แต่บางศูนย์ฯ ยังไม่ดำเนินการ ได้แก่ โครงการโรงเรียนผู้สูงอายุ โครงการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ โครงการส่งเสริมสุขภาพ การเต้นตาราง ๙ ช่อง โครงการฝึกซ้อมกลองยาว โครงการจัดงานวันปีใหม่ โครงการฝึกอาชีพผู้สูงอายุ โครงการพัฒนาจิตผู้สูงอายุ โครงการอบรมให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ

^{๔๘} ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียงวรุ้งเรื่อง และคณะ, “การสำรวจข้อมูลพื้นที่ในชุมชนเพื่อเตรียมการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สิ่งอำนวยความสะดวก ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ (เทศบาลตำบลแม่เหี้ยะ)”, รายงานการวิจัย, (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๒.

^{๔๙} ชูรินทร์ ขวัญทอง และคณะ, “การพัฒนาศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีศึกษา ศพอส. จำนวน ๒๖ ศูนย์”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนครศรีธรรมราช : กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, มปป.).

ของบุคคลในครอบครัว โครงการเตรียมความพร้อมการฝึกทักษะการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ และโครงการเยี่ยมบ้าน ผู้สูงอายุที่มีอายุ ๗๕ ปีขึ้นไป

๔) คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการจัดเก็บข้อมูลสำคัญเพื่อขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ

๕) ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน ศพอส. คือ ไม่มีงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมของ ศพอส. และไม่มีเงินกองทุนเพื่อเป็นสวัสดิการของชุมชน ไม่มีทุนและอุปกรณ์ที่จะนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ ผู้สูงอายุไม่มีผู้ดูแล อยู่ตามลำพังในช่วงเวลากลางวัน การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มไม่ค่อยสม่ำเสมอ และค่อนข้างน้อย

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการสังคม

รัตนา คัมภีรานนท์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความผาสุกทางจิตวิญญาณและความสุขของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางละมุง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความผาสุกทางจิตวิญญาณโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ ๖๓.๑ และประมาณครึ่งหนึ่งมีความสุขในระดับมากกว่าคนทั่วไป ร้อยละ ๔๘.๑ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่พึงพอใจในความเป็นอยู่ในศูนย์ฯ มาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่มีญาติ เนื่องจากรู้สึกว้าที่ศูนย์แห่งนี้อุดมสมบูรณ์ทุกอย่าง ขาดแต่ญาติพี่น้อง อาจรู้สึกเหงาบ้างในบางครั้ง แต่ก็เปรียบเสมือนบ้านหรือครอบครัว มีพี่เลี้ยงคอยดูแล และมีคุณภาพชีวิตที่ดี นอกจากนี้ พบว่า อาชีพก่อนเข้าสถานสงเคราะห์ สถานทางการเงิน การมาเยี่ยมในรอบปีที่ผ่านมา และการเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ มีความสัมพันธ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ และผลจากการสนทนากลุ่มพบว่า ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุควรส่งเสริมด้านปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณและความสุขของผู้สูงอายุ ในกิจกรรมต่างๆของศูนย์ให้มากขึ้น เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุได้อย่างมีความผาสุกทางจิตวิญญาณและความสุขได้อย่างดียิ่งขึ้น^{๕๐}

ผศ.ดร. นิธิพัฒน์ สุทธิธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในครอบครัวขยายและชุมชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุจะเจ็บป่วยเล็กน้อย โดยส่วนใหญ่มีโรคประจำตัว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นโรคความดัน เบาหวาน ร่วมกับโรคอื่น ๆ ผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่ไม่มีงานอดิเรก ส่วนมากไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม ชมรม หรือสมาคมใด เนื่องจากไม่มีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนมากนาน ๆ ครั้งจึงจะเข้าร่วมกิจกรรม โดยได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผู้สูงอายุผ่านทางโทรทัศน์ และผู้สูงอายุได้รับการให้บริการสุขภาพอนามัยในระดับปานกลาง ผู้สูงอายุอยู่กับครอบครัว โดยได้รับความเคารพ รัก ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร การดูแลเอาใจใส่ และการยอมรับในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ความสะดวกและความปลอดภัย และการพึ่งพาตนเอง รวมถึงสามารถช่วยเหลือครอบครัว และชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในสังคมใน

^{๕๐} รัตนา คัมภีรานนท์ และคณะ, “ความผาสุกทางจิตวิญญาณและความสุขของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางละมุง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี”, รายงานการวิจัย, (ชลบุรี : วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร), ๒๕๕๕.

ระดับมาก ขณะที่การได้รับเบี้ยยังชีพเพียงพอในการดำรงชีวิตอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาในภาพรวมของการได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตในระดับมาก ผู้สูงอายุมีปัญหาจากการมีเงินออมไม่เพียงพอ ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และมีความวิตกกังวลหรือความเครียด ผู้สูงอายุมีปัญหาในด้านสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง มีหนี้สิน ไม่ได้รับความรู้เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ขาดการสนับสนุนจากครอบครัว หรือการช่วยเหลือจากครอบครัวในระดับน้อย ซึ่งตัวแบบสวัสดิการที่ควรส่งเสริมสนับสนุนมากที่สุดคือ การจัดสวัสดิการโดยชุมชน ซึ่งการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุจะต้องมีการ บูรณาการจากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและเป็นผู้มีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติ เพื่อเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนสืบต่อไป^{๕๑}

พิมพ์ลภัส รักขวงค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “นโยบายสวัสดิการสังคมของภาครัฐที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลท่าจิว อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า ระดับนโยบายสวัสดิการสังคมของภาครัฐที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ทั้ง ๔ ด้าน พบว่า ด้านการบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุข และด้านการศึกษาศาสนาและข้อมูลข่าวสาร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยภาพรวมพบว่ามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง เท่ากับ ๓.๗๐ ทั้งสองด้านส่วนด้านการประกอบอาชีพ การฝึกอบรม และด้านการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยภาพรวมพบว่ามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เท่ากับ ๓.๖๗ และ ๓.๖๕ ตามลำดับ และในส่วนของแนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับนโยบายสวัสดิการสังคมของภาครัฐที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการให้แก้ไขปัญหาและอุปสรรคทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านการบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุข ด้านการศึกษาศาสนาและข้อมูลข่าวสาร ด้านการประกอบอาชีพ การฝึกอบรม และด้านการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพ โดยจะให้ความสำคัญกับการเข้าถึงประชาชน และการให้บริการที่เป็นระบบ มีความกระตือรือร้น และมีความรวดเร็วในการดำเนินงาน^{๕๒}

จินตนา กาศมณี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคประชาชนในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษา เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน เขตคันนายาว” ผลการวิจัยพบว่าความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคประชาชนในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษา เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน เขตคันนายาว คือ การยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เกิดการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนและสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาชน ดังนั้น ทุกชุมชนในเครือข่ายจึงตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องการร่วมมือร่วมใจสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การสร้างสวัสดิการชุมชนเพื่อก่อให้เกิด การช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพากันของคนในชุมชน และการป้องกันชุมชนจากภัยภายนอกที่เป็นผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน นำไปสู่ความเข้มแข็งให้คนในชุมชน ลักษณะสำคัญที่

^{๕๑} ผศ.ดร.นิธิพัฒน์ สุทธิธรรม, “รูปแบบและการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในครอบครัวขยายและชุมชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา), ๒๕๕๙.

^{๕๒} พิมพ์ลภัส รักขวงค์, “นโยบายสวัสดิการสังคมของภาครัฐที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลท่าจิว อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช), ๒๕๕๔.

นำมาสู่ความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน เขตคันนายาว มี ๔ ประการ ดังนี้ ประการแรกคือ การสร้างทุนทางสังคม ประกอบด้วยความไว้วางใจ และเครือข่ายทางสังคม ประการที่สองคือ ภาวะผู้นำที่เกิดจาก “จิตวิญญาณของผู้นำ” ซึ่งมาจากความซื่อสัตย์ ความจริงใจ การมีจิตสาธารณะ การมีวิสัยทัศน์และแนวทางการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชุมชน ประการที่สาม คือ การมีส่วนร่วม ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดสวัสดิการชุมชน ที่มาจากการสร้างพลังการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการแก้ไขปัญหา เกิดการพึ่งพาตนเอง มีความพร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้อย่างยั่งยืน และประการที่สี่คือ การสร้างเครือข่ายเป็นลักษณะที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งของการจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคประชาชน ที่เกิดจากการสร้างการเรียนรู้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพึ่งพาตนเอง การรักษาและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์มากที่สุด โดยการเชื่อมโยงกันระหว่างชุมชนในเขตพื้นที่คันนายาว ที่มีความคิดเห็นตรงกันในการสร้าง “สวัสดิการชุมชน” ให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมจนนำมาสู่ความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน เขตคันนายาว^{๕๓}

ธนัช กนกเทศ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนานโยบายสวัสดิการสังคมเพื่อการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนเมือง กรณีศึกษาเทศบาลนครพิษณุโลก ประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า นโยบายสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุมีการดำเนินงานในพื้นที่แต่ ยังพบส่วนขาดที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ ผลการประเมินนโยบายพบว่า นโยบายสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก มีความเหมาะสมในระดับสูง และขอเสนอแนะควรสนับสนุนให้องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในเขตเมืองให้ความสำคัญในเชิงนโยบายใน ๓ ด้าน คือ ด้านสาธารณสุข ด้านพหุทธพลัง และด้านเครือข่ายตามบริบทของสังคมที่กำหนด เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มากขึ้น^{๕๔}

๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุ

ผศ.จินตนา สนามชัยสกุล ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า ๑. การศึกษาสถานภาพศักยภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุตำบลบ้านตัว ส่วนใหญ่มีสุขภาพแข็งแรงดีรูปที่เป็นกันมากคือความดันโลหิตสูง มีความสามารถในการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้เองเกือบหมด รวมทั้งสามารถทำงานบ้านได้เอง มีความต้องการให้หน่วยงานภาครัฐจัดสรรงบประมาณสนับสนุน กิจกรรมที่ชอบและต้องการให้โรงเรียนจัดคือ การให้ความรู้การดูแลสุขภาพ เป็นต้น ๒. การศึกษาบทบาทของครอบครัวชุมชนและองค์กรภาครัฐในการสนับสนุนผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากครอบครัวมีทั้งด้านอาหารที่อยู่อาศัยเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มและดูแลรักษายามเจ็บป่วยได้รับความอบอุ่น

^{๕๓} จินตนา กาศมณี, “การจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคประชาชนในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน เขตคันนายาว”, *ดุขนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (คณะศิลปศาสตร : มหาวิทยาลัยเกริก), ๒๕๕๗.

^{๕๔} ธนัช กนกเทศ, “การพัฒนานโยบายสวัสดิการสังคมเพื่อการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนเมือง กรณีศึกษาเทศบาลนครพิษณุโลก ประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๕๙.

ไม่ทอดทิ้ง ส่วนชุมชนไม่มีโครงการใดๆ สนับสนุนผู้สูงอายุ ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลมีการจัดกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ หน่วยงานภาครัฐที่สนับสนุนหลักคือ ศูนย์พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่ ๓๘ และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนและจัดสรรงบประมาณสนับสนุน ๓. การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนสร้างสุข(ผู้สูงวัย) ตำบลบ้านตัวพบว่าโรงเรียนมีโครงสร้างใหญ่มีคณะกรรมการจำนวนมากประกอบด้วยคณะกรรมการบริหาร ๗ ฝ่าย ๖. ในการพัฒนาโรงเรียนเนื่องจากโรงเรียนมีปัญหาขาดแคลนงบประมาณ อาคารสถานที่คับแคบ จึงมีการจัดทำแผนพัฒนาโรงเรียนและศักยภาพผู้สูงอายุ ส่วนการแก้ปัญหาขาดอาสาสมัครพบว่าวิธีคัดเลือกนักเรียนที่มีศักยภาพ และมีความสามารถได้ผลมากที่สุด^{๕๕}

ศิริลักษณ์ รื่นวงศ์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลกับระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุใน โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม้อ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดขอนแก่น” โดยมีผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุพบว่าปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อาชีพและการอยู่ร่วมกับครอบครัว ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม การเป็นสมาชิกกลุ่มและกิจกรรมยามว่าง ไม่มีอิทธิพลกับระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีอายุต่ำกว่า ๖๕ ปีมีคุณภาพชีวิตดีกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า ๖๕ ปีในด้านสังคม สำหรับรายได้ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยกว่า ๕,๐๐๐ บาทมีคุณภาพชีวิตดีกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยกว่า ๕,๐๐๐ บาทในด้านจิตใจ ด้านสังคมและคุณภาพชีวิตโดยรวม สุดท้ายระยะเวลาที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม้อ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดขอนแก่น พบว่าผู้ที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม้อ ที่มีระยะเวลา มากกว่า ๕ ปี มีคุณภาพชีวิตดีกว่าผู้ที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม้อที่มีระยะเวลาน้อยกว่า ๕ ปี ในด้านร่างกาย ด้านจิตใจและคุณภาพชีวิตโดยรวม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๕๖}

พวงนรินทร์ คำปุก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม้อ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมของการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม้อ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านบริบท พบว่า สภาพแวดล้อมทางสังคม ความชัดเจนของวัตถุประสงค์ของโครงการ ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์และกิจกรรมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่าสถานที่ งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ มีความคิดเห็นในระดับมาก ด้านกระบวนการ พบว่า การจัดการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านผลผลิต พบว่าผลการเรียนรู้จากกลุ่มสาระเรียนรู้ มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด และผลจากการสัมภาษณ์ พบว่าด้านบริบท การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม้อ มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่สภาพแวดล้อมในพื้นที่ มีความชัดเจนของวัตถุประสงค์โครงการและนโยบาย ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์กับกิจกรรมและองค์ประกอบส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมในการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ด้านปัจจัยนำเข้า วัสดุอุปกรณ์ สถานที่และเจ้าหน้าที่ บุคลากรมีความเพียงพอ

^{๕๕} ผศ.จินตนา สนามชัยสกุล, “รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย, (คณะเทคโนโลยีการเกษตร: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๗).

^{๕๖} ศิริลักษณ์ รื่นวงศ์, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลกับระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุใน โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม้อ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง), ๒๕๕๙.

เหมาะสมต่อการดำเนินงาน ด้านกระบวนการ การประเมินในด้านการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลมีความเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การดำเนินงาน แต่การติดตามประเมินผลยังมีจุดอ่อนในกระบวนการทำงานที่ค่อนข้างขาดการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ และด้านผลผลิต ผู้เข้าร่วมโครงการมีความสุขและมีกำลังใจที่เข้มแข็งในการดำรงชีวิตในวัยชรา ส่งผลให้มีสุขภาพกายที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “แก่ออย่างสง่า ชราอย่างมีคุณภาพ”^{๕๗}

เสาวลักษณ์ มณีทิพย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแม่กา ปัจจัยด้านองค์กร ๑) ภาวะผู้นำ ผู้นำมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ๒) การมีส่วนร่วม มีส่วนในการวางแผนจัดทำหลักสูตร ๓) การจูงใจ การมอบปริญญาศีวีต ๔) การทำงานเป็นทีม มีการแบ่งหน้าที่กันในการทำงาน ๕) การสื่อสารในองค์กร มีการจัดอบรมปฐมนิเทศ การจัดตั้งไลน์กลุ่มของคณะกรรมการ และครูจิตอาสา เพื่อจะได้พูดคุย ติดต่อ ประสานงานกันในรูปแบบไม่เป็นทางการ และการประชุม และปัจจัยสนับสนุน ๑) การสนับสนุนจากภาครัฐ ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลแม่กา สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยพะเยา ๒) การสนับสนุนจากภาคเอกชน ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน โดยการบริจาคเงิน การเลี้ยงอาหาร และวัสดุอุปกรณ์ ๒. รูปแบบการปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแม่กา ๑) ภาวะผู้นำ ผู้นำให้ความสำคัญต่อบุคลากร ผู้นำมีวิสัยทัศน์ คิดเชิงบวก หุ่นเวลา และเป็นผู้นำด้านการศึกษา ๒) การมีส่วนร่วม บุคลากรมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม และหลักสูตรการเรียนการสอน ๓) การจูงใจบุคลากร มีการทำงานในลักษณะจิตอาสา ทำงานเพื่อองค์กรด้วยความเต็มใจ ไม่ได้รับผลตอบแทนเป็นเงิน แต่ได้รับผลตอบแทนทางด้านจิตใจ คือ ความรู้สึกรักภูมิใจ ๔) การทำงานเป็นทีม แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน วางคนเหมาะสมกับงาน และยึดมั่นในเป้าหมายเดียวกัน ๕) ความผูกพันและการยอมรับ ผู้สูงวัยมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักเรียนด้วยกัน และมีปฏิสัมพันธ์กับครูจิตอาสา^{๕๘}

ปิยากร หวังมหาพร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความร่วมมือในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ : การวิเคราะห์ข้ามกรณี” ผลการวิจัยพบว่า เงื่อนไขที่นำไปสู่ความร่วมมือในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ จำนวนผู้สูงอายุ อุดมการณ์ของข้าราชการเกษียณอายุ สภาพแวดล้อมทางการเมือง การส่งต่อความคิดเรื่องโรงเรียนผู้สูงอายุ พื้นฐานการรวมตัวของผู้สูงอายุ ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ คลังปัญญาผู้สูงอายุ แรงบันดาลใจของผู้ก่อตั้งและการมีผู้สนับสนุนที่น่าเชื่อถือ ด้านกระบวนการ ความร่วมมือ จากผลการวิจัยพบว่า เรื่องการวางแผนโรงเรียนผู้สูงอายุเพียงแห่งเดียวที่มีการวางแผนร่วมกันคือ โรงเรียนผู้สูงอายุเลย โรงเรียนผู้สูงอายุทั้งสามแห่งมีการสนับสนุนเทคโนโลยีซึ่งกันและกันโดยใช้การพบปะอย่างไม่เป็นทางการกับหน่วยงานที่เข้ามาร่วมมือ คำแนะนำ เรื่องการ

^{๕๗} พวงนรินทร์ คำบุก, “ความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม้อ อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย”, การศึกษาอิสระทางรัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย), ๒๕๕๘.

^{๕๘} เสาวลักษณ์ มณีทิพย์, “แนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา”, รายงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยพะเยา), ๒๕๖๐.

ติดต่อสื่อสาร โรงเรียนผู้สูงอายุทั้งสามแห่ง มีการติดต่อสื่อสารตามแนวนอนระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสื่อสารมีทั้งที่เป็นทางการ เช่น การประชุม และการสื่อสารไม่เป็นทางการ เช่น การพบปะตามงานต่างๆ การใช้โทรศัพท์ เรื่องการจัดการความขัดแย้ง ผลการวิจัยไม่พบความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างโรงเรียนผู้สูงอายุทั้งสามแห่งกับหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เรื่องการทำงานท่ามกลางความแตกต่าง เนื่องจากผู้อำนวยการ/ครูใหญ่ของโรงเรียนผู้สูงอายุเคยเป็นข้าราชการมาก่อน ทำให้มีความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมการทำงานของราชการเป็นอย่างดี เรื่องการได้รับการยอมรับระหว่างกัน โรงเรียนผู้สูงอายุทั้งสามแห่งกำเนิดมาจากกลุ่มคลังสมอง ชมรมผู้สูงอายุ ผู้อำนวยการ/ครูใหญ่มีต้นทุนทางสังคม ทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุได้รับการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และด้านผลลัพธ์ความร่วมมือ ผลลัพธ์ที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างโรงเรียนผู้สูงอายุกับหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาร่วมมือกันนั้นยังไม่พัฒนาไปสู่การจัดทำโครงการอื่นๆ ร่วมกัน อย่างไรก็ตามความสำเร็จจากความร่วมมือกลับทำให้แนวคิดเรื่องการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุกลายเป็นแบบอย่างให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำไปบรรจุเป็นโครงการและเป็นแบบอย่างแก่องค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ที่มีความพร้อมต่อไป^{๕๙}

วราภ พรหมศวร และ ศุภรนิช วสุกาญจนเวช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ มุมมองตามบริบทชุมชนท้องถิ่น สุรินทร์” การศึกษาครั้งนี้เพื่อศึกษามุมมองเรื่องโรงเรียนผู้สูงอายุตามบริบทชุมชนท้องถิ่น สุรินทร์ โดยให้ความสำคัญและเน้นความจำเป็นของการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ตลอดจนค้นหาการให้ความหมายของโรงเรียนผู้สูงอายุเชิงวิพากษ์ของชุมชนท้องถิ่น และการจัดการให้เกิดเป็นรูปธรรม และยั่งยืน และปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นหนึ่งในผลงานนวัตกรรมทางด้านการดูแลสุขภาพซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้สูงอายุในเขตจังหวัดสุรินทร์ โดยมาจากแนวคิดในการต้องการพัฒนางานการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อตอบสนองนโยบายการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ภายใต้บริบทท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์โดยดำเนินการตามรายละเอียด ด้านการสร้างเสริมสุขภาพ และกระบวนการพัฒนานวัตกรรมและการจัดการเพื่อการนำใช้และพัฒนา โดยการค้นหาปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในพื้นที่ จากนั้นก็จัดการประชุมร่วมออกแบบกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ และวางแผนการปฏิบัติกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ กระทั่งค้นพบคุณลักษณะของนวัตกรรมกับยุทธศาสตร์การสร้างเสริมสุขภาพโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง มีการปรับระบบงานการดูแลสุขภาพจากการเดิมที่เป็นการให้บริการเฉพาะในโรงพยาบาล หรือในชุมชน/หมู่บ้าน โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขฝ่ายเดียว ปรับเป็นการดูแลในโรงเรียนผู้สูงอายุ ที่มีจำนวนผู้สูงอายุมาอยู่รวมกัน ทั้งกลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มป่วย เกิดผลลัพธ์และผลกระทบของนวัตกรรมกับการเพิ่มคุณภาพบริการพยาบาล การลดปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพของประชาชนและการพัฒนาระบบบริการสุขภาพของประเทศที่มีการดูแลสุขภาพประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขของการพัฒนานวัตกรรม การมีส่วนร่วม การนำใช้ทุนทางสังคม และนโยบายในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุเพื่อเป็นการสนองต่อความต้องการเพื่อส่งเสริมการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย ผ่านรูปแบบการดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุในระยะยาวโดยชุมชน ที่สอดคล้องกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงของ

^{๕๙} ปิยากร หวังมหาพร, “ความร่วมมือในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ : การวิเคราะห์ข้ามกรณี”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนางานวิจัย : มหาวิทยาลัยศรีปทุม), ๒๕๕๕.

โครงสร้างประชากร การเปลี่ยนแปลงของสังคมและเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อไป^{๖๐}

๒.๕.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคม

ผศ.ทัศนีย์ ปุวรรตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิจัยเพื่อการศึกษาการเข้าถึงอัตลักษณ์ของครอบครัวผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ : กลไกการช่วยเหลือแบบเครือข่ายทางสังคม” ผลการวิจัยพบว่า ในการเข้าถึงตัวตนและอัตลักษณ์ของผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ จากการศึกษาในด้านต่างๆ ทั้งหมด คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม ซึ่งมีผลกระทบต่อตัวตนและอัตลักษณ์ของผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ จากการศึกษาที่ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์นั้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านตัวตนและอัตลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิต บุคลิกภาพ ความเป็นอยู่ การใช้ชีวิตในสังคม ในด้านการเผชิญกับปัญหาทั้งทางจิตใจและสังคมในการเรียนรู้และใช้ทักษะชีวิตในการปรับตัวของผู้ติดเชื้อและครอบครัว ผลการศึกษาจากกรณีตัวอย่างพบว่ามีความเป็นมาและปัญหาที่แตกต่างกัน จะเห็นได้ว่าในแต่ละช่วงเวลาของการเผชิญปัญหาต่างๆ ของกรณีศึกษานั้น มีลักษณะการเผชิญปัญหาอยู่ในระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งการเผชิญปัญหาทั้งหมด ๓ ช่วงคือ ระยะเวลาก่อนการติดเชื้อ ระยะเวลาขณะติดเชื้อ และระยะหลังติดเชื้อ ช่วงระยะเวลาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสภาพร่างกาย จิตใจ และสังคมกับกรณีศึกษาเป็นที่ยิ่ง กรณีศึกษานั้นจะต้องมีการปรับตัว การเรียนรู้และเกิดทักษะชีวิตในด้านต่างๆ ตามมา ซึ่งระบบและกลไกในการช่วยเหลือนั้น พบว่า การทำงานจะต้องมีการทำงานร่วมกันตั้งแต่เริ่มต้นการให้ความช่วยเหลือ การปรับตัวทางสังคม การกลับเข้าสู่สังคม จนกระทั่งการติดตามและประเมินผล ทำให้ผู้ติดเชื้อได้รับการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข^{๖๑}

ณัฐวรัช เผ่าภู ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาอย่างยั่งยืน: ความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอก ตำบลดอนนิมพล อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา” ผลการวิจัยพบว่า บริบทของชุมชนสมอเอกเป็นแบบ “ชุมชนชนบท” ความสัมพันธ์ทางสังคมก็เป็นแบบกันเอง เนื่องจากเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ชุมชนสมอเอกเป็นชุมชนที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร นิยมการทำนาแบบนาหว่านน้ำตม ความเป็นเครือข่ายของชุมชนนั้นมีกลุ่มกิจกรรมหลายกลุ่ม อาทิเช่น กลุ่มขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลุ่มกรรมการชุมชน กลุ่มกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น และมีกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ กลุ่มน้ำยาเอนกประสงค์ กลุ่มบุญอินทรีย์ เป็นต้น แนวทางการพัฒนาชุมชนสมอเอกโดยผ่านกลุ่มต่างๆนั้นสามารถกระทำได้ โดยเฉพาะกับกลุ่มแกนหลักที่สำคัญ ความเข้มแข็งของชุมชนพบว่ามีความคิดที่หลากหลายมีทั้งเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีที่เห็นว่าไม่เข้มแข็งเหมือนเดิม การอยู่แบบเครือญาติเป็นปัจจัยหลักของความเข้มแข็งของชุมชน เพราะเป็นเหมือนญาติกันทั้งหมด ในด้านคุณภาพชีวิต จากการประชุมกลุ่ม

^{๖๐} วรนาถ พรหมศวร และ ศุภรนิช วสุกาญจนเวช, “โรงเรียนผู้สูงอายุ มุมมองตามบริบทชุมชนท้องถิ่นสุรินทร์”, การประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชชมงคลสุรินทร์วิชาการ ครั้งที่ ๘” “วิจัยเพื่อประเทศไทย ๔.๐”, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน : วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑๕.

^{๖๑} ผศ.ทัศนีย์ ปุวรรตน์, “การวิจัยเพื่อการศึกษาการเข้าถึงอัตลักษณ์ของครอบครัวผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ : กลไกการช่วยเหลือแบบเครือข่ายทางสังคม”, รายงานการวิจัย, (ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๔.

พบว่าชุมชนสมอเอกมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรายได้พอเพียงในครัวเรือนมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีการแบ่งปันช่วยเหลือกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย ก็มีการเยี่ยมเยียนไปมาหาสู่กัน มีสุขภาพกายและสุขภาพใจดี ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากลูกหลานและชุมชนเป็นอย่างดี ครอบครัวมีความสุขชนิดที่เรียกว่า "ไม่มีหนี้ มีข้าวกิน มีเงินใช้"^{๖๒}

ผศ. แทนทัศน์ เพ็ญขุนทด และ ทักษ์ ทองภูเบศร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมการจัดการระบบนิเวศป่าชายเลนแม่น้ำเวฬุ จังหวัดจันทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า มีลักษณะเครือข่ายทางสังคมแบ่งเป็น ขนาดของเครือข่ายสนทนาเฉลี่ยเท่ากับ ๕.๑๖๙ คน ลักษณะสายสัมพันธ์แบบสนิทที่เกิดขึ้นเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๐๖ คน และลักษณะความสัมพันธ์แบบผิวเผินมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๑.๕๘๙ คน ตัวเชื่อมความสัมพันธ์มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๙.๖๙๓ คน ความหนาแน่นของเครือข่ายและระยะเวลาในการรักษาความสัมพันธ์มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕๗ ชั่วโมง/สัปดาห์บุคคลศูนย์กลางของเครือข่ายและบุคคลที่ใกล้ชิดของสมาชิกเครือข่าย คือ แกนนำกลุ่มของหมู่ที่ ๕ บ้านนากุ้ง บุคคลเชื่อมโยงเครือข่าย คือ กลุ่มเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงของหมู่ที่ ๖ ประโยชน์ของเครือข่ายทางสังคมในเรื่องการช่วยแนะนำความรู้ในกระบวนการจัดการระบบนิเวศป่าชายเลน มีประโยชน์มากที่สุดรองลงมา คือ การใช้อ้างอิงเพื่อเข้าถึงบุคคลอื่น หรือสร้างความน่าเชื่อถือ ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สำคัญ ๒ ลำดับแรก คือ เร่งควบคุมการบุกรุกป่า การใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำ และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ไม่ถูกกฎหมาย และควรมีนโยบายให้ความรู้ ทำความเข้าใจ ให้ข้อมูล และการวางแผนร่วมกันอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มประมงที่ทำโปงพางหลัก และจัดให้ตำบลบางชันเป็นพื้นที่พิเศษ เพื่อจัดการทางน้ำด้วยการกำหนดมาตรการร่วมกับชุมชนในการควบคุมฟาร์ม แปลงเพาะเลี้ยงที่เป็นสาเหตุให้น้ำตื้นเขิน^{๖๓}

ปริญานูช จันทิมา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พัฒนาการของเครือข่ายผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพตนเอง: กรณีศึกษาชุมชนเขตเทศบาลเมืองอานาจเจริญ” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ด้านพัฒนาการในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองอานาจเจริญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น อดีตที่ผ่านมาผู้สูงอายุมีวิธีการดูแลสุขภาพตนเองหลายวิธี เช่น ระบบการดูแลสุขภาพในครอบครัวและชุมชน ระบบการแพทย์ปัจจุบัน และระบบการแพทย์พื้นบ้าน ระบบการดูแลสุขภาพดังกล่าวเกิดขึ้นจากวัฒนธรรมท้องถิ่น เมื่อเจ็บป่วยก็มีการรักษาตนเองด้วยวิธีที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ประสพการณ์ตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เมื่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปเช่นในปัจจุบันทำให้ระบบการแพทย์แผนปัจจุบันเป็นทางเลือกในการรักษาความเจ็บป่วยของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามระบบการแพทย์พื้นบ้านก็ยังคงติดอยู่กับครอบครัวและเครือข่ายที่มีกระบวนการดูแลตนเองด้วยแบบแผนปฏิบัติเฉพาะตัว

^{๖๒} ญัฐวัชร เฝ่าภู, “การพัฒนาอย่างยั่งยืน: ความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอก ตำบลดอนฉิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยวจังหวัดฉะเชิงเทรา”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), ๒๕๕๔.

^{๖๓} ผศ. แทนทัศน์ เพ็ญขุนทด และ ทักษ์ ทองภูเบศร์, “การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมการจัดการระบบนิเวศป่าชายเลนแม่น้ำเวฬุ จังหวัดจันทบุรี”, *รายงานการวิจัย*, (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต), ๒๕๕๕.

๒. ด้านพัฒนาการของเครือข่ายที่มีผลกระทบต่อ การดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุได้ใช้เครือข่ายผู้สูงอายุเป็นช่องทางหนึ่งในการสื่อสารที่ได้ผลดีต่อการดูแลสุขภาพของ ผู้สูงอายุ เครือข่ายผู้สูงอายุมีกิจกรรมทางสุขภาพร่วมกัน คนในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ เห็น ความสำคัญให้การสนับสนุน ส่งเสริม เป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง มีกิจกรรมต่อเนื่อง สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น และพบว่า มีผลกระทบในทางบวกต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ

๓. ด้านเงื่อนไขเชิงบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีต่อพัฒนาการ ของเครือข่ายผู้สูงอายุและผลกระทบของเครือข่ายต่อการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุนั้น พบว่า เครือข่ายเป็นหัวใจของการพัฒนาการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ ช่วยให้ผู้สูงอายุมีมุมมองสุขภาพ แบบใหม่ ไม่มองเฉพาะการเจ็บป่วยเท่านั้นแต่มองสุขภาพให้ครอบคลุมทุกประเด็นที่เกี่ยวข้องในทุก มิติ

ตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอย่างรอบด้านที่ทำให้เกิดการเชื่อมประสานกันเป็นเครือข่าย ครอบครัว ชุมชนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับองค์กรต่างๆ ที่เป็นบริบทของชุมชน ภาวะเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อมหน่วยงานต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งล้วนแต่มีผลกระทบต่อสุขภาพผู้สูงอายุ ทั้งสิ้น^{๖๔}

นီออน พินประดิษฐ์ ชลายุทธ์ ครูทเมือง และ เกตสินี พลบูรณ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การ พัฒนาเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในท้องถิ่นมีเจตคติและค่านิยมต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตอยู่ในระดับมาก ประชาชนในท้องถิ่น มีการรับรู้ว่าการเรียนรู้ของตนมีลักษณะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการพัฒนาเครือข่ายสังคมแห่งการ เรียนรู้อยู่ในระดับน้อย ในท้องถิ่นมีแหล่งเรียนรู้หลากหลายครบทุกประเภท แต่มีการใช้อยู่ในระดับ น้อย ผู้ที่ใช้แหล่งเรียนรู้มากคือ ผู้นำชุมชน ครู และภูมิปัญญาชาวบ้าน การจัดการความรู้ในท้องถิ่น มี การแสวงหาความรู้โดยวิธีศึกษาดูงาน และได้รับการฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้โดยการบอกกล่าวและ สาธิต วิธีการเก็บรักษาความรู้และจดจำความรู้โดยวิธีจดจำผ่านตัวบุคคลสูงที่สุด และรูปแบบสังคม แห่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นมี ๖ องค์ประกอบ คือ การรวมกลุ่ม การกำหนดโครงสร้างบริหารจัดการ การได้มาและการพัฒนาความรู้ การดำเนินการ การบันทึกเก็บรักษาถ่ายทอดความรู้ และหน่วยงาน สนับสนุน^{๖๕}

^{๖๔} ปรียานุช จันทิมา, “พัฒนาการของเครือข่ายผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพตนเอง: กรณีศึกษาชุมชนเขต เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏ อุบลราชธานี), ๒๕๕๔.

^{๖๕} นีออน พินประดิษฐ์ ชลายุทธ์ ครูทเมือง และ เกตสินี พลบูรณ์, “การพัฒนาเครือข่ายสังคมแห่งการ เรียนรู้ในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๒.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน และได้นำเสนอไว้ในบทที่ ๒ และในบทนี้จะนำเสนอระเบียบวิธีวิจัย ตามประเด็นดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษารายวิจัย
- ๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษารายวิจัยเรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ การจัดการ และรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน รวมถึงโรงเรียนผู้สูงอายุ ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เป็นกรอบในการศึกษา

(๒) ทำการศึกษาวិเคราะห์กระบวนการการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุที่ปรากฏในโรงเรียนผู้สูงอายุ ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน องค์กร/สถาบันการศึกษาในแต่ละอำเภอของจังหวัดลำพูน

(๓) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนในจังหวัดลำพูน ในมิติต่างๆ

(๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ การจัดการ และรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน รวมถึงโรงเรียนผู้สูงอายุ

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ การจัดการ และรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน รวมถึงโรงเรียนผู้สูงอายุ ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมของจังหวัดลำพูน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนพระสงฆ์ ประชาชน และองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ

(๓) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ การจัดการ และรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน รวมถึงโรงเรียนผู้สูงอายุ ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

(๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ การจัดการ และรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน รวมถึงโรงเรียนผู้สูงอายุ ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้นำไปเป็นกรณีตัวอย่างในการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ

๓) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนพระสงฆ์ ประชาชน และองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุของจังหวัดลำพูน เพื่อให้เห็นแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ การจัดการ และรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน รวมถึงโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน ๑๕ รูป/คน ได้แก่

๑. พระครูอินทปัญญาวุฑฒ เจ้าคณะอำเภอบ้านธิ ที่ปรึกษาโรงเรียนสูงวัย สามไต่บ้านอิทธิยา

๒. พระครูประโชติพัฒนาร รองเจ้าอาวาสวัดป่าเหี้ยว ตำบลอุโมงค์

๓. พระสมุห์ธนากร นาคเสโน วิทยากรประจำโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา

๔. พระมหาไกรสร โชติปัญญา อดีตคณะกรรมการดำเนินการร่างหลักสูตรโรงเรียนดอกขอมพอ

๕. นางฤทัยรัตน์ ชัตริ ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลอุโมงค์

๖. นางเกสร แก้วรัตน์ ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลป่าไผ่

๗. นายสุมิตร กัญจนะ ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลแม่แรง

๘. นางรัตนา ปันจิติ นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลอุโมงค์

๙. นางสาวขวัญญา ยาจันทร์ นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลอุโมงค์

๑๐. นายไชยณรงค์ วงศ์ชมพู ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลศรีเตี้ย

๑๑. นางสุพัตรา อินทะโชติ ประธานนักเรียนรุ่นที่ ๒ โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลแม่แรง

๑๒. นางอรวรรณ ขว้างจิตต์ ครูใหญ่โรงเรียนดอกขอมพอ

๑๓. นายสว่าง คำยอง ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองล่อง

๑๔. นางสาวสุวพัชร ปินตาตง เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลหนองล่อง

๑๕. นายอินทร์เฉลิม กันธิวงค์ นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองล่อง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ซึ่งการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่ การสัมภาษณ์ ซึ่งคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนพระสงฆ์ ประชาชน และองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน โดยมีกระบวนการสร้างเครื่องมือการวิจัยดังนี้

๑) การศึกษาหลักการ แนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ การจัดการ และรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน รวมถึงโรงเรียนผู้สูงอายุ

๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือวิจัย

๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ และสร้างเครื่องมือการวิจัย

๔) สร้างเครื่องมือวิจัย โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured interview) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. แนวคิด หลักการ และการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นอย่างไร

๒. การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีรูปแบบอย่างไร

๓. โรงเรียนผู้สูงอายุของท่าน มีกระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ อย่างไร

๔. รูปแบบและการจัดสวัสดิการโรงเรียนผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน ควรมีลักษณะอย่างไร

๕) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้ โดยการนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จ เสนอต่อ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม เพื่อนำใช้ในการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ

๒) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนพระสงฆ์ ประชาชน และองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล ตามประเด็นหัวข้อ ดังนี้

(๑) วิเคราะห์แนวคิด ความหมายของสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และเครือข่ายทางสังคม

(๒) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการการจัดการสวัสดิการของโรงเรียนผู้สูงอายุ

(๓) การนำเสนอรูปแบบและกระบวนการการจัดการสวัสดิการของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

(๔) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานกับกระบวนการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินการจัดการสวัสดิการของโรงเรียนผู้สูงอายุ

(๕) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัด เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน โดยการศึกษาจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย รวมทั้งสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๕ รูป/คน ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่การสัมภาษณ์ และดำเนินการเก็บข้อมูลพร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ความหมายของสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และเครือข่ายทางสังคม เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการจัดสวัสดิการของโรงเรียนผู้สูงอายุและเพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัด เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการนำเสนอผลการวิจัยดังนี้

๑. กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน
๒. การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน
๓. รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน
๔. สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

การจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นการบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการ ทั้งนี้ ชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งที่มีสำคัญในบทบาทของการดำเนินการด้วย ซึ่งผู้สูงอายุในชุมชนจะเป็นกำลังหลักสำคัญที่ช่วยในการขับเคลื่อนให้โรงเรียนผู้สูงอายุประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน

จากการลงพื้นที่โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนส่วนใหญ่พบว่า การจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการ โดยกองสวัสดิการสังคมจะเป็นผู้ดำเนินการในส่วนหนึ่งของโรงเรียนผู้สูงอายุโดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่การร่างหลักสูตร การยื่นอนุมัติหลักสูตร การรับสมัคร การบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการอนุมัติจบ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้เป็นกระบวนการพื้นฐานที่โรงเรียนผู้สูงอายุได้ดำเนินการ แต่อาจมีความแตกต่างกันบ้างในแต่ละท้องถิ่น แต่โดยใจความสำคัญหรือจุดมุ่งหมายของการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุคือ การที่ได้ให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมในการสนทนาการระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน เป็นการใช้เวลาว่างของผู้สูงอายุในการผ่อนคลาย เพราะผู้สูงอายุบางคนเป็นผู้ที่เกษียณอายุราชการ และเป็นผู้สูงอายุติดสังคม จึงจำเป็นที่จะต้องมีการมีกิจกรรมในการให้ผู้สูงอายุได้ทำร่วมกัน ทั้งนี้ โดยความเป็นธรรมชาติของผู้สูงอายุจะเป็นบุคคลที่ต้องการการเอาใจใส่ เป็นผู้ที่จะต้องอยู่กับเพื่อนในวัยเดียวกัน ต้องการที่จะทำกิจกรรมใดๆ ที่สามารถผ่อนคลายความเครียดหรือเป็นการสนทนาการ จะทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกว่าตนเองโดดเดี่ยวและไร้คุณค่า การที่ผู้สูงอายุได้มาทำกิจกรรมร่วมกันผ่านโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นการทำให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้ผ่อนคลายร่วมกัน เป็นการสร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุนับได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการที่จะช่วยเติมเต็มความรู้สึกของผู้สูงอายุบางอย่างที่อาจขาดหายไป โดยเฉพาะในเรื่องของความโดดเดี่ยว เนื่องจากสังคมในปัจจุบันนี้ไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองหรือสังคมชนบทก็ตาม กลายเป็นสังคมเชิงเดี่ยวมากยิ่งขึ้น เป็นสังคมที่ผู้สูงอายุจะต้องอยู่บ้านเพียงลำพัง บางคนจะต้องเลี้ยงหลานที่ลูกตนเองนำมาฝากไว้ ทำให้

ผู้สูงอายุบางคนเกิดความเหงาและอ้างว้าง กลายเป็นผู้สูงอายุที่ไม่ร่าเริงแจ่มใส สุดท้ายอาจกลายเป็นโรคซึมเศร้าได้ และโดยเฉพาะอัตราผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นทุกปี จึงทำให้ภาครัฐได้ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญในปัญหานี้ จึงได้มีการจัดสวัสดิการต่างๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุออกมามากมาย ส่วนหนึ่งก็คือการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมารองรับสถานการณ์ดังกล่าว ที่ในอนาคตอาจจะเป็นปัญหาผู้สูงอายุมีสัดส่วนของประชากรที่มากกว่าวัยแรงงานหรือวัยเด็ก ทำให้ปัญหาการดูแลในเรื่องของสวัสดิการผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการที่ดี โรงเรียนผู้สูงอายุจึงเป็นหนึ่งในสวัสดิการภาครัฐที่หยิบยื่นให้กับผู้สูงอายุในการที่จะได้มาทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

การจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ มีแนวคิดมาจากสถานการณ์ของผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี ทำให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เล็งเห็นว่าจะมีมาตรการใดที่จะรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น และอาจส่งผลกระทบต่อในด้านอื่นๆ ตามมา ทั้งด้านสุขภาพ อารมณ์ การวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่แน่นอนว่าเป็นผู้ที่เคยติดสังคมมาก่อน และเมื่อตนเองต้องเป็นผู้สูงอายุที่ออกจากหน้าที่การงาน จึงมีความรู้สึกโดดเดี่ยวตามมา และอาจก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องของสุขภาพกายและสุขภาพจิตได้ จากสถานการณ์ของผู้สูงอายุ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงได้มีแนวคิด กำหนดนโยบายในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ให้ได้รับการพัฒนาด้านศักยภาพทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้เข้ามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลัง มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ส่งเสริมความเป็นพลเมือง เป็นผู้สูงอายุที่ทรงคุณค่า บนเป้าหมายการพัฒนาชุมชน ให้มีขีดความสามารถบริหารจัดการตนเองได้ รวมทั้งให้ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการอย่างครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย^๑ ซึ่งกระบวนการในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการดำเนินการในเรื่องของการประชุมคณะกรรมการผู้สูงอายุในระดับตำบลเพื่อให้เป็นผู้ที่จะเข้ามาดำเนินการในเรื่องของการบริหารจัดการโรงเรียนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป้าหมายสำคัญของการจัดตั้งอีกประการหนึ่งคือ การเล็งเห็นปัญหาของผู้สูงอายุที่มีจำนวนมาก และส่วนใหญ่แล้วมักจะอยู่บ้านตามลำพังหรือเลี้ยงหลานเท่านั้น ไม่มีรายได้ใดๆ มาจุนเจือครอบครัว ซึ่งบางครั้งผู้สูงอายุมักจะคิดว่าตนเองไม่มีคุณค่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงเล็งเห็นปัญหาดังกล่าวและได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมา

๔.๑.๑ การกำหนดนโยบายโรงเรียนผู้สูงอายุ

โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษา การพัฒนาทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องสำหรับผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชน

การกำหนดนโยบายโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการสำคัญในการที่จะทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุกำเนิดก่อเกิดได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งนโยบายหลักของโรงเรียนผู้สูงอายุจะมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันกับนโยบายด้านสวัสดิการต่างๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นภารกิจหนึ่งในการที่จะสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับประชาชน รวมถึงผู้สูงอายุด้วย ซึ่งนโยบายการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ

^๑ สัมภาษณ์ นางฤทัยรัตน์ ขัตติ ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลอุโมงค์, วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒.

จะเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมกับเครือข่ายผู้สูงอายุในชุมชน และผู้สูงอายุ ซึ่งผู้บริหารท้องถิ่นจะเป็นผู้กำหนดนโยบายขึ้นมาโดยมีจุดเริ่มต้นจากการศึกษาปัญหาสถานการณ์ผู้สูงอายุในพื้นที่ จากนั้นจึงทำการประชาคมโดยอาศัยกระบวนการแจกเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และอาศัยข้อมูลเหล่านั้นเป็นพื้นฐานในการกำหนดนโยบาย ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ว่า

“การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นแนวทางหนึ่งในรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมจึงได้มีการทำประชาคมสำหรับผู้สูงอายุขึ้นมาโดยใช้พื้นที่การแจกเบี้ยยังชีพ และอาศัยข้อมูลนี้เป็นพื้นฐานในการกำหนดนโยบายการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมา”^๒

การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุมีการกำหนดเป็นนโยบายโดยผู้บริหารท้องถิ่น โดยการศึกษาสถานการณ์แนวโน้มปัญหาจำนวนผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี และผู้สูงอายุก็มีแนวโน้มที่จะกลายเป็นผู้ที่มีภาวะเสี่ยงต่อการเป็นโรคซึมเศร้ามากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะสังคมในชนบทกลายเป็นสังคมเชิงเดี่ยวมากยิ่งขึ้น ผู้สูงอายุถูกทิ้งให้อยู่กับบ้านเพียงลำพัง และบางคนยังได้รับภาระเลี้ยงดูหลานที่ถูกนำมาฝากไว้เพราะไม่มีเวลาในการเลี้ยงดู อีกทั้งผู้สูงอายุบางคนเป็นผู้สูงอายุมือใหม่ จากเดิมที่เคยมีสังคมกับเพื่อนฝูงก็กลายเป็นผู้ที่จะต้องอยู่เพียงลำพัง การปรับตัวจึงทำได้ยากและเป็นไปอย่างเชื่องช้า ซึ่งอาจกลายเป็นปัญหาที่ทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นโรคซึมเศร้าในที่สุด การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมาจึงกลายเป็นพื้นที่ที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งในเชิงนันทนาการ การพบปะพูดคุย การกีฬา การออกกำลังกาย เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงออกซึ่งความรู้ความสามารถของตนเองในการที่จะใช้ภูมิปัญญาหรือความรู้ที่ตนเองมีอยู่ถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังหรือเยาวชน ดังคำกล่าวที่ว่า

“โรงเรียนผู้สูงอายุจึงทำหน้าที่เหมือนสวนสาธารณะทางอารมณ์ ที่จะเอาความเหงา ความเศร้า ความทุกข์มาปลดปล่อยและมาเอารอยยิ้มจากเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน ซึ่งบางครั้งผู้สูงอายุเองก็ต้องการกำลังใจ ต้องการความอบอุ่น การดูแล ต้องการที่จะพูดคุย เราจึงมีความเห็นกันว่าควรที่จะมีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมา”^๓

กล่าวโดยสรุปแล้ว การกำหนดนโยบายการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุมีพื้นฐานมาจากการศึกษาสถานการณ์ผู้สูงอายุในพื้นที่ที่พบว่าจำนวนเพิ่มมากขึ้น และผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นผู้ที่มีภาวะซึมเศร้าอันเนื่องมาจากการที่เคยอยู่ในสังคม เพื่อนฝูง ต้องกลายมาเป็นผู้ที่อยู่บ้านเพียงลำพัง และอยู่กับลูกหลานเพียงเท่านั้น และนอกจากนั้นยังเป็นการสนองตอบต่อนโยบายการจัดสวัสดิการประชาชนทุกช่วงวัยตามภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมา

๔.๑.๒ การวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ

การวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกำหนดนโยบายการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ดำเนินการร่วมกับชมรมผู้สูงอายุในตำบลและในหมู่บ้าน เพื่อเป็นทีมงานในการบูรณาการความรู้และวิธีปฏิบัติในการที่จะจัดตั้งโรงเรียน

^๒ สัมภาษณ์ นางอรรพรรณ ขว้างจิตต์ ครูใหญ่โรงเรียนดอกขอมพอ, วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๒.

^๓ สัมภาษณ์ พระมหาไกรสร โชติปัญญา, อดีตคณบดีกรรมการดำเนินการร่างหลักสูตรโรงเรียนดอกขอมพอ, วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

ผู้สูงอายุขึ้นมา ในบางพื้นที่ได้มีการเชิญผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการร่างหลักสูตร เช่น อดีตผู้อำนวยการโรงเรียน ครูอาจารย์ เป็นต้น เพื่อมาเป็นผู้ช่วยในการวางแผนการดำเนินการต่างๆ รวมถึงการร่างหลักสูตรของโรงเรียนด้วย ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนนั้นจะมีการจัดกิจกรรมทั้งในรูปแบบการเรียนการสอน การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ การทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งการอาศัยผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์ด้านการบริหารหลักสูตรจะทำให้การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุสามารถดำเนินการได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น ซึ่งขั้นตอนหรือกระบวนการในการวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ มีดังนี้^๔

๑) การจัดทำโครงการเพื่อเสนอขออนุมัติ

การจัดทำโครงการจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุและการดำเนินการต่างๆ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งทางชมรมผู้สูงอายุในระดับตำบลจะเป็นผู้ที่รับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำโครงการแล้วเสนอต่อผู้บริหารท้องถิ่น จากนั้นผู้บริหารท้องถิ่นจึงจะนำเข้าสู่วาระการประชุมของสภาเพื่อขอมติจากสมาชิกในการพิจารณาจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมา พร้อมทั้งการพิจารณาถึงแผนการดำเนินการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ การกำหนดโครงสร้างการบริหาร และการประเมินผลในแต่ละปีหรือแต่ละรุ่น ซึ่งกระบวนการในส่วนนี้ถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อวางแผนในการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุในกระบวนการต่างๆ ด้วย

๒) ประชุมแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการ

ขั้นตอนต่อมาคือการกำหนดผู้ที่จะมาเป็นคณะกรรมการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งในตำแหน่งต่างๆ นั้นจะมีทั้งผู้สูงอายุที่เป็นตัวแทนจากชมรมผู้สูงอายุในระดับหมู่บ้านและในระดับตำบล ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้อำนวยการกองสวัสดิการฯ ผู้มีความรู้ในชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน เครือข่ายสุขภาพ เป็นต้น โดยบทบาทหน้าที่ที่สำคัญคือการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ การเชิญชวนผู้สูงอายุเข้ามาเป็นนักเรียน การรับสมัคร การดำเนินการร่างหลักสูตร การดำเนินการจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การรายงานสรุปผลการดำเนินการ

๓) เตรียมหลักสูตร วัสดุอุปกรณ์ และอาคารสถานที่

ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการเตรียมการต่างๆ เพื่อเตรียมความพร้อมในการที่จะดำเนินการจัดการเรียนการสอน ซึ่งผู้ที่มีส่วนในการรับผิดชอบในขั้นตอนนี้จะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการเรียนการสอน การจัดทำหลักสูตรมาก่อน ซึ่งได้แก่ ครู อาจารย์ นักการศึกษา เป็นต้น โดยที่บุคคลเหล่านี้จะเข้ามาทำหน้าที่ในการร่างหลักสูตรต่างๆ ซึ่งในการร่างหลักสูตรนั้นจะเน้นไปที่กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ ให้ผู้เรียนได้เป็นผู้กำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนเองว่าผู้เรียนมีความต้องการที่จะเรียนรู้อะไร ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นในเรื่องของการพัฒนาอาชีพ พัฒนาทักษะการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น การออกกำลังกาย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ดังผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวไว้ว่า

^๔ สัมภาษณ์ นายสมิทร กัญจนะ, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลแม่แรง, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒., นางอรวรรณ ขว้างจิตต์ ครูใหญ่โรงเรียนดอกขอมพอ, วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๒., นายไชยณรงค์ วงศ์ชมพู, ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลศรีเตี้ย, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

“การกำหนดหลักสูตรส่วนใหญ่แล้วจะมีการให้นักเรียนเป็นผู้กำหนดว่าอยากเรียนอะไร ซึ่งเราจะให้อิสระในการคิดและออกแบบหลักสูตร และเมื่อนักเรียนได้ระบุความต้องการมาแล้วก็จะนำมาสู่การร่างหลักสูตรอีกที”^๕

คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การร่างหลักสูตรจะเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการที่จะให้ระบุถึงความต้องการในการที่จะเรียนรู้ในเรื่องใด ซึ่งผู้สูงอายุมักมีความชอบที่จะเรียนรู้ในเรื่องเดียวกันเป็นสำคัญ ผู้สูงอายุจะเป็นผู้กำหนดเลือกรายวิชาหรือกิจกรรมที่มีความสนใจที่จะเรียนร่วมกัน โดยที่มีการประชุมกันระหว่างคณะกรรมการโรงเรียนและนักเรียนในการที่จะยกร่างหลักสูตรขึ้นมา ซึ่งกิจกรรมหรือเนื้อหาในการเรียนนั้นจะเป็นในเรื่องของการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ การพัฒนาอาชีพ การสนทนา การดูแลสุขภาพ โดยเฉพาะในเรื่องของการดูแลสุขภาพจะได้รับความสนใจจากผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก หลักสูตรการจัดการศึกษาของโรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการมุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ผู้สูงอายุสามารถที่จะดูแลสุขภาพเบื้องต้นของตนเองได้ ทั้งการออกกำลังกาย อาหารการกิน อารมณ์ที่แจ่มใส การพักผ่อนที่พอเพียง ซึ่งในหลักสูตรแต่ละหลักสูตรที่มีการร่างในแต่ละปีนั้นจะมีการบรรจุหน่วยการเรียนรู้เหล่านี้เข้าไปด้วย เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถที่จะใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และเป็นการพบปะเพื่อนฝูงในวัยเดียวกัน อีกทั้งหลักสูตรยังมีการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุด้วย ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุในวัยเพียง ๖๐ ปี หรือ ๖๐ ปีต้นๆ นั้น ยังมีศักยภาพในการทำงานและยังสามารถหาเลี้ยงชีพได้

๔) การรับสมัครผู้สูงอายุ

กระบวนการต่อมาของการวางแผนการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุคือ การรับสมัครผู้เข้าเรียน ซึ่งแน่นอนว่าเป้าหมายของผู้เข้ามาเรียนจะต้องเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป แต่พบว่าในบางพื้นที่ได้กำหนดอายุของผู้ที่จะสามารถสมัครเข้ามาเป็นนักเรียนของโรงเรียนจะมีอายุไม่ถึง ๖๐ ปีก็ได้ ซึ่งบางโรงเรียนได้กำหนดอายุไว้ที่ ๕๕ ปี^๖ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคต ซึ่งกระบวนการในการรับสมัครมีดังนี้^๗

๑. การประชาสัมพันธ์ โดยมีการประชาสัมพันธ์ผ่านทั้งชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ การแจกเบรียยังชีพของเทศบาล และการประชาสัมพันธ์โดยทั่วไป และนอกจากนั้นยังมีการประชาสัมพันธ์โดยการให้ผู้สูงอายุเป็นกระบอกเสียงหรือเป็นผู้ที่จะออกไปเชิญชวนผู้สูงอายุท่านอื่นๆ และให้ผู้สูงอายุที่เรียนจบหลักสูตรไปแล้วได้เชิญชวนผู้สูงอายุท่านอื่นๆ ในชุมชนได้เข้ามาสมัครเป็นนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย

๒. การรับสมัคร เมื่อมีผู้สูงอายุที่สนใจเข้ามาสมัครเรียนก็จะมีการกรอกประวัติเบื้องต้น การสัมภาษณ์ความพร้อม และการประกาศผู้ผ่านการคัดเลือกเป็นนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยกระบวนการนี้จะไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น

^๕ สัมภาษณ์ นายสว่าง คำยอง ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^๖ สัมภาษณ์ นางสุพัตรา อินทะโชติ, ประธานนักเรียนรุ่นที่ ๒ โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลแม่แรง, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^๗ สัมภาษณ์ นางสาวขวัญญา ยาจันทร์, นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลอุโมงค์, วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๓. การเตรียมความพร้อมนักเรียนผู้สูงอายุ ขั้นตอนนี้จะเป็นการเตรียมความพร้อมเบื้องต้นก่อนที่จะมีการดำเนินการจัดการเรียนการสอน โดยนักเรียนผู้สูงอายุทุกคนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว คล้ายกับเป็นการปฐมนิเทศนักเรียน ซึ่งในการเตรียมความพร้อมนี้มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุได้รับทราบถึงกิจกรรมการเรียนการสอนต่างๆ ที่จะดำเนินการตลอดปีการศึกษา

๔. การจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ ในขั้นตอนนี้จะมีการจัดทำประวัติเบื้องต้นของผู้สูงอายุไว้เพื่อเป็นฐานข้อมูลทั้งในส่วนของโรงเรียนผู้สูงอายุและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๔.๑.๓ การกำหนดโครงสร้างและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ

โครงสร้างการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มต้นของการจัดตั้งโรงเรียน จะเห็นได้ว่า กระบวนการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นมีการดำเนินการในการทำประชาคมของผู้สูงอายุเป็นเบื้องต้น เพื่อที่จะรับทราบถึงสถานการณ์ผู้สูงอายุ ปัญหาการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ รวมถึงความต้องการในการที่จะเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งการจัดโครงสร้างการเรียนการสอนนั้นได้มีกระบวนการสำคัญคือ การจัดการการด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลผู้เรียน ซึ่งจะได้อธิบายในแต่ละประเด็นดังนี้

๑) การจัดการด้านหลักสูตร

กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือการร่างหลักสูตร จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า การร่างหลักสูตรจะมีการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชนเบื้องต้น โดยอาศัยคณะกรรมการผู้สูงอายุของชุมชนเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ โดยจะให้ผู้สูงอายุได้สะท้อนความต้องการในการที่จะเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุว่าต้องการที่จะเรียนอะไร จากนั้นประธานโรงเรียนผู้สูงอายุที่มาจากประธานคณะกรรมการผู้สูงอายุของแต่ละชุมชนที่ได้เลือกเข้ามาได้ทำหน้าที่ในการยกร่างหลักสูตร โดยมีผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม ผู้อำนวยการกองการศึกษาฯ เป็นผู้ที่คอยให้คำแนะนำต่างๆ และในบางแห่งจะอาศัยอดีตผู้อำนวยการโรงเรียนที่เกษียณอายุราชการและเป็นคณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้นั่งเป็นประธานในการร่างหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย ซึ่งหลักสูตรส่วนใหญ่จะเน้นไปที่วิชาชีพ วิชาชีวิต ทักษะการใช้ชีวิต กิจกรรมนำความรู้ ซึ่งเป็นการใช้กิจกรรมต่างๆ ที่ผู้สูงอายุมีความสนใจและสามารถที่จะทำได้ มาเป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตร โดยเน้นการดูแล การจัดการสุขภาพ โภชนาการ การออกกำลังกาย ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนนั้นมีทั้งหลักสูตร ๑ ปี และหลักสูตร ๒ ปี ส่วนใหญ่แล้วจะใช้ปีงบประมาณของทางราชการเป็นสำคัญในการจัดการหลักสูตร ทั้งนี้เพราะให้มีความง่ายต่อการบริหารจัดการเรื่องงบประมาณ เพราะในหลักสูตรนั้นได้รับบุกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้สูงอายุจะต้องเข้าร่วมและทำกิจกรรมร่วมกัน เช่นการศึกษาดูงานทั้งในและนอกสถานที่ การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมแต่ละกิจกรรมนั้นก็จะมีค่าใช้จ่ายที่จำเป็นซึ่งจะต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณการดำเนินการจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบ^๘ ใน

^๘ สัมภาษณ์ นางเกสร แก้วรัตน์, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลป่าไผ่, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

บางครั้งจึงจำเป็นที่จะต้องมีการจัดทำหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับปีงบประมาณเพื่อให้ง่ายต่อการบริหารจัดการนั่นเอง

กระบวนการต่อมาเมื่อมีการร่างหลักสูตรแล้วนั้นก็จะไปสู่การจัดการโรงเรียนในส่วนของการจัดการเรียนการสอน ผู้ที่เป็นส่วนสำคัญของการรับสมัครนักเรียนได้แก่ ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะคณะกรรมการผู้สูงอายุของแต่ละหมู่บ้านจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ผู้สูงอายุได้เข้ามาเป็นนักเรียนของโรงเรียนผู้สูงอายุ การรับสมัครในเบื้องต้นจะรับสมัครผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป โดยรับสมัครแบบไม่จำกัดจำนวน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วนั้นก็พบว่าผู้สูงอายุมาสมัครในจำนวนเพียงหนึ่งร้อยกว่าคน หรือบางแห่งไม่ถึงหนึ่งร้อยคน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพบริบทพื้นที่ ถ้าพื้นที่ใดมีความกว้างและชุมชนห่างไกลจากโรงเรียนผู้สูงอายุก็จะมีนักเรียนมาสมัครเข้าเรียนจำนวนน้อย ถึงแม้ว่าจะมีสวัสดิการรถรับส่งก็ตามก็ยังพบว่ามียุทธยาน้อยอยู่เช่นกัน

หลังจากที่มีการรับสมัครแล้วก็จะนำไปสู่ขั้นตอนในการจัดทำประวัติผู้เรียน โดยที่ผู้เรียนจะต้องกรอกประวัติตนเองเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการบริหารจัดการ และที่สำคัญ ในแบบประวัติจะให้ระบุถึงโรคประจำตัว ยาประจำตัว ประวัติการแพทย์ของผู้สูงอายุแต่ละคนด้วยเพื่อให้สามารถรับมือกับเหตุการณ์ความเจ็บป่วยกะทันหันได้อย่างทันท่วงที การกรอกแบบประวัติของผู้สูงอายุจะถูกเก็บไว้ในสารบบของทั้งโรงเรียนผู้สูงอายุและขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากนั้นจึงเป็นการจัดการเรียนการสอนตามตารางเรียนที่ทางคณะกรรมการโรงเรียนได้ดำเนินการจัดทำเป็นหลักสูตรขึ้นมา โดยพบว่าเนื้อหาของหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนจะมีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะแบ่งเนื้อหาออกเป็นหมวดการเรียนรู้ต่างๆ ในที่นี้จึงขอยกตัวอย่างหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองล่อง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน เป็นตัวอย่างดังนี้

หลักสูตรการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ
โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองล่อง
ประจำปี ๒๕๖๒

๑. ชื่อ หลักสูตรการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ

๒. หลักการของหลักสูตร

ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้รัฐต้องแบกภาระทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น เพราะผู้มีรายได้ลดลงแต่ภาระการจ่ายของประเทศเพิ่มมากขึ้น

รัฐบาลจึงได้เตรียมการเพื่อสร้างความพร้อมให้กับผู้สูงอายุโดยได้ประกาศใช้กฎหมายผู้สูงอายุเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ กฎหมายผู้สูงอายุไทยจึงเป็นพันธกรณี เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ ซึ่งได้กำหนดสาระสำคัญไว้ ดังนี้

ข้อ ๑ ผู้สูงอายุต้องได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรี ได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองให้พ้นจากการทอดทิ้งและละเมิดสิทธิโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ โดยผู้สูงอายุที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และผู้สูงอายุที่พิการ

ข้อ ๒ ผู้สูงอายุควรอยู่กับครอบครัว โดยได้รับความเคารพรัก ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร การดูแล การเอาใจใส่ การยอมรับบทบาทของกันและกัน ระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ข้อ ๓ ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของงานอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการบริการทางสังคม อันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน เพื่อสามารถปรับบทบาทของตนให้สมวัย

ข้อ ๔ ผู้สูงอายุควรได้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้สังคม มีโอกาสได้ทำงานที่เหมาะสมกับวัย และตามความสมัครใจ โดยได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรมเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเห็นชีวิตมีคุณค่า

ข้อ ๕ ผู้สูงอายุควรได้เรียนรู้ในการดูแลสุขภาพ อนามัยของตนเอง ต้องมีหลักประกันและสามารถเข้าถึงบริการ ด้านสุขภาพ อนามัยอย่างครบวงจร โดยเท่าเทียมกัน รวมทั้งได้รับการดูแลจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างสงบตามศตินิยม

ข้อ ๖ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พึ่งพาตนเองได้ สามารถช่วยเหลือครอบครัวและชุมชน มีส่วนร่วมในสังคม เป็นแหล่งภูมิปัญญาของคนรุ่นหลัง มีการเข้าสังคม มีนันทนาการที่ดี และมีเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน

ข้อ ๗ รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคมต้องกำหนดนโยบายและแผนหลักด้านผู้สูงอายุ ส่งเสริมและประสานงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการอย่างต่อเนื่องให้บรรลุผลตามเป้าหมาย

ข้อ ๘ รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคม ต้องตรากฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุเพื่อเป็นหลักประกัน และบังคับใช้ในการพิทักษ์สิทธิ เพื่อเป็นหลักประกัน และบังคับใช้ในการพิทักษ์สิทธิคุ้มครองสวัสดิภาพ และจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ

ข้อ ๙ รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคม ต้องรณรงค์ปลูกฝังค่านิยมในสังคม ตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุตามวัฒนธรรมไทยที่เน้นความกตัญญูตวกวทีและเอื้ออาทรต่อกัน

เพื่อให้การดูแลผู้สูงอายุในตำบลหนองล่อง เป็นไปตามปฏิญญาผู้สูงอายุ จึงได้จัดทำหลักสูตดังนี้

๓. ปรัชญาของหลักสูต

ให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ เข้าใจชีวิต ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันการเจ็บป่วยและดูแลตนเองได้ ปรับตัวอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

๔. จุดมุ่งหมาย

เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุในตำบลหนองล่อง ให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

๕. จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

๖. จุดประสงค์นำทาง

๖.๑ ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในการดำรงชีวิตในวัยสูงอายุ

๖.๒ ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ตระหนักเห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง

๖.๓ ผู้เรียนมีทักษะในการดำรงชีวิตในวัยสูงอายุ สามารถช่วยเหลือตนเองและผู้อื่น ปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๗. คุณสมบัติของผู้เรียน

- ๗.๑ อายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป
 ๗.๒ เป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้
 ๗.๓ มีจิตอาสา ยินดีช่วยเหลือกิจกรรมในชุมชน

๘. วิธีเรียน

- ๘.๑ ภาคทฤษฎี
     ๘.๑.๑ บรรยาย/อภิปราย
     ๘.๑.๒ อบรม/สัมมนา
 ๘.๒ ภาคปฏิบัติ
     ๘.๒.๑ ฝึกปฏิบัติ
     ๘.๒.๒ ศึกษาดูงาน

๙. ข้อกำหนดการเรียน

- ๙.๑ ผู้เรียน เรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จัดกิจกรรม โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ใช้กิจกรรมนำเนื้อหา
 ๙.๒ ผู้เรียนมีเวลาเรียนทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ร้อยละ ๗๐ ของเวลาเรียนทั้งหมด ตามหลักสูตรกำหนด
 ๙.๓ ผู้เรียนฝึกปฏิบัติและมีชิ้นงานตามที่กำหนด

๑๐. โครงสร้างหลักสูตร

หน่วยที่ ๑ เสน่ห์ผู้สูงวัย	จำนวน	๑๕ ชั่วโมง
หน่วยที่ ๒ สุขใจด้วยฮอยพระศาสนา	จำนวน	๓๖ ชั่วโมง
หน่วยที่ ๓ สมุนไพรยาพื้นบ้าน	จำนวน	๙ ชั่วโมง
หน่วยที่ ๔ สืบสานล้านนา	จำนวน	๒๑ ชั่วโมง
หน่วยที่ ๕ มาหนักกับจ้าวหมู่	จำนวน	๖๐ ชั่วโมง
หน่วยที่ ๖ อยู่เย็นเป็นสุขอายุยืน	จำนวน	๑๒ ชั่วโมง
หน่วยที่ ๗ ใจจิ้นใจบานมีเงินใช้	จำนวน	๒๗ ชั่วโมง
หน่วยที่ ๘ วิถีชีวิตประชาธิปไตย	จำนวน	๖ ชั่วโมง
หน่วยที่ ๙ ก้าวไกลเทคโนโลยี	จำนวน	๙ ชั่วโมง
หน่วยที่ ๑๐ ยินดีต้อนรับฮัจญ์จากต่างประเทศ	จำนวน	๓๓ ชั่วโมง
หน่วยที่ ๑๑ ระบบนิเวศของชุมชน	จำนวน	๖ ชั่วโมง
หน่วยที่ ๑๒ พลเมืองดีของชาติ	จำนวน	๖ ชั่วโมง

หมายเหตุ การจัดกลุ่มหน่วยการเรียนรู้ที่ต้องเรียนด้วยกัน

กลุ่มที่ ๑ หน่วยที่ ๑ หน่วยที่ ๒ และหน่วยที่ ๓ จำนวน ๖๐ ชั่วโมง

กลุ่มที่ ๒ หน่วยที่ ๔ หน่วยที่ ๖ และหน่วยที่ ๗ จำนวน ๖๐ ชั่วโมง

กลุ่มที่ ๓ หน่วยที่ ๘ หน่วยที่ ๙ หน่วยที่ ๑๐ หน่วยที่ ๑๑ และหน่วยที่ ๑๒ จำนวน ๖๐ ชั่วโมง

สำหรับ หน่วยที่ ๕ เป็นกิจกรรมสำหรับผู้เรียนเลือกเรียนตามความถนัดความสนใจ ภาคเรียนละ ๒ กิจกรรม จำนวน ๖๐ ชั่วโมง

๑๑. การวัดและประเมินผล

๑๑.๑ วิธีกรวัดและประเมินผล

วัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง โดยการสังเกต สัมภาษณ์ ตรวจสอบผลงาน

๑๑.๒ เครื่องมือวัดผลและประเมินผล

- ๑) แบบสัมภาษณ์
- ๒) แบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน
- ๓) แบบประเมินก่อนเรียน - หลังเรียน
- ๔) แบบประเมินผลงาน

๑๑.๓ การรับรองผลการเรียน

- ๑) ผู้เรียนที่ผ่านการวัดผลการเรียน ๑ กลุ่มหน่วยการเรียน จะได้รับประกาศนียบัตรหลักสูตรการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ ชั้นต้น
- ๒) ผู้เรียนที่ผ่านการวัดผลการเรียน ๒ กลุ่มหน่วยการเรียน จะได้รับประกาศนียบัตรหลักสูตรการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ ชั้นกลาง
- ๓) ผู้เรียนที่ผ่านการวัดผลการเรียน ๓ กลุ่มหน่วยการเรียน จะได้รับประกาศนียบัตรหลักสูตรการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ ชั้นสูง

จากหลักสูตรการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองล่อง เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการสร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุ เมื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลถึงเนื้อหาโครงสร้างของหลักสูตรก็สามารถพบได้ดังนี้^๔

หน่วยที่ ๑ เสน่ห์ผู้สูงวัย เป็นการเรียนการสอนโดยมุ่งให้ผู้สูงอายุมีการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมทางกาย วาจา และใจ ทำให้ได้รับความชื่นชม เลื่อมใสจากผู้พบเห็น และผู้ใกล้ชิด โดยมีจุดประสงค์การเรียนรู้คือผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องและเหมาะสม ทั้งกาย วาจา และใจ ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง และเหมาะสม ทั้งกาย วาจา และใจ และผู้เรียนสามารถประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องและเหมาะสมทั้งกาย วาจา และใจ

หน่วยที่ ๒ สุขใจด้วยฮอยพระศาสนา เป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจว่าศาสนาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ การประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรมของศาสนา จะทำให้เกิดความสุข โดยมีจุดประสงค์การเรียนรู้คือ ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในศาสนาที่ตนนับถือ ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อศาสนาที่ตนนับถือ และผู้เรียนสามารถปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือได้อย่างถูกต้อง

^๔ สัมภาษณ์ นายสว่าง คำยอง ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

หน่วยที่ ๓ สมุนไพรยาพื้นบ้าน เป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้รู้จักใช้สมุนไพรใกล้ตัว มารักษาโรคอย่างถูกวิธีทำให้สามารถรักษาตนเอง และช่วยรักษาผู้อื่นได้ทันต่อเหตุการณ์และ ประหยัดค่าใช้จ่าย โดยมีจุดประสงค์การเรียนรู้คือ ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพรที่มีใน ท้องถิ่น ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีในการใช้สมุนไพรในท้องถิ่นมารักษาโรค และผู้เรียนสามารถนำสมุนไพร ใกล้ตัวมาใช้รักษาตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่นได้

หน่วยที่ ๔ เป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้สืบสานล้านนา ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งล้ำค่าที่ควรอนุรักษ์และหวงแหน โดยมี จุดประสงค์การเรียนรู้คือ ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี เห็นคุณค่า รักษาและหวงแหนศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้เรียนสามารถปฏิบัติตาม สืบทอดศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

หน่วยที่ ๕ มาหนักกับจำพวกหมู เป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับ บุคคลอื่นในสังคมทำให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้รับประสบการณ์ตรงที่หลากหลาย มีความสนุกสนาน เพลิดเพลินผ่อนคลายความเครียด ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา โดยมีจุดประสงค์การเรียนรู้คือ ผู้เรียนรู้จักการมีปฏิสัมพันธ์ และการร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น ผู้เรียนมีเจต คติที่ดี ในการมีปฏิสัมพันธ์และการร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น และผู้เรียนสามารถมีปฏิสัมพันธ์ และปฏิบัติ กิจกรรมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

หน่วยที่ ๖ เป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้อยู่เย็นเป็นสุข อายุยืน สุขภาพกายแข็งแรง สุขภาพจิตดี ทำให้มีอายุยืนยาว การดูแลรักษาสุขภาพ จึงมีความจำเป็นสำหรับทุกคน โดยมี จุดประสงค์การเรียนรู้คือ เพื่อให้ผู้เรียน มีความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาสุขภาพของตนเอง ทั้ง สุขภาพกายและสุขภาพจิต เพื่อให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีในการดูแลรักษาสุขภาพของตนเอง และเพื่อให้ ผู้เรียนมีความสามารถในการปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรง และสุขภาพจิตดี

หน่วยที่ ๗ ใจจ๋าใจบ้านมีเงินใช้ เป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้รู้จักการประกอบ อาชีพ เป็นการเพิ่มพูนรายได้ และทำให้เศรษฐกิจดี โดยมีจุดประสงค์การเรียนรู้คือ ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในการประกอบอาชีพ ผู้เรียนเจตคติที่ดีในการประกอบอาชีพสุจริตและรักการทำงาน และ ผู้เรียนมีความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพทำให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ

หน่วยที่ ๘ วิถีชีวิตประชาธิปไตย เป็นการเรียนการสอนเกี่ยวกับการปกครองตามระบอบ ประชาธิปไตยซึ่งจะบรรลุผลได้ ประชาชนต้องดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้วย โดยมี จุดประสงค์การเรียนรู้คือ ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ผู้เรียนมี เจตคติที่ดีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย และผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตสุข ประชาธิปไตยได้

หน่วยที่ ๙ ก้าวไกลเทคโนโลยี เป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้รู้จักเทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน ผู้ที่พัฒนาตนเองได้ทันเทคโนโลยีจะเป็นผู้ที่ได้ประโยชน์โดย มีจุดประสงค์การเรียนรู้คือ ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ต่อการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และผู้เรียนสามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในชีวิตประจำวันได้

หน่วยที่ ๑๐ ยินดีต้อนรับฮับจาวต่างประเทศ เป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้รู้จักภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลที่ใช้ติดต่อสื่อสารกับต่างประเทศได้ทุกประเทศ โดยมีจุดประสงค์การเรียนรู้คือ ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในภาษาอังกฤษ ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ในการใช้ภาษาอังกฤษ และผู้เรียนมีความสามารถและทักษะในการใช้ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวันได้

หน่วยที่ ๑๑ ระบบนิเวศของชุมชน เป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เข้าใจในระบบนิเวศของชุมชนว่าส่งผลต่อการดำรงชีวิตอย่างไรบ้าง โดยมีจุดประสงค์การเรียนรู้คือ ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศ ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ในการจัดระบบนิเวศของชุมชน และผู้เรียนสามารถจัดระบบนิเวศในครัวเรือนและของชุมชนได้

หน่วยที่ ๑๒ พลเมืองดีของชาติ เป็นการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เข้าใจความเป็นพลเมืองดีเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองในทุกๆ ด้าน โดยมีจุดประสงค์การเรียนรู้คือ ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของพลเมืองดี ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ในการเป็นพลเมืองดี และผู้เรียนสามารถประพฤติปฏิบัติตนในการเป็นพลเมืองดี

นอกจากนั้น โรงเรียนผู้สูงอายุที่นับได้ว่าประสบความสำเร็จในด้านการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และมีชื่อเสียงทั่วทั้งจังหวัดลำพูน คือโรงเรียนดอกขอมพอ เทศบาลตำบลอุโมงค์ ซึ่งเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการบริหารจัดการที่ดี ในที่นี้จึงขอยกตัวอย่างโรงเรียนดอกขอมพอ เป็นแนวทางในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ

โรงเรียนดอกขอมพอตำบลอุโมงค์ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ที่มาของการจัดตั้งโรงเรียนดอกขอมพอตำบลอุโมงค์

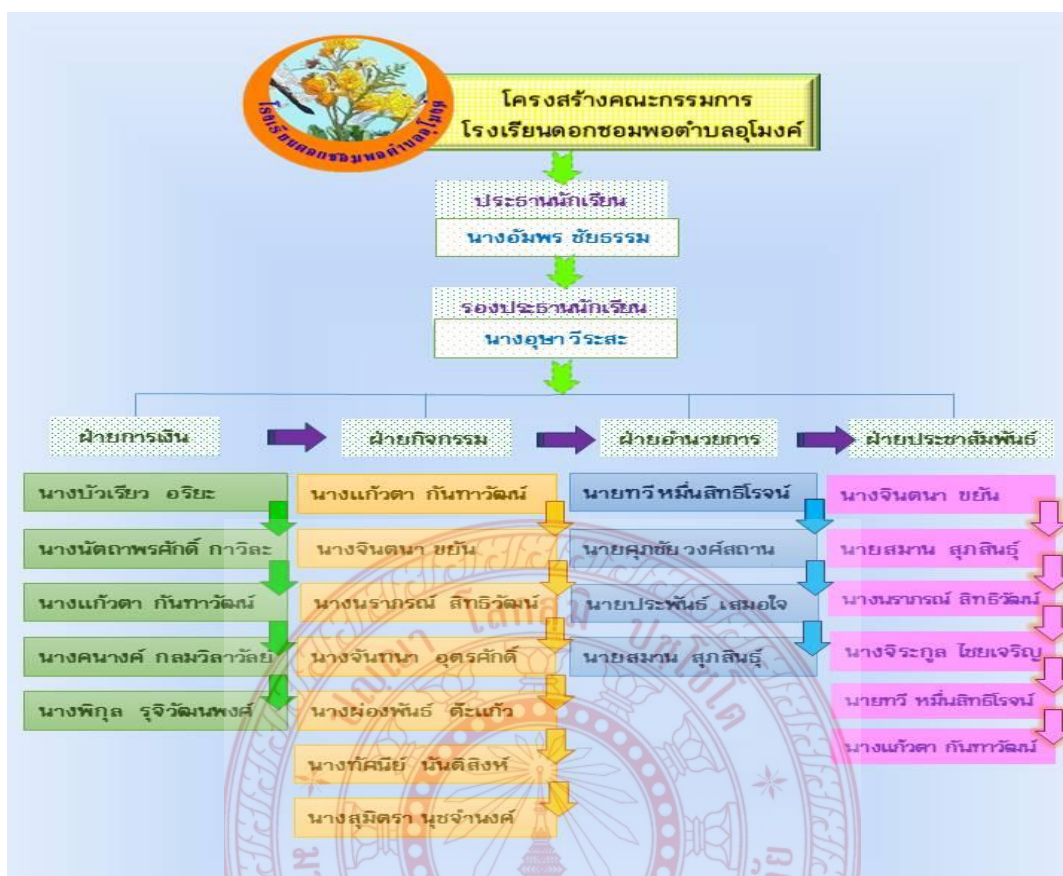
จากสถานการณ์ของผู้สูงอายุ ผู้บริหารเทศบาลเทศบาลตำบลอุโมงค์ จึงได้มีแนวคิด กำหนดนโยบายในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ให้ได้รับการพัฒนาด้านศักยภาพทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้เข้ามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลัง มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ส่งเสริมความเป็นพลเมือง เป็นผู้สูงอายุที่ทรงคุณค่า บนเป้าหมายการพัฒนาชุมชนตำบลอุโมงค์ ให้มีขีดความสามารถบริหารจัดการตนเองได้ รวมทั้งให้ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการอย่างครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในเดือน กรกฎาคม ๒๕๕๖ผู้บริหารพร้อมด้วยพนักงานเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้เดินทางไปศึกษาดูงานที่โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม อ.พาน จ.เชียงราย และ โรงเรียนชราบาลวุฒิมหาวิทยาลัย เทศบาลตำบลเชิงดอย อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ที่มีทุนและศักยภาพ มีการบริหารจัดการที่ดีเกี่ยวกับการขับเคลื่อนโรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลอุโมงค์ พร้อมด้วยคณะทำงานที่ได้รับการแต่งตั้ง จึงได้มีการจัดประชุมร่วมกับทุนทางบุคคล ไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางศาสนา ประธานชมรมผู้สูงอายุ สมาชิกชมรมข้าราชการบำนาญ ประชาชน แกนนำชุมชน รวมถึง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอุโมงค์ และกลุ่มองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อหาแนวทางและรูปแบบการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งที่ประชุมได้มีมติเห็นชอบให้เทศบาลตำบลอุโมงค์มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุใน ปีงบประมาณ ๒๕๕๗ โดยใช้ชื่อว่าโรงเรียนดอกขอมพอตำบลอุโมงค์ และได้กำหนดวิสัยทัศน์ “สูงวัยอย่างมีคุณค่า ร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา ใฝ่ศึกษาทุกช่วงวัย ด้วยกายใจที่แข็งแรง” และกำหนดพันธกิจ “พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของภูมิปัญญา พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงวัย ให้ครอบคลุมทุกด้านบน

พื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย” โดยเริ่มเปิดทำการเรียนการสอน ตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๖ เป็นต้นมา

รูปภาพที่ ๔.๑ โครงสร้างการบริหารโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์

รูปภาพที่ ๔.๒ โครงสร้างคณะกรรมการโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์

โรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ได้มีการจัดทำโครงสร้างของคณะกรรมการโรงเรียนโดยมีการบริหารงานตามโครงสร้าง มีนางอัมพร ชัยธรรม ตำแหน่งประธานนักเรียน และนางอุษา วีระสะ ตำแหน่งรองประธานนักเรียน และได้แบ่งการทำงานเป็นแต่ละฝ่ายทั้งหมด ๔ ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายการเงิน ฝ่ายกิจกรรม ฝ่ายอำนวยการ และฝ่ายประชาสัมพันธ์

ฝ่ายการเงิน มีหน้าที่ บันทึกกรายรับ - รายจ่าย ของโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ มีอำนาจในการเบิก-ถอน ค่าใช้จ่ายต่างๆเพื่อการดำเนินกิจกรรม ซึ่งโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ ได้มีการจัดตั้งกองทุนขึ้น โดยจะมีการสมทบเงินเข้ากองทุนของโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ จากนักเรียนโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ สัปดาห์ละ ๑๐ บาท/คน กองทุนนี้มีไว้เพื่อใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมและสวัสดิการของนักเรียนโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์

ฝ่ายกิจกรรม มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการจัดกิจกรรม ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ นันทนาการ สันทนาการ และในการจัดกิจกรรมต้องมีการคำนึงถึงประโยชน์แก่ผู้เรียน ชุมชน และสังคม และประสานความร่วมมือกับผู้นำชุมชน ประชาชน วิทยากร เป็นต้น

ฝ่ายอำนวยการ มีหน้าที่ อำนวยความสะดวกในการเดินทางมาเรียนของนักเรียนที่ไม่สามารถเดินทางมาเรียนด้วยตัวเอง โดยการแบ่งหน้าที่และจัดรถเพื่อ รับ-ส่งผู้เรียน จากจุดนัดหมายของแต่ละชุมชนทั้ง ๑๑ ชุมชน ในตำบลอุโมงค์ เพื่อเดินทางมายังอาคารเรียน อย่างสะดวกและปลอดภัย อีกทั้ง

ยังมีการจัดแบ่งหน้าที่เพื่อรับ-ส่งนักเรียนโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชนทั้งภายในและภายนอกสถานที่

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ในการกระจาย/แจ้งข่าวสาร การเรียนการสอนหรือกิจกรรมต่างๆของโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์และข่าวสาร งาน/กิจกรรมต่างๆภายในตำบลอุโมงค์อีกด้วย เพื่อให้นักเรียนโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารมีความทันเหตุการณ์ตามสถานการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง

ฐานคิดการพัฒนาโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์

เทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้กำหนดวิสัยทัศน์ “อุโมงค์เมืองของคนสุขภาพดี ทุกภาคมีส่วนร่วม ศูนย์รวมภูมิปัญญา” โรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ดำเนินการภายใต้แนวคิดการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ที่ยังคงทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น การเป็นผู้สูงอายุที่มีจิตอาสา มีส่วนร่วมในสังคมเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ มีสุขภาพที่ดีทั้ง กาย จิตใจ ปัญญา สังคม จิตวิญญาณ และเป็นผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ มีโอกาสการเจ็บป่วยน้อยลง ไม่มีปัจจัยเสี่ยงต่อการเป็นโรค ยอมรับและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง สามารถดำรงชีพได้อย่างเหมาะสมตามวัย การดำเนินงานโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ ได้รับความร่วมมือจากทุนทางสังคม หน่วยงานองค์กรภาคีเครือข่าย ทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้างความเป็นเจ้าของ ร่วมรับผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การจัดการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุมีความสุข เกิดทักษะในการดูแลตนเอง มีคุณภาพชีวิตที่ดี ประกอบกับในปี ๒๕๕๘ เทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ให้ดำเนินงานโครงการมหาวิทยาลัยอุโมงค์สร้างพลเมือง เพื่อเป็นสถานที่บ่มเพาะปัญญา โดยอ้างอิงข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาเป็นระยะเวลาานาน ตลอดจนมีรูปธรรมรองรับ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง บนเป้าหมายการพัฒนาที่ต้องการให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถบริหารจัดการตัวเองได้ ซึ่งโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาในการสร้างการเรียนรู้ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเครือข่ายและผู้สนใจได้เข้ามาศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้

รูปภาพที่ ๔.๓ โรงเรียนดอกขอมพอด

โรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ ได้มีการปฐมนิเทศผู้เข้าร่วมโครงการก่อนเข้าเรียน มีการตรวจสุขภาพ ตรวจหาปริมาณน้ำตาลในร่างกาย ตรวจหาสารพิษในเลือด ก่อนเรียน และ หลังจบหลักสูตร สำหรับประเมินผลด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุที่จบหลักสูตร โดยได้รับความร่วมมือจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอุโมงค์และได้กำหนดกิจกรรมระหว่างเรียนได้แก่ การไหว้พระสวดมนต์ การฟังเทศน์ ฟังธรรมบรรยาย กิจกรรมนันทนาการกิจกรรมการแข่งขันกีฬา กิจกรรมการศึกษาดูงานฝึกกิจกรรมส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ กิจกรรมการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่า โดยมีการกำหนดการเรียนการสอนสัปดาห์ละ ๑ วัน เรียนทุกวันพฤหัสบดีเวลา ๑๓.๐๐ - ๑๖.๐๐ น . รวมจำนวน ๓ ชั่วโมง (หลักสูตร ๓ เดือน) รวม ๑๒ สัปดาห์ โรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ ได้รับความร่วมมือจาก ทูตทางสังคมในชุมชน องค์การภาคีเครือข่าย ทั้งภายในและภายนอกตำบลอุโมงค์ ประชาชนในชุมชน รวมถึง พระครูสิริสุตานุยุต,ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นางสาวชรินทร์ พุทธปวน พร้อมด้วย คณะครูอาจารย์ วิทยาลัยเทคโนโลยีชรินทร์ นางอรรธรณ ขว้างจิตต์ ผู้อำนวยการโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ /รองนายกเทศมนตรีตำบลอุโมงค์ พร้อมด้วย นายวิโรจน์ นิไทรโยค ผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาลตำบลอุโมงค์ วิทยากรจิตอาสา จากสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง จังหวัดลำพูน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำพูนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอุโมงค์ เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นอาจารย์ผู้สอน วิทยากรจิตอาสา ในการถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การแก่นักเรียนโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์

องค์ประกอบของหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุ

ปัจจุบันโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ได้กำหนด ชุดความรู้/หลักสูตรสู่การพัฒนาเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งชุดการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นนั้นได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจและสามารถดูแลสุขภาพและจิตใจของตนเอง สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างมีความสุขและมีบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ มีทักษะเบื้องต้นด้านการใช้สื่อสังคม ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันโดยการปรับจากหลักสูตรเดิมที่เคยใช้ในการเรียนการสอนใน รุ่นที่๑-รุ่นที่๓ มาปรับเปลี่ยนและพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนผู้สูงอายุมากที่สุดโดยการปรับพัฒนาหลักสูตรเกิดจากความต้องการของนักเรียนโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ที่อยากจะทำให้ความรู้ที่ได้ในห้องเรียนสามารถใช้ประโยชน์ได้จริงและสามารถปรับใช้ในเวลารว่างให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

เนื้อหาและหลักสูตรของโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ในรุ่นปัจจุบัน(รุ่นที่๔) เน้นให้มีการพัฒนาด้านศักยภาพและคุณภาพของผู้สูงอายุ ดังนั้นรายวิชาเรียนในหลักสูตรจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น วิชาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับผู้สูงอายุ การใช้ยาสำหรับผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพเบื้องต้นด้วยตนเอง การพัฒนาตนเองในสังคมสมัยใหม่ กฎหมายต่างๆที่ผู้สูงอายุควรรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุการมีส่วนร่วมในสังคม/จิตอาสา การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นต้น

วัน-เวลาทำการของโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์

โรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ได้มีการจัดการเรียนการสอนสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ทุกวัน พุธที่สิบตี เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนครั้งละ จำนวน ๓ ชั่วโมง

การเดินทางมาเรียนของนักเรียน

การเดินทางมาเรียนของผู้สูงอายุโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ผู้สูงอายุบางรายเดินทางมาด้วยตนเองโดยการเดิน โดยการขี่รถจักรยาน โดยการขี่รถจักรยานยนต์ และ การรับ - ส่ง ของ สมาชิกในครอบครัวซึ่งผู้สูงอายุโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ส่วนใหญ่ที่ไม่สามารถเดินทางมาเรียนด้วยตนเองได้จะใช้บริการ รถรับ-ส่งผู้สูงอายุ ที่เทศบาลตำบลอุโมงค์จัดให้ โดยมีการบริการตามจุดนัดหมายของแต่ละชุมชน ในตำบลอุโมงค์ซึ่งระยะทางหมู่บ้านที่ไกลที่สุดจากสถานที่เรียน มีระยะทาง ๘ กิโลเมตรทางโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ โดยฝ่ายอำนวยการ ได้มีการบริหารจัดการในการจัดบริการรถรับ - ส่ง ผู้สูงอายุจำนวน ๓ คัน มีโดยมีการวางแผนตามเส้นทางและสถานที่นัดหมายของชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกัน

การจัดอาหาร

โรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ มีการจัดอาหารว่างให้นักเรียนเพื่อรับประทานร่วมกันในช่วงเวลาพัก ช่วงเวลา ๑๔.๓๐น.- ๑๔.๔๕น. เป็นประจำทุกสัปดาห์ที่ทำการเปิดการเรียนการสอน ทั้งนี้บางสัปดาห์ที่มีนักเรียนบางรายเตรียมอาหารหรืออาหารว่างมาเองด้วยความสมัครใจ โดยนัดกันในกลุ่มของนักเรียนเองเตรียมมาเพื่อรับประทานร่วมกันกรณีโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ ได้เข้าร่วมกิจกรรมของเทศบาลตำบลอุโมงค์ หรือ ของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ จะมีหน่วยงานธุรกิจเอกชนในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าภาพในการจัดเลี้ยงอาหารว่าง อาหารกลางวันพร้อมเครื่องดื่มสำหรับผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยได้มอบหมายให้ฝ่ายกิจกรรมโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดทำอาหารว่าง หรือ อาหารกลางวันพร้อมเครื่องดื่ม สำหรับในเลี้ยงรับรองแก่ผู้สูงอายุโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์และผู้เข้าร่วมกิจกรรมโครงการ

การจบการศึกษา

โรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์มีการกำหนดระยะเวลาในการจบการศึกษาตามหลักสูตรที่ได้กำหนดคือ ๑๒ สัปดาห์ หรือจำนวน ๓ เดือน โดยผู้สูงอายุที่จะจบหลักสูตร จะมีการประเมินผลในการสำเร็จการศึกษาจากทดสอบ การสัมภาษณ์ จากวิทยากร ครูผู้สอน ประเมินผลจากผลงานในแต่ละรายวิชา การมาเรียนของผู้สูงอายุต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๘๐ ของเวลาเรียน โดยมีการตรวจสอบรายชื่อจากการลงชื่อเข้าเรียนในแต่ละสัปดาห์ในแต่ละรุ่นจะมีผู้สูงอายุที่จบการศึกษาจากโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ได้จัดกิจกรรม “งานวันยินดี” มอบใบประกาศนียบัตรผู้จบหลักสูตร จากนายกเทศมนตรีตำบลอุโมงค์ นายชยัน วิพรหมชัย ซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุที่จบการศึกษาแต่ละรุ่นของโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์ มีความภาคภูมิใจในตนเอง มีความกระตือรือร้น และให้ความสำคัญในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีความสุขทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ทั้งนี้คณะผู้บริหารและคณะกรรมการโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุโมงค์มีแผนการพัฒนาที่จะเปิดหลักสูตรการศึกษาแบบเรียนรู้ตลอดชีวิต และปรับปรุงหลักสูตรชุดความรู้ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ เกิดการเรียนรู้พัฒนาทักษะในการดูแลตนเอง เนื่องจากการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมการศึกษาในระบบ นอกในระบบ และการศึกษาตาม

อัยยาศัย เพื่อให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาตนเอง สามารถทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง

จากการยกตัวอย่างโรงเรียนดอกขอมพอ เทศบาลตำบลอุโมงค์ แสดงให้เห็นว่า กระบวนการบริหารจัดการของโรงเรียนมีประสิทธิภาพเป็นอย่างมาก รูปแบบในการจัดสวัสดิการเกี่ยวกับโรงเรียน ผู้สูงอายุมีการบูรณาการกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย ทั้งพระสงฆ์ วัด ชุมชน องค์กรภายในชุมชน หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และเทศบาล ร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยพบว่า วัดจะเป็นผู้ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ฝ่ายวิชาการ โดยเริ่มตั้งแต่การจัดทำหลักสูตร การบริหารจัดการหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งในฝ่ายวิชาการนี้ได้อาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถภายในชุมชนเป็นแกนนำหลักในการจัดการด้านวิชาการ และในส่วนของฝ่ายบริหารงานทั่วไปจะเป็นบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เทศบาลในการบริหารจัดการ ทั้งนี้เพราะมีความเกี่ยวข้องในเรื่องของเอกสารทางราชการด้วย และในส่วนของสถานที่ ได้มีการใช้สถานที่ภายในตำบล ๒ แห่งคือ ศูนย์อุโมงค์ลดโลกร้อน หมู่ที่ ๒ บ้านกอม่วง และศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงฯ หมู่ที่ ๑๐ บ้านชัยสถาน เป็นสถานที่ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอน และในส่วนของชุมชนก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย ในด้านองค์กรด้านสวัสดิการชุมชนต่างๆ ได้แก่ กองทุนขะบะบุญผู้สูงอายุ/ผู้พิการตำบลอุโมงค์ ธนาคารความดี กลุ่มสานเสถียรแห่ง กลุ่มปลูกผักปลอดภัย หมู่ ๑๐ บ้านชัยสถาน ชมรมอาสาป็นสุข ชมรมข้าราชการบ้านาญ ตำบลอุโมงค์ เชนสมุนไพรร ชมรม อสม. กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลอุโมงค์ และกลุ่มข้าวแต่นลำไย หมู่ ๕ บ้านป่าเหว ซึ่งกลุ่ม/องค์กรในชุมชนเหล่านี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยหนุนเสริมให้กับโรงเรียนดอกขอมพอมีศักยภาพในการบริหารจัดการและสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานองค์กรภายในตำบล ได้แก่ วัด/ผู้นำศาสนา พมจ.ลำพูน สำนักงานอัยการ รพ.สต.อุโมงค์ โรงพยาบาลลำพูน ศูนย์อุโมงค์ลดโลกร้อน กศน. ตำบลอุโมงค์ และศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลอุโมงค์ ซึ่งหน่วยงานองค์กรเหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญในการเป็นวิทยากรผู้ให้ความรู้แก่นักเรียนผู้สูงอายุ โดยมีชมรมผู้สูงอายุตำบลอุโมงค์เป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนร่วมกับคณะกรรมการนักเรียนและคณะกรรมการโรงเรียน มีการให้การสนับสนุน ระดมความคิดจากผู้สูงอายุในชุมชนให้เป็นผู้มีส่วนในการกำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้สูงอายุมีความสนใจ เน้นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนและผู้สูงอายุทุกคนมองเห็นศักยภาพของผู้สูงอายุในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และสุดท้ายในส่วนของเทศบาลตำบลอุโมงค์ จะเป็นแกนนำหลักสำคัญในการประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายต่างๆ ทั้งในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ วิทยากรผู้ให้ความรู้โดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานองค์กรดังกล่าวข้างต้นมาเป็นวิทยากรผู้ให้ความรู้ ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการดำเนินการ ซึ่งทั้งนี้และทั้งนั้น ขึ้นอยู่กับเงินงบประมาณในแต่ละปีด้วยว่าจะได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลมากน้อยเพียงใด และการให้การสนับสนุนในด้านการดำเนินการต่างๆ ทั้งอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ การอำนวยความสะดวกเรื่องการเดินทาง การทำกิจกรรม และในบางครั้งก็มีกิจกรรมพานักเรียนผู้สูงอายุไปทัศนศึกษาต่างจังหวัด เพื่อเป็นการให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลายและเป็นการเปิดโลกทัศน์ด้านการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนหรือองค์กรภาคีเครือข่ายทางเทศบาลได้กำหนดไว้เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี องค์กรความรู้

ต่างๆ เช่น การดูแลสุขภาพ อาหารการกิน การออกกำลังกาย การเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น

ดังนั้นแล้ว การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ จึงมีโครงสร้างการบริหารงานในรูปแบบของ คณะกรรมการโรงเรียน โดยมีประธานนักเรียน คณะกรรมการนักเรียน เลขานุการ และเหรัญญิก ทำหน้าที่ทั้งการบริหารหลักสูตร และบริหารทั่วไป ซึ่งคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและคณะกรรมการโรงเรียนจะเป็นคณะกรรมการชุดเดียวกัน โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงานด้วย โดยพบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งจะให้ทั้งคณะกรรมการโรงเรียนซึ่งมาจาก คณะกรรมการผู้สูงอายุระดับหมู่บ้านคัดเลือกกันมาทำหน้าที่กันเอง และบางแห่งจะมีคณะกรรมการ ที่มาจากส่วนราชการ ภาศึเครือข่าย กลุ่มองค์กรต่างๆ เข้ามาทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหาร โรงเรียนด้วย ซึ่งบริบทเชิงพื้นที่ของแต่ละแห่งนั้นจะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายและความ เข้มแข็งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งด้วย

๒) การกำหนดโครงสร้างการบริหาร

การกำหนดโครงสร้างการบริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้มีการกำหนดโครงสร้างโดยอาศัยการมี ส่วนร่วมทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน และชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ ซึ่งโครงสร้างทางการบริหารนั้นได้มีการ แบ่งออกเป็น ๒ โครงสร้างที่ทำงานร่วมกัน ได้แก่ ๑) โครงสร้างการบริหาร ๒) โครงสร้าง คณะกรรมการโรงเรียน

๑) โครงสร้างการบริหาร

จากการลงพื้นที่โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน พบว่า โครงสร้างการบริหารงาน โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นโครงสร้างในระดับนโยบายและการบริหารจัดการ โดยการมีส่วนร่วมขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคีเครือข่าย คณะสงฆ์ และชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งการกำหนดโครงสร้างการ บริหารมีลักษณะดังนี้

๑. ที่ปรึกษา จะเป็นผู้บริหารท้องถิ่น อันได้แก่ นายกเทศมนตรี หรือนายกองค์การ บริหารส่วนตำบล ในการเป็นที่ปรึกษาในการบริหารงานต่างๆ ของโรงเรียนผู้สูงอายุ มีหน้าที่สำคัญใน การให้คำปรึกษา แนะนำ การเบิกจ่ายงบประมาณ และการอนุมัติโครงการต่างๆ ที่อาศัยงบประมาณ จากท้องถิ่น

๒. ผู้อำนวยการโรงเรียน มีทั้งผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารท้องถิ่น เช่น รอง นายกเทศมนตรี ผู้อำนวยการกองการศึกษา ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เป็นต้น และยังมีผู้ที่มี ความรู้ ประสบการณ์ด้านการบริหารสถานศึกษา เช่น อดีตผู้อำนวยการ อดีตรู้ เป็นต้น

๓. ฝ่ายวิชาการ เป็นฝ่ายที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการหลักสูตร การร่างหลักสูตร การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ซึ่งฝ่ายวิชาการจะอาศัยผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ ในชุมชน เช่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ ประชุมหารือและวางแผนการดำเนินงานในการจัดการเรียนการสอน ร่วมกันปรับปรุงพัฒนาหลักสูตร วัตถุประสงค์ ประเมินผล และพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนและนักเรียน

๔. ฝ่ายบริหารงานทั่วไป เป็นฝ่ายที่มีหน้าที่ติดต่อประสานงานในด้านต่างๆ ระดม ทรัพยากรเพื่อการเรียนการสอน ส่งเสริมและสนับสนุนประสานงานกับบุคคล ชุมชน และองค์กร ติดต่อประสานงานกับวิทยากรและการประชาสัมพันธ์การเรียนการสอนหรือกิจกรรมต่างๆ ของ

โรงเรียน ซึ่งผู้ที่มีบทบาทในส่วนงานนี้โดยมากจะเป็นข้าราชการและเจ้าหน้าที่กองสวัสดิการสังคม และกองการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๕. ฝ่ายอาคาร/สถานที่ เป็นฝ่ายที่มีหน้าที่ในการพัฒนา ซ่อมแซม บำรุงรักษาและจัดบรรยากาศบริเวณอาคารที่ทำการเรียนการสอนของโรงเรียน ซึ่งจะต้องคำนึงถึงความสะดวก ความเป็นระเบียบ ความสะอาดและความปลอดภัยในผู้สูงอายุที่มาเรียนในโรงเรียน ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลอาคารสถานที่โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นสำคัญ รวมถึงบางแห่งก็มีการจ้างงานคนในชุมชนเพื่อมาทำหน้าที่ฝ่ายอาคารสถานที่ด้วย

แผนภาพที่ ๔.๑ โครงสร้างการบริหาร

๒) โครงสร้างคณะกรรมการโรงเรียน

โครงสร้างคณะกรรมการโรงเรียน เป็นโครงสร้างการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนได้เข้ามาเป็นคณะกรรมการโรงเรียน หน้าที่หลักที่สำคัญ คือการบริหารจัดการนักเรียน การดำเนินการเรียนการสอน การติดต่อประสานงานกับส่วนงานบริหาร ซึ่งโครงสร้างคณะกรรมการโรงเรียนจะประกอบไปด้วยตำแหน่งประธานนักเรียน รองประธานนักเรียน และได้แบ่งการทำงานเป็นแต่ละฝ่ายทั้งหมด ๔ ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายการเงิน ฝ่ายกิจกรรม ฝ่ายอำนวยการ และฝ่ายประชาสัมพันธ์^{๑๐}

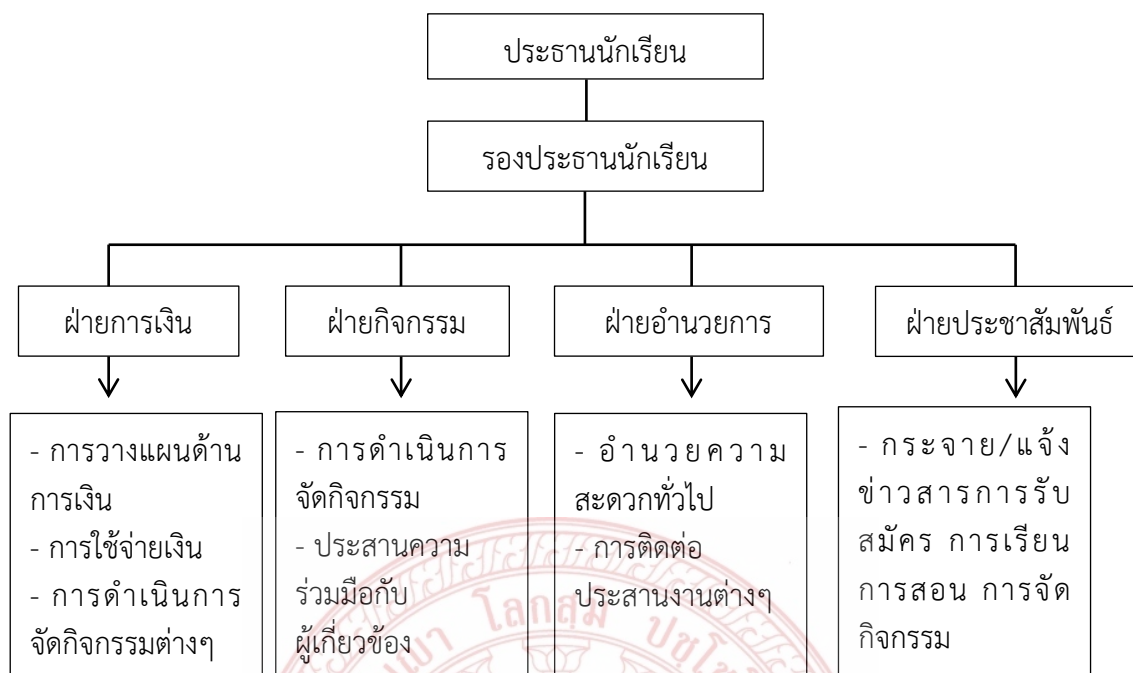
ฝ่ายการเงิน มีหน้าที่ บันทึกรายรับ – รายจ่าย ของโรงเรียนผู้สูงอายุ มีอำนาจในการเบิก-ถอน ค่าใช้จ่ายต่างๆ เพื่อการดำเนินกิจกรรม ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการจัดตั้งกองทุนขึ้น เช่น การสมทบเงินเข้ากองทุนของโรงเรียนผู้สูงอายุ จากนักเรียนโรงเรียน สัปดาห์ละ ๑๐ บาท/คน กองทุนนี้มีไว้เพื่อใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมและสวัสดิการของนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ

ฝ่ายกิจกรรม มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการจัดกิจกรรม ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ นันทนาการ สันทนาการ และในการจัดกิจกรรมต้องมีการคำนึงถึงประโยชน์แก่ผู้เรียน ชุมชน และสังคม และประสานความร่วมมือกับผู้นำชุมชน ปราชญ์ วิทยากร เป็นต้น

ฝ่ายอำนวยการ มีหน้าที่ อำนวยความสะดวกในการเดินทางมาเรียนของนักเรียนที่ไม่สามารถเดินทางมาเรียนด้วยตัวเอง การอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ ทั้งการประสานงานวิทยากร ประสานงานสถานที่ศึกษาดูงานหรือการจัดกิจกรรมนอกพื้นที่

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ในการกระจาย/แจ้งข่าวสาร การรับสมัคร การเรียนการสอนหรือกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนผู้สูงอายุ และข่าวสาร งาน/กิจกรรมต่างๆ ภายในตำบลอีกด้วย เพื่อให้นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร มีความทันเหตุการณ์ตามสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

^{๑๐} สัมภาษณ์ นางรัตนา ปันจตุติ, นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลอุโมงค์, วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

แผนภาพที่ ๔.๒ โครงสร้างคณะกรรมการนักเรียน

๔.๑.๔ การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอน

การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน มีการกำหนดโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการกำหนดโครงสร้าง ซึ่งคณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการนักเรียนจะร่วมกันดำเนินการจัดการต่างๆ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ซึ่งการกำหนดโครงสร้างนั้นจะมุ่งเน้นไปที่การกำหนดตารางการจัดการเรียนการสอนที่เป็นความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ

การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอนมีจุดเริ่มต้นมาจากการสอบถามผู้สูงอายุที่สมัครเข้ามาเป็นนักเรียนของโรงเรียน โดยมีการสอบถามถึงความต้องการ ความสนใจทั้งในด้านวิชาการและด้านกิจกรรมสันทนาการต่างๆ ซึ่งผู้สูงอายุทุกคนสามารถที่จะเสนอความคิดเห็นและสามารถเลือกกิจกรรมที่ตนสนใจได้ แต่ในส่วนของเรียนการสอนที่เป็นเชิงวิชาการนั้นจะต้องเรียนไปตามตารางเรียนที่มีการกำหนดไว้ และหากเป็นการจัดกิจกรรม ผู้สูงอายุก็จะเลือกกิจกรรมที่ตนเองสนใจก่อนเป็นอันดับแรก แต่ก็มีโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งที่นักเรียนผู้สูงอายุจะต้องมีการหมุนเวียนในการเรียนรู้กิจกรรมต่างๆ ให้ครบทุกกิจกรรมที่ปรากฏในหลักสูตร^{๑๑} และในกระบวนการเรียนการสอนก็จะมีกำหนดการเรียนรู้ทั้งในเรื่องของวิชาการทั่วไป การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม การออกกำลังกาย การปฏิบัติธรรม และกิจกรรมสันทนาการอื่นๆ ตามที่นักเรียนผู้สูงอายุได้ให้ความสนใจ ซึ่งในแต่ละแผนการจัดโครงสร้างการเรียนการสอนนั้นจะประกอบไปด้วย จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม สื่อ อุปกรณ์ การวัดและประเมินผล และวิทยากร ในที่นี้จะได้นำเสนอตัวอย่างแผนการจัดกิจกรรมการ

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายสมิทร กัญจนะ, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลแม่แรง, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองล่อง ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๒ สัปดาห์ที่ ๑ วันที่ ๑๐ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๒.๐๐ น. จำนวน ๓ ชั่วโมง ดังนี้

จุดประสงค์	เนื้อหา	กิจกรรม	สื่อ/อุปกรณ์	การวัดผล/ ประเมินผล	วิทยากร
๑. ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในการประพาดิปฏิบัติตนให้ถูกต้องและเหมาะสมทั้งกาย วาจา และใจ	หน่วยย่อยที่ ๑ การมีเสน่ห์ทางกาย ๑.๑ ความสะอาดของร่างกาย ๑.๒ การแต่งกาย	๑. ผู้เรียนและวิทยากรร่วมกันอภิปรายถึงการประพาดิปฏิบัติตนของผู้สูงอายุ ๒. ผู้เรียนวิจัยเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด การแต่งกาย	๑. สื่อ ICT ๒. ใบความรู้ ๓. โต้ะหมู่บูชา	๑. สังเกตพฤติกรรม ๒. ผลการปฏิบัติกิจกรรม	-วิทยากรจิตอาสา -คณะกรรมการศพอส. -สมาชิกสภาเทศบาลตำบลหนองล่อง
๒. ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีในการประพาดิปฏิบัติตนให้ถูกต้องและเหมาะสมทั้งกาย วาจา และใจ	๑.๓ การเป็นผู้มีมารยาทในการทำความเคารพ	๒. ผู้เรียนศึกษาการปฏิบัติในการทำความเคารพจากสื่อการเรียนรู้โดยมีวิทยากรอธิบายเพิ่มเติม			
๓. ผู้เรียนสามารถประพาดิปฏิบัติตนให้ถูกต้องและเหมาะสมทั้งกาย วาจา และใจ		๓. ผู้เรียนฝึกปฏิบัติในการทำความเคารพ ๔. ผู้เรียนและวิทยากรร่วมกันสรุปบทเรียน			

นอกจากนั้นแล้ว การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอน ยังมีการกำหนดขึ้นจากจุดเริ่มต้นของการที่นักเรียนผู้สูงอายุมีความต้องการในการเรียนรู้ต่างๆ ทั้งในเรื่องของความรู้ทั่วไป การดูแลสุขภาพ การออกกำลังกาย การเล่นเกมสันทนาการ เป็นต้น ซึ่งนักเรียนผู้สูงอายุจะสะท้อนความต้องการต่างๆ เหล่านี้ให้กับคณะกรรมการนักเรียนเพื่อเป็นข้อมูลในการนำไปกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอน ซึ่งจากการวิจัยพบว่า กระบวนการกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอนนั้นมีกระบวนการต่างๆ ดังนี้^{๑๒}

๑) การก่อตั้ง การก่อตั้งในที่นี้หมายถึงการกำหนดความต้องการของนักเรียนผู้สูงอายุ โดยเจ้าหน้าที่หรือคณะกรรมการโรงเรียนจะเป็นผู้สอบถามถึงความต้องการที่จะเรียนรู้ในด้านต่างๆ ของนักเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งทุกคนจะต้องสะท้อนหรือเสนอความต้องการต่างๆ ตามแต่ที่ตนจะสนใจ โดยพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะเรียนรู้ในเรื่องของการดูแลสุขภาพ การทำกิจกรรมสันทนาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมผ่อนคลายความเครียดหรือกิจกรรมนันทนาการต่างๆ เมื่อมีการสะท้อนความต้องการดังกล่าวแล้วก็จะนำไปเป็นข้อมูลในการจัดทำหลักสูตรและกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไป

๒) การเตรียมตัว เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนโดยการปฐมนิเทศและการทำกิจกรรมร่วมกันเบื้องต้น ซึ่งบางโรงเรียนได้มีการสะท้อนความต้องการเพิ่มเติมในการที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ นอกเหนือไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแล้ว ซึ่งการเตรียมตัวจะเป็นกระบวนการเริ่มต้นที่ให้นักเรียนผู้สูงอายุได้มีความคุ้นเคยกับโรงเรียนผู้สูงอายุ การจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมต่างๆ ที่จะดำเนินการตามหลักสูตร

๓) การกำหนดหลักสูตร เป็นการเตรียมความพร้อมในเรื่องของหลักสูตรการเรียนการสอน การกำหนดรายวิชา ตัวชี้วัด มาตรฐานการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล ซึ่งการกำหนดหลักสูตรในส่วนนี้ของโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นจะมีการกำหนดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียน ทั้งในเรื่องของสุขภาพ อารมณ์ อาหาร การออกกำลังกาย และการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ซึ่งหลักสูตรจะมีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ของผู้เรียนไว้ด้วย มีการพัฒนาสมรรถนะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เช่น สมรรถนะด้านการคิด การสื่อสาร การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต การใช้เทคโนโลยี และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีวินัย ความมุ่งมั่นในการทำงาน มีจิตสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งหลักสูตรการเรียนการสอนจะมีการแทรกกิจกรรมต่างๆ ที่สะท้อนสมรรถนะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์เหล่านี้เข้าไปด้วย^{๑๓}

นอกจากนี้ กรณีตัวอย่างของโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีการจัดการด้านโครงสร้างการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอน คือโรงเรียนดอกขอมพอเทสบาลตำบลอุโมงค์ ที่ได้มีการกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอนที่เป็นรูปธรรมชัดเจนและสามารถเป็นแบบอย่างในการกำหนดโครงสร้างหลักสูตรให้กับโรงเรียนผู้สูงอายุอื่นๆ ได้ ซึ่งจุดเริ่มต้นของการกำหนดโครงสร้างหลักสูตรจะมาจากฐานคิดหลักสูตรคือ การพัฒนาทักษะให้ผู้สูงอายุมุ่งศึกษาดูตาม

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระมหาไกรสร โชติปัญญา, อดีตคณะกรรมการดำเนินการร่างหลักสูตรโรงเรียนดอกขอมพอ, วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายสว่าง คำยอง ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ขีดความสามารถ ทักษะการพัฒนาตนเอง และทักษะการเป็นผู้สูงวัยที่มีคุณค่า โดยได้มีการกำหนดชุดวิชาการเรียนรู้สู่การพัฒนาเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพดังนี้^{๑๔}

๑. ชุดการเรียนรู้ที่ ๑ ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ
  - หมวดที่ ๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุ
  - หมวดที่ ๒ การดูแลสุขภาพตนเอง
  - หมวดที่ ๓ หลักการใช้จ่ายสำหรับผู้สูงอายุ
  - หมวดที่ ๔ การพัฒนาจิตสำหรับผู้สูงอายุ
๒. ชุดการเรียนรู้ที่ ๒ ผู้สูงอายุในสังคมที่เปลี่ยนแปลง
  - หมวดที่ ๑ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การปรับตัวและการพัฒนาตนเองในสังคมสมัยใหม่
  - หมวดที่ ๒ กฎหมายที่ผู้สูงอายุควรรู้
  - หมวดที่ ๓ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ
  - หมวดที่ ๔ อาสาสมัคร/จิตอาสากับการมีส่วนร่วมในสังคม
๓. ชุดการเรียนรู้ที่ ๓ เทคโนโลยีและการสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุ
  - หมวดที่ ๑ การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการสืบค้นข้อมูล
  - หมวดที่ ๒ การใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ระบบสมาร์ทโฟน (Smartphone)
๔. ชุดการเรียนรู้ที่ ๔ การเรียนรู้ตามอัธยาศัย
  - วิชาการเกษตร วิชาดนตรี วิชางานประดิษฐ์ วิชาคหกรรม
  - วิชาการจัดการด้านการเงิน ศาสนาในชีวิตประจำวัน
  - การดูแลผู้ป่วยในระยะสุดท้าย
  - ทักษะศึกษา

จากชุดข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้การดำเนินการจัดการเรียนการสอนประสบความสำเร็จและสามารถพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีอารมณ์ที่สดชื่นแจ่มใส สามารถอยู่ในสังคมชุมชนได้อย่างปกติสุข ซึ่งการจัดการเรียนการสอนนั้นจะมุ่งเน้นไปที่การจัดกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีการผ่อนคลายและได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

๔.๑.๕ การพัฒนาโรงเรียน

การพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน มีกระบวนการสำคัญของการพัฒนาที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งการพัฒนาโรงเรียนนั้นโดยส่วนใหญ่แล้วจะขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละชุมชนเป็นสำคัญ เพราะจากการลงพื้นที่วิจัยพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนมีความแตกต่างกันทั้งในเชิงโครงสร้าง บริบท และความเข้มแข็ง ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวก็มีความสำคัญที่ทำให้การพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นแตกต่างกันไปด้วย ดังผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวไว้ว่า

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางอรรรณ ขว้างจิตต์, ครูใหญ่โรงเรียนดอกขอมพอ, วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๒.

“เราพัฒนาโรงเรียนบนฐานความเข้าใจของผู้สูงอายุเอง จะให้ผู้สูงอายุที่เป็นนักเรียนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยทั้งทางวิชาการและทางกายภาพ แต่เชื่อมั่นอนว่า ความเข้มแข็งของผู้บริหารท้องถิ่นและผู้สูงอายุก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การพัฒนาโรงเรียนประสบความสำเร็จ”^{๑๕}

จากคำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นจะต้องมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ถือได้ว่าเป็นผู้ที่ให้การสนับสนุนที่สำคัญในการดำเนินการบริหารจัดการโรงเรียน และนักเรียนผู้สูงอายุที่เป็นกลไกสำคัญในการที่จะร่วมกันพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการและสามารถสนองตอบความต้องการในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้ และประการสำคัญ การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาด้านวิชาการนั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรจะอาศัยข้อมูลสารสนเทศที่เป็นปัจจุบัน โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารต่างๆ เทคโนโลยีสมัยใหม่ การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ซึ่งเป็นความจำเป็นที่ผู้สูงอายุจะต้องมีการเรียนรู้เพื่อให้ก้าวตามทันความเปลี่ยนแปลงของโลก นอกจากนี้หลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาแล้วจำเป็นที่จะต้องมีการนำมาปรับใช้กับการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริงด้วย ซึ่งกระบวนการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุปรากฏดังนี้^{๑๖}

๑. การพัฒนาหลักสูตร มีการพัฒนาทั้งโครงสร้างหลักสูตร โครงสร้างการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งผู้สูงอายุจะมีการสะท้อนความต้องการในเบื้องต้น จากนั้นผู้บริหารหลักสูตรหรือคณะกรรมการโรงเรียนจะเป็นผู้พิจารณาข้อมูลจากผู้สูงอายุสะท้อนความต้องการเข้ามาประกอบกับข้อมูลข่าวสารในปัจจุบัน เทคโนโลยีสารสนเทศ ก็จะถูกนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรด้วย ซึ่งมีการเพิ่มเติมเข้าไปในหลักสูตรที่มีการเขียนไว้ก่อนแล้ว ทั้งนี้เพราะหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุไม่ได้เป็นหลักสูตรที่ตายตัว แต่เป็นหลักสูตรที่สามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างให้มีความเหมาะสมกับบริบทและสภาพผู้เรียนได้

๒. การพัฒนาผู้เรียน เป็นการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนที่จะต้องเป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้อัตถุประสงค์ของหลักสูตร ซึ่งหลักสูตรการเรียนรู้ออกของโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นจะมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ ซึ่งผู้เรียนจะมีความสนใจในการทำกิจกรรมต่างๆ มากกว่าที่จะเป็นการเรียนรู้ในชั้นเรียน^{๑๗} ซึ่งผู้เรียนจะได้มีการพัฒนาการเรียนรู้ออกและพัฒนาศักยภาพได้อย่างเต็มที่มากกว่า

๓. การพัฒนาด้านอาคารสถานที่ จากการวิจัยพบว่า เมื่อแรกเริ่มของการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นได้มีการใช้อาคารสถานที่ที่อยู่ภายในสำนักงานเทศบาลเป็นสำคัญ บางโรงเรียนมีศักยภาพด้านอาคารสถานที่ที่จะมีห้องเรียนเป็นของตนเอง เช่น โรงเรียนดอกซอมพอ เทศบาลตำบลอุโมงค์ จะใช้อาคารเรียนมหาวิทยาลัยอุโมงค์สร้างพลเมือง และศูนย์อุโมงค์ลดโลกร้อน เป็นสถานที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากเป็นอาคารชั้นเดียว มีทางลาดและราวจับ สะดวกแก่ผู้สูงอายุที่จะเข้า

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางสาวขวัญภา ยาจันท์, นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลอุโมงค์, วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายอินทร์เฉลิม กันฉิงค์, นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางเกสร แก้วรัตน์, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลป่าไผ่, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

มาเป็นนักเรียน แต่ในบางพื้นที่ก็ไม่มีอาคารเรียนเป็นของตนเอง ยังคงอาศัยเพิงมุงหญ้าคาหรือศาลาเล็กๆ เป็นสถานที่ดำเนินการเรียนการสอน ซึ่งการพัฒนาโรงเรียนด้านอาคารสถานที่นั้นจำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยเพื่อที่จะสามารถก่อสร้างอาคารเรียนที่มีความพร้อมและเอื้อต่อการเรียนของผู้สูงอายุ

รูปภาพที่ ๔.๓ อาคารเรียนมหาวิทยาลัยอุโมงค์สร้างพลเมือง อาคารเรียนของโรงเรียนผู้สูงอายุดอกขอมพอ

รูปภาพที่ ๔.๔ อาคารเรียนโรงเรียนผู้สูงตำบพนาถ้อย

๔.๑.๖ การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ

กระบวนการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ ประสบความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหสถานการณ์ผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุพบว่าส่วนใหญ่มีฐานข้อมูลในการจัดการที่มาจาก การสะท้อนปัญหาของผู้สูงอายุในเบื้องต้น จากการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุได้ ทำการประชาคมพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุทุกแห่งพบปัญหาในเรื่องของการทำความเข้าใจของผู้สูงอายุ ในชุมชนเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ ที่ส่วนใหญ่แล้วไม่รู้จักรว่าโรงเรียนผู้สูงอายุคืออะไร เรียนอะไรบ้าง และเรียนไปแล้วได้อะไร และนี่ก็เป็นปัญหาของโรงเรียนผู้สูงอายุที่พบว่าสาเหตุส่วนใหญ่ที่ผู้สูงอายุ ไม่ได้เข้ามาเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุคือ ผู้สูงอายุเหล่านั้นยังสามารถที่จะทำงานเลี้ยงชีพได้ ยังมี ศักยภาพที่ดีในการทำงาน อีกทั้งบางคนยังสามารถรับจ้างทำงานที่ต้องใช้แรงงานเพื่อหาเลี้ยง ครอบครัวยุ ลุกหลานด้วย จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นไม่ได้เข้ามาสู่ระบบการเรียน การสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยบางตำบลพบว่า มีจำนวนผู้สูงอายุนับพันคน แต่มีจำนวนของนักเรียน วิทยาลัยโรงเรียนผู้สูงอายุเพียงไม่ถึงหนึ่งร้อยคน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลพบว่า สาเหตุสำคัญคือ ผู้สูงอายุเหล่านั้นเมื่อได้รับเบี้ยยังชีพและกลายเป็นผู้สูงอายุแล้วก็ยังคงทำงานหาเลี้ยงชีพตามเดิม ไม่มี เวลาเข้ามาเรียนเหมือนผู้สูงอายุที่มีบำนาญหรือเป็นอดีตข้าราชการ อีกทั้งเรื่องของโรงเรียนผู้สูงอายุ ยังคงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้สูงอายุในชนบท ด้วยความเข้าใจคำว่าโรงเรียน คือ สถานที่ที่จะต้องเข้าเรียนหนังสือ มีการขีดเขียน อ่าน ท่อง ตามระบบของโรงเรียนทั่วไป จึงเป็นปัญหา ที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่อยากจะเข้าร่วมโรงเรียนผู้สูงอายุ ดังคำกล่าวที่ว่า

“ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าใจว่า การมาเรียนคือการมาโรงเรียนเหมือนเด็กนักเรียนทั่วไป จะต้อง เดข้าชั้นเรียน นั่งเรียนหนังสือ นั่งท่องหนังสือ ถึงเวลาก็สอบเพื่อที่จะเลื่อนชั้น หากสอบไม่ผ่านก็จะตก ชั้น อันนี้เป็นความเข้าใจของชาวบ้านทั่วไป แต่จริงๆ แล้วไม่ใช่”^{๑๘}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับ กระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยยังมีความเข้าใจว่าโรงเรียนผู้สูงอายุก็คือโรงเรียน ทั่วไป เพียงแต่เราเปลี่ยนตัวผู้เรียนจากเด็กนักเรียนเป็นผู้สูงอายุเท่านั้น การเรียนการสอนก็จะ เหมือนกับเด็กนักเรียนทั่วไป ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว กระบวนการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยเฉพาะ การจัดการด้านหลักสูตรการเรียนการสอนนั้นจะมุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุให้ สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุได้มีความเข้าใจในเรื่องของการใช้ ชีวิตประจำวันว่าจะต้องทำอะไรบ้างเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งนั้นรับ นักเรียนเข้าเรียนตั้งแต่อายุ ๕๕ ปีขึ้นไป ทั้งนี้เพราะเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับผู้ที่จะเป็น ผู้สูงอายุในอนาคต ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า การจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ ผู้สูงอายุที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปเท่านั้น แต่จะส่งเสริมให้ผู้ที่กำลังจะเป็นผู้สูงอายุในอนาคตได้เข้ามา มีส่วน ร่วมในการเข้าเป็นผู้เรียนด้วย ซึ่งจะทำให้การบริหารจัดการในเรื่องของจำนวนผู้เรียนทำได้ง่ายขึ้น เพราะจะมีผู้เรียนในจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นด้วย อีกทั้งในอนาคต เมื่อผู้สูงอายุเหล่านั้นได้เข้ามาเป็นผู้เรียน อย่างต่อเนื่องก็จะสามารถมีความรู้ ประสบการณ์ สามารถที่จะถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ที่ได้เรียนมา

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายสมิตร กัญจนะ, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลแม่แรง, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ให้กับผู้สูงอายุในรุ่นหลังได้ อันจะเป็นการลดงบประมาณในเรื่องของวิทยากรที่มาให้ความรู้ได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุได้มุ่งเน้นให้ผู้ที่มีความรู้ในท้องถิ่นชุมชนได้เป็นวิทยากรเพื่อถ่ายทอดความรู้ต่างๆ มีการขอความร่วมมือจากพระสงฆ์ ผู้รู้ นักปราชญ์ ผู้มีประสบการณ์ในชุมชนได้เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ นอกเหนือไปจากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล การศึกษาออกโรงเรียน ตำบล หรืออำเภอ และวิทยากรภายนอก ซึ่งการจัดการในรูปแบบนี้จะสามารถลดงบประมาณในการจ่ายค่าตอบแทนวิทยากรได้เป็นอย่างมาก

กระบวนการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน มีจุดเริ่มต้นมาจากการมองปัญหาผู้สูงอายุของชุมชนที่พบว่า มีจำนวนมาก และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังเป็นผู้สูงอายุติดบ้าน (ชอบอยู่กับบ้าน อยู่กับลูกหลาน) ซึ่งจากการเก็บข้อมูลของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแต่ละพื้นที่พบว่า ผู้สูงอายุเหล่านี้มีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าสูง และเสี่ยงต่อภาวะโรคสมองเสื่อมสูง ทั้งนี้เพราะไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นมากมายนัก ไม่ได้มีการผ่อนคลายความเครียดอันเกิดจากการอยู่เพียงลำพัง ไม่ได้ใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ จึงทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเสี่ยงต่อภาวะดังกล่าวสูงเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่ติดสังคม (ชอบกิจกรรมทางสังคม เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมอย่างสม่ำเสมอ) ซึ่งผู้สูงอายุประเภทหลังนี้จะมีพัฒนาการทางอารมณ์ที่ดี เป็นผู้ที่ยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นผู้สูงอายุที่สมารถ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชุมชนได้อย่างเต็มศักยภาพ^{๑๙} ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญหนึ่งในการพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพที่ดี กลายเป็นสังคมแห่งความสุข โดยอาศัยกระบวนการจัดการของโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นเครื่องมือในการดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในชุมชนให้สามารถเป็นผู้สูงอายุแบบสมารถได้ ดังนั้น การจัดทำโครงสร้างของโรงเรียนผู้สูงอายุจึงอาศัยตัวของผู้สูงอายุเองในการเป็นคณะกรรมการบริหารร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายอื่น เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) การศึกษาออกโรงเรียนตำบล (กศน.ต.) เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและจัดทำโครงสร้างการบริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ

การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ โดยเฉพาะเรื่องของการเงินการบัญชี ที่ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุประสบความสำเร็จและสามารถดำเนินการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในที่นี้จะได้นำเสนอการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในบริบทของการจัดการทั่วไปตามประเด็นดังนี้

๑) การจัดการด้านการเงินและบัญชี

การจัดการด้านการเงินและบัญชีของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน มีการจัดการงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่วนหนึ่งเป็นการบริหารจัดการรายได้ที่มาจากการทำงานกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุ เช่น การทำบุญทอดผ้าป่า การระดมทุนในโอกาสสำคัญ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากผู้สูงอายุ สวัสดิการช่วยเหลือต่างๆ เป็นต้น ซึ่งการบริหารจัดการจะเป็นในรูปแบบของคณะกรรมการที่เป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยมีระบบการบริหารจัดการดังนี้

๑.๑ การบริหารจัดการรายได้ รายได้หลักของโรงเรียนผู้สูงอายุจะมาจากจัดการงบประมาณสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กองทุนสุขภาพตำบล ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางสาวสุวิพัชร ปินตาตง, เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

และส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากผู้สูงอายุ เช่น ไม้กวาด เสื้อผ้า สิ่งประดิษฐ์ เป็นต้น ซึ่งรายได้ทั้งหมดจะมีการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการด้านการเงินที่มีหน้าที่บันทึก รายรับ - รายจ่าย ของโรงเรียนผู้สูงอายุ มีอำนาจในการเบิก-ถอน ค่าใช้จ่ายต่างๆ เพื่อการดำเนิน กิจกรรม ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการจัดตั้งกองทุนขึ้น เช่น การสมทบเงินเข้ากองทุนของโรงเรียน ผู้สูงอายุ จากนักเรียนผู้สูงอายุ สัปดาห์ละ ๑๐ บาท/คน กองทุนนี้มีไว้เพื่อใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม และสวัสดิการของนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น

๑.๒ การจัดทำบัญชี ระบบการจัดทำบัญชีของโรงเรียนผู้สูงอายุจะใช้ระบบของการ บันทึกรายรับ-รายจ่าย เบื้องต้น แต่ในส่วนของรายได้หรือรายจ่ายที่มีข้อผูกพันกับองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นจะเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ ทั้งนี้เพราะการใช้ จ่ายงบประมาณบางส่วนจำเป็นที่จะต้องมีใบสำคัญรับเงินและเอกสารประกอบต่างๆ มากมาย ซึ่ง ลำพังเพียงคณะกรรมการผู้สูงอายุที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ยังไม่มีประสบการณ์ด้านการจัดทำบัญชีไม่ สามารถที่จะดำเนินการเองได้ทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันการผิดพลาดในการดำเนินการด้าน เอกสาร โรงเรียนผู้สูงอายุจึงมีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาเป็นผู้ดูแล และดำเนินการด้านการจัดทำบัญชีด้วย

๑.๓ การเบิกจ่ายเงินงบประมาณ การใช้จ่ายเงินของโรงเรียนผู้สูงอายุจะมีการใช้จ่าย ในเรื่องของค่าตอบแทนวิทยากร ค่าอุปกรณ์การเรียนการสอน ค่าอุปกรณ์สำนักงาน ค่าใช้จ่ายใน การศึกษาดูงานทั้งในและนอกสถานที่ ซึ่งค่าใช้จ่ายต่างๆ เหล่านี้ส่วนหนึ่งจะได้รับการสนับสนุน งบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัด ในการให้เงินอุดหนุนการดำเนินการต่างๆ ของโรงเรียนผู้สูงอายุ แต่อย่างไรก็ตาม การเบิก จ่ายเงินงบประมาณจะทำในรูปแบบของการเบิกจ่ายจากธนาคารเป็นสำคัญ โดยโรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการ เปิดบัญชีเพื่อให้เกิดความสะดวกในการใช้จ่ายเงิน และจะต้องมีคณะกรรมการที่มีอำนาจในการ เบิกเงินจำนวน ๒ ใน ๓ คนของคณะกรรมการ ซึ่งเป็นผู้บริหารโรงเรียนและคณะกรรมการที่เป็น เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นการป้องกันข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากการเบิกจ่าย งบประมาณ และในส่วนของค่าใช้จ่ายต่างๆ ก็จะมีการสำรองเงินไว้ที่ฝ่ายการเงินของโรงเรียนเพื่อให้ สามารถนำเงินออกมาใช้จ่ายได้ในยามที่จำเป็น และในส่วนของกองทุนต่างๆ ที่มีการสมทบเงินเข้า บัญชีของโรงเรียนก็จะมี การเบิกจ่ายในลักษณะเดียวกัน

๒) การจัดการด้านบุคลากร

การจัดการด้านบุคลากรของโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้มีการกำหนดโครงสร้างของ บุคลากรออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร และคณะกรรมการโรงเรียน ซึ่งฝ่ายบริหารจะแบ่งออกเป็น ที่ปรึกษาโรงเรียน ผู้อำนวยการโรงเรียน ซึ่งทั้งสองตำแหน่งนั้นจะเป็นผู้บริหารองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นเข้ามาทำหน้าที่ และยังมีฝ่ายวิชาการ ฝ่ายบริหารงานทั่วไป และฝ่ายอาคารสถานที่ ที่ส่วน ใหญ่จะเป็นทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชนชาวบ้าน พระสงฆ์ อดีตข้าราชการ รวมถึงเจ้าหน้าที่จากองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย ซึ่งบุคลากรในส่วนนี้จะได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจาก นายกเทศมนตรี เพื่อเข้ามาทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ยังมีบุคลากรในส่วนของคณะกรรมการโรงเรียนที่มีตำแหน่งประธาน นักเรียน รองประธานนักเรียน และคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ซึ่งบุคลากรในส่วนนี้จะ เป็นนักเรียน

ผู้สูงอายุทั้งหมด แต่ในเฉพาะฝ่ายการเงินเท่านั้นที่จะมีเจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาทำหน้าที่ด้วย ซึ่งบุคลากรของโรงเรียนผู้สูงอายุจะมาจากการคัดเลือกของนักเรียนผู้สูงอายุด้วยกันเอง และบางโรงเรียนได้มีการคัดเลือกคณะกรรมการโรงเรียนมาจากชมรมผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้านเพื่อเข้ามาทำหน้าที่บริหารโรงเรียนในระดับตำบลด้วย

๓) วิทยากร

วิทยากรที่ทำหน้าที่ในการให้ความรู้แก่นักเรียนผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่จะเป็นวิทยากรทั้งจากภายในและภายนอก ซึ่งมีทั้งพระสงฆ์ ครูอาจารย์ ข้าราชการ อดีตข้าราชการ ประชาชนชาวบ้าน และวิทยากรจิตอาสา เป็นต้น ซึ่งวิทยากรจะทำหน้าที่ในการให้ความรู้ และบางบทบาทก็จะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ ด้วย เช่น กิจกรรมการออกกำลังกาย ดนตรี ฟ้อนรำ นันทนาการต่างๆ เป็นต้น และนอกจากนั้น วิทยากรยังมาจากหน่วยงานราชการที่เป็นภาคีเครือข่ายกับโรงเรียนผู้สูงอายุ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาล กองทุนสนับสนุนและสร้างเสริมสุขภาพ เป็นต้น หน่วยงานเหล่านี้จะเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีเป้าหมายสำคัญของการเข้าเรียนในโรงเรียนก็คือ การได้อรรถความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ การดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งจากการลงพื้นที่พบว่า วิทยากรจะมีบทบาทหน้าที่ต่างๆ ดังนี้

๓.๑ วิทยากรด้านสุขภาพ วิทยากรด้านนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุข ทั้งในระดับตำบลและในระดับอำเภอ การเรียนรู้ส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องของการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ทั้งเรื่องของอาหารการกิน การดูแลสุขภาพ การออกกำลังกาย การทำอากรรมให้แจ่มใส ซึ่งผู้สูงอายุมีความสนใจเป็นอย่างมากในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ

๓.๒ วิทยากรด้านกฎหมาย วิทยากรด้านนี้จะมีทั้งตำรวจ อัยการ นักกฎหมายอาสา ซึ่งจะเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเบื้องต้นในชีวิตประจำวัน กฎหมายทั่วไปที่ประชาชนควรรู้ ซึ่งผู้สูงอายุก็ได้ให้ความสนใจในเรื่องของการบังคับใช้กฎหมายด้วย เพื่อที่จะใช้เป็นข้อมูลในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น เรื่องมรดก เป็นต้น

๓.๓ วิทยากรด้านศาสนา วิทยากรด้านนี้ส่วนใหญ่จะมีทั้งพระสงฆ์ และผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน จะมาให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา พุทธประวัติ การดำรงตนในสังคม การทำบุญทั่วไป รวมถึงการปฏิบัติธรรม ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งได้มีการทำบันทึกความร่วมมือกับทางวัดในการที่จะเป็นภาคีเครือข่ายในการนำผู้สูงอายุไปเข้าวัดปฏิบัติธรรม เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ้ง ได้มีการตกลงร่วมกันกับวัดดอยหลังถ้ำ ซึ่งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียงของจังหวัดลำพูน และมีที่ตั้งอยู่ในตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ้ง ซึ่งวิทยากรที่เป็นพระสงฆ์นั้น จะเข้ามาทำหน้าที่ในการให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ หลักธรรมทางพุทธศาสนา เป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน และผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อนก็ได้เข้ามาทำหน้าที่ในการให้ความรู้ด้านศาสนาด้วย เพราะโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งนั้นมีจำนวนพระสงฆ์ที่ไม่เพียงพอและพบว่าบางแห่งไม่ได้ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนมากเท่าที่ควร

๓.๔ วิทยากรด้านวัฒนธรรม วิทยากรด้านนี้ส่วนใหญ่จะเป็นประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งจะมาให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละแห่งจะมีประชาชนชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ให้ความรู้หลัก และบางโรงเรียนได้อาศัยประชาชนชาวบ้านจากภายนอกชุมชนมาเป็นวิทยากรด้วย และโดยเฉพาะในเรื่องของการ

อนุรักษ์และสืบสานประเพณีสำคัญของท้องถิ่นก็จะมีภาระงานกับโรงเรียนในพื้นที่ในการนำนักเรียนเข้ามาเรียนรู้กับผู้สูงอายุด้วย ซึ่งในบางโรงเรียนได้มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบของ “อัยสอนหลาน” คือให้วิทยากรที่ได้รับเชิญมาเป็นวิทยากรให้ความรู้หลัก และนักเรียนผู้สูงอายุก็จะร่วมเรียนรู้และร่วมถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีให้กับเด็กนักเรียนด้วย เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีวิถีวัฒนธรรมของชุมชนควบคู่กันไปทั้งผู้สูงอายุและเยาวชนด้วย

๓.๕ วิทยากรด้านอาชีพ วิทยากรด้านนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ไม้กวาด เครื่องจักสาน เสื้อผ้าพื้นเมือง เครื่องเงิน เป็นต้น ซึ่งวิทยากรด้านนี้จะให้ความรู้และมีการลงมือปฏิบัติด้วย โดยพบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลป่าไผ่ อำเภอสี ได้กำหนดให้ผู้สูงอายุจะต้องทำไม้กวาดทางมะพร้าวให้ได้หลังจากการจบหลักสูตรในแต่ละปี คือต้องมีไม้กวาดทางมะพร้าวมาส่งให้กับโรงเรียนเพื่อเป็นผลงานประกอบการขออนุมัติจบหลักสูตร^{๒๐} ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วิทยากรด้านอาชีพจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุทางหนึ่งด้วย

๔.๑.๗ การติดตามประเมินผลและการวิเคราะห์ผลการดำเนินการ

การติดตามประเมินผลการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นหนึ่งในกระบวนการในการบริหารจัดการโรงเรียน ซึ่งการติดตามประเมินผลจะดำเนินการทั้งในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการ และการดำเนินงาน ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

๑) การติดตามประเมินผลด้านหลักสูตร จากการวิจัยพบว่า การติดตามประเมินผลด้านหลักสูตรจะเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการร่างหลักสูตรและผู้ทรงคุณวุฒิที่มาจากกรรมการแต่งตั้งโดยคณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งจะมีการประเมินว่าหลักสูตรที่ใช้ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนนั้นสามารถตอบโจทย์ความต้องการของผู้สูงอายุหรือไม่ รวมถึงโครงสร้างการจัดการหลักสูตรในแต่ละหน่วยการเรียนรู้มีความเหมาะสมหรือไม่ เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ วัตถุประสงค์การเรียนรู้ และเป้าประสงค์ของการเรียนรู้หรือไม่อย่างไร หากพบว่าหลักสูตรมีความไม่เหมาะสมหรือไม่สอดคล้องก็จะนำเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการเพื่อดำเนินการปรับปรุงหลักสูตร แต่หากหลักสูตรนั้นมีความเหมาะสมอยู่แล้วก็จะใช้หลักสูตรนั้นในปีการศึกษาต่อไป เพียงแต่อาจมีการเพิ่มเติมเนื้อหาการเรียนรู้บางหน่วยเข้าไปในหลักสูตรเท่านั้น ซึ่งกระบวนการติดตามประเมินผลด้านหลักสูตรจะกระทำทั้งในระหว่างการจัดการเรียนการสอน และหลังจากดำเนินการจัดการเรียนการสอนแล้วเสร็จ

๒) การติดตามประเมินผลการจัดการเรียนการสอน การติดตามประเมินผลในด้านนี้จะเป็นการติดตามในส่วนของกิจกรรมการเรียนการสอน สื่ออุปกรณ์ ห้องเรียน สถานที่ศึกษาดูงาน ทั้งในเรื่องของความเหมาะสมด้านระยะเวลา สถานที่ ความสะดวกสบาย และการสนองความต้องการในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนนั้นจะถูกบรรจุไว้ในโครงสร้างของหลักสูตรและโครงสร้างการเรียนการสอน ซึ่งมีการประเมินผลอยู่ตลอดเวลา แต่ในบางโรงเรียนนั้นได้กำหนด

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางเกสร แก้วรัตน์, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลป่าไผ่, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ระยะเวลาในการประเมินอยู่ที่ทุกช่วง ๓ เดือน ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงสภาพปัญหาอุปสรรคและพัฒนาการของผู้สูงอายุว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่

๓) การติดตามประเมินผลด้านการบริหารจัดการ ในที่นี้เป็นการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ทั้งในเรื่องของงบประมาณ การดำเนินการ การติดต่อประสานงาน ซึ่งการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุโดยรวมนั้นจะเป็นบทบาททั้งของผู้บริหารโรงเรียนและคณะกรรมการโรงเรียน ทำหน้าที่ในการพิจารณากระบวนการทำงานตลอดการจัดการเรียนการสอนและการบริหารจัดการด้านต่างๆ ทั้งการเงินการบัญชี งบประมาณ บุคลากร วิทยากร เป็นต้น เมื่อพบปัญหาอุปสรรคก็จะนำเข้าสู่คณะกรรมการบริหารโรงเรียนในการที่จะหาแนวทางแก้ไขต่อไป

๔) การติดตามประเมินผลด้านการดำเนินงาน การติดตามประเมินผลในด้านนี้จะเป็นการติดตามประเมินผลการดำเนินงานโดยทั่วไป ทั้งการจัดการหลักสูตร การเรียนการสอน การจัดกิจกรรม อาคารสถานที่ วิทยากร แหล่งศึกษาดูงาน ว่ามีความสอดคล้องและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียนหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคใดในการดำเนินการหรือไม่ มีปัจจัยใดที่เป็นปัจจัยเสริมเพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ เมื่อได้ข้อมูลต่างๆ ก็จะนำเข้าสู่การพิจารณาโดยคณะกรรมการบริหารโรงเรียนเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะสรุปประเด็นสำคัญเพื่อนำเสนอผู้บริหารในระดับนโยบายต่อไป ทั้งนี้ การติดตามประเมินผลในด้านนี้จะอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เรียน หรือนักเรียนผู้สูงอายุได้สะท้อนถึงสภาพการจัดการเรียนการสอนและการดำเนินงานทุกด้านของโรงเรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นความจริงและเป็นการสะท้อนจากผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งในบางกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมส่งท้าย หรือกิจกรรมในช่วงโค้งสุดท้าย จะมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานในภาพรวมด้วย เช่น กิจกรรมส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้สะท้อนปัญหาการเรียนการสอนและการดำเนินการโดยให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ รวมทั้งเสนอความต้องการในอนาคตที่จะนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรต่อไป เป็นต้น ซึ่งวิธีการนี้จะสามารถช่วยให้ผู้บริหารโรงเรียนได้รับทราบถึงสภาพการดำเนินการที่แท้จริงของโรงเรียนผู้สูงอายุได้

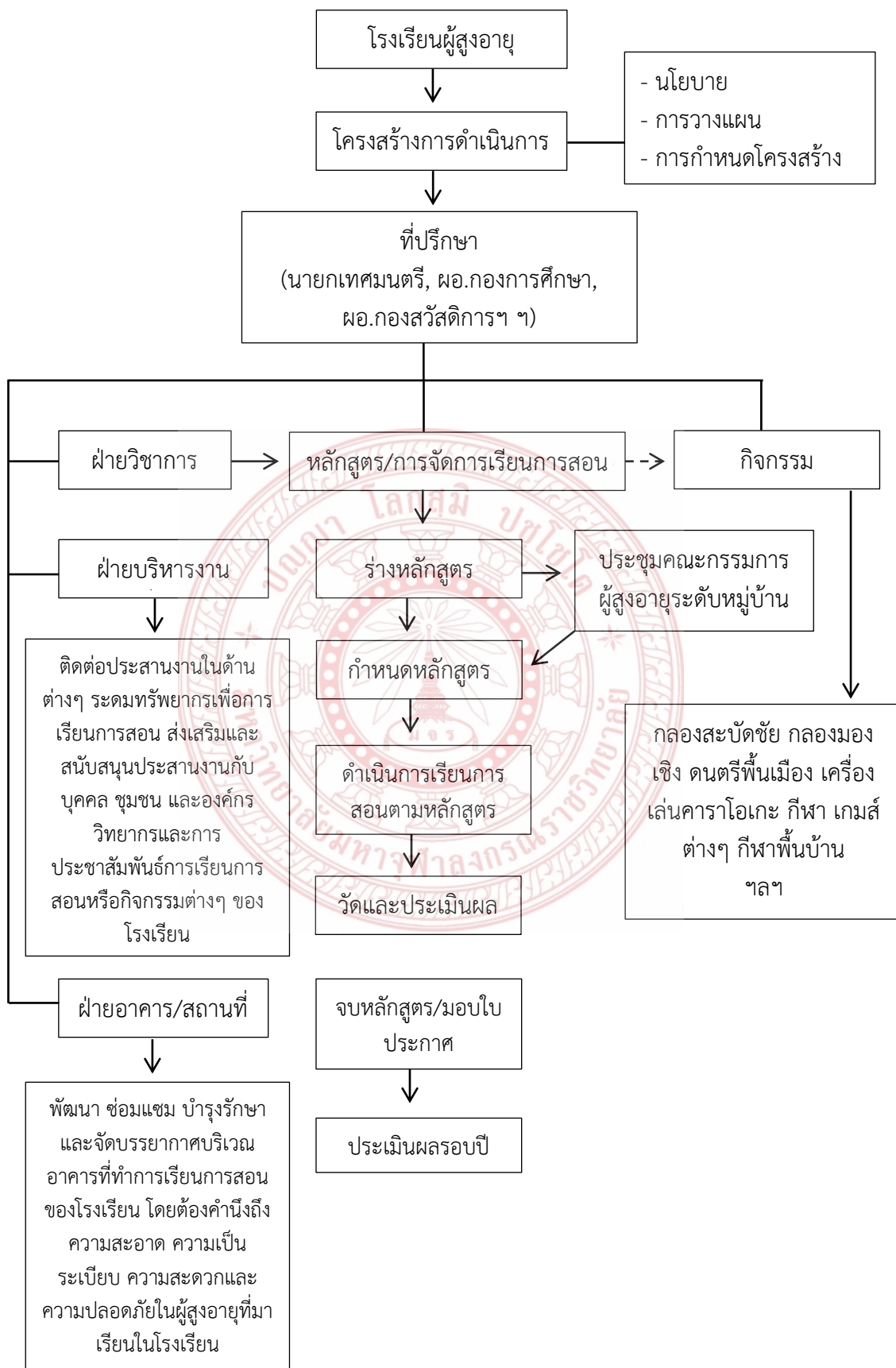
กล่าวโดยสรุปแล้ว กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ได้มีการบริหารจัดการในเรื่องของการกำหนดนโยบาย การวางแผน การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอน การพัฒนาโรงเรียน การจัดการทั่วไป และการติดตามประเมินผลและวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล การศึกษานอกโรงเรียนตำบล วัด และองค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการร่วมกันดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมาโดยมีแนวคิดที่ว่า ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ต้องได้รับการดูแลและเอาใจใส่ เนื่องจากด้วยจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี และผู้สูงอายุในชนบทนั้นมีทั้งผู้สูงอายุติดบ้าน และติดสังคม ซึ่งการที่จะให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันนั้นจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์รองรับ ซึ่งนั่นก็คือ โรงเรียนผู้สูงอายุ ในเบื้องต้นได้มีการจัดประชุมผู้สูงอายุในระดับตำบลและระดับหมู่บ้านในการที่จะสอบถามถึงความต้องการของผู้สูงอายุและความเป็นไปได้ในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมาซึ่งบทบาทสำคัญจะเป็นทั้งในส่วนของ อปท. ชมรมผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายต่างๆ ร่วมมือกันในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมา โดยผู้ที่สามารถสมัครเป็นนักเรียนผู้สูงอายุได้นั้นจะต้องมีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป แต่ในบางพื้นที่ได้กำหนดอายุตั้งแต่ ๕๕ ปีขึ้นไป ด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นการเตรียมความพร้อมการเป็นผู้สูงอายุในอนาคต กระบวนการต่อมาคือการรับสมัครโดยอาศัยการประชาสัมพันธ์ของ

ผู้สูงอายุเองและจากการประกาศเสียงตามสายภายในชุมชนและเทศบาล จากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยพบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งได้มีการกำหนดหลักสูตรไว้ก่อนแล้ว แต่บางแห่งนั้นก็เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการกำหนดหลักสูตรร่วมกัน ซึ่งในระยะแรกของการดำเนินการอาจพบปัญหาอุปสรรคอยู่บ้าง และได้นำไปเป็นข้อปรับปรุงแก้ไขในปีการศึกษาต่อไป โดยพบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในจังหวัดลำพูนได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนหรือการเปิดเรียนมาแล้วไม่น้อยกว่า ๑ รุ่น บางโรงเรียนมีนักเรียนมาแล้วถึง ๕ รุ่น ซึ่งศักยภาพในการบริหารจัดการของโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งนั้นไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของ อปท. ผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่าย จากการวิจัยพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งมีศักยภาพในการจัดการตนเองได้โดยที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาที่เลี้ยงมาก (อปท. รพ.สต. ภาคเครือข่าย) เท่าใดนัก ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีที่โรงเรียนผู้สูงอายุสามารถบริหารจัดการตนเองได้ภายใต้การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุทุกคน

ในส่วนของกระบวนการด้านหลักสูตรพบว่า การร่างหรือการจัดทำหลักสูตรจะจัดทำขึ้นในรูปแบบของคณะกรรมการร่างหลักสูตร โดยมีผู้สูงอายุที่เป็นตัวแทนจากชมรมผู้สูงอายุในระดับหมู่บ้านซึ่งโดยมากแล้วจะให้ประธานชมรมเป็นตัวแทนเพื่อเข้ามาเป็นคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร โดยให้สมาชิกชมรมผู้สูงอายุแต่ละหมู่บ้านได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับความต้องการและความสนใจในเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่ตนเองสนใจ แล้วส่งผ่านตัวแทนผู้สูงอายุนำเข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการเพื่อร่างหลักสูตรขึ้นมา ในตัวของหลักสูตรจะระบุกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมสันทนาการต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม หลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งจะแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ เพราะความต้องการของผู้สูงอายุในการเรียนรู้ไม่เหมือนกัน แต่โดยส่วนใหญ่แล้วพบว่าจะมีความสนใจในเรื่องของการดูแลสุขภาพ อาหารการกิน ศิลปวัฒนธรรม พระพุทธศาสนา และการทัศนศึกษาทั้งนอกและในสถานที่ โดยกิจกรรมที่ปรากฏในหลักสูตรจะเป็นกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมนำความรู้ คือ มุ่งเน้นที่การดำเนินการในส่วนของกิจกรรมมากกว่าที่จะนั่งเรียนภายในชั้นเรียน ซึ่งผู้สูงอายุจะสนใจในกิจกรรมที่ตนเองมีความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมนั้นก่อนในช่วงแรก จากนั้นผู้สูงอายุจะต้องมีการหมุนเวียนเปลี่ยนกิจกรรมไปจนครบทุกกิจกรรมตามที่ปรากฏในหลักสูตร ซึ่งความถี่ของกิจกรรมนั้นขึ้นอยู่กับโรงเรียนแต่ละแห่งด้วยเช่นกัน เพราะบางกิจกรรมจำเป็นต้องมีการอิงงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานในระดับจังหวัด และในปีการศึกษานั้นๆ จะต้องมีการอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๕ กิจกรรม ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุจะเรียกว่า กิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งจะอยู่นอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติทั่วไป

จากการสรุปดังกล่าว สามารถนำเสนอกระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ได้ตามแผนภาพดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ

๔.๒ การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน

การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ เป็นภารกิจหลักขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถดำรงชีพได้ตามความเหมาะสมแห่งวัย สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งการส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการพัฒนาชุมชนและสังคม

การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เป็นกระบวนการในการร่วมมือกันระหว่างวัดและชุมชนเพื่อให้เกิดรูปแบบการจัดสวัสดิการโดยที่ไม่ได้พึ่งพาภาครัฐเพียงเท่านั้น โดยความเป็นชุมชนของจังหวัดลำพูนจะมีการพึ่งพาอาศัยวัดในการดำเนินกิจกรรมอยู่เสมอ วัดและชุมชนจะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันไม่ว่าจะด้วยกิจกรรมทางสังคม ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความ เป็นอยู่ วัดก็สามารถที่จะมีบทบาทสำคัญในการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการจัดสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุได้เช่นกัน ซึ่งภาครัฐโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เล็งเห็นความสำคัญของวัดในแง่ของการเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ จึงพยายามที่จะสร้างบทบาทของวัดให้สามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และในบางครั้ง ชุมชนก็ต้องเข้าไปมีบทบาทร่วมกับวัดในบางกิจกรรม เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีต่างๆ เป็นต้น ซึ่งบทบาทของความเป็นวัดและบทบาทของความเป็นชุมชนจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

บทบาทของวัดมีความสำคัญในแง่ของการให้อनुเคราะห์ทั้งด้านความรู้ สถานที่ การสงเคราะห์ การบริจาค และอีกมากมาย วัดจะเป็นศูนย์รวมของการทำกิจกรรมชุมชนหลายๆ กิจกรรม ยิ่งเป็นวัดที่ชุมชนให้ความสำคัญและพระสงฆ์มีส่วนร่วมกับชุมชนด้วยแล้วนั้นก็ทำให้วัดมีบทบาทต่อชุมชนมากยิ่งขึ้น ในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ในความเป็นจริงแล้ว วัดแทบจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องของการบริหารจัดการ แต่บทบาทของวัดจะเป็นเพียงสถานที่ในการดำเนินการเท่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของสวัสดิการผู้สูงอายุ เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น บทบาทของวัดจะเพิ่มขึ้นมากกว่าการเป็นเพียงแค่สถานที่ บทบาทวัดและพระสงฆ์จะกลายเป็นผู้ที่ให้ความรู้ แนะนำวิธีการปฏิบัติธรรม รวมทั้งการให้บริจาคข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่จำเป็นในการยังชีพเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของผู้สูงอายุ ซึ่งจากการวิจัยสามารถวิเคราะห์การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน ได้ตามประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ

การจัดสวัสดิการโรงเรียนผู้สูงอายุของวัดและชุมชน จะเป็นการจัดสวัสดิการในรูปแบบของการเป็นผู้ร่วมกันดำเนินการโดยการให้การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผ่านการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งกิจกรรมหลายๆ กิจกรรมได้ดำเนินการโดยอาศัยความร่วมมือของพระสงฆ์ในการเป็นคณะกรรมการของโรงเรียนด้วย ตั้งแต่การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ การร่างหลักสูตร การดำเนินการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม เป็นต้น ซึ่งวัดและชุมชนจะมีบทบาทสำคัญร่วมกันเพื่อให้ผู้สูงอายุที่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เข้าวัดทำบุญอยู่เสมอ ได้มีโอกาสในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

การร่างหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุของโรงเรียนบางแห่งจะมีพระสงฆ์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการร่างหลักสูตร โดยเฉพาะวิชาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยพระสงฆ์ในการเข้ามาร่วมร่างหลักสูตรด้วย ซึ่งในส่วนนี้นับได้ว่ามีการให้ความสำคัญกับความ เป็นพระสงฆ์และบทบาท

พระสงฆ์รวมถึงวัดด้วย เพื่อให้หลักสูตรที่ออกมานั้นมีเนื้อหาที่ถูกต้องและสามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังคำกล่าวที่ว่า

“พระสงฆ์จะมีบทบาทในการช่วยร่างหลักสูตรด้วย โดยเฉพาะวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ก็จะต้องให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ในด้านนี้อยู่แล้วได้เข้าไปมีส่วนร่วม”^{๒๑}

จากคำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์จะเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการร่างหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุโดยเฉพาะในรายวิชาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์จะเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนี้โดยเฉพาะ ซึ่งบทบาทสำคัญในส่วนนี้เป็นการให้ความสำคัญของพระสงฆ์ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ อันเป็นส่วนหนึ่งของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ รวมทั้งบทบาทสำคัญอย่างอื่นที่พระสงฆ์สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยพบว่า พระสงฆ์จะเข้าไปมีบทบาทสำคัญในด้านการเป็นที่ปรึกษาให้กับชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งพบว่ามีทุกหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน ซึ่งชมรมผู้สูงอายุนั้นเป็นชมรมที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อให้เป็นที่รวมตัวกันของผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยบทบาทสำคัญจะอยู่ที่ผู้สูงอายุเป็นสำคัญในการที่จะให้สมาชิกซึ่งเป็นผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการดำเนินการของชมรมผู้สูงอายุจะเป็นในส่วนของคณะกรรมการ ซึ่งมาจากการแต่งตั้งโดยสมาชิกผู้สูงอายุของชมรม กิจกรรมส่วนใหญ่แล้วจะมุ่งเน้นไปที่การช่วยเหลือสมาชิกของชมรม ซึ่งชมรมผู้สูงอายุบางชมรมได้พัฒนาการไปเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย ทั้งนี้ การบริหารจัดการก็ยังคงใช้รูปแบบเดียวกับชมรมผู้สูงอายุ เพียงแต่ได้มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้นและทำในระดับตำบล

กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนจะมุ่งเน้นที่กิจกรรมนำความรู้ โดยการให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกันมากกว่าที่จะเน้นการเรียนการสอนเช่นโรงเรียนทั่วไป ซึ่งผู้สูงอายุจะมีความสนใจในการทำกิจกรรมต่างๆ มากกว่าเพราะเป็นการสนทนาและยังได้รับประโยชน์ในด้านการออกกำลังกายและการทำกิจกรรมกลุ่มด้วย

กิจกรรมหลักที่ทำกันในโรงเรียนผู้สูงอายุคือ การทำกิจกรรมสนทนาการร่วมกันทั้งการออกกำลังกาย การประดิษฐ์ การร้องเพลงเต้นรำ การสวดมนต์ไหว้พระ เป็นต้น ในบางครั้งจะมีกิจกรรมนอกพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้ท่องเที่ยวและทำกิจกรรมนอกพื้นที่ด้วย เช่น การทำบุญไหว้พระ ๙ วัด การทัศนศึกษาสถานที่สำคัญภายในจังหวัดและต่างจังหวัด เป็นต้น ซึ่งเป็นการเปิดหูเปิดตาให้กับผู้สูงอายุที่บางคนอาจไม่เคยได้เที่ยวต่างจังหวัด ดังคำกล่าวที่ว่า

“โรงเรียนผู้สูงอายุของเรามีการพาไปทัศนศึกษาต่างจังหวัดบ่อยครั้ง บางรุ่นไป ๔-๕ ครั้ง เพื่อเป็นการให้ผู้สูงอายุได้เปิดหูเปิดตา บางคนไม่เคยไปต่างจังหวัดเลยก็มี แต่เมื่อมาเป็นนักเรียนของโรงเรียนก็มีโอกาสได้เที่ยวต่างจังหวัดมากขึ้น บางคนถึงกับเข้ามาเรียนในรุ่นต่อมาด้วย”

คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นจะมุ่งเน้นไปที่กิจกรรมเชิงสนทนาการมากกว่าเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีการผ่อนคลายและเป็นการเปิดโลกทัศน์ใหม่ให้กับผู้สูงอายุ เพราะบางคนไม่เคยได้เดินทางไปต่างจังหวัด จึงอาศัยการเป็นนักเรียนผู้สูงอายุได้เดินทางไปต่างจังหวัดเพื่อเป็นการเรียนรู้สถานที่ใหม่ ซึ่งการทัศนศึกษาในต่างจังหวัดนั้นถือได้ว่าเป็นการเปิดหูเปิดตาให้กับผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี และผู้สูงอายุเองก็มีความสุขกับการที่ได้ไปทัศนศึกษาต่างจังหวัด

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางฤทัยรัตน์ ขตรี ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลอุโมงค์, วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒.

ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นการเปิดหูเปิดตา และเปิดโลกทัศน์ให้กับชีวิต นับได้ว่าเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์การเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้น กิจกรรมเชิงนันทนาการก็เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุได้ กิจกรรมนันทนาการจะเป็นในรูปแบบของการออกกำลังกาย การเล่นกีฬา การฟ้อนรำ การสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ในโรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลแม่แรง ได้มีกิจกรรมหนึ่งที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยให้กับผู้สูงอายุกับเด็กเยาวชน คือ กิจกรรมอัยสอนหลาน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุได้มีโอกาสในการถ่ายทอด ความรู้ต่างๆ ให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งกิจกรรมในส่วนนี้จะเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ระหว่างวัยได้ อย่างชัดเจน ซึ่งผู้สูงอายุจะมีการนำเอาความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ ทั้งในเรื่องของการดำรงชีวิต ประจำวัน การประดิษฐ์ต่างๆ การไปวัดทำบุญ ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับประเพณีล้านนา ได้นำไป ถ่ายทอดให้กับเด็กเยาวชนในโรงเรียนต่างๆ และในบางโอกาสนี้จะมีการประสานงานกับโรงเรียนใน เขตตำบลอื่นๆ เพื่อนำนักเรียนมาเรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุตามโครงการอัยสอนหลานด้วย เด็กนักเรียน ที่มาเข้าร่วมกิจกรรมก็จะได้รับความรู้ต่างๆ มากมาย ซึ่งความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวจะ ได้รับการตอบรับจากทั้งครูและนักเรียนเป็นอย่างดี อีกทั้งผู้สูงอายุก็มีความเต็มใจและยินดีที่จะ ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ให้กับลูกหลานด้วย โดยถือว่าความรู้ต่างๆ ของชุมชนนั้นหาก ไม่มีการถ่ายทอดก็จะสูญหายไปตามกาลเวลาและสูญหายไปตามผู้สูงอายุที่จะต้องตายในวันข้างหน้า การสืบสานประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชนจึงได้มีการอาศัยกระบวนการของโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดและสืบสานประเพณีต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์และรักษาไว้ให้คงอยู่กับ ชุมชนตลอดไป

ในส่วนของการบริหารจัดการกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนผู้สูงอายุนั้น จะเป็นบทบาทของ คณะกรรมการโรงเรียน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของนักเรียนทุกคนในการที่จะเปิดโอกาสให้มีการ เสนอกิจกรรมที่ตนสนใจ และมีการจัดกลุ่มของผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมที่คล้ายกันหรือเหมือนกันไว้ เพื่อให้ง่ายต่อการจัดหาวิทยากรหรือการดำเนินกิจกรรม ซึ่งส่วนใหญ่แล้วกิจกรรมต่างๆ ที่มีการเสนอ โดยนักเรียนผู้สูงอายุนั้นจะได้รับการตอบสนองคือการจัดกิจกรรมนั้นๆ ตามความชอบ เพียงแต่ว่าใน บางครั้งหากไม่สามารถจัดหาวิทยากรหรือติดขัดในเรื่องของการดำเนินการก็จะจัดกิจกรรมอื่นเสริมหรือ ทดแทน ซึ่งผู้สูงอายุก็ให้ความเห็นชอบและยินยอม เพราะถึงอย่างไรก็ตามก็ยังคงได้เข้าร่วมกิจกรรม ในทุกๆ กิจกรรม เพราะจะต้องมีการหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปทำกิจกรรมให้ครบทุกกิจกรรม และ จะต้องมีการสรุปผลของการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ ด้วย ยกตัวอย่างเช่น หากมีการจัดกิจกรรมอยู่ ทั้งหมด ๕ กิจกรรม และจะจัดขึ้นทุกๆ ๒ เดือนต่อ ๑ ครั้ง ผู้สูงอายุจะสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ เพียงกิจกรรมเดียวในครั้งนั้นๆ และในครั้งต่อไปก็ต้องไปเข้าร่วมกิจกรรมอื่นที่ตนยังไม่เคยเข้าร่วม ทำเช่นนี้ไปจนครบทุกกิจกรรม ก็ถือว่าจบกระบวนการเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละปีแล้ว เป็นต้น ซึ่งการ นำเสนอกิจกรรมต่างๆ นั้นจะมีการสอบถามผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกหรือนักเรียนก่อนในช่วงของการเปิด เรียนครั้งแรก (ขึ้นอยู่กับความพร้อมของโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งในการเปิดเรียนวันแรก) ซึ่ง กิจกรรมต่างๆ ก็จะถูกระบุตามความต้องการและความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น กลองสะบัด ชัย กลองมอชิง ดนตรีพื้นเมือง เครื่องเล่นคาราโอเกะ กีฬา เกมส์ต่างๆ กีฬาพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่ง กิจกรรมต่างๆ ก็จะถูกบรรจุไว้ในแผนการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุ

จะต้องกำหนดไว้ตั้งแต่ต้นของปีการศึกษา และผู้สูงอายุสามารถที่จะเลือกเข้าร่วมกิจกรรมใดก็ได้ ตามที่ตนสนใจและจะต้องไม่ซ้ำกับกิจกรรมที่ตนได้เข้าร่วมแล้ว ซึ่งผู้สูงอายุจะได้เข้าร่วมกิจกรรมครบ ทุกกิจกรรมภายในปีการศึกษานั้น ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งนั้นจะจัดกิจกรรมไว้ มากน้อยเพียงใดและจัดไว้ในช่วงเวลาใดของปีการศึกษา และกิจกรรมดังกล่าวนั้นอาจมีการ เปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็จะต้องขึ้นอยู่กับความสมัครใจและการตัดสินใจ ของนักเรียนผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน

๒) การจัดสวัสดิการชมรมให้ผู้สูงอายุ

การจัดสวัสดิการชมรมให้ผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของชุมชน โดยอาศัย การมีส่วนร่วมของชุมชนและวัดเป็นสำคัญ กิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เป็นส่วนมาก เช่น การทำบุญ การออกกำลังกาย การเยี่ยมผู้ป่วย การทำกิจกรรมร่วมกับเทศบาล เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการจัดสวัสดิการรูปแบบนี้มีศักยภาพและความเข้มแข็งเป็นอย่างมาก เพราะบางชมรม ไม่ได้มีการเสนอของบประมาณจากภาครัฐ แต่เป็นการระดมทุนของผู้สูงอายุเองในการหาทุนทรัพย์ เพื่อดำเนินกิจกรรมของชมรม ซึ่งโครงการต่างๆ ของชมรมผู้สูงอายุนั้นจะเป็นโครงการที่มีลักษณะ แบบเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นโครงการที่มุ่งเน้นการมีจิตอาสาของผู้สูงอายุ โดยการมีส่วนร่วมทั้งของวัด และชุมชน โดยวัดจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำบุญและนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสั่ง สอนผู้สูงอายุ และชุมชนจะมีบทบาทในการสนับสนุนการดำเนินการจัดสวัสดิการต่างๆ ของวัดและ ชุมชนร่วมกัน ซึ่งการจัดสวัสดิการต่างๆ นั้นจะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในหลายๆ กลุ่มองค์กร และหลากหลายกิจกรรมดังนี้

๒.๑ ชมรมผู้สูงอายุ การจัดสวัสดิการชมรมให้ผู้สูงอายุที่ได้รับความนิยมและมีในทุก ชุมชนคือ ชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการจัดสวัสดิการชมรมที่มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการจัด สวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุด้วยกันเอง บทบาทสำคัญของชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน คือการที่ ผู้สูงอายุได้ร่วมกันดำเนินการบริหารจัดการชมรม มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ เลขานุการ เหนรัญญา เพื่อบริหารจัดการชมรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งชมรมผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่การทำ กิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีอารมณ์ที่สดชื่นแจ่มใส อยู่กับเพื่อนฝูงวัยชรา ด้วยกันอย่างมีความสุข ในบางกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุจะมีการไปวัดเพื่อทำความสะอาดบริเวณวัด ซึ่งทางวัดก็ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมดังกล่าว บางวัดก็มีการจัดหาสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค มาให้เป็นของรางวัลแก่ผู้สูงอายุด้วย เป็นการจัดกิจกรรมร่วมกันทั้งวัดและชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งก็เป็น รูปแบบหนึ่งที่เราเห็นว่าวัดและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุเช่นกัน^{๒๒} นอกจากนี้ วัด ยังมีบทบาทในแง่ของการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้สูงอายุในการที่จะเป็นต้นแบบทาง ศีลธรรมให้กับลูกหลาน โดยการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมร่วมกับชมรมผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยที่เจ้าอาวาสจะเป็นที่ปรึกษาชมรมและเป็นที่ปรึกษาของโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย โดยมีการร่วมกัน ปฏิบัติธรรม ทำวัตรสวดมนต์ ทำความสะอาดบริเวณวัด ช่วยให้ผู้สูงอายุได้ออกกำลังกาย มีสุขภาพจิต ที่ดี ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และมีความรู้สึกรู้ว่าตนเองยังเป็นกำลังสำคัญของชุมชนในการ

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางเกสร แก้วรัตน์, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลป่าไผ่, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

พัฒนาชุมชนด้วย^{๒๓} ซึ่งชมรมผู้สูงอายุได้มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุได้อยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ติดบ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมผู้สูงอายุ มักมีข้ออ้างอยู่เสมอว่าจะต้องเฝ้าบ้าน เลี้ยงลูกเลี้ยงหลาน ซึ่งผู้สูงอายุในกลุ่มนี้จำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมให้ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อที่จะเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันเอง

๒.๒ กิจกรรมอาสาป็นสุข ของโรงเรียนผู้สูงอายุดอกซอมพอ เทศบาลตำบลอุโมงค์ เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่ากิจกรรมอาสาป็นสุขเป็นกิจกรรมหนึ่งของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชนร่วมกันบริหารจัดการ โดยมีเทศบาลเป็นพี่เลี้ยงในการให้คำแนะนำต่างๆ และให้การสนับสนุนในเรื่องของการเดินทางในการไปเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุและผู้ป่วยติดเตียงภายในชุมชน กิจกรรมดังกล่าวนี้เป็นกิจกรรมด้านจิตอาสาที่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เกิดขึ้น สวัสดิการต่างๆ ของอาสาป็นสุขนั้นจะเป็นในรูปแบบของการแบ่งปันน้ำใจ การออกเยี่ยมเยียนผู้ป่วย ผู้ยากไร้ ซึ่งจะมีการดำเนินกิจกรรมในทุกวันเสาร์ที่สองและสี่ของแต่ละเดือน หมุนเวียนกันไปในทุกหมู่บ้าน กิจกรรมนี้เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างนั้นจะอาศัยสมาชิกของชมรมซึ่งมีทั้งพระสงฆ์ ผู้สูงอายุ คนวัยทำงาน ได้ร่วมกันเป็นชมรมอาสาป็นสุขเพื่อสร้างความสุขให้กับคนอุโมงค์ภายใต้แนวคิดที่ว่า “คนอุโมงค์ไม่ทอดทิ้งกัน”

๒.๓ กองทุนขยะบุญ กิจกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับชมรมผู้สูงอายุคือ กองทุนขยะบุญ^{๒๔} จากการลงพื้นที่วิจัยพบว่า เกือบทุกแห่งจะมีกองทุนขยะบุญเพื่อเป็นสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุ โดยการจัดสวัสดิการรูปแบบนี้เป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้สูงอายุด้วยกัน ซึ่งบางแห่งได้มีการให้ชมรมผู้สูงอายุได้ดำเนินการกองทุนขยะบุญด้วย ซึ่งโครงการขยะบุญมีวัตถุประสงค์หลักคือ การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิก มีการดำเนินการโดยให้ผู้สูงอายุได้นำขยะที่สามารถขายได้นำมาขายให้กับกองทุนในราคาที่ต่ำกว่าท้องตลาดไม่มากนักเพื่อให้เหลือเงินกำไรเข้ากองทุน เงินที่ได้จากการขายขยะจะนำไปสมทบทุนในกองทุนเพื่อนำไปเยี่ยมผู้ป่วยที่เป็นผู้สูงอายุทั้งที่บ้านและที่โรงพยาบาล ในบางกิจกรรมจะมีการนำไปทำบุญยังวัดต่างๆ โดยชมรมผู้สูงอายุและสมาชิกกองทุนขยะบุญจะร่วมทำบุญด้วย และในบางแห่งยังมีการจัดสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลด้วย ซึ่งหากสมาชิกเจ็บป่วยเข้าโรงพยาบาลก็จะมีเงินค่าช่วยเหลือในการรักษาจำนวนหนึ่ง และหากสมาชิกเสียชีวิตก็จะมีเงินร่วมทำบุญอีกจำนวนหนึ่งเช่นกัน รวมทั้งมีการวางพวงหรีดเพื่อร่วมไว้อาลัยด้วย^{๒๕} ซึ่งกิจกรรมกองทุนขยะบุญนี้ได้ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุบางคนไม่มีญาติ ก็จะมีสมาชิกของกองทุนไปเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ แสดงให้เห็นว่า กองทุนขยะบุญนี้ได้ช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจที่ดีให้กับผู้สูงอายุ อีกทั้งยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุในการนำขยะมาขายให้กับกองทุนด้วย

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายไชยณรงค์ วงศ์ชมพู, ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลศรีเตี้ย, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางฤทัยรัตน์ ชัดริ ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลอุโมงค์, วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางรัตนา ปันจูดิ, นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลอุโมงค์, วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ถึงแม้ว่าสวัสดิการดังกล่าวจะเป็นเพียงสวัสดิการเล็กๆ ที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการทางการบริหารจัดการใดๆ แต่กลับเป็นสวัสดิการที่สร้างรอยยิ้มและความรู้สึกที่ดีให้กับสมาชิกได้เป็นอย่างดี จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมกองทุนขยะบุญมีความพึงพอใจเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการสร้างรายได้เสริม ช่วยให้ผู้สูงอายุมีรายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่ง แม้ในยามเจ็บป่วยก็จะมีเพื่อนสมาชิกไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ หรือแม้แต่การเสียชีวิต ก็ยังมีเงินจำนวนหนึ่งมอบให้เพื่อทำบุญ นับได้ว่ากิจกรรมกองทุนขยะบุญได้สร้างความสุขเล็กๆ ให้กับผู้สูงอายุในชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังคำกล่าวที่ว่า

“กองทุนขยะบุญถึงแม้จะดูว่าเป็นกองทุนเพียงน้อยนิด แต่นั่นไม่ใช่ประเด็นสำคัญ สิ่งสำคัญคือเราได้สร้างรายได้ สร้างรอยยิ้ม สร้างกำลังใจให้กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุเอาขยะมาขายก็ได้เงินเลี้ยงชีพ เจ็บป่วยก็มีสมาชิกไปเยี่ยม ได้เงินช่วยเหลืออีกด้วย แม้แต่ตอนตายก็ยังมีเงินช่วยค่าจัดการศพอีกเช่นกัน”^{๒๖}

ดังนั้นแล้ว กิจกรรมกองทุนขยะบุญจึงนับได้ว่าเป็นกองทุนที่สามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุในชุมชนได้อีกทางหนึ่งนอกเหนือไปจากสวัสดิการที่ผู้สูงอายุได้รับจากภาครัฐ อันเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ได้เข้าไปเป็นสมาชิกของกองทุนผ่านชมรมผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุจะได้รับสวัสดิการต่างๆ ของกองทุนฯ ตั้งแต่เจ็บป่วยจนกระทั่งเสียชีวิต จึงนับได้ว่ากองทุนขยะบุญนี้เป็นการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชนมีส่วนร่วมอีกรูปแบบหนึ่ง สามารถสร้างความสุขและรอยยิ้มให้กับผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

๒.๔ ชมรมฌาปนกิจสงเคราะห์ สวัสดิการอีกประเภทหนึ่งที่วัดและชุมชนได้ร่วมกันจัดทำคือ ฌาปนกิจสงเคราะห์ผู้สูงอายุ โดยสมาชิกจะเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้านและในตำบล ซึ่งสมาชิกจะมีหน้าที่ในการจ่ายค่าทำศพของสมาชิกด้วยกันเองตามแต่ที่จะตกลงกันไว้ โดยที่การบริหารจัดการจะใช้วิธีการง่ายๆ คือการตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลในเรื่องของสมาชิก การเก็บเงิน การเบิกจ่าย และการเก็บเอกสารหลักฐานต่างๆ สมาชิกจะเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ในกรณีเสียชีวิตเท่านั้น แต่ในบางชุมชนได้มีการจัดสวัสดิการเพิ่มเติมโดยการเก็บค่าสมาชิกเพิ่มเพื่อใช้เป็นกองทุนด้านสุขภาพ เมื่อหากสมาชิกเข้าโรงพยาบาลก็จะมีเงินไปเยี่ยมไข้และซื้อของขวัญเล็กๆ น้อยๆ ไปเยี่ยม ก็จะเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งผู้สูงอายุจะมีความรู้สึกว่าได้รับการเอาใจใส่จากเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน ไม่ได้ถูกทอดทิ้งแม้จะเป็นผู้ที่ไม่มียาติดก็ตาม สวัสดิการประเภทนี้จัดเป็นสวัสดิการที่ผู้สูงอายุในชุมชนได้ร่วมกันทำขึ้นและให้วัดมีบทบาทในแง่ของการเป็นผู้ที่สร้างขวัญและกำลังใจ เช่น เมื่อไปเยี่ยมไข้ ก็จะมีพระสงฆ์ไปให้กำลังใจด้วย ซึ่งในบางครั้งก็จะมีการระดมทุนเพื่อหาเงินเข้ากองทุนด้วยการจัดกิจกรรมต่างๆ หรือในบางพื้นที่มีการหยอดออมสินบุญ คือเมื่อผู้สูงอายุไปรับเบี้ยยังชีพก็จะมี การตั้งออมสินไว้ ผู้สูงอายุจะบริจาคก็บาทก็ได้ อย่างน้อยคนละ ๑ บาท ซึ่งเงินที่ได้จากกิจกรรมดังกล่าวจะถูกนำไปเก็บไว้ในกองทุนทั้งของชมรมผู้สูงอายุและกองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ เมื่อสมาชิกถึงแก่กรรมก็จะนำเงินบางส่วนไปร่วมทำบุญ และหากมีการจัดกิจกรรมเป็นกรณีพิเศษเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ก็จะมีพระสงฆ์และวัดในการบริจาคสิ่งของเพื่อนำไปให้สมาชิกที่ยากจนหรือไร้ที่พึ่ง และมีการทำบุญทอดผ้าป่าในบางโอกาสเพื่อหาทุนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ด้วย

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางสุพัตรา อินทะโชติ, ประธานนักเรียนรุ่นที่ ๒ โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลแม่แรง, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๒.๕ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ บทบาทสำคัญของวัดอีกประการหนึ่งในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุคือ การใช้วัดเป็นศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ^{๒๗} ซึ่งศูนย์ฯ ดังกล่าวนี้นี้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน โดยมีส่วนราชการให้การสนับสนุน ซึ่งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ เป็นการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนรูปแบบหนึ่งโดยใช้ชุมชนเป็นฐานและเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุแกนนำ อาสาสมัคร ชุมชน องค์กรเครือข่ายจากภาครัฐ และภาคเอกชนมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงานศูนย์ฯ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การหนุนเสริม โดยศูนย์ฯ ดำเนินการภายใต้แนวคิด “ร่วมแรง ร่วมใจ ผู้สูงวัยกายใจเบิกบาน” เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีสถานที่รวมกลุ่มในการจัดกิจกรรมและบริการที่ครอบคลุมทุกมิติทางด้านสุขภาพ สังคม จิตใจ และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะมิติด้านเศรษฐกิจที่เน้นการสร้างรายได้และการมีงานทำที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อยกระดับการจัดบริการและสวัสดิการทางสังคมในการคุ้มครอง ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุแบบครบวงจร สามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุและชุมชนได้ โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่ใช้บริการในศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนและพื้นที่ให้บริการศูนย์ฯ รวมไปถึงสมาชิกครอบครัวของผู้สูงอายุและผู้ดูแล และกลุ่มเป้าหมายรอง ได้แก่ สมาชิกทุกวัยในชุมชน และสมาชิกกลุ่มองค์กรต่างๆ โดยศูนย์ดังกล่าวนี้มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ การดำเนินการต่างจะมีสมาชิกคือผู้สูงอายุเป็นผู้ดำเนินการเพื่อร่วมกันขับเคลื่อน เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุและชุมชนในรูปแบบใหม่ๆ ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาความสามารถและทักษะตามความสนใจ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการดูแลตนเอง ผู้อื่น และชุมชน ซึ่งชุมชนเองจะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนศูนย์นี้ด้วย โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งวัด ชุมชน รพ.สต. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะวัดได้กลายเป็นที่ทำการของศูนย์ ซึ่งจะเห็นได้ว่า วัดได้มีบทบาทในการใช้เป็นสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กับชุมชนในการใช้เป็นที่ทำการของศูนย์ อีกทั้งพระสงฆ์ยังเป็นผู้ที่มีส่วนช่วยในการดำเนินการต่างๆ ที่สามารถทำได้ เช่น จัดกิจกรรมนันทนาการให้กับผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมนันทนาการนั้นทางวัดจะมอบของรางวัลต่างๆ อาทิ เครื่องใช้ไฟฟ้า สิ่งของอุปโภคบริโภค เครื่องใช้ในครัวเรือน เป็นต้น ทำการออกเป็นสลากหรือการเล่นเกมต่างๆ เพื่อสร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุได้ลุ้นของรางวัล^{๒๘} ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ที่วัดและชุมชนได้ร่วมกันจัดขึ้นนั้นถือได้ว่าเป็นสวัสดิการหนึ่งที่ช่วยสร้างรอยยิ้มและความสุขให้กับผู้สูงอายุ โดยการมีส่วนร่วมทั้งของพระสงฆ์ชาวบ้าน และผู้สูงอายุ และนอกจากนั้น วัดยังมีบทบาทในการเป็นสถานที่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับผู้สูงอายุ โดยส่วนมากแล้วพระสงฆ์จะมีการจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมและเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ เช่น กิจกรรมทำความสะอาดวัดวันอาทิตย์ กิจกรรมเข้าวัดทุกวันพระ เป็นต้น ซึ่ง

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางรัตนา ปันจิติ, นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลอุโมงค์, วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางสาวสุวพัชร ปินตาตง, เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

สมาชิกผู้สูงอายุจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ด้วยความเต็มใจและมีความสุขทุกครั้ง que เข้าร่วมกิจกรรม^{๒๙}

๓) การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน

วัดและชุมชนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถตัดขาดกันได้ ตรีาบใดที่ยังคงมีชุมชน วัดก็จะต้องคงอยู่ด้วย โดยเฉพาะชุมชนในชนบทที่วัดและชุมชนต่างก็มีบทบาทซึ่งกันและกัน ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ในอดีตนั้น วัดจะเป็นศูนย์รวมของการทำกิจกรรมทุกอย่างของชุมชน แต่ในปัจจุบัน ความห่างไกลระหว่างวัดและชุมชนเริ่มมีมากขึ้น ชุมชนกลายเป็นชุมชนรูปแบบใหม่ที่เป็นชุมชนเชิงเดี่ยว ผู้คนไม่ค่อยเข้าวัดทำบุญ บทบาทของวัดถูกลดด้วยระบบการบริหารของภาครัฐ โดยในหลายชุมชนมีการสร้างศาลาเอนกประสงค์ประจำหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นสถานที่ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนแทนที่วัด นั้นจึงทำให้วัดและชุมชนมีความห่างไกลกันมากยิ่งขึ้น

การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน เป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้วัดและชุมชนได้มีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น บทบาทสำคัญของวัดในการเป็นส่วนหนึ่งของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชนคือ การสร้างกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุกับวัดนั้นเป็นสิ่งที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันอยู่แล้ว เพราะผู้ที่เข้าวัดทำบุญส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้สูงอายุมากกว่า และผู้สูงอายุบางคนก็ต้องการที่พึ่งทางจิตใจ การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชนจึงเป็นการจัดสวัสดิการในรูปแบบของการพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ และรวมไปถึงการสร้างอาชีพให้กับผู้สูงอายุด้วย จากการศึกษาวิจัยพบว่า บางวัดและบางชุมชนได้มีการจัดสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุในเรื่องของการสร้างรายได้และสร้างอาชีพ มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมด้านการพัฒนาอาชีพภายในวัด มีพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถได้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุที่เข้าร่วมจะมีความรู้เกี่ยวกับอาชีพเพื่อนำไปต่อยอดได้ เช่น การทำไม้กวาด การจักสาน เป็นต้น อันเป็นการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุทางหนึ่งเช่นเดียวกัน^{๓๐}

สวัสดิการผู้สูงอายุที่จัดโดยวัดและชุมชนอีกอย่างหนึ่งคือ การใช้พื้นที่วัดเป็นสนามเด็กเล่นของผู้สูงอายุ^{๓๑} โดยพบว่า การใช้พื้นที่บริเวณวัดเป็นสถานที่ในการสร้างสรรค์การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมีความสำคัญอย่างมาก นอกจากจะใช้วัดเป็นที่ประกอบศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วนั้น ก็ยังมีการใช้วัดเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุด้วย โดยวัดและพระสงฆ์จะมีบทบาทในเรื่องของการเป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยให้ผู้สูงอายุได้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับป่ายคติธรรมต่างๆ และให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกัน การดำเนินการต่างๆ นั้นจะอาศัยบทบาทของวัดเป็นสำคัญ โดยร่วมกับชมรมผู้สูงอายุทั้งในระดับหมู่บ้านและในระดับตำบล ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกชมรมจะเข้าร่วมตามวันเวลาที่กำหนดทุกครั้ง นี้ไม่ได้นับรวมกับโรงเรียนผู้สูงอายุที่จัดกิจกรรมแยกต่างหาก แต่กิจกรรมในส่วนนี้จะมึวัดและชมรมผู้สูงอายุเป็นผู้ดำเนินการ ในส่วนของงบประมาณ

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูประโชติพัฒนากร รองเจ้าอาวาสวัดป่าเหว ตำบลอุโมงค์, วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายสมิตร กัญจนะ, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลแม่แรง, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายไชยณรงค์ วงศ์ชมพู, ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลศรีเตี้ย, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

นั้นจะไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ เพราะเป็นเพียงการจัดกิจกรรมเชิงนันทนาการชั่วคราวเท่านั้น ซึ่งกิจกรรมหลักๆ จะอยู่ในหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนในโรงเรียนอยู่แล้ว และยังมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีการออกกำลังกายด้วยการประยุกต์ทำทางจากการละเล่นหรือศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เช่น การตบมะผาบ ฟ้อนเจิง ฟ้อนเล็บ ฟ้อนสาวไหม เป็นต้น โดยการนำทางดังกล่าวมาใช้ในการออกกำลังกายซึ่งมีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นวัดยังมีบทบาทในฐานะที่เป็นสถานที่สุดท้ายของชีวิต คือเมื่อถึงแก่กรรมไปแล้วก็จะนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัด จึงมีการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุได้รู้จักการเตรียมตัวก่อนตาย พระสงฆ์จะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการนำผู้สูงอายุปฏิบัติธรรม เจริญสมาธิภาวนา เจริญมรณานุสติ สอนหลักธรรมไตรลักษณ์ เพื่อสอนให้ผู้สูงอายุได้รู้จักการปลง ไม่ยึดติดกับร่างกายสังขาร พระสงฆ์จะทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้ในเรื่องของการเป็นผู้สูงวัยอย่างมีสติ ด้วยการให้ผู้สูงอายุได้ฝึกเจริญสติ เดินจงกรม กราบสติปัญญา ซึ่งทั้งหมดนั้นเป็นกิจกรรมหนึ่งของการจัดสวัสดิการโดยใช้วัดเป็นสนามเด็กเล่นของผู้สูงอายุ

๔) การจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ

เครือข่ายผู้สูงอายุ เป็นการจัดการระบบการบริหารจัดการผู้สูงอายุที่มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเครือข่ายทั้งในระดับหมู่บ้านและในระดับตำบล ซึ่งเครือข่ายผู้สูงอายุในระดับตำบลนั้นจะมีบทบาทสำคัญที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายผู้สูงอายุ ซึ่งส่วนหนึ่งนั้นคือการจัดการผ่านโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยการบูรณาการเข้ากับชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุ การจัดสวัสดิการโดยวัดและชุมชน และสวัสดิการภาครัฐ

การจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการจัดการที่เป็นระบบ เพื่อสร้างการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่มีความหลากหลาย ซึ่งเครือข่ายผู้สูงอายุในระดับตำบลมีการรวมตัวกันมาจากชมรมผู้สูงอายุในระดับหมู่บ้าน บูรณาการการดำเนินงานเครือข่ายร่วมกับโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุระดับตำบล องค์กรภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ทั้งนี้เครือข่ายผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนได้มีการดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายของโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย ซึ่งจากการลงพื้นที่วิจัยพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในหลายๆ เรื่อง เช่น การแลกเปลี่ยนวิทยากร การศึกษาดูงาน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายและมีการบูรณาการการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุด้วย ซึ่งการจัดการเครือข่ายมีการบริหารจัดการดังนี้^{๓๒}

๑. สนับสนุนการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและเครือข่ายระดับพื้นที่ตำบล เป็นการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการระดมความคิดเห็นของทั้งชมรมผู้สูงอายุ และองค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆ ที่มีความต้องการที่จะรวมตัวกันเพื่อสร้างเป็นเครือข่ายผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการรวมตัวกันของชมรมผู้สูงอายุของแต่ละชุมชนเพื่อสร้างเป็นชมรมผู้สูงอายุตำบล ซึ่งโครงสร้างการบริหารจัดการจะใช้รูปแบบเดียวกันกับชมรมผู้สูงอายุชุมชน ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายวางแผน ฝ่ายกิจกรรม ฝ่าย

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายสมิตร กัญจนะ, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลแม่แรง, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

งบประมาณ และฝ่ายประสานงาน^{๓๓} ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้นในระดับตำบล ทั้งนี้ ผลงานสำคัญของชมรมผู้สูงอายุในระดับตำบลคือ การเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งชมรมผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุได้ดีที่สุด จากการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของผู้สูงอายุที่มีการจัดกิจกรรมกันอย่างต่อเนื่อง และได้มีโอกาสในการใช้พื้นที่ของกิจกรรมเป็นตัวช่วยในการประชาสัมพันธ์โรงเรียนผู้สูงอายุด้วย

๒. สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุและภาคีในแต่ละพื้นที่ เมื่อมีการรวมกลุ่มกันของชมรมผู้สูงอายุและเครือข่ายระดับพื้นที่ตำบลแล้วก็จะเป็นการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งแน่นอนว่าองค์ความรู้ต่างๆ ของผู้สูงอายุในแต่ละชุมชนนั้นย่อมมีความแตกต่างกัน และประสบการณ์ของผู้สูงอายุแต่ละคนก็มีความแตกต่างกันด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุผ่านการจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ^{๓๔} ซึ่งกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ที่มารวมตัวกันเป็นเครือข่ายก็จะมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งจากการศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนวิทยากร การจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลายและบูรณาการนั้นจะเป็นพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุด้วย เพราะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่างๆ จะเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่

๓. ส่งเสริมการพัฒนาและขยายผลเครือข่ายผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการสำคัญในการจัดการเครือข่ายที่มีศักยภาพเพื่อให้เครือข่ายผู้สูงอายุมีพัฒนาการและสร้างองค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรมให้เกิดขึ้น การขยายผลเครือข่ายผู้สูงอายุเป็นการดึงเอากลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนที่ยังไม่ได้มีการจัดตั้งอย่างเป็นรูปธรรมให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายผู้สูงอายุ ยกตัวอย่างเช่น ในตำบลหนองล่อง มีกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการทำไม้กวาดทางมะพร้าวเพื่อการจำหน่ายอยู่ในชุมชน ซึ่งสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุมีอยู่ประมาณ ๕-๖ คน และที่สำคัญไม่ได้มีการจัดตั้งขึ้นมาอย่างเป็นทางการ แต่เป็นการรวมตัวกันของผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการทำไม้กวาดทางมะพร้าวและมีการจำหน่ายเฉพาะภายในชุมชนเท่านั้น รายได้ก็จะนำมาแบ่งกันในกลุ่ม ใครทำได้มากก็จะได้เงินมาก ด้วยเหตุนี้ ทางโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองล่องจึงมีการดึงเอาศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายผู้สูงอายุ โดยเชิญชวนให้ผู้สูงอายุกลุ่มนั้นได้เข้ามาสู่กระบวนการของชมรมผู้สูงอายุระดับหมู่บ้านและระดับตำบล และเมื่อโรงเรียนผู้สูงอายุมีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเกี่ยวกับการส่งเสริมการทำอาชีพเสริม ก็มีการเชิญผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าวมาให้ความรู้และฝึกสอนการทำไม้กวาดทางมะพร้าว^{๓๕} ซึ่งนี่เป็นการแสดงให้เห็นว่ากระบวนการส่งเสริมการพัฒนาและขยายผลเครือข่ายผู้สูงอายุได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและสามารถบริหารจัดการได้อย่างแท้จริง ซึ่งการจัดการเครือข่ายในลักษณะนี้เป็นการดึงเอาศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับทั้งชุมชนและเครือข่ายผู้สูงอายุ

^{๓๓} สัมภาษณ์ นางรัตนา ปันจติ, นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลอุโมงค์, วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายไชยณรงค์ วงศ์ชมพู, ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลศรีเตี้ย, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายสว่าง ค้ายอง, ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๔. สื่อสารให้สังคมเกิดการรับรู้และตื่นตัว เพื่อกระตุ้นให้หน่วยงานและกลไกที่เกี่ยวข้องเกิดการร่วมมือดำเนินงานเกี่ยวกับเครือข่ายผู้สูงอายุในระดับตำบล เป็นกระบวนการสุดท้ายที่ทำให้ความเป็นเครือข่ายผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายได้ การทำให้สังคมรับรู้และตื่นตัวต่อการมีอยู่ของเครือข่ายผู้สูงอายุจะเป็นพลังสำคัญที่จะทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหันมาให้ความสนใจเครือข่ายผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น รวมถึงการสร้างพลังการต่อรองต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของเครือข่ายก็จะได้ได้รับความสนใจด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ เครือข่ายผู้สูงอายุจะต้องสร้างคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุในรูปของสวัสดิการต่างๆ ซึ่งเครือข่ายผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีระบบในการบริหารจัดการเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งและสามารถดำเนินการต่างๆ ของเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุปแล้ว การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน จะเป็นในรูปแบบของการจัดสวัสดิการทั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และกิจกรรมต่างๆ โดยโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยพบว่า วัดและชุมชนมีบทบาทสำคัญในการร่างหลักสูตรและดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งได้ใช้วัดเป็นสถานที่ในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วย โดยเฉพาะในวิชาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระสงฆ์จะมีบทบาทในการเป็นผู้สอนวิทยากร และผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ยังพบว่าชมรมผู้สูงอายุทั้งในระดับชุมชนและในระดับตำบลได้มีการขับเคลื่อนสวัสดิการผู้สูงอายุด้วย โดยที่ชมรมจะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก เช่น การทำบุญ การออกกำลังกาย การเยี่ยมผู้ป่วย การทำกิจกรรมร่วมกับเทศบาล เป็นต้น ชมรมผู้สูงอายุยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุด้วย โดยพบว่าบางชมรมได้มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ โดยกำหนดวันเวลาร่วมกัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะใช้วัดเป็นสถานที่ในการรวมตัว ซึ่งพระสงฆ์ก็มีบทบาทสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมด้วย เช่น หากมีการแจกของรางวัลหลังจากทำกิจกรรมเสร็จแล้ว พระสงฆ์ก็จะบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องอุปโภคบริโภคที่ได้รับมาจากการถวายทานของญาติโยม ก็จะนำมาเป็นของรางวัลเพื่อให้ผู้สูงอายุได้จับสลาก เป็นการสร้างความสนุกสนานให้กับผู้สูงอายุ เป็นต้น และยังมี การจัดสวัสดิการในรูปแบบของเงินฌาปนกิจสงเคราะห์ ที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือค่าจัดการศพหลังจากผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกถึงแก่กรรม ซึ่งเงินที่ใช้ในการดำเนินการกองทุนฌาปนกิจจะได้มาจากการเก็บค่าสมาชิกและการเก็บค่าทำศพรายบุคคล และบทบาทสำคัญของวัดอีกประการหนึ่งในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุคือ การใช้วัดเป็นศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ โดยให้ผู้สูงอายุได้เข้ามาทำกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพภายในวัด พระสงฆ์จะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการให้ความรู้ในบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและการให้บริจาคลังของ ซึ่งการให้บริจาคลังของนั้นส่วนใหญ่แล้วมักจะถูกนำไปจัดกิจกรรมเชิงสันตนาการเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุข เช่น กิจกรรมจับรางวัลพิเศษ กิจกรรมเล่นเกม เป็นต้น และยังพบว่ามีการจัดสวัสดิการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุด้วยการให้ผู้สูงอายุได้ออกกำลังกายร่วมกัน โดยใช้สถานที่บริเวณหน้าวัดเป็นลานกิจกรรม เรียกว่า การใช้พื้นที่วัดเป็นสนามเด็กเล่นของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุจะมารวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ในการออกกำลังกาย บางแห่งจะนัดกันมาทำกิจกรรมทุกวันในช่วงเย็น หรือบางแห่งก็จะเน้นวันหยุดเสาร์อาทิตย์ ซึ่งผู้สูงอายุจะมาเล่นกีฬา นันทนาการ และกิจกรรมอื่นมากมาย โดยเฉพาะการออกกำลังกายด้วยการฟ้อนรำ ตบะผาบ (การละเล่นอย่างหนึ่งของ

ภาคเหนือ) ฟ้อนเจิง เป็นต้น ซึ่งมีการประยุกต์เอาท่าทางในการละเล่นนั้นมาเป็นรูปแบบในการออกกำลังกาย สร้างความสนุกสนานและเป็นการสร้างสุขภาพที่ดีให้กับผู้สูงอายุอีกด้วย จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๔ การจัดการสวัสดิการของวัดและชุมชน

๔.๓) รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนโดยการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างวัด ชุมชน และผู้สูงอายุ ซึ่งกระบวนการของผู้สูงอายุนั้นจะพัฒนามาจากชมรมผู้สูงอายุในระดับหมู่บ้านที่มีการจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุ โดยบทบาทสำคัญของวัดและชุมชนนั้นจะเป็นในส่วนของงานให้การสนับสนุนและช่วยเหลือผู้สูงอายุ ซึ่งมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายเป็นผู้ดำเนินการร่วมกัน

รูปแบบการจัดสวัสดิการที่ถือได้ว่ามีประสิทธิภาพและสามารถสร้างคุณประโยชน์ให้กับผู้สูงอายุได้เป็นอย่างมากนั้นจำเป็นที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ กระบวนการมีส่วนร่วมจำเป็นที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นโดยอาศัยกำลังสำคัญของชุมชน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วผู้สูงอายุในชนบทยังไม่มีค่าที่จะแสดงออก ไม่กล้าที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งของชมรมผู้สูงอายุและชมรมอื่นๆ ที่ทางเทศบาลจัดตั้งขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า

“จากการทำงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุในพื้นที่พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังไม่มีค่าที่จะแสดงออก ไม่กล้าเข้ามามีส่วนร่วม คิดว่านั่นไม่ได้เกิดประโยชน์อันใด เป็นเรื่องของผู้ที่มิฐานะ แต่ที่จริงแล้วไม่ใช่ผู้สูงอายุทุกคนสามารถเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันได้”^{๓๖}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงไม่กล้าที่จะแสดงออกด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุมากนัก โดยส่วนใหญ่คิดว่ากิจกรรมต่างๆ เป็นเรื่องของผู้ที่มิฐานะหรือเป็นผู้สูงอายุสมัยใหม่ที่ไม่มีการผูกพัน ไม่ต้องทำมาหากินเพราะมีลูกหลานคอยเลี้ยงดู และยังคงคิดว่าเมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมแล้วก็อาจจะไม่มีประโยชน์อันใดในการทำมาหากิน บางคนยังมีความคิดว่าการไปเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุนั้นเป็นการเสียเวลาทำมาหากินด้วย ซึ่งทัศนคตินี้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุบางคนเท่านั้น แต่ก็เป็นที่ทัศนคติหนึ่งที่น่าจะส่งผลกระทบต่อการทำงานของกิจกรรมผู้สูงอายุได้ ซึ่งจากการศึกษาวิจัยสามารถนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน ได้ดังนี้

๑) รูปแบบการสังคมสงเคราะห์

การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเชิงสังคมสงเคราะห์ ทั้งนี้ สวัสดิการต่างๆ ที่จัดให้กับผู้สูงอายุนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุเอง ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กศน.ตำบล ชมรม องค์กรชุมชน ต่างก็ถือว่าเป็นภารกิจหนึ่งในการที่จะสร้างความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้สูงอายุผ่านกระบวนการของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ซึ่งการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนก็ถือได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญที่เป็นการแสดงให้เห็นถึงการบูรณาการร่วมกันในการช่วยเหลือผู้สูงอายุของวัดและชุมชน

๑.๑ การให้ความรู้

โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นอีกสวัสดิการหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก นั้นไม่นับรวมสวัสดิการอื่นของรัฐ เช่น เบี้ยยังชีพ กองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นต้น ซึ่งนั่นถือได้ว่าเป็น

^{๓๖} สัมภาษณ์ นางรัตนา ปันจูดิ, นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลอุโมงค์, วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

สวัสดิการที่รัฐเข้ามามีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการ แต่ในที่นี่ มุ่งศึกษาถึงรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินการร่วมกัน และมีภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาหนุนเสริมเพื่อให้สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น โรงเรียนผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยได้ศึกษานั้นเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีผลงานอยู่ในระดับที่น่าพอใจ โดยพบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในจังหวัดลำพูนนั้นมีการบริหารจัดการโดยอาศัยผู้สูงอายุเป็นแกนนำหลักในการดำเนินการ ซึ่งนั่นหมายความว่า การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเองได้เกิดขึ้นภายใต้ศักยภาพของผู้สูงอายุ โรงเรียนบางแห่งได้อาศัยกำลังหลักสำคัญจากพระสงฆ์ในการช่วยขับเคลื่อนในเรื่องของการร่างหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การดำเนินกิจกรรม และแม้กระทั่งผู้สูงอายุเรียนจบ ก็อาศัยพระสงฆ์และวัดเป็นผู้ดำเนินการร่วม ในความเข้มแข็งของการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชนจึงเป็นความเข้มแข็งหนึ่งที่ภาครัฐได้เล็งเห็นและได้ยกฐานะของโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นเป็น “ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ” โยในจังหวัดลำพูนพบว่ามีเพียงไม่กี่แห่งที่ได้รับการยกฐานะ แต่ถึงกระนั้น โรงเรียนผู้สูงอายุเดิมก็ยังคงดำเนินกิจกรรมต่างๆ อยู่เช่นเดิม เพียงแต่ว่ามีศูนย์พัฒนาฯ เข้ามามีบทบาทสำคัญอีกประเภทหนึ่งในการจัดสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุ

การดำเนินการของโรงเรียนผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน แนวคิดสำคัญคือ การสร้างการมีส่วนร่วมขององค์กร หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความเข้าใจในการใช้ชีวิตประจำวัน การดูแลสุขภาพ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้สูงอายุให้มีศักยภาพ การสร้างอาชีพโดยการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุ นั้นแสดงให้เห็นว่า การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุนั้นจะเป็นบทบาทสำคัญของวัดและชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วม โดยเป้าหมายสำคัญคือการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้สูงอายุ บทบาทหลักของวัดจะเป็นในส่วนของ การให้สถานที่ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ พระสงฆ์จะเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนา พิธีกรรม ศาสนพิธีต่างๆ และชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในส่วนของ การเป็นผู้ให้การสนับสนุนในกิจกรรมนันทนาการ การพัฒนาอาชีพ โดยมีผู้สูงอายุเป็นแกนหลักสำคัญที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิก นอกจากนี้ โรงเรียนผู้สูงอายุบางพื้นที่ยังมีการรับสมัครสมาชิกที่มีอายุไม่ถึง ๖๐ ปี คือตั้งแต่ ๕๕ ปีขึ้นไป เพื่อเป็นการเตรียมตัวที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคต แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกของโรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีอายุไม่ต่ำกว่า ๖๐ ปี และมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง สามารถประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกิจกรรมสำคัญของแต่ละวันจะมีลักษณะคล้ายกับโรงเรียนทั่วไป อาทิ การเข้าแถวเคารพธงชาติ การสวดมนต์ไหว้พระ การทำกิจกรรมก่อนเข้าเรียน การเข้าชั้นเรียน การรับประทานอาหารร่วมกัน ซึ่งในส่วนนี้ ผู้สูงอายุทุกคนจะนำห่อข้าวมารับประทานร่วมกันด้วย และในบางโรงเรียนก็มีการทำอาหารโดยอาศัยงบประมาณโรงเรียนในการทำอาหารเพิ่มเติม ขึ้นอยู่กับว่าโรงเรียนใดได้รับการอุดหนุนงบประมาณมากน้อยเพียงใด แต่โดยส่วนใหญ่แล้วพบว่าห่อข้าวมากินร่วมกันทั้งครูและนักเรียน เป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันได้ เมื่อรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันเสร็จแล้วก็จะเข้าสู่ภาคของกิจกรรมนันทนาการ ในส่วนนี้จะเป็นกิจกรรมผ่อนคลายเพื่อให้ผู้สูงอายุได้พักผ่อน ซึ่งกิจกรรมต่างๆ นั้นจะถูกเสนอไว้ตั้งแต่ก่อนที่จะมีการเปิดโรงเรียน โดยผู้สูงอายุจะเป็นผู้เสนอด้วยตนเอง และผู้บริหารหลักสูตรจะต้องนำเอากิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นบรรจุเข้าไว้ในหลักสูตรด้วย ส่วนกระบวนการหรือวิธีการบริหารหลักสูตรนั้นจะมีคณะกรรมการนักเรียนคอยกำกับดูแลการบริหารหลักสูตร แต่ก็มีโรงเรียนบางแห่งได้อาศัยเจ้าหน้าที่

ของเทศบาลในการเป็นผู้ดูแลและประสานงานของหลักสูตร เช่น การประสานวิทยากร การติดต่อสถานที่ที่จะทำกิจกรรม การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่น เป็นต้น ซึ่งบทบาทนี้จะเป็นเรื่องของการบริหารจัดการเชิงกระบวนการที่บางครั้งผู้สูงอายุอาจไม่มีความเข้าใจและไม่สามารถบริหารจัดการได้ดีเท่าที่ควร จึงจำเป็นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาดำเนินการแทน ผู้สูงอายุที่เป็นนักเรียนก็จะมีบทบาทหน้าที่เพียงการเข้าเรียนตามตารางเรียนเท่านั้น แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าประสิทธิภาพของการเรียนการสอน หรือการบริหารจัดการจะด้อยประสิทธิภาพลงไป ผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางท่านเห็นว่า การที่ให้ผู้สูงอายุเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการโรงเรียนเองทั้งหมดอาจทำได้ยากยิ่ง ทั้งนี้เพราะศักยภาพของผู้สูงอายุไม่เท่ากัน บางคนเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาที่เรียนจบเพียงชั้น ป.๔ บางท่านเป็นถึงครูอาจารย์ ข้าราชการบำนาญ ผู้อำนวยการ จึงทำให้การบริหารจัดการบางครั้งก็ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ของเทศบาลในการกำกับดูแล ก็จะเป็นการง่ายต่อผู้สูงอายุที่มีหน้าที่เพียงการเข้าเรียนให้ครบตามหลักสูตรเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตาม พบว่ามีโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งได้มีการบริหารจัดการด้วยตนเองเกือบทั้งหมด ตั้งแต่การแต่งตั้งคณะกรรมการนักเรียน คณะกรรมการบริหารโรงเรียน การร่างหลักสูตร การดำเนินการจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และการอนุมัติจบในแต่ละรุ่น นั้นแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในบางพื้นที่นั้นมีศักยภาพในการบริหารจัดการได้อย่างดีเยี่ยม สามารถที่จะบริหารจัดการโดยที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่จากทางเทศบาล ซึ่งนับได้ว่าเป็นพัฒนาการใหม่โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยการสนับสนุนด้านงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ดี เพราะโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งนั้นได้มีการจัดสวัสดิการด้านการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ ด้วยการพาผู้สูงอายุไปเที่ยวสถานที่สำคัญทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด ถือเป็นเปิดโลกทัศน์ใหม่ให้กับผู้สูงอายุอีกทางหนึ่ง ซึ่งในการขอรับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่นั่นก็ไม่ใช่ว่าประเด็นปัญหาสำคัญที่จะทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุไม่ประสบความสำเร็จ ดังคำกล่าวที่ว่า

“การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุไม่จำเป็นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่เทศบาลทั้งหมด แต่เราต้องสอนให้ผู้สูงอายุได้รู้จักการบริหารจัดการด้วยตนเอง ตั้งแต่การร่างหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม การดำเนินการต่างๆ การประสานงาน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุได้รู้คุณค่าของความเป็นผู้สูงอายุมากขึ้น”^{๓๗}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุก็เป็นผู้ที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุได้ เพียงแต่ว่าผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะให้โอกาสในการแสดงศักยภาพหรือไม่ ซึ่งหากผู้สูงอายุสามารถดำเนินการบริหารจัดการด้วยตัวเองได้ทั้งหมดก็นับได้ว่าเป็นเรื่องที่ดี ทั้งนี้ ในส่วนของงบประมาณนั้นบางครั้งก็จำเป็นที่จะต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ของเทศบาลเข้ามาบริหารจัดการด้วย เพราะงบประมาณต่างๆ ที่ได้รับการอุดหนุนจะต้องถูกนำเข้าสู่ระบบการคลังของเทศบาล ซึ่งผู้สูงอายุอาจไม่มีความรู้หรือไม่ถนัดในเรื่องของการเคลียร์เอกสารต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นปัญหาได้

การให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุอีกประการหนึ่งก็คือ การสอนให้ผู้สูงอายุสามารถที่จะใช้ชีวิตในสังคมแห่งเทคโนโลยีข่าวสารที่มีความก้าวหน้าและทันสมัย โดยเฉพาะการใช้สมาร์ทโฟน ซึ่งเป็น

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางสาวขวัญณา ยาจันทร์, นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลอุโมงค์, วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

เทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก โดยโรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการบรรจุหลักสูตรการใช้สมาร์ตโฟนให้กับผู้สูงอายุ มีการตั้งกลุ่ม Line Facebook ให้กับผู้สูงอายุได้ใช้เป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารกันภายในกลุ่มและภายในโรงเรียน ซึ่งประโยชน์ที่เกิดจากการจัดหลักสูตรนี้ให้กับผู้สูงอายุก็เพื่อที่จะทำให้ผู้สูงอายุก้าวทันเทคโนโลยีในปัจจุบัน สามารถตามทันลูกหลานที่ส่วนมากจะมีความคุ้นเคยกับการใช้สมาร์ตโฟนในการเล่นและการเรียน^{๓๘} โดยจะปรากฏในชุดการเรียนรู้ที่ ๓ เทคโนโลยีและการสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุ ในหัวข้อการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ระบบสมาร์ตโฟน (Smartphone) ซึ่งผู้สูงอายุจำเป็นต้องก้าวตามให้ทันและสามารถใช้ประโยชน์ได้ โดยหน่วยการเรียนรู้เทคโนโลยีสารสนเทศ จะเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่มีจุดประสงค์ให้ผู้สูงอายุสามารถใช้โทรศัพท์สมาร์ตโฟนได้อย่างคล่องแคล่วและใช้ให้เป็นประโยชน์ในการติดต่อสื่อสารและรับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ ซึ่งในโลกปัจจุบันนี้เป็นโลกแห่งเทคโนโลยี โดยที่ผู้สูงอายุจะต้องรู้จักระบบปฏิบัติการของสมาร์ตโฟน และสามารถที่จะใช้ประโยชน์จากสมาร์ตโฟนได้

๑.๒ การสร้างอาชีพ

แนวคิดสำคัญของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน ผ่านการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือ ผู้สูงอายุต้องมีรายได้ สร้างอาชีพให้ผู้สูงอายุ^{๓๙} ซึ่งการจัดสวัสดิการรูปแบบนี้เป็นการสร้างรายได้สร้างอาชีพให้กับผู้สูงอายุ โดยอาศัยศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่แล้วเป็นตัวช่วย

รูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ โดยวัดและชุมชนจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้ โดยกิจกรรมที่ทำส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องของการขายขยะ หรือกองทุนขยะบุญ โดยการให้ผู้สูงอายุนำขยะมาขายให้กับกองทุน ซึ่งผู้สูงอายุนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นนักเรียนของโรงเรียนผู้สูงอายุก็ได้ แต่เป็นผู้สูงอายุโดยทั่วไปก็สามารถนำขยะมาขายได้ รายได้จากการขายขยะจะกลับไปในรูปแบบของการทำบุญร่วมกันของผู้สูงอายุในแต่ละกิจกรรมที่ถูกกำหนดไว้ในหลักสูตรของโรงเรียน ซึ่งผู้สูงอายุจะได้รับสวัสดิการในรูปแบบของบุญแทนรูปของเงินทองทรัพย์สิน นั้นแสดงให้เห็นว่า สวัสดิการผู้สูงอายุไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นในรูปแบบของตัวเงินก็ได้ แต่การสร้างบุญให้กับผู้สูงอายุก็เป็นการจัดสวัสดิการรูปแบบหนึ่งด้วยการสร้างบุญต่อบุญ เงินรายได้บางส่วนได้นำไปใช้ในเรื่องของการเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยและต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล ก็จะมีสินน้ำใจจำนวนหนึ่งไปมอบให้ ซึ่งผู้สูงอายุที่ว่างเว้นจากภารกิจก็จะไปร่วมกันมอบที่โรงพยาบาลด้วย ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งได้มีการบูรณาการระหว่างกองทุนขยะบุญกับกองทุนเพื่อนเยี่ยมเพื่อนเข้าด้วยกัน โดยการจัดสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของโรงเรียนผู้สูงอายุเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะพากันไปเยี่ยมทั้งที่บ้านและโรงพยาบาล มีการมอบสินน้ำใจเล็กน้อยเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วยด้วย ซึ่งนั่นแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุได้มีการดูแลให้กำลังใจกันและกัน ไม่ทอดทิ้งกัน ซึ่งสมาชิกทุกคนจะได้รับสวัสดิการในรูปแบบนี้ มีเงินกองกลางเพื่อนำไปเยี่ยมผู้ป่วยและช่วยงานศพด้วย ถึงแม้ว่าจำนวนเงินจะไม่ได้มากมายเท่าใดนักแต่ก็ถือได้ว่าเป็นการสร้าง

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระมหาไกรสร โชติปัญญา, อดีตคณะกรรมการดำเนินการร่างหลักสูตรโรงเรียนดอกขอมพอ, วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายสมิตร กัญจนะ, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลแม่แรง, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ขวัญและกำลังใจที่ดีในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ ผู้สูงอายุบางคนเป็นผู้สูงอายุติดบ้านและมักจะมีปัญหาในเรื่องของภาวะซึมเศร้า จึงจำเป็นต้องอาศัยเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกันในการเข้าไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นสมาชิกของโรงเรียนผู้สูงอายุก็ตาม ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้สมัครเข้าเป็นนักเรียนของโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย เพื่อเป็นการทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้มีการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนฝูงในวัยเดียวกัน ลดภาวะความหวาดหวั่นซึมเศร้าลงได้เป็นอย่างมาก ช่วยให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ร่าเริงแจ่มใส สามารถดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่างมีความสุข

๑) การทำผ้ามัดย้อม ในที่นี้จะยกตัวอย่างชุมชนตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ที่ผู้สูงอายุในชุมชนมีบทบาทอย่างมากในการนำศักยภาพของชุมชนมาเป็นจุดขายในการสร้างอาชีพสร้างรายได้ ซึ่งตำบลแม่แรง โดยเฉพาะบ้านหนองเงือกและบ้านดอนหลวง มีสินค้าที่ถือได้ว่าสร้างชื่อเสียงและสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างมากนั่นก็คือ ผ้ามัดย้อม ซึ่งเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากนักท่องเที่ยว เทศบาลตำบลแม่แรงได้นำเอาศักยภาพชุมชนดังกล่าวมาสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ โดยการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุเพื่อผลิตผ้ามัดย้อม ส่วนหนึ่งเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือนที่ผู้สูงอายุทำเป็นประจำ และผู้สูงอายุส่วนหนึ่งก็เป็นผู้รับจ้างทำผ้ามัดย้อม ซึ่งในส่วนนี้ทางเทศบาลได้เข้าไปส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้กระบวนการทำผ้ามัดย้อม โดยอาศัยโรงเรียนผู้สูงอายุของตำบลเป็นสถานที่ในการเรียนรู้ และเมื่อผู้สูงอายุได้เรียนรู้การทำผ้ามัดย้อมแล้วก็จะสามารถนำไปประกอบอาชีพหรือรับจ้างได้ ซึ่งแน่นอนว่าการทำผ้ามัดย้อมย่อมสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุในชุมชนได้อย่างแน่นอน

๒) การทำไม้กวาดทางมะพร้าว การสร้างอาชีพที่เป็นการสังคมสงเคราะห์สำหรับผู้สูงอายุอีกประเภทหนึ่งก็คือ การทำไม้กวาดทางมะพร้าว ซึ่งการทำไม้กวาดเป็นกิจกรรมหนึ่งในโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย โดยที่การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการสร้างอาชีพจะมีการบรรจุการทำไม้กวาดไว้ด้วย^{๕๐} เพื่อให้ผู้สูงอายุมีทักษะทางการทำไม้กวาดและสามารถพัฒนาเป็นอาชีพที่สร้างรายได้เสริมได้ ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุได้ร่วมมือกับผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการทำไม้กวาดเพื่อเชิญมาเป็นวิทยากรให้กับนักเรียน ซึ่งวิทยากรส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชนที่สามารถทำไม้กวาดขายและสร้างรายได้ให้กับครอบครัว โดยโรงเรียนผู้สูงอายุจะติดต่อบุคคลเหล่านี้มาเป็นวิทยากรให้ความรู้และสอนทำ เป็นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการที่มุ่งให้ผู้สูงอายุได้ทำเป็นอาชีพและสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ซึ่งนักเรียนผู้สูงอายุเมื่อเรียนจบหลักสูตรไปแล้วก็จะสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพ หรือทำเป็นรายได้เสริมให้กับตนเองได้

๓) การทำพวงหรีดและดอกไม้จันทน์ เป็นการสร้างอาชีพให้กับผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุทั้งที่เป็นนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุและผู้สูงอายุทั่วไปในชุมชน โดยจะอาศัยศาลาวัดเป็นที่ทำการของกลุ่ม ซึ่งมีกลุ่มหรือชมรมผู้สูงอายุประจำอยู่ทั่วไปในจังหวัดลำพูน บางกลุ่มหรือชมรมจะมีความเกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุโดยการส่งวิทยากรเข้ามาให้ความรู้และสอนวิธีการประดิษฐ์พวงหรีดและดอกไม้จันทน์ให้กับนักเรียนผู้สูงอายุด้วยและรายได้ส่วนใหญ่จะถูก

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายอินทร์เฉลิม กันธิวงค์, นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

แบ่งเป็นสามส่วนคือ^{๑๑} ๑) เข้ากองทุนของชมรม ๒) ค่าเบี้ยเลี้ยงรายวันสมาชิก และ ๓) จัดเป็นสวัสดิการให้สมาชิก ซึ่งความน่าสนใจของสวัสดิการประเภทนี้คือ การจัดเป็นสวัสดิการให้สมาชิก ซึ่งจะมีการนำเงินรายได้บางส่วนไปมอบเป็นสินน้ำใจเล็กๆ น้อยๆ ในยามที่สมาชิกเจ็บไข้ได้ป่วยต้องเข้าโรงพยาบาล อาจเป็นการซื้อของขวัญไปเยี่ยม หรือการให้เงินชดเชยรายวันในกรณีที่ต้องพักรักษาตัวในโรงพยาบาล และเมื่อสมาชิกเสียชีวิตก็จะมีเงินร่วมทำบุญจำนวนหนึ่งมอบให้กับทางญาติด้วย นี่เป็นการแสดงให้เห็นว่า สวัสดิการในรูปแบบสังคมสงเคราะห์ประเภทนี้เป็นสวัสดิการที่มีประโยชน์ต่อผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ทั้งการสร้างรายได้ การมอบสินน้ำใจยามเจ็บป่วย และการร่วมทำบุญในยามเสียชีวิต

๑.๓ การสร้างคุณภาพชีวิต

การจัดสวัสดิการรูปแบบสังคมสงเคราะห์อีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ วัด และชุมชน จะเป็นพลังขับเคลื่อนที่ช่วยให้การดำเนินการสร้างคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุดังกล่าวประสบความสำเร็จได้ ซึ่งการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นจะมุ่งเน้นที่การสร้างคุณภาพชีวิตให้กับผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาสและผู้ป่วยเป็นสำคัญ

๑) โครงการอาสาป็นสุข เป็นโครงการหนึ่งของการจัดสวัสดิการแบบสังคมสงเคราะห์ของเทศบาลตำบลอุโมงค์ ซึ่งชมรมอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์ เกิดจากการรวมตัวกันของจิตอาสาของประชาชนตำบลอุโมงค์ มีบทบาทในการร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล สังคม และชุมชน ด้วยความเต็มใจ และพร้อมให้บริการ ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (เบื้องต้น) ในการดูแลผู้พิการ ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ป่วยเพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคคลกลุ่มดังกล่าว^{๑๒} การดำเนินงานของชมรมอาสาป็นสุขจะร่วมกันออกเยี่ยมผู้สูงอายุ ผู้ป่วย ผู้พิการ ฯลฯ ในทุกวันเสาร์ที่สองและที่สี่ของเดือน โดยจะหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปทุกชุมชนจนครบทั้ง ๑๑ ชุมชน ซึ่งในแต่ละวันนั้นจะมีออกเยี่ยมจำนวนก็รายนั้นก็ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ทำในแต่ละพื้นที่ว่ามีมากน้อยแค่ไหน ซึ่งกิจกรรมที่ทำร่วมกันนั้นได้แก่ การทำความสะอาดบริเวณบ้านที่พักอาศัย การดูแลสุขภาพเบื้องต้น เช่น วัดความดัน วัดไข้ ตรวจชีพจร เป็นต้น การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้พิการที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เช่น เปลี่ยนผ้าอ้อม เปลี่ยนผ้าปูที่นอน เปลี่ยนเสื้อผ้า เป็นต้น การมอบสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค ของใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ยารักษาโรค ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะได้รับการบริจาคจากพระสงฆ์ จากวัด และผู้ใจบุญทั่วไปได้ร่วมกันบริจาค หรือในบางครั้งก็จะมีการมอบเงินเพื่อเป็นทุนทรัพย์ในการเลี้ยงชีพสำหรับผู้สูงอายุ ผู้ป่วย ผู้พิการที่ด้อยโอกาสและไม่มีญาติพี่น้อง ซึ่งโครงการอาสาป็นสุขนี้ถือได้ว่าเป็นโครงการที่เป็นการสงเคราะห์อย่างแท้จริงที่เป็นการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะผู้ด้อยโอกาสทางสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วยทั่วไปด้วย ซึ่งโครงการนี้ยังเป็นการสร้างจิตอาสา การมีส่วนร่วม การเสียสละ ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมโครงการจะ

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางอรรรณ ขว้างจิตต์, ครูใหญ่โรงเรียนดอกขอมพอ, วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระมหาไกรสร โชติปัญโญ, อดีตคณบดีกรรมการดำเนินการร่างหลักสูตรโรงเรียนดอกขอมพอ, วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๒.

ไม่ได้รับสิ่งตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น ผู้ที่เข้าร่วมโครงการทุกคนจะเข้าร่วมด้วยหัวใจแห่งการเสียสละทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ และเวลา^{๔๓}

๒) กิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เป็นการสังคมนาสงเคราะห์ด้วยเช่นกัน ฐานความคิดของการจัดกิจกรรมนี้มาจากการที่ผู้สูงอายุในชุมชนที่มีจำนวนมากและส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้สูงอายุติดบ้าน กล่าวคือเป็นผู้สูงอายุที่ไม่ค่อยออกไปพบปะผู้คน ไม่เข้าสังคม เป็นผู้สูงอายุที่มัวแต่เลี้ยงลูกหลานอยู่บ้าน ซึ่งผู้สูงอายุประเภทนี้มีจำนวนมากและบางส่วนก็เป็นผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาสด้วย จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุประเภทหลังนี้ไม่กล้าที่จะเข้าสังคม ด้วยความเกรงว่าจะไม่มีผู้ที่อยากจะทำด้วย จึงกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้เกิดความเหงาเศร้าซึม และอาจกลายเป็นผู้ป่วยซึมเศร้าในที่สุด^{๔๔} จากปัญหาดังกล่าวนี้จึงเกิดกิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อนขึ้น โดยมุ่งเน้นไปที่การออกเยี่ยมผู้สูงอายุในชุมชนของชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งจากการวิจัยพบว่าในจังหวัดลำพูนมีชมรมผู้สูงอายุหลายแห่งได้ทำกิจกรรมในลักษณะนี้ ซึ่งรูปแบบการจัดกิจกรรมโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีความคล้ายคลึงกัน โดยจะขอวิเคราะห์สรุปในภาพรวมของการจัดกิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อน (บางพื้นที่ใช้คำว่า เพื่อนช่วยเพื่อน ผู้สูงวัยไม่ทิ้งกัน) ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะจัดขึ้นในลักษณะของการรวมตัวกันของผู้สูงอายุในชุมชนได้ออกไปเยี่ยมผู้สูงอายุด้วยกัน โดยมีการนัดหมายกันในทุกวันเสาร์ของเดือน บางแห่งก็นัดกันวันอาทิตย์ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้สูงอายุในแต่ละชุมชนด้วย ซึ่งรูปแบบของกิจกรรมนั้นจะเป็นการที่ผู้สูงอายุนำสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค เงินบางส่วน ไปมอบให้กับผู้สูงอายุในชุมชนทั่วทั้งตำบล ซึ่งสิ่งของต่างๆ จะได้รับการบริจาคจากวัดเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในบางชุมชนก็จะมีพระสงฆ์ไปร่วมกิจกรรมด้วย ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์นั้นก็จะเป็นผู้ให้ศีลให้พร ให้หลักธรรมะเล็กๆ น้อยๆ ผู้สูงอายุก็จะไปพูดคุยกัน ไถ่ถามสารทุกข์สุกดิบ พูดคุยเรื่องสุขภาพ โรคภัยไข้เจ็บ รวมถึงการให้กำลังใจในการดำรงชีวิตด้วย ซึ่งผลจากการทำกิจกรรมดังกล่าวก็สามารถที่จะสร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุในชุมชนได้ และไม่เพียงเท่านั้น ยังช่วยให้ผู้สูงอายุหลายคนได้กลายเป็นผู้สูงอายุติดสังคม ทำกิจกรรมร่วมกับสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่ดี ส่งผลให้การดำรงชีวิตมีความสุขมากยิ่งขึ้น และผู้สูงอายุก็จะกลายเป็นผู้สูงวัยอย่างมีคุณค่าต่อชุมชน

๒) รูปแบบการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุ

๒.๑ การพัฒนาสวัสดิการด้านสุขภาพ

การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุที่สำคัญของโรงเรียนผู้สูงอายุคือ การดูแลด้านสุขภาพ ซึ่งรูปแบบการจัดการส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องของสวัสดิการที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุผ่านชมรมผู้สูงอายุทั้งในระดับหมู่บ้านและในระดับตำบล โดยชมรมผู้สูงอายุจะมีบทบาทสำคัญในการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุเพื่อมาทำกิจกรรมร่วมกัน หนึ่งในนั้นคือการออกกำลังกาย สวัสดิการดังกล่าวนี้จะเน้นการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุด้วยตนเอง โดยที่ให้มีผู้สูงอายุในระดับแกนนำเป็นผู้ที่คอย

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูประโชติพัฒนากร รองเจ้าอาวาสวัดป่าเหว ตำบลอุโมงค์, วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายไชยณรงค์ วงศ์ชมพู, ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลศรีเตี้ย, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ขับเคลื่อนการบริหารจัดการ การนำผู้สูงอายุสมาชิกแก่กำลังภายในช่วงเย็นโดยใช้พื้นที่สาธารณะและพื้นที่บริเวณวัดเป็นสถานที่ออกกำลังกาย ผู้สูงอายุจะได้รับกำลังใจสำคัญจากพระสงฆ์ในการเป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านขวัญและกำลังใจ โดยพบว่า พระสงฆ์จะนำสิ่งของต่างๆ มาบริจาคให้กับชมรมผู้สูงอายุ เพื่อนำไปแจกจ่ายให้กับผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม ในบางครั้งก็จะเป็นการจับสลากรางวัล สร้างความสนุกสนานให้กับผู้สูงอายุด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า

“สวัสดิการผู้สูงอายุไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นเงินก็ได้ แต่การสร้างรอยยิ้ม สร้างกำลังใจให้ผู้สูงอายุ ก็ถือได้ว่าเป็นสวัสดิการอย่างหนึ่งในการดูแลสุขภาพ”^{๔๕}

จากคำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุไม่จำเป็นที่จะต้องออกมาในรูปแบบของตัวเงินก็ได้ แต่จะเป็นการสร้างกำลังใจที่ดี สร้างสุขภาพที่ดีให้กับผู้สูงอายุผ่านการออกกำลังกายและกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ก็จะทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายที่ดี อีกทั้งพระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างสุขภาพใจให้เกิดขึ้นด้วยการนำธรรมะมาสั่งสอนให้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะหลักธรรมที่เกี่ยวกับการเตรียมตัวเข้าสู่วัยชรา การเตรียมตัวก่อนตาย เช่นหลักไตรลักษณ์ เป็นต้น ก็จะเป็นการเสริมสร้างความรู้ในด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับผู้สูงอายุด้วย การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยอาศัยวัดและชุมชนเป็นฐานในการดำเนินการนั้นจะสามารถสร้างคุณประโยชน์ให้กับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก การบูรณาการร่วมระหว่างวัดและชุมชนจะเป็นศักยภาพที่สำคัญที่ทำให้การดำเนินการต่างๆ มีความเข้มแข็ง ซึ่งวัดและพระสงฆ์จะมีบทบาทฐานะเป็นผู้นำทางจิตใจ และชุมชนจะมีบทบาทในการเป็นผู้หนุนเสริม ทั้งนี้เพราะ ผู้สูงอายุเป็นโครงสร้างทางสังคมอย่างหนึ่งที่จะต้องให้ความสำคัญ ด้วยความที่ผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปีก็จะต้องทำให้ผู้สูงอายุจำเป็นที่จะต้องมีกิจกรรมต่างๆ ให้ทำร่วมกัน และนอกจากนั้นยังจะต้องมีการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุด้วย ซึ่งสุขภาพจะมีอยู่ ๔ ประการคือ ๑) สุขภาวะทางกาย ๒) สุขภาวะทางจิตใจ ๓) สุขภาวะทางสังคม และ ๔) สุขภาวะทางปัญญา

๑) การพัฒนาสุขภาพทางกาย การพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขในการใช้ชีวิตบั้นปลาย ซึ่งสุขภาพที่ดีนั้นจำเป็นที่จะต้องสร้างขึ้นจากการมีสุขภาพกายที่ดีก่อน ซึ่งการมีสุขภาพกายที่ดีนั้นจะประกอบไปด้วยการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ช่วยให้อวัยวะแข็งแรง จิตใจแจ่มใส และป้องกันโรคได้ กินอาหารที่ถูกต้อง คือ กินพอประมาณได้สัดส่วน ครบถ้วน กินผักผลไม้ต่างๆ ช่วยป้องกันโรคอ้วน เบาหวาน โรคหัวใจ โรคมะเร็ง โรคสมองเสื่อม และการทำอาหารมณีให้สดชื่นแจ่มใสอยู่เสมอ เพราะการมีสุขภาพกายดีมีชัยไปกว่าครึ่ง^{๔๖} นอกจากนี้ การมีสุขภาพกายที่ดียังเป็นการทำให้ร่างกายแข็งแรง มีความคล่องตัว กระฉับกระเฉง และสามารถทำกิจกรรมเพื่อสังคมต่างๆ ได้อย่างเต็มความสามารถ ซึ่งการสร้างสุขภาพทางกายที่ดีให้กับผู้สูงอายุนั้นโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการส่งเสริมการออกกำลังกายของผู้สูงอายุ โดยชมรมผู้สูงอายุในชุมชนจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีการออกกำลังกาย ซึ่งจะมีการทำกิจกรรมร่วมกันบริเวณที่สาธารณะของหมู่บ้าน และส่วนใหญ่ยังพบว่าจะใช้สถานที่

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายสว่าง คำยอง ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางสาวสุวิพัชร ปินตาตง, เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

บริเวณวัดในการทำกิจกรรมการออกกำลังกายร่วมกัน ซึ่งรูปแบบการออกกำลังกายที่มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุ นั่นก็คือ การฟ้อนรำประกอบเพลง โดยมีการนำเอาท่าทางของศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เช่น การฟ้อนดาบ การฟ้อนเจิง การตีกลองมอชิง ตบระนาด เป็นต้น มาประดิษฐ์เป็นท่าทางต่างๆ เพื่อใช้ในการออกกำลังกาย^{๔๗} ซึ่งสามารถสร้างทั้งความสนุกสนานและสร้างสุขภาพที่ดีให้กับผู้สูงอายุด้วย

๒) การพัฒนาสุขภาพทางจิตใจ หมายถึง การมีสุขภาพจิตที่ดี มีความสบายใจ มีอารมณ์สดชื่น ร่าเริง แจ่มใส นอนหลับดี ไม่มีความเครียดวิตกกังวล ความคิดฟุ้งซ่าน อารมณ์ซึมเศร้า หรือความคิดอยากฆ่าตัวตาย ซึ่งการพัฒนาสุขภาพทางจิตใจส่วนใหญ่แล้วจะใช้หลักธรรมเป็นส่วนช่วยที่สำคัญ ซึ่งการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านจิตเจ้านั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการบูรณาการร่วมกันระหว่างวัดและชุมชนในการที่จะช่วยพัฒนาจิตใจให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งพ่อไชยณรงค์ วงศ์ชมพู ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลศรีเตี้ย^{๔๘} ได้ให้ข้อมูลไว้ว่าในตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เป็นพื้นที่ที่มีโรงเรียนผู้สูงอายุจัดตั้งอยู่ และโรงเรียนนี้ก็ได้มีการขอความร่วมมือไปยังวัดดอยหลังถ้ำ ซึ่งเป็นวัดที่มีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นประจำ และเป็นวัดที่มีชื่อเสียงในด้านการศึกษาปฏิบัติธรรมของจังหวัดลำพูนด้วย การจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุจะเป็นไปในรูปแบบของการจัดกิจกรรม “ชวนคนเฒ่าเข้าวัด” ซึ่งการจัดกิจกรรมรูปแบบนี้จะมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุทั้งที่เป็นนักเรียนผู้สูงอายุ สมาชิกชมรมผู้สูงอายุทั้งในระดับหมู่บ้านและในระดับตำบล และผู้สูงอายุทั่วไปในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว โดยการจัดกิจกรรมจะมีการแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงเช้า และช่วงบ่าย โดยในช่วงเช้าจะเป็นการฟังธรรมะจากพระสงฆ์ การทำกิจกรรมพัฒนาวัด การแบ่งกลุ่มเพื่อเตรียมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในฐานการเรียนรู้ ซึ่งผู้สูงอายุจะมีการทำกิจกรรมร่วมกันด้วยความสนุกสนาน ผู้สูงอายุทุกคนจะต้องห่อข้าวมากินร่วมกันและบางส่วนก็แบ่งไว้ถวายพระสงฆ์สามเณรในวัดด้วย และภาคบ่ายก็จะเป็นการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจ มีการเจริญสติภาวนา นั่งสมาธิ เดินจงกรม พิจารณาปัญหาธรรมที่พระวิปัสสนาจารย์กำหนดให้ และสุดท้ายก็จะเป็นการสรุปความรู้และความรู้สึกที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกันมาตลอดทั้งวัน ซึ่งจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การพัฒนาสุขภาพทางจิตใจของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมนี้จะช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีความสุขทางใจเกิดขึ้น ได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันกับผู้สูงอายุด้วยกัน ได้มีการทำบุญถวายทานภัตตาหารแก่พระสงฆ์สามเณร ได้ทานอาหารร่วมกัน ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในรูปแบบนี้อีกในครั้งต่อไป

๓) การพัฒนาสุขภาพทางสังคม เป็นการที่ผู้สูงอายุได้อยู่ร่วมกันด้วยดีกับผู้อื่น ทั้งในครอบครัว ชุมชน และวงสังคมต่างๆ โดยมีความรักใคร่ กลมเกลียว เอื้ออาทรและช่วยเหลือกัน รวมทั้งการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น รู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ซึ่งการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านสังคมนั้นโดยส่วนใหญ่แล้วจะเกิดขึ้นในโรงเรียนผู้สูงอายุและชมรมต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุได้แสดงออกถึงความมีจิตอาสา การช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งกิจกรรม

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายอินทร์เฉลิม กันฉิวรงค์, นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลหนองล่อง, วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายไชยณรงค์ วงศ์ชมพู, ประธานนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลศรีเตี้ย, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ที่มีความโดดเด่นและแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาสุขภาพทางด้านสังคมที่ชัดเจนคือ กิจกรรมอาสาป็นสุขของเทศบาลตำบลอุโมงค์ ที่มีการบูรณาการร่วมกันทั้งผู้สูงอายุ คนวัยทำงาน เยาวชน พระสงฆ์ และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในการออกเยี่ยมผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วย และผู้ด้อยโอกาส ในเวทีของกิจกรรมอาสาป็นสุขนี้จะส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เป็นผู้ที่มีจิตอาสา รู้จักการเสียสละ รู้จักสังคมมากยิ่งขึ้น และนอกจากนั้น ผลจากการเข้าร่วมกิจกรรมนี้ยังช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากยิ่งขึ้น

๔) การพัฒนาสุขภาพทางปัญญา ในที่นี้หมายถึงการมีความสงบสุขหรือสันติสุขภายในด้วยการมีสติและปัญญาสมบูรณ์ มีความฉลาดรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ เข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เข้าถึงความดีงามถูกต้อง มีคุณธรรม และไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งการพัฒนาสวัสดิการในด้านนี้จะเป็นการใช้หลักธรรมะเข้ามา ซึ่งบทบาทสำคัญจะเป็นในส่วนของวัดที่เป็นผู้ดำเนินการเป็นสำคัญ และชุมชนก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วย โดยเฉพาะเมื่อชุมชนมีประเพณีสำคัญก็จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เข้ามาร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์เจดีย์ ประเพณีวันสำคัญท้องถิ่น มีการกำหนดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ทำบุญและชวนลูกหลานให้ทำบุญร่วมกันด้วย ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเยาวชนรุ่นหลังในเรื่องของประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญและควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ นอกจากนี้ การพัฒนาสุขภาพทางปัญญายังมีการมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุได้มีการพิจารณาถึงตัวตนของตนเอง ช่วยทำให้ผู้สูงอายุได้รู้จักตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากการวิจัยพบว่ามีกิจกรรมอย่างหนึ่งที่สื่อให้เห็นถึงการพัฒนาสุขภาพทางปัญญาให้กับผู้สูงอายุคือ “การเตรียมตัวก่อนตาย”^{๔๔} ซึ่งเป็นกิจกรรมที่พระสงฆ์จะเป็นผู้ให้ข้อคิดคติธรรมเกี่ยวกับมรณานุสติ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย หลักสังขารธรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รู้จักการพิจารณาสังขาร ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต ชีวิตนี้ย่อมมีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดาตามกฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวและเรียนรู้ถึงความตายที่ไม่อาจหนีได้ ก็จะส่งผลให้ผู้สูงอายุใช้ปัญญาในการพิจารณาความจริงซึ่งชีวิตและสามารถที่จะเข้าใจความเป็นไปของชีวิตมากยิ่งขึ้น

๒.๒ การพัฒนาสวัสดิการด้วยการเผยแพร่ธรรมะ

การจัดสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชนที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุ ส่วนหนึ่งเป็นการให้หลักธรรมะในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งในสังคมชุมชนนั้นผู้สูงอายุจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งของการทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุก็นับได้ว่าเป็นความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งรูปแบบการพัฒนาสวัสดิการในส่วนของการประยุกต์ใช้หลักธรรมเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นสวัสดิการอย่างหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นการสร้างโอกาสทางสังคมอย่างหนึ่งด้วยเช่นกัน ซึ่งหมายความว่า เมื่อผู้สูงอายุได้มีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางประเพณีวัฒนธรรมและทางพุทธศาสนาก็จะเป็นการเพิ่มพื้นที่ในการดำเนินชีวิตให้กับผู้สูงอายุด้วย ซึ่งแทนที่ผู้สูงอายุจะอยู่แต่เพียงในบ้านและอยู่กับลูกหลานเท่านั้น ก็จะใช้พื้นที่กิจกรรมดังกล่าวในการที่จะได้มีโอกาสพบปะกับผู้สูงอายุด้วยกัน ได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูอินทปัญญาวุธ, เจ้าคณะอำเภอบ้านธิ, ที่ปรึกษาโรงเรียนสูงวัย สามไต่บ้านธิวิทยา, วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

โดยเฉพาะการเข้าวัด เข้าหาธรรมะ ซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการที่จะเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ ซึ่งบทบาทในการเป็นผู้ให้คือการศึกษาให้ความรู้ ประสบการณ์ และเป็นผู้รับคือการได้รับหลักธรรมในการดำเนินชีวิต

สวัสดิการด้านการเผยแพร่ธรรมะ โดยมากแล้วจะเป็นการให้หลักธรรมแก่ผู้สูงอายุผ่านระบบของโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นหลัก ซึ่งหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการบรรจุหลักสูตรเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้ด้วย ซึ่งวิทยากรที่มีให้ความรู้ก็จะเป็นพระสงฆ์ในชุมชน หรือเป็นผู้ที่เคยผ่านการบวชเรียนมาแล้ว หลักธรรมทางพุทธศาสนาจะมีหลายหัวข้อ ซึ่งไม่เพียงแต่หลักธรรมเท่านั้น ก็ยังพบว่ามีการเรียนในเรื่องของพุทธประวัติ และพระไตรปิฎกด้วย ซึ่งหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุทุกแห่งในจังหวัดลำพูนได้มีการบรรจุหลักสูตรนี้ไว้เหมือนกัน แต่จะมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ ซึ่งบางพื้นที่นั้นได้มีการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการโดยให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเข้าวัดทำบุญ ซึ่งทางโรงเรียนได้มีการจัดเป็นกิจกรรมทุกเดือน ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมทำบุญต่างๆ ทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่ บางโรงเรียนมีกิจกรรมทำบุญ ๙ วัด โดยการพาผู้สูงอายุไปทำบุญในวัดสำคัญของทั้งจังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ และในช่วงสุดท้ายของปีการศึกษาจะมีการพาผู้สูงอายุไปทัศนศึกษาต่างจังหวัด ซึ่งสามารถสร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุได้^{๕๐} และในส่วนของจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุก็จะมีการศึกษาหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งให้ผู้สูงอายุได้มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวในการดำเนินชีวิตด้วย ซึ่งเนื้อหาหลักสูตรจะเป็นทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งภาคทฤษฎีนั้นจะมีการจัดการเรียนการสอนตามปกติ เรียนรู้และทำความเข้าใจในหลักธรรม และในส่วนของภาคปฏิบัตินั้นก็ให้ผู้สูงอายุได้มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งครูผู้สอนหรือวิทยากรก็จะมีภารกิจสอดแทรกของครูผู้สอนและคอยบันทึกพร้อมทั้งให้คะแนนด้วย ยกตัวอย่างเช่น หลักไตรสิกขา อันเป็นการพัฒนาในเรื่องของศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งผู้สูงอายุหลังจากที่ได้เรียนเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาแล้วก็จะมีการนำหลักธรรมนี้ไปประยุกต์ใช้ โดยจะให้ผู้สูงอายุได้มีการรักษาศีลทั้งในโรงเรียนและที่บ้าน มีการบันทึกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาศีลด้วย ซึ่งหากมีการทำผิดศีลข้อไหนก็ต้องมีการบันทึกไว้และรายงานให้กับครูผู้ควบคุมทราบ ในข้อสมาธิ ก็ให้ผู้สูงอายุได้มีการนั่งสมาธิภาวนาในทุกต้นชั่วโมงก่อนที่จะมีการเรียนการสอน ซึ่งจะมีการปฏิบัติอย่างนี้ทุกครั้งที่เข้าเรียน และนอกจากนั้นผู้สูงอายุจะต้องกลับไปทำที่บ้านด้วยโดยที่มีการบันทึกกิจกรรมเช่นกัน และในส่วนของปัญญา จะมีการสอดแทรกพฤติกรรมของผู้สูงอายุว่าเมื่อมีการเรียนรู้หลักไตรสิกขาแล้วสามารถที่จะนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้หรือไม่อย่างไร ซึ่งก็จะดูจากสมุดบันทึกกิจกรรมของนักเรียนเป็นสำคัญ และมีการสรุปเป็นคะแนนออกมา

การพัฒนาสวัสดิการด้านธรรมะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ การจัดกิจกรรมธรรมะสัญจร ซึ่งเป็นกิจกรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ร่วมมือกันจัดขึ้นเพื่อเป็นการนำธรรมะสู่ประชาชน ซึ่งกิจกรรมธรรมะสัญจรจะมีการจัดขึ้นหมุนเวียนกันไปทุกวัดภายในตำบล โดยส่วนมากจะจัดขึ้นในระหว่างช่วงเข้าพรรษา ซึ่งผู้สูงอายุของแต่ละชุมชนจะรวมตัวกันไปร่วมกิจกรรมอย่างมากมาย ซึ่งวัดในชุมชนจะเป็นผู้นำในการนำพาผู้สูงอายุและศรัทธาสาธุชนไปร่วมกิจกรรม ซึ่งบางพื้นที่นั้นจะต้องมีการพาคนไปร่วมงานดังกล่าวจำนวนมากๆ เพราะถือเป็นการ “เอามื้อ” คือการ

^{๕๐} สัมภาษณ์ นางสุพัตรา อินทะโชติ, ประธานนักเรียนรุ่นที่ ๒ โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลแม่แรง, วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ไปช่วยงานก่อน และเมื่อหากถึงงานที่เราเป็นเจ้าภาพ วัดในชุมชนก็จะเชิญชวนศรัทธาของวัดมาร่วมงานเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ในส่วนของรูปแบบการจัดกิจกรรมนั้นจะมีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

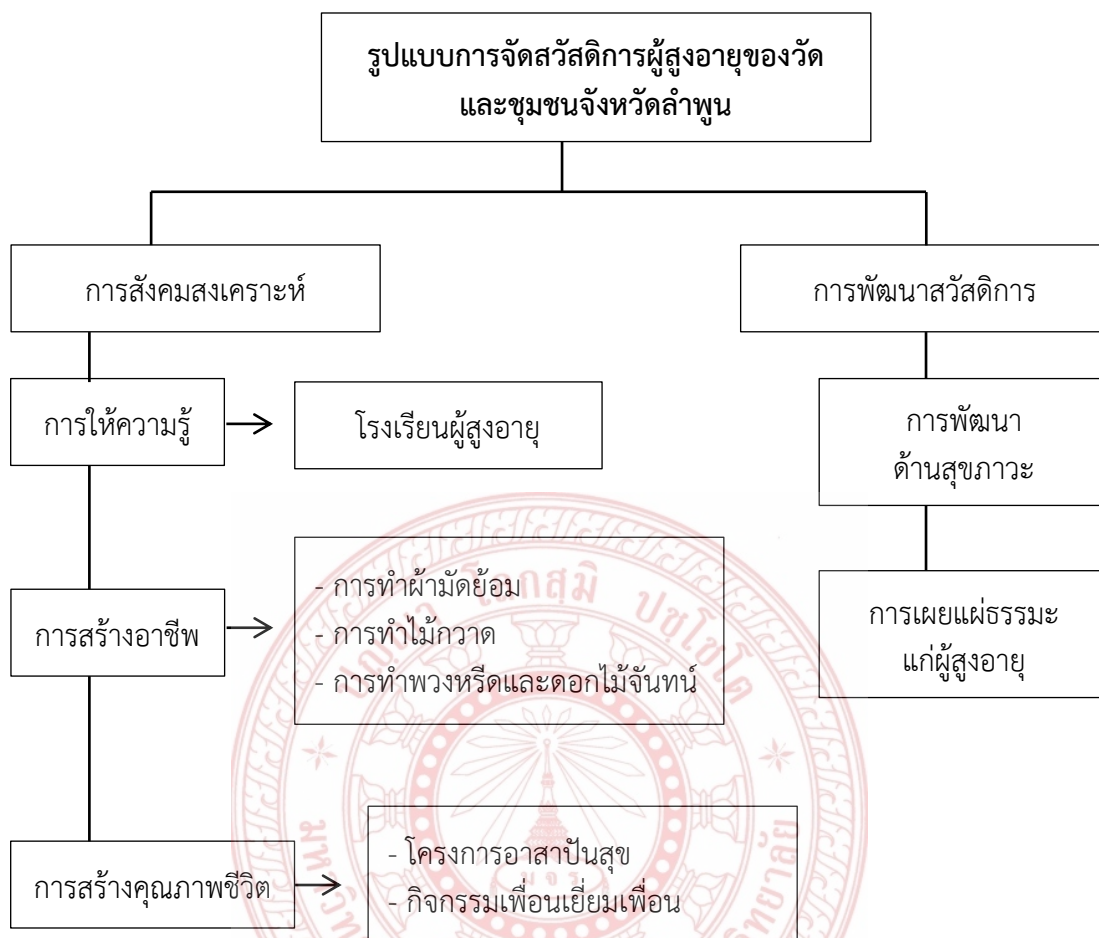
๑. การลงทะเบียน ในทุกกิจกรรมธรรมะสังฆจรจะมีการลงทะเบียนผู้เข้าร่วมงานเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการขอรับงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และยังเป็นการตรวจเช็คผู้เข้าร่วมงานที่มาจากวัดต่างๆ ว่ามีจำนวนมากน้อยเท่าใด

๒. การเข้าร่วมกิจกรรม วัดและศรัทธาชาวบ้านที่เป็นเจ้าภาพจัดกิจกรรมธรรมะสังฆจร จะมีการตั้งแถวเพื่อให้การต้อนรับพระสงฆ์ สามเณร และศรัทธาสาธุชนที่มาร่วมงานด้วย และผู้ที่มาร่วมงานจะได้รับของที่ระลึกที่ทางวัดเจ้าภาพจัดเตรียมไว้ ซึ่งอาจจะเป็นหนังสือธรรมะ พระเครื่อง หรือของที่ระลึกอื่นๆ ซึ่งบางแห่งนั้นได้มีการแยกที่นั่งระหว่างเยาวชน ผู้สูงอายุ บุคคลทั่วไป

๓. รูปแบบกิจกรรม กิจกรรมธรรมะสังฆจรในจังหวัดลำพูนโดยทั่วไปแล้วจะมีรูปแบบของกิจกรรมคล้ายๆ กันคือ ในช่วงแรกจะเป็นการบรรยายธรรมะโดยพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียง จากนั้นจะเป็นกิจกรรมการแข่งขันการถาม-ตอบปัญหาธรรมะชิงรางวัล ซึ่งรางวัลก็จะมาจากทั้งวัดที่เป็นเจ้าภาพและการรับบริจาคจากวัดภายในตำบล และส่วนหนึ่งก็ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งการแข่งขันตอบปัญหาธรรมะนี้จะมีการแบ่งประเภทเป็นเยาวชน บุคคลทั่วไป และผู้สูงอายุ

ดังนั้นแล้ว การจัดกิจกรรมธรรมะสังฆจรจึงเป็นการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นการเผยแพร่ธรรมะเชิงรุกและมุ่งเป้าไปที่กลุ่มเยาวชน และผู้สูงอายุด้วย ซึ่งผู้สูงอายุจะให้ความสนใจกับการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว และไม่เพียงเท่านั้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมนี้ยังส่งผลให้เกิดความสามัคคีกันภายในชุมชนและตำบล เพราะมีการจัดกิจกรรมดังกล่าวหมุนเวียนกันไปทุกวัด ซึ่งชาวบ้านก็ต้องมาช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ ผู้สูงอายุก็จะช่วยกันประดับตกแต่งบริเวณพิธี และในบางชุมชนก็จะมีคนนำสินค้าจากชมรมผู้สูงอายุมาจำหน่ายด้วย เป็นการสร้างรายได้อีกทางหนึ่งให้กับชมรมผู้สูงอายุเพื่อที่จะนำเงินรายได้ดังกล่าวไปบริหารจัดการชมรมและเป็นสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุ

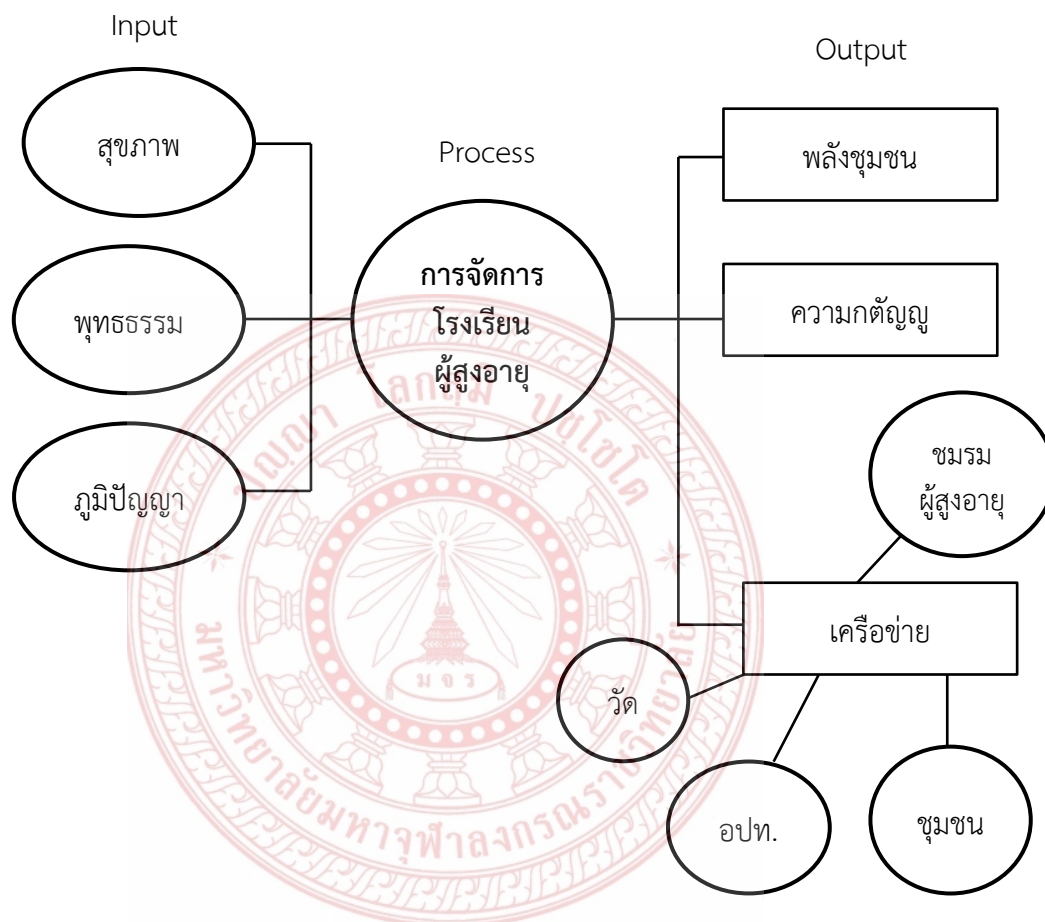
กล่าวโดยสรุปแล้ว รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เป็นกระบวนการหนึ่งในการจัดการสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุโดยมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนและทุกภาคีเครือข่าย ทั้งกลุ่มองค์กรในชุมชน หน่วยงานองค์กร ชมรมผู้สูงอายุ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ซึ่งมีรูปแบบในการจัดสวัสดิการคือ ๑) รูปแบบการสังคมสงเคราะห์ ที่มุ่งทำให้ความรู้ การสร้างอาชีพ และการสร้างคุณภาพชีวิต และ ๒) รูปแบบการพัฒนาสวัสดิการ ที่เป็นในส่วนของพัฒนาด้านสุขภาพและการเผยแพร่ธรรมะแก่ผู้สูงอายุ ซึ่งนับได้ว่าทั้งสองรูปแบบนี้เป็นการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุอย่างหนึ่งเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถดำรงชีวิตในชุมชนสังคมได้อย่างปกติสุข มีอารมณ์ที่สดชื่นแจ่มใส ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม รวมทั้งการบริหารจิตใจด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รู้จักการเสียสละช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งหลายกระบวนการจัดสวัสดิการนี้เกิดขึ้นในโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย จึงนับได้ว่าโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นการจัดสวัสดิการแบบองค์รวมให้กับผู้สูงอายุเพื่อให้มีศักยภาพในการดำเนินชีวิตในชุมชนได้อย่างมีความสุข ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๕ รูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน

๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้เป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๖ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย สามารถสรุปได้ว่า โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุรูปแบบหนึ่ง มีกระบวนการในการบริหารจัดการตั้งแต่การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุโดยความร่วมมือของชมรมผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุ วัด หน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำสู่ร่างหลักสูตร การบริหารจัดการหลักสูตร การดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร การจัดกิจกรรม การวัดและประเมินผล และการอนุมัติจบ ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้เป็นกระบวนการที่โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนส่วนใหญ่จะดำเนินการตามขั้นตอนนี้ อาศัยความร่วมมือของวัดและชุมชนในการบริหารจัดการ ซึ่งวัดจะมีบทบาทในแง่ของการอนุเคราะห์สถานที่ วิทยากรสงฆ์ และการให้บริการสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ในการดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุ และชุมชนจะมีบทบาทในส่วนขององค์กรในชุมชนต่างๆ ชมรมผู้สูงอายุในการช่วยขับเคลื่อนและการ

ประชาสัมพันธ์โรงเรียนผู้สูงอายุให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้รับทราบ พร้อมทั้งการเป็นส่วนหนึ่งของการบูรณาการกิจกรรมต่างๆ ทั้งขององค์กรภายในชุมชนและโรงเรียนผู้สูงอายุเข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพราะสมาชิกหรือนักเรียนผู้สูงอายุส่วนมากจะเป็นสมาชิกขององค์กรภายในชุมชนด้วย จึงจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุประสบความสำเร็จ อีกทั้งภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคประชาชนก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการสนับสนุนด้านงบประมาณ วิทยากร วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งเป็นการทำงานเชิงบูรณาการจากทุกภาคส่วนในการที่จะร่วมกันขับเคลื่อนโรงเรียนผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินการเพื่อผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง ดังคำกล่าวที่ว่า “สูงวัยอย่างมีค่า ชราอย่างมีคุณภาพ”

กระบวนการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นกระบวนการเชิงระบบที่มีปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า ปัจจัยนำเข้า เป็นกระบวนการแรกที่โรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการจัดการด้านหลักสูตรเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งในการเรียนรู้ การดำเนินชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการเรียนรู้ในเรื่องของ การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งการดูแลสุขภาพนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถอยู่ได้ในสังคมอย่างปกติสุข การเรียนรู้เรื่องสุขภาพนั้นจะมีทั้งการออกกำลังกาย การบริโภคอาหาร การบริหารอารมณ์ รวมถึงการพัฒนาจิตใจโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ ซึ่งหลักธรรมะที่ผู้สูงอายุสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเช่น ไตรสิกขา ศีล ๕ เป็นต้น ซึ่งผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้ทั้งในโรงเรียนผู้สูงอายุและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทั่วไป เช่น ธรรมะสังเวย เป็นต้น ในการเรียนรู้สุขภาวะทางสังคมก็จะเป็นการเรียนรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุรู้จักการเสียสละ การช่วยเหลือผู้อื่นในสังคมชุมชน ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น อาสาปันสุข เพื่อนเยี่ยมเพื่อน เป็นต้น ซึ่งผู้สูงอายุก็จะได้มีการทำกิจกรรมเชิงบูรณาการร่วมกับคนในวัยต่างๆ ทั้งเยาวชน คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุด้วยกันเอง และยังมีการทำกิจกรรมร่วมกับองค์กร หน่วยงานอื่นอีกหลากหลาย เช่น เทศบาล รพ.สต. อสม. สาธารณสุข วัด โรงเรียน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมในส่วนนี้จะมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีความเข้าใจสังคม มองสังคม จัดการสังคม และพัฒนาสังคม และในท้ายที่สุด ผู้สูงอายุก็จะสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขด้วยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาจิตใจให้มีความสงบ เข้าวัดทำบุญตามวิถีประเพณีของชุมชน อันเป็นการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาให้กับผู้สูงอายุ และนอกจากนั้น ในกระบวนการต่างๆ นี้ยังปรากฏในเรื่องของการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุด้วย เช่น ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต อาหารการกิน การประดิษฐ์ เป็นต้น ซึ่งภูมิปัญญาอันหลากหลายนั้นโดยส่วนมากจะอยู่ในผู้สูงอายุแทบทั้งสิ้น การนำภูมิปัญญาของผู้สูงอายุก็เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาต่างๆ ไว้ไม่ให้สูญหาย การที่จะสามารถให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเองนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ จึงมีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารจัดการองค์ความรู้ต่างๆ ที่ผู้สูงอายุในชุมชนมีอยู่ เพื่อเผยแพร่ให้กับทั้งผู้สูงอายุและเยาวชนที่มีความสนใจในการเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุก็มีระบบการบริหารจัดการ มีโครงสร้างการบริหารทั้งในเรื่องของการร่างหลักสูตร การจัดทำหลักสูตร การดำเนินการจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ซึ่งกระบวนการสำคัญของโรงเรียนผู้สูงอายุที่สามารถตอบโจทย์ของผู้สูงอายุก็คือการใช้หลักสูตรและการ

จัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งหลักสูตรต่างๆ ที่มีการเรียนรู้กันโดยส่วนใหญ่แล้วจะมุ่งสร้างผลลัพธ์ให้กับผู้สูงอายุในการนำเอาความรู้ต่างๆ ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงการสร้างการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ ที่พัฒนาไปไกล เช่น เทคโนโลยี โทรศัพท์ระบบสมาร์ทโฟน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าโรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการกำหนดไว้ในหลักสูตรการเรียนรู้ด้วย นอกจากนี้ยังมีการนำเอาความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ การสร้างอาชีพ บรรจุไว้ในหลักสูตร เช่น การทำผ้ามัดย้อม การทำไม้กวาด การประดิษฐ์พวงหรีดและดอกไม้จันทน์ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุทางหนึ่งด้วยเช่นกัน และแน่นอนว่า ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นย่อมก่อให้เกิดพลังชุมชนในการที่จะสรรสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้สูงอายุ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูและความรับผิดชอบของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ เพราะเมื่อมีการทำกิจกรรมใดๆ ก็ตามเกี่ยวกับผู้สูงอายุในชุมชนก็จะมี การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คนในชุมชนก็จะเกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อผู้สูงอายุ ยกตัวอย่างเช่นกิจกรรมอาสาป็นสุข ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้คนในทุกช่วงวัย ทั้งเยาวชน คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ ทำกิจกรรมอันเป็นสาธารณะประโยชน์ทั้งต่อผู้สูงอายุ ผู้ป่วย ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส มีพระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจด้วย กลายเป็นพลัง “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน เป็นพลังชุมชนที่ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และยังเป็น การแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณต่อผู้สูงอายุ ด้วย ซึ่งความเป็นผู้สูงอายุถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ มีองค์ความรู้ที่สามารถนำมาเรียนรู้ในยุคปัจจุบันได้ ซึ่งกระบวนการในการถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นก็จะต้องอาศัยผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอด และประการสำคัญที่สุดของผลลัพธ์จากการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุคือ เครือข่าย ซึ่งเครือข่ายในส่วนนี้จะมีทั้งวัด ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชมรมผู้สูงอายุ โดยเฉพาะชมรมผู้สูงอายุจะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้สูงอายุสามารถที่จะทำได้ และมีศักยภาพเพียงพอในการบริหารจัดการ ส่วนหนึ่งนั้นก็มีโรงเรียนผู้สูงอายุที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆ ในการจัดการเครือข่ายด้วย ซึ่งบางครั้ง วิทยากรที่มาให้ความรู้ต่างๆ แก่นักเรียนผู้สูงอายุก็จะมาจากวัด เทศบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ โรงเรียน และนักปราชญ์ในชุมชน ก็จะเป็นผู้ที่เข้ามาถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้กับผู้สูงอายุ

ดังนั้นแล้ว ระบบเครือข่ายจึงเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพ เครือข่ายต่างๆ สามารถดำเนินงานร่วมกันอย่างบูรณาการเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับผู้สูงอายุ การสร้างเครือข่ายจิตอาสาก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้สังคมได้รับรู้ถึงความสำคัญของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และในท้ายที่สุดก็จะเกิดหัวใจของเครือข่ายผู้สูงอายุเรียกว่า “หัวใจของเครือข่ายเพื่อผู้สูงอายุ” อันได้แก่ การสร้างความสุข การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี และการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ๒) เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน การศึกษาวิจัยนี้ การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน โดยการศึกษาจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย รวมทั้งสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๐ รูป/คน ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่การสัมภาษณ์และการจัดประชุมกลุ่มย่อย และดำเนินการเก็บข้อมูลพร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ความหมายของสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และเครือข่ายทางสังคม เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการจัดสวัสดิการของโรงเรียนผู้สูงอายุและเพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

๑) การกำหนดนโยบายโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า มีแนวคิดมาจากสถานการณ์ของผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี ทำให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเห็นว่าจะมีมาตรการใดที่จะรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น และอาจส่งผลกระทบต่อในด้านอื่นๆ ตามมา ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงเล็งเห็นปัญหาดังกล่าวและได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น

๒) การวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า การวางแผนการดำเนินการได้ดำเนินการร่วมกับชมรมผู้สูงอายุในตำบลและในหมู่บ้าน เพื่อเป็นทีมงานในการบูรณาการความรู้และวิสัยปฏิบัติในการที่จะจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมา ในบางพื้นที่ได้มีการเชิญผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการร่างหลักสูตรมาดำเนินการจัดทำหลักสูตรด้วย ซึ่งขั้นตอนหรือกระบวนการในการวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ การจัดทำโครงการเพื่อเสนอขออนุมัติ ประชุมแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการ การเตรียมหลักสูตร วัสดุอุปกรณ์ และอาคารสถานที่ และการรับสมัครผู้สูงอายุ

๓) การกำหนดโครงสร้างและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า การดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุจะทำในรูปของคณะกรรมการบริหาร โดยที่จะมีการให้ตัวแทนคณะกรรมการ

ผู้สูงอายุของแต่ละชุมชนเป็นคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ซึ่งจะมืองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ให้การสนับสนุนทั้งในเรื่องของสถานที่ งบประมาณบางส่วน และบุคลากรบางส่วนยังมาจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ในการบริหารจัดการโรงเรียนที่สำคัญคือ ๑) การจัดการด้านหลักสูตร ซึ่งจะเน้นไปที่กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ ให้ผู้เรียนได้เป็นผู้กำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนเองว่าผู้เรียนมีความต้องการที่จะเรียนรู้อะไร ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นในเรื่องของการพัฒนาอาชีพ พัฒนาทักษะการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น การออกกำลังกาย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ๒) การกำหนดโครงสร้างการบริหาร ประกอบไปด้วยโครงสร้างคณะกรรมการบริหาร และโครงสร้างคณะกรรมการนักเรียน

๔) การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอน จากการวิจัยพบว่า มีกระบวนการคือ การก่อตั้งการเตรียมตัว และการกำหนดหลักสูตร

๕) การพัฒนาโรงเรียน จากการวิจัยพบว่า มีกระบวนการสำคัญของการพัฒนาที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งการพัฒนาโรงเรียนนั้นโดยส่วนใหญ่แล้วจะขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งกระบวนการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุมีกระบวนการคือ การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาผู้เรียน และการพัฒนาด้านอาคารสถานที่

๖) การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ โดยเฉพาะเรื่องของการเงินการบัญชี ที่ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุประสบความสำเร็จและสามารถดำเนินการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีการบริหารจัดการด้านต่างๆ ได้แก่ การจัดการด้านการเงินและบัญชี การจัดการด้านบุคลากร และการจัดการด้านวิทยาการ

๗) การติดตามประเมินผลและการวิเคราะห์ผลการดำเนินการ จากการวิจัยพบว่า มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการทั้งในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการ และการดำเนินงานทั่วไป

๕.๑.๒ การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน

จากการวิจัยพบว่า การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน มีการจัดสวัสดิการอยู่ ๓ อย่างคือ

๑) การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ จะเป็นในรูปแบบของการจัดสวัสดิการทั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และกิจกรรมต่างๆ โดยโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งวัดและชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในการร่างหลักสูตรและดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร

๒) การจัดสวัสดิการชมรมให้ผู้สูงอายุ พบว่ามีชมรมผู้สูงอายุทั้งในระดับชุมชนและในระดับตำบลที่มีการขับเคลื่อนสวัสดิการผู้สูงอายุด้วย โดยที่ชมรมจะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก เช่น การทำบุญ การออกกำลังกาย การเยี่ยมผู้ป่วย การทำกิจกรรมร่วมกับเทศบาล เป็นต้น บางชมรมได้มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ โดยกำหนดวันเวลาร่วมกัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะใช้วัดเป็นสถานที่ในการรวมตัว ซึ่งพระสงฆ์ก็มีบทบาทสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมด้วย เช่น กิจกรรมอาสาป้อนสุก กองทุนขยะบุญ และยังพบว่ามีการจัดสวัสดิการในรูปแบบของชมรมฅาปนกิจสงเคราะห์ ที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือค่าจัดการศพหลังจากผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกถึงแก่กรรม ซึ่งเงินที่ใช้ในการดำเนินการ

กองทุนฌาปนกิจจะได้มาจากการเก็บค่าสมาชิกและการเก็บค่าทำศพรายบุคคล และบทบาทสำคัญของวัดอีกประการหนึ่งในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุคือ การใช้วัดเป็นศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ โดยให้ผู้สูงอายุได้เข้ามาทำกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพภายในวัด และยังพบว่ามีการจัดสวัสดิการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุด้วยการให้ผู้สูงอายุได้ออกกำลังกายร่วมกัน โดยใช้สถานที่บริเวณหน้าวัดเป็นลานกิจกรรม เรียกว่า การใช้พื้นที่วัดเป็นสนามเด็กเล่นของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุจะมารวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ในการออกกำลังกาย

๓) การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน พบว่าบทบาทสำคัญของวัดในการเป็นส่วนหนึ่งของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชนคือ การสร้างกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุที่เข้าร่วมจะมีความรู้เกี่ยวกับอาชีพเพื่อนำไปต่อยอดได้ เช่น การทำไม้กวาด การจักสาน เป็นต้น อันเป็นการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุทางหนึ่งด้วย

๔) การจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ พบว่ามีการจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการจัดการที่เป็นระบบ เพื่อสร้างการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่มีความหลากหลาย ซึ่งเครือข่ายผู้สูงอายุในระดับตำบลมีการรวมตัวกันมาจากชมรมผู้สูงอายุในระดับหมู่บ้าน บูรณาการการดำเนินงานเครือข่ายร่วมกับโรงเรียนผู้สูงอายุ

๕.๑.๓ รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการมีอยู่ ๒ รูปแบบคือ

๑) รูปแบบการสังคมสงเคราะห์ พบว่าเป็นการบูรณาการร่วมกันในการช่วยเหลือผู้สูงอายุของวัดและชุมชนโดยการให้ความรู้ ผ่านกระบวนการของโรงเรียนผู้สูงอายุ การสร้างอาชีพ เช่น การทำผ้าม้าย้อม การทำไม้กวาด และการประดิษฐ์ฟวงหรีดและดอกไม้จันทน์ และการสร้างคุณภาพชีวิต ผ่านกิจกรรมโครงการอาสาป็นสุข และกิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อน

๒) รูปแบบการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุ พบว่ามีอยู่ ๒ รูปแบบคือ การพัฒนาสวัสดิการด้านสุขภาพะ อันได้แก่ ทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา และการพัฒนาสวัสดิการด้วยการเผยแพร่ธรรมะ เช่น การเข้าวัดทำบุญในวันสำคัญ การทำบุญ ๙ วัด การจัดกิจกรรมธรรมะสัญจร

๕.๒ อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

๑) จากการวิจัยพบว่า การดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุจะเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งจะมีผู้สูงอายุของแต่ละชุมชนเข้าไปเป็นตัวแทนคณะกรรมการเพื่อบริหารโรงเรียน ซึ่งการร่างหลักสูตรก็จะอาศัยการมีส่วนร่วมเช่นเดียวกันโดยให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนในการกำหนดหลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ โดยการเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การร่างหลักสูตรจะมีการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชนเบื้องต้น โดยจะให้ผู้สูงอายุได้สะท้อนความต้องการในการที่จะเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุว่าต้องการที่จะเรียนอะไร จากนั้นประธานโรงเรียนผู้สูงอายุที่มาจากประธานคณะกรรมการผู้สูงอายุของแต่ละชุมชนที่ได้เลือกเข้ามาได้ทำหน้าที่ในการยกร่างหลักสูตร โดยมีผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม ผู้อำนวยการกองการศึกษา เป็นผู้ที่ย่อยให้คำแนะนำต่างๆ และใน

บางแห่งจะอาศัยอดีตผู้อำนวยการโรงเรียนที่เกษียณอายุราชการและเป็นคณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้นั่งเป็นประธานในการร่างหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนผู้สูงอายุได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการบริหารจัดการโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งผู้เรียนสามารถที่จะเลือกกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ได้ และจะต้องเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ด้วย อีกทั้งยังจะต้องเข้าร่วมในกิจกรรมอื่นๆ ที่เพื่อนสมาชิกได้เลือกไว้ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมที่หลากหลาย และได้รับความรู้ที่หลากหลายอีกด้วย จากผลของการให้ผู้เรียนได้เป็นผู้กำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนเองว่าผู้เรียนมีความต้องการที่จะเรียนรู้อะไร ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นในเรื่องของการพัฒนาอาชีพ พัฒนาทักษะการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น การออกกำลังกาย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีความสนุกสนานในกิจกรรมต่างๆ ที่ตนสนใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **จินตนา สนามชัยสกุล**^๑ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า มีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ที่ผู้สูงอายุชื่นชอบ สนุกสนาน นักเรียนมีความสามัคคีร่วมมือกันในการทำกิจกรรมดี นำอาหารมารับประทานร่วมกัน แบ่งปันกัน เป็นศูนย์กลางในการสืบสานวัฒนธรรมและถ่ายทอดภูมิปัญญา ซึ่งจากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เมื่อผู้สูงอายุได้มีการทำกิจกรรมในสิ่งที่ตนสนใจก็จะมีความสุข สนุกสนาน เป็นผู้ที่อารมณ์สดชื่นแจ่มใส และนำมาซึ่งความมีสุขภาพที่ดี มีกำลังใจในการใช้ชีวิต และมีความมุ่งมั่นที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชุมชนอย่างเต็มความสามารถ

๒) จากการวิจัยพบว่า การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน จะเป็นในรูปแบบของการจัดสวัสดิการทั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และกิจกรรมต่างๆ โดยมีวัดเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในเรื่องของสถานที่ วิทยากร และการอำนวยความสะดวกต่างๆ พระสงฆ์จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนพิธี เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้สูงอายุจะต้องมีการเรียนรู้เพื่อเป็นการสืบสานองค์ความรู้และนำไปถ่ายทอดให้กับชนรุ่นหลัง โดยใช้โครงการกิจกรรมอัยสอนหลานร่วมกับโรงเรียนในพื้นที่ ซึ่งผู้สูงอายุจะเป็นกำลังหลักสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ นอกจากนั้น วัดและชุมชนยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุประสบความสำเร็จและสามารถเป็นที่พึงให้กับผู้สูงอายุได้ในเรื่องของการจัดการฅาปนกิจสงเคราะห์ ซึ่งวัดและชุมชนได้มีส่วนช่วยในการขับเคลื่อนและผลักดันสวัสดิการดังกล่าวเพื่อเป็นประโยชน์ให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งฅาปนกิจสงเคราะห์นั้นจะมุ่งเน้นการช่วยเหลือหลังจากที่สมาชิกถึงแก่กรรมในรูปของเงินทำบุญศพ แต่ก็ยังพบว่าในบางพื้นที่ได้มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อหารายได้เข้ากลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ด้วย เช่น ผ้าป่าชยะ ชยะบุญ ธนาคารความดี เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ นี้ได้อาศัยพระสงฆ์และวัดเป็นผู้ที่มีส่วนในการขับเคลื่อนเช่นกัน และนอกจากนั้นยังพบว่า วัดและชุมชนได้มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีให้กับผู้สูงอายุด้วย ซึ่งผู้สูงอายุจะมีการรวมตัวกันเพื่อออกกำลังกายโดยใช้บริเวณวัดหรือพื้นที่สาธารณะของชุมชน ทั้งนี้ ผู้สูงอายุจะรวมตัวกันผ่านการบอกกล่าวกันต่อๆ กันไปแบบปากต่อปากของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งการออกกำลังกายนั้นจะเป็นการสร้างสุขภาพที่ดีให้กับผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุยังมีความสนใจที่จะนำเอาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เช่น ทำฟ้อนรำ การตีกลอง การตบมะผาบ การฟ้อนเจิง เป็นต้น มาเป็นส่วนประกอบทำทาง

^๑ ผศ.จินตนา สนามชัยสกุล, “รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย, (คณะเทคโนโลยีการเกษตร: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๗).

ในการออกกำลังกายด้วย อีกทั้งวัดยังได้สอนให้ผู้สูงอายุได้มีการปฏิบัติธรรม สวดมนต์ เจริญสมาธิ ภาวนา เพื่อสร้างความสงบให้กับจิตใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **วรนาถ พรหมศร และ ศุภรนิช วสุกาญจนเวช**^๒ ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ มุมมองตามบริบทชุมชนท้องถิ่น สุรินทร์” ผลการวิจัยพบว่า หลักที่ใช้ในการเรียนการสอนของโรงเรียน คือ ๓ อ. ได้แก่ อาหารได้มีการนำอาหาร มาจากบ้านมาร่วมรับประทานด้วยกัน และมีจิตอาสาทำอาหารกลางวันเพิ่มให้ การปลูกผัก ออก กำลังกาย และด้านอารมณ์ มีกิจกรรมสันตนาการ การทำสมาธิ สวดมนต์ มีการเชิญวิทยากรจาก หน่วยงานข้างนอกมาสอนให้ความรู้ เจ้าหน้าที่ทางด้านสาธารณสุข มาให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ หน่วยงานภาครัฐให้ความรู้เรื่องสิทธิของผู้สูงอายุ พบ.ผู้สูงอายุ มีกิจกรรมการปลูกผักตาม แนวเศรษฐกิจพอเพียง

๓) จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการมีอยู่ ๒ รูปแบบคือ การสังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาสวัสดิการ ซึ่งทั้งสองรูปแบบนั้นเป็นสวัสดิการที่เน้นการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ เน้นในเรื่องของการดูแลสุขภาพ การทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุ โดยชมรมผู้สูงอายุจะมีบทบาทสำคัญในการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุเพื่อมาทำกิจกรรมร่วมกัน หนึ่งในนั้นคือการออกกำลังกาย การดำเนินการของโรงเรียนผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน มีแนวคิดสำคัญคือ การสร้างการมีส่วนร่วมขององค์กร หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความเข้าใจในการใช้ชีวิตประจำวัน การดูแลสุขภาพ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้สูงอายุให้มีศักยภาพ การสร้างอาชีพโดยการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รูปแบบการจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุนั้นจะเน้นไปที่การมีส่วนร่วมจากองค์กรภาคีเครือข่าย ต่างๆ ในชุมชนและนอกชุมชน โดยเฉพาะองค์กรภาครัฐที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในเรื่องของงบประมาณ การบริหารจัดการ การอำนวยความสะดวก และการสรุปผล ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการโดยส่วนมากแล้วจะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงานของรัฐเป็นอย่างดี เพราะในบางพื้นที่ วัดและชุมชนอาจไม่มีศักยภาพเพียงพอในการบริหารจัดการ จึงจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะองค์กรชุมชนที่นับได้ว่ามีบทบาทสำคัญ ซึ่งจากการวิจัยพบว่าชุมชนบางแห่งได้มีองค์กรต่างๆ มากมาย และในหลายๆ องค์กรก็มีผู้สูงอายุเข้าไปเป็นสมาชิก ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีบทบาททั้งในองค์กรชุมชนและโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย และนอกจากนั้นผลการวิจัยยังพบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับองค์กรชุมชนและองค์กรหน่วยงานอื่นๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ชูรินทร์ ขวัญทอง และคณะ**^๓ ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) เพื่อการ

^๒ วรนาถ พรหมศร และ ศุภรนิช วสุกาญจนเวช, “โรงเรียนผู้สูงอายุ มุมมองตามบริบทชุมชนท้องถิ่น สุรินทร์”, การประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชชมงคลสุรินทร์วิชาการ ครั้งที่ ๘” “วิจัยเพื่อประเทศไทย ๔.๐”, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์, หน้า ๑๑๕.

^๓ ชูรินทร์ ขวัญทอง และคณะ, “การพัฒนาศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีศึกษา ศพอส. จำนวน ๒๖ ศูนย์”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนครศรีธรรมราช : กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, มปป.).

พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีศึกษา ศพอส. จำนวน ๒๖ ศูนย์” ผลการวิจัยที่สำคัญพบว่า กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ มีกิจกรรมด้านการศึกษาแก่ผู้สูงอายุที่มีความสนใจ การส่งเสริมอาชีพและรายได้สำหรับผู้สูงอายุ การประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ โครงการโรงเรียนผู้สูงอายุ กิจกรรมด้านสังคมและนันทนาการ กิจกรรมด้านอาชีพ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพอนามัย กิจกรรมถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมการจัดให้มีระบบข้อมูลผู้สูงอายุในพื้นที่ กิจกรรมการให้คำปรึกษาหารือและการช่วยเหลือเกื้อกูลในลักษณะการให้บริการทางสังคม การสงเคราะห์การช่วยเหลือ กิจกรรมที่ส่งเสริมศักยภาพ การดำเนินงานของผู้สูงอายุ และกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการอื่นๆ ของผู้สูงอายุ เช่น โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นต้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะการวิจัย

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาถึงรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนในรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นสวัสดิการรูปแบบหนึ่ง แต่ยังไม่พบว่ามีหลักสูตรการเรียนของโรงเรียนบางแห่งไม่ได้มีการกล่าวถึงการสร้างเสริมคุณลักษณะของการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและความพร้อมเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ จึงควรที่จะมีการเพิ่มเติมเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาที่สอง

๒) เนื่องจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนพบว่าบางพื้นที่ยังไม่มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น ซึ่งอาจเป็นเพราะปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ ดังนั้น การศึกษาวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษานโยบายของผู้บริหารท้องถิ่น ในการที่จะศึกษาข้อมูลผู้สูงอายุเบื้องต้นในท้องถิ่นของตนเอง และเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในโอกาสต่อไป

๕.๑.๒ ข้อเสนอแนะระดับองค์กร

๑) การศึกษาวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่รูปแบบของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนเท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงยังมีองค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ จึงควรที่จะมีการศึกษาวิจัยถึงการบูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุ

๒) ประการสำคัญของการจัดตั้งและการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีการศึกษาถึงบริบท ศักยภาพ และความเป็นไปได้ขององค์กรด้วยว่าสามารถดำเนินการตามพันธกิจได้หรือไม่ ซึ่งจากการวิจัยพบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งนั้นดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามภารกิจที่ผู้บริหารท้องถิ่นกำหนดไว้เท่านั้น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการทำงานในระยะยาวได้

๓) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปศึกษาและประยุกต์ใช้เพื่อดำเนินการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในท้องถิ่นได้ และยังสามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาถึงรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีเพียงโรงเรียนผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

๔) วัด สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการสนองงานคณะสงฆ์ โดยเฉพาะด้านสังคมสงเคราะห์ได้ ซึ่งการจัดสวัสดิการให้ผู้สูงอายุโดยการดำเนินการของวัดก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสนองงานคณะสงฆ์ด้านนี้ด้วยเช่นกัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

กรมกิจการผู้สูงอายุ. **คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ**. กองส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ : กรมกิจการผู้สูงอายุ, ๒๕๕๙.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **ประชากรสูงอายุไทย : ปัจจุบันและอนาคต**.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร : สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๗.

กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุล. **นโยบายสังคมและสวัสดิการสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเคสมีเดีย จำกัด, ๒๕๔๓.

ขนิษฐา นันทบุตร และคณะ. **บทเรียนการดำเนินงานพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนท้องถิ่น**. สำนักสนับสนุนสุขภาพชุมชน (สน.๓) : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๕๘.

คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๖๔)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิชย์, ๒๕๕๓.

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ. **ร่างแผนสูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๖๓)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคมวุฒิสภา. **ปัญหาผู้สูงอายุและแนวทางการแก้ไข** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๔.

จุลเทพ วีระธาดา. **แนวทางการจัดบริการสุขภาพและสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๓๙.

ณรงค์ วันดี. “สวัสดิการสังคม”. ใน **โครงการตำราวิชาการเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ พุทธศักราช ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒.

ทัศนีย์ ลักขณาภิชนชัช. **การใช้ทรัพยากรในงานสวัสดิการสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๕.

_____ . **การสังคมสงเคราะห์ชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

นิตา ชูโต. **คนชราไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

บรรลุ ศิริพานิช และคนอื่นๆ. **การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ**. นนทบุรี : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑.

ประเวศ วะสี. “ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมไทย”. ใน **หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็งลำดับที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน, ๒๕๔๑.

- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๓.
- พระมหาสุหิตย์ อาภากรโ (อบอุ่น). **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๗), หน้า ๔๔.
- พิมพ์วัลย์ ปรีดาสวัสดิ์. “เครือข่ายสังคมกับการดูแลสุขภาพตนเอง”. ใน **การดูแลสุขภาพตนเอง ทักษะทางสังคมวัฒนธรรม**. นครปฐม : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๐.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย มหาวิทยาลัยมหิดล. **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๕๙**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรินเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๙.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. **สวัสดิการผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- ยุวดี ฤกษ์วัฒนาภรณ์. **การสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวที่มีต่อผู้สูงอายุในเคหะชุมชนทุ่งสองห้อง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.
- วันทนี วาสิกะสิน และคณะ. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). **สรุปผลการสัมมนา สวัสดิการชุมชนแก้จนอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๔๗.
- สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ. **การออกกำลังกายทั่วไปและเฉพาะโรคผู้สูงอายุ**. นนทบุรี : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๕
- สนธยา พลศรี. **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์. ๒๕๕๐.
- สำนักพัฒนาสุขภาพจิต, กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. **คู่มือการส่งเสริมสุขภาพที่พึงประสงค์ในผู้สูงอายุสำหรับบุคลากรสาธารณสุข**. นนทบุรี : สำนักพัฒนาสุขภาพจิต, ๒๕๔๕.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ (ทสท.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.๒๕๔๖**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิสัย, ๒๕๕๓.
- สุรกุล เจนอบรม. **วิทยาการผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- _____ **วิสัยทัศน์ ผู้สูงอายุ และการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย**. กรุงเทพมหานคร: นิซินแอดเวอร์ไทซิงกรุ๊ป, ๒๕๔๑).
- เสรี พงศ์พิศ. **เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร: โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, ๒๕๔๘.
- ไสว พรหมณี. **นโยบายรัฐบาลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑
- อวย เกตุสิงห์. **ผลงานของศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์**. กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, ๒๕๒๓.

(๒) วารสาร :

มัทยา ศรีพนา. “การจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในประเทศไทย”. **วารสารสำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒๒ (ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๖-๘.

ยุพิน ทรายแก้ว. “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักสูตรFrngเรียนผู้สูงอายุของศูนย์ความเป็นเลิศด้านการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครศรีธรรมราช”.

วารสารการพยาบาลและการศึกษา. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๒๘.

รุจเรขา วิทยายุทธกุล. “การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม กับงานวิจัยทางสารสนเทศศาสตร์”.

วารสารบรรณศาสตร์ มศว. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕) : ๑๒๗.

(๓) งานวิจัย :

กรภัทร ชันไชย. “เครือข่ายทางสังคมกับกระบวนการพัฒนาชมรมออกกำลังกายเพื่อสุขภาพในอำเภอเขียงกลาง จังหวัดน่าน”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒,

จินตนา กาศมณี. “การจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคประชาชนในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน เขตคันนายาว”. **ดุขฎิณิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุขฎิณิบัณฑิต**. คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๗.

จินตนา สนามชัยสกุล. “รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านดัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์”. **รายงานการวิจัย**. คณะเทคโนโลยีการเกษตร: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๗.

ชูรินทร์ ขวัญทอง และคณะ. “การพัฒนาศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีศึกษา ศพอส. จำนวน ๒๖ ศูนย์”. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนครศรีธรรมราช : กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, มปป.).

ฐิติรัตน์ ดิศโยธิน. “บทบาทองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีต่อการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชนกรณีศึกษาจังหวัดหนองคาย”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.

ณัฐวิษัร เผ่าภู. “การพัฒนาอย่างยั่งยืน: ความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอก ตำบลดอนฉิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุขฎิณิบัณฑิต**. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๔.

ทัศนีย์ ปุวรรตน์. “การวิจัยเพื่อการศึกษาการเข้าถึงอัตลักษณ์ของครอบครัวผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ : กลไกการช่วยเหลือแบบเครือข่ายทางสังคม”. **รายงานการวิจัย**. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

แทนท์ตัน เพี้ยกขุนทด และ ทักษ์ ทองภูเบศร์. “การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมการจัดการระบบนิเวศป่าชายเลนแม่น้ำเวฬุ จังหวัดจันทบุรี”. **รายงานการวิจัย**. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๕.

ธัญช กนกเทศ. “การพัฒนานโยบายสวัสดิการสังคมเพื่อการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนเมือง กรณีศึกษาเทศบาลนครพิษณุโลก ประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๙.

นพวรรณ ธีระพันธ์เจริญ และคณะ. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่มีจิตอาสา ในชมรมผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๓.

นิธิพัฒน์ สุทธิธรรม. “รูปแบบและการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในครอบครัวขยายและชุมชน ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๙.

นืออน พิณประดิษฐ์ ชลายุทธ์ ครุฑเมือง และ เกดสินี พลบูรณ์. “การพัฒนาเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **รายงานการวิจัย**. คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒.

ปริญานุช จันทิมา. “พัฒนาการของเครือข่ายผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพตนเอง: กรณีศึกษาชุมชนเขตเทศบาลเมืองอำนาจเจริญ”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๔.

ปณณวิษณุ รุ่งเรืองวรรณท์. “การดำเนินงานสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในอำเภอบ้านจิ่งจังหวัดลำพูน”. **รายงานการค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๑.

ปิยากร หวังมหาพร. “ความร่วมมือในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ : การวิเคราะห์ข้ามกรณี”. **รายงานการวิจัย**. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนางานวิจัย : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๕.

พวงนรินทร์ คำปุก. “ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลห้วยม อำเภอบ้านจิ่งจังหวัดเชียงราย”. **บทความวิจัย**. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๘.

พัชรินทร์ กิรติวินิจกุล นิตยา ทวีชีพ และ วรภัทร จัตขัย. “การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลห้วยทะเล อำเภอมือทอง จังหวัดนครราชสีมา”. **รายงานการวิจัย**. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๖.

พิมพ์ชนก ไพรีพินาศ. “แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑.

พิมพ์ลภัส รักขวงค์. “นโยบายสวัสดิการสังคมของภาครัฐที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลท่าจั่ว อำเภอมือทอง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๔.

- พูนสุข สีตะปะดล. “บทบาทองค์การบริหารส่วนจังหวัดต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี”. **ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.
- ภูมิศักดิ์ สนามชัยสกุล. “รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์”. **รายงานการวิจัย**. คณะเทคโนโลยีการเกษตร: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๗.
- มนตรี ประเสริฐรุ่งเรือง. “การสร้างทางเลือกทางสังคมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในภาคอีสาน”. **คุณิพนธ์ปรัชญาคุณิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.
- รัตนา คัมภีรานนท์ และคณะ. “ความผาสุกทางจิตวิญญาณและความสุขของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางละมุง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี”. **รายงานการวิจัย**. ชลบุรี : วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร, ๒๕๕๕.
- วรรณถ พรหมศวร และ ศุภรนิช วสุกาญจนเวช. “โรงเรียนผู้สูงอายุ มุมมองตามบริบทชุมชนท้องถิ่นสิรินธร”. การประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชชมงคลสิรินธรวิชาการ ครั้งที่ ๘” “วิจัยเพื่อประเทศไทย ๔.๐”. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน : วิทยาเขตสิรินธร, ๒๕๕๙.
- วิฑิต ตฤณตียะกุล. “การศึกษาปัญหาและความต้องการบริการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านฉาง อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง”. **รายงานการศึกษานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐.
- วิฑุรีย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ. “การสำรวจข้อมูลพื้นที่ในชุมชนเพื่อเตรียมการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สิ่งอำนวยความสะดวก ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ (เทศบาลตำบลแม่เหียะ)”. **รายงานการวิจัย**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.
- วิยะดา ต้นวัฒนากุล และคณะ. “สถิติวิเคราะห์ปัญหาภาวะซึมเศร้า และ/หรือทำร้ายตนเองของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานการวิจัย**. คณะวิทยาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- ศิริลักษณ์ รื่นวงศ์. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลกับระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุใน โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม้อ อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๙.
- ศุภวัฒนากร วงศ์ธนวิสุ จินตนา ลีละไกรวรรณ และ วรรณภา นิวาสะวัต. “การเตรียมการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ” **รายงานการวิจัย**. กองบริหารงานวิจัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑.
- สุขเกษม ร่วมสุข. “พฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ จังหวัดอำนาจเจริญ”. **วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.
- สุทินันท์ น้ำเพชร. “ความสัมพันธ์ ระหว่างปัจจัยคัดสรรกับการปรับตัว ของผู้สูงอายุภายหลังเกษียณอายุราชการในจังหวัดเพชรบุรี”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

เสาวลักษณ์ มณีทิพย์. “แนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา”. รายงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๖๐.

อรสา บุพโกสม. “ประเภทเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมในการพัฒนาศักยภาพของผู้พิการทางสายตา : กรณีศึกษา ณ มูลนิธิคอลฟีลล์ เพื่อคนตาบอด”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.

อุไรวรรณ ภักดีนุกุลกิจจา. “กลยุทธ์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ปะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๑.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์ :

คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ. แผนปฏิบัติการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมไทยเพื่อชีวิตที่มั่นคง พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔ ตามแผนยุทธศาสตร์ ๕ ปี สร้างสวัสดิการสังคมไทย ฉบับที่ ๑ (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔). (อัดสำเนา).

จังหวัดลำพูน. แผนพัฒนาจังหวัดลำพูน (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๖๔). กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด : สำนักงานจังหวัดลำพูน, ๒๕๖๐. (อัดสำเนา).

(๕) ออนไลน์ :

World Health Organization, Ageing and Life Course, [ออนไลน์], แหล่งอ้างอิง: http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/ [๕ กันยายน ๒๕๖๐].

กรมกิจการผู้สูงอายุ, แนวทางการดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ, [ออนไลน์], แหล่งอ้างอิง: http://www.dop.go.th/main/webboard_view.php?id=๕๔ [๕ กันยายน ๒๕๖๐].

องค์การอนามัยโลก (The World Health Organization : WHO), ผู้สูงอายุ , [ออนไลน์], แหล่งอ้างอิง: <http://www.ihrs.mahidol.ac.th> [๕ กันยายน ๒๕๖๐].

๒. ภาษาอังกฤษ :

Brandt, P.A. and C. Weinert. “The PRQ-A Social Support Measure”. *Nursing Research*. (30) : 228.

Day, Phyllis and others. *Social working*. 2 ed.. Massachusetts : Allyn & Bacon, 1999.

Ebersole and Hess. *Gerontological Nursing and Healthy Aging*. St. Louis : Mosby, 1985.

Federico, Ronalde. *The Social welfare institution*. Lexington, Massachusetts : D.C. Health, 1980.

Freidlander, Walter A.. *Introduction social welfare*. New York : Prentice Hall, 1968.

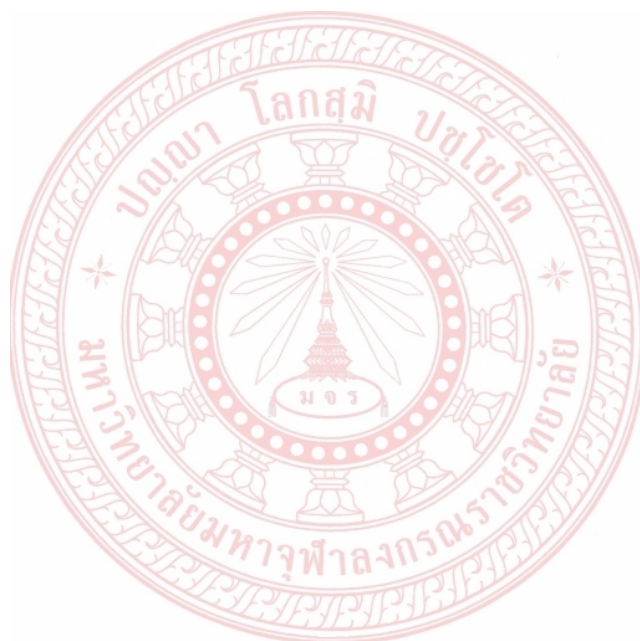

Matteson, M.A., and McConnell, E.S.. **Deontological nursing: Concepts and practice.**

Philadelphia : W.B. Saunders, 1988.

Schaefer, C., J.C. Coyne and R.S. Lazarus. “The Healkt-related functions of social support”. **Journal of Behavioral Medicine.** vol.4 (4) : 383.

Specth, H.. “New Directions for Social Work Practice”. **Englewood Cliffs.** New Jersey : Prentice-Hall, 1998.

ภาคผนวก ก
บทความวิจัย

โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน
Elderly School: Form and Welfare of the Elderly of the Temple and Community
of Lamphun Province

พระครูสิริสุตานุยุต, ดร.

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ๒) เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีทวิวิสัยการแบบผสมผสาน โดยการศึกษาจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย รวมทั้งสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๕ รูป/คน ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และดำเนินการเก็บข้อมูลพร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ความหมายของสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และเครือข่ายทางสังคม เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการจัดสวัสดิการของโรงเรียนผู้สูงอายุและเพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

ผลการวิจัยพบว่า

๑) กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน มีกระบวนการต่างๆ ได้แก่ การกำหนดนโยบาย การวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ การกำหนดโครงสร้างและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอน การพัฒนาโรงเรียน การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ และการติดตามประเมินผลและการวิเคราะห์ผลการดำเนินการ

๒) การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน มีการจัดสวัสดิการอยู่ ๔ อย่าง คือ การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ จะเป็นในรูปแบบของการจัดสวัสดิการทั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และกิจกรรมต่างๆ การจัดสวัสดิการชมรมให้ผู้สูงอายุ ได้แก่ กิจกรรมอาสาป็นสุข กองทุนขะยะบุญ ชมรมฌาปนกิจสงเคราะห์ และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน และการจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ

๓) รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน รูปแบบการจัดสวัสดิการมีอยู่ ๒ รูปแบบคือ ๑) รูปแบบการสังคมสงเคราะห์ เป็นการบูรณาการร่วมกันในการช่วยเหลือผู้สูงอายุของวัดและชุมชนโดยให้ความรู้ ผ่านกระบวนการของโรงเรียนผู้สูงอายุ การสร้างอาชีพ เช่น การทำผ้ามดัย้อม การทำไม้กวาด และการประดิษฐ์พวงหรีดและดอกไม้จันทน์ และการสร้างคุณภาพชีวิต ผ่านกิจกรรมโครงการอาสาป็นสุข และกิจกรรมเพื่อนเยี่ยม

เพื่อน และ ๒) รูปแบบการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุ พบว่ามีอยู่ ๒ รูปแบบคือ การพัฒนาสวัสดิการด้านสุขภาวะ อันได้แก่ ทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา และการพัฒนาสวัสดิการด้วยการเผยแพร่ธรรมะ เช่น การเข้าวัดทำบุญในวันสำคัญ การทำบุญ ๙ วัด การจัดกิจกรรมธรรมะสัญจร
 คำสำคัญ : โรงเรียนผู้สูงอายุ, รูปแบบ, การจัดสวัสดิการ

ABSTRACT

Research study Elderly School: Form and Welfare of the Elderly of the Temple and Community of Lamphun Province, objective of the research is 1) to study the process and management of elderly schools in Lamphun Province 2) to study the elderly welfare management of temples and communities in Lamphun Province and 3) to present the Form and Welfare of the Elderly of the Temple and Community of Lamphun Province. his research study This is a mixed research study in both documentary research and qualitative research. By using a hybrid research methodology. By studying the relevant documents and evidence from the book research report minutes of the meeting, photos and interviews with 15 key informants. The tools used in the research were interviews with key informants. And collecting data and analyzing information about concepts definition of social welfare for the elderly, elderly school and social networks to analyze the form and process of welfare management of the elderly school and to see the knowledge set, the process and the elderly welfare management of the temple and the community of the elderly school in the province To be applied at the policy level, community organizations and individuals.

The research found :

1) Process and management of elderly schools in Lamphun Province, there are various processes including policy formulation, planning for the elderly school operation, determining the structure and management of elderly schools, determination of teaching and learning structures, school development, elderly school management and monitoring, evaluating and analyzing results of operations.

2) Elderly welfare management of temples and communities in Lamphun Province, there are 4 welfare arrangements, namely welfare for the elderly school. Will be in the form of welfare for the whole school, the Elderly Club and various activities. Providing welfare for the elderly to the community, such as volunteer activities, Waste merit fund, funeral welfare club and the Center for Quality of Life and Elderly Occupation Promotion. Elderly welfare arrangement by temples and communities and managing the elderly network.

3) Form and Welfare of the Elderly of the Temple and Community of Lamphun Province, there are 2 forms of welfare arrangements is 1) Social work model Is a mutual integration in helping the elderly of the temple and the community by educating Through the process of the elderly school, career institute such as making a tie dye fabric, making a broom, and making a wreath and flowers, and creating a quality of life Through the volunteer activities And friends visiting activities. And 2) the form of elderly welfare development, found that there are 2 types is welfare development on health, including physical, mental, social and intellectual. And welfare development by propagating Dharma, such as entering the temple, making merit on important days, making merit to 9 temples, organizing Dharma roaming.

Keyword : Elderly School, Form, Welfare

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ คือมีประชากรสูงอายุมากกว่าร้อยละ ๑๐ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุในสังคมไทยมีสาเหตุหลักเนื่องมาจากการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์อย่างรวดเร็วทำให้เกิดการเพิ่มจำนวนและสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุและส่งผลกระทบต่อสังคมและระบบเศรษฐกิจตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรของประเทศในอนาคตด้วยผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายอันเป็นผลมาจากความเสื่อมและความสามารถในการทำหน้าที่ลดลง ก่อให้เกิดปัญหาด้านต่าง ๆ^๑

จากสถานการณ์ที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ทำให้เห็นว่าสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มเรื่อย ๆ โดยสวัสดิการที่รัฐจัดสรรอาจจะไม่ทั่วถึงและเพียงพอต่อการดำรงชีพในยุคปัจจุบัน และต่อไปในอนาคตผู้สูงอายุในอนาคตจำเป็นที่จะต้องหันมาพึ่งพาตนเอง โดยการใช้ความสามารถที่ตนมีร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม โดยการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ความสามารถของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม ภายใต้การใกล้เคียงเชิงคุณค่าระหว่างค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ และการสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เป็นกระบวนการจัดสรรทรัพยากรภายใต้เงื่อนไขทางสังคมให้เกิดประสิทธิภาพด้วยการสร้างหน่วยปฏิสัมพันธ์ย่อย^๒ เพราะสังคมผู้สูงอายุในอนาคตจะมีบริบทแตกต่างจากในปัจจุบัน โดยเมื่อผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ย่อมทำให้ผู้สูงอายุมีอิสรภาพในการกำหนดชีวิตในแบบของตนเอง^๓ โรงเรียนผู้สูงอายุ จึงเป็น

^๑ พวงนรินทร์ คำปุก, *ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลหัวงม อำเภอนาน จังหวัดเชียงราย*, (บทความวิจัย: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๑.

^๒ มนตรี ประเสริฐรุ่งเรือง, “การสร้างทางเลือกทางสังคมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในภาคอีสาน”, *คุษฎีนิพนธ์ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗).

^๓ World Health Organization, *Ageing and Life Course*, [ออนไลน์], แหล่งอ้างอิง: http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/ [๕ กันยายน ๒๕๖๐].

รูปแบบหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษา การพัฒนาทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ ประสบการณ์ ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชนโรงเรียน ผู้สูงอายุหลายแห่งตั้งขึ้นโดยใช้อาคารเรียนเก่าของโรงเรียนที่เลิกกิจการหรือตั้งอยู่ในชมรมผู้สูงอายุ ภายในวัดบางแห่งใช้บ้านของผู้ริเริ่มก่อตั้งเป็นสถานที่ดำเนินการการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในระยะแรก อาจเป็นเพียงการรวมกลุ่มพบปะพูดคุยกัน แล้วจึงค่อย ๆ มีรูปแบบชัดเจนขึ้น มีกิจกรรมที่หลากหลายตามความต้องการของผู้สูงอายุ หรืออาจเป็นการขยายกิจกรรมจากที่มีการดำเนินการอยู่แล้ว เช่น ศูนย์บริการทางสังคมแบบมีส่วนร่วม (ศาลาสว่างสุข) ศูนย์สามวัย ธนาคารความดี โรงเรียนชราบาล เป็นต้น โรงเรียนผู้สูงอายุสามารถมีรูปแบบและกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ ความต้องการของผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ จะกำหนดตารางกิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ไว้ชัดเจน ระยะเวลาเปิดเรียนอาจเป็นตลอดปีหรือเปิดเป็นช่วงเวลาตามหลักสูตรที่จัดอบรมส่วนใหญ่จะจัดกิจกรรมสัปดาห์ละ ๑ วัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงแนวคิดกระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการและวางแผนงานในการแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุ และศึกษาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เพื่อนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน ภายใต้งานวิจัย เรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาและรูปแบบแนวทางการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม ช่วยเหลือตัวเองได้ตามอัตภาพและไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น และสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ซึ่งจะช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน
๒. เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน ได้นำเสนอระเบียบวิธีวิจัย ตามประเด็นดังต่อไปนี้

๑) รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research)

และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนพระสงฆ์ ประชาชน และองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุของจังหวัดลำพูน เพื่อให้เห็นแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ การจัดการ และรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน รวมถึงโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน ๑๕ รูป/คน

๓) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ซึ่งการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่ การสัมภาษณ์ ซึ่งคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยใช้เครื่องมือวิจัยคือ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured interview) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. แนวคิด หลักการ และการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นอย่างไร
๒. การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีรูปแบบอย่างไร
๓. โรงเรียนผู้สูงอายุของท่าน มีกระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ อย่างไร
๔. รูปแบบและการจัดสวัสดิการโรงเรียนผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน ควรมีลักษณะอย่างไร

๔) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- ๑) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ
- ๒) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนพระสงฆ์ ประชาชน และองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

๕) การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล

ผลการวิจัย

- ๑) กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

จากการลงพื้นที่โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนส่วนใหญ่พบว่า การจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการ โดยกองสวัสดิการสังคมจะเป็นผู้ดำเนินการในส่วนของโรงเรียนผู้สูงอายุโดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่การร่างหลักสูตร การยื่นอนุมัติหลักสูตร การรับสมัคร การบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการอนุมัติจบ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้เป็นกระบวนการพื้นฐานที่โรงเรียนผู้สูงอายุได้ดำเนินการ แต่อาจมีความแตกต่างกันบ้างในแต่ละท้องถิ่น แต่โดยใจความสำคัญหรือจุดมุ่งหมายของการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุคือ การที่ได้ให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมในการสนทนาการระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน เป็นการใช้เวลาว่างของผู้สูงอายุในการผ่อนคลาย เพราะผู้สูงอายุบางคนเป็นผู้ที่เกษียณอายุราชการ และเป็นผู้สูงอายุติดสังคม จึงจำเป็นที่จะต้องมีการมีกิจกรรมในการให้ผู้สูงอายุได้ทำร่วมกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้แก่ การกำหนดนโยบายโรงเรียนผู้สูงอายุ การวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ การกำหนดโครงสร้างและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอน การพัฒนาโรงเรียน การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ และการติดตามประเมินผลและการวิเคราะห์ผลการดำเนินการ

๒) การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน

จากการวิจัยพบว่า มีการจัดสวัสดิการอยู่ ๔ อย่างคือ การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ จะเป็นในรูปแบบของการจัดสวัสดิการทั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และกิจกรรมต่างๆ การจัดสวัสดิการชมรมให้ผู้สูงอายุ ได้แก่ กิจกรรมอาสาป็นสุข กองทุนขยะบุญ ชมรมฌาปนกิจสงเคราะห์ และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน และการจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ

๓) รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการมีอยู่ ๒ รูปแบบคือ ๑) รูปแบบการสังคมสงเคราะห์ เป็นการบูรณาการร่วมกันในการช่วยเหลือผู้สูงอายุของวัดและชุมชนโดยให้ความรู้ผ่านกระบวนการของโรงเรียนผู้สูงอายุ การสร้างอาชีพ เช่น การทำผ้ามัธยม การทำไม้กวาด และการประดิษฐ์พวงหรีดและดอกไม้จันทน์ และการสร้างคุณภาพชีวิต ผ่านกิจกรรมโครงการอาสาป็นสุข และกิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อน และ ๒) รูปแบบการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุ พบว่ามีอยู่ ๒ รูปแบบคือ การพัฒนาสวัสดิการด้านสุขภาพะ อันได้แก่ ทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา และการพัฒนาสวัสดิการด้วยการเผยแพร่ธรรมะ เช่น การเข้าวัดทำบุญในวันสำคัญ การทำบุญ ๙ วัด การจัดกิจกรรมธรรมะสัญจร

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานของกระบวนการต่างๆ ซึ่งสามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

๑) กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

๑.๑) การกำหนดนโยบายโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า มีแนวคิดมาจากสถานการณ์ของผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี ทำให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเล็งเห็นว่าจะมีมาตรการใดที่จะรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น และอาจส่งผลกระทบต่อในด้านอื่นๆ ตามมา ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงเล็งเห็นปัญหาดังกล่าวและได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น

๑.๒) การวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า การวางแผนการดำเนินการได้ดำเนินการร่วมกับชมรมผู้สูงอายุในตำบลและในหมู่บ้าน เพื่อเป็นทีมงานในการบูรณาการความรู้และวิธีปฏิบัติในการที่จะจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมา ในบางพื้นที่ได้มีการเชิญผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการร่างหลักสูตรมาดำเนินการจัดทำหลักสูตรด้วย ซึ่งขั้นตอนหรือกระบวนการในการวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ การจัดทำโครงการเพื่อเสนอขออนุมัติ ประชุมแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการ การเตรียมหลักสูตร วัสดุอุปกรณ์ และอาคารสถานที่ และการรับสมัครผู้สูงอายุ

๑.๓) การกำหนดโครงสร้างและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า การดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุจะทำในรูปของคณะกรรมการบริหาร โดยที่จะมีการให้ตัวแทนคณะกรรมการผู้สูงอายุของแต่ละชุมชนเป็นคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ซึ่งจะมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ให้การสนับสนุนทั้งในเรื่องของสถานที่ งบประมาณบางส่วน และบุคลากรบางส่วน ยังมาจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ในการบริหารจัดการโรงเรียนที่สำคัญคือ ๑) การจัดการด้านหลักสูตร ซึ่งจะเน้นไปที่กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ ให้ผู้เรียนได้เป็นผู้กำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนเองว่าผู้เรียนมีความต้องการที่จะเรียนรู้อะไร ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นในเรื่องของการพัฒนาอาชีพ พัฒนาทักษะการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น การออกกำลังกาย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ๒) การกำหนดโครงสร้างการบริหาร ประกอบไปด้วยโครงสร้างคณะกรรมการบริหาร และโครงสร้างคณะกรรมการนักเรียน

๑.๔) การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอน จากการวิจัยพบว่า มีกระบวนการคือ การก่อตั้ง การเตรียมตัว และการกำหนดหลักสูตร

๑.๕) การพัฒนาโรงเรียน จากการวิจัยพบว่า มีกระบวนการสำคัญของการพัฒนาที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งการพัฒนาโรงเรียนนั้นโดยส่วนใหญ่แล้วจะขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งกระบวนการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุมีกระบวนการคือ การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาผู้เรียน และการพัฒนาด้านอาคารสถานที่

๑.๖) การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ โดยเฉพาะเรื่องของการเงินการบัญชี ที่ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุประสบความสำเร็จและสามารถดำเนินการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีการบริหารจัดการด้านต่างๆ ได้แก่ การจัดการด้านการเงินและบัญชี การจัดการด้านบุคลากร และการจัดการด้านวิทยากร

๑.๗) การติดตามประเมินผลและการวิเคราะห์ผลการดำเนินการ จากการวิจัยพบว่า มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการทั้งในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการ และการดำเนินงานทั่วไป

๒) การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน

จากการวิจัยพบว่า การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน มีการจัดสวัสดิการอยู่ ๓ อย่างคือ ๑) การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ จะเป็นในรูปแบบของการจัดสวัสดิการทั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และกิจกรรมต่างๆ โดยโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งวัดและชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในการร่างหลักสูตรและดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ๒) การจัดสวัสดิการชมรมให้ผู้สูงอายุ พบว่ามีชมรมผู้สูงอายุทั้งในระดับชุมชนและในระดับตำบลที่มีการขับเคลื่อนสวัสดิการผู้สูงอายุด้วย โดยที่ชมรมจะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก เช่น การทำบุญ การออกกำลังกาย การเยี่ยมผู้ป่วย การทำกิจกรรมร่วมกับเทศบาล เป็นต้น ซึ่งพระสงฆ์ก็มีบทบาทสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมด้วย เช่น กิจกรรมอาสาป็นสุข กองทุนขะบุญ และยังพบว่ามีการจัดสวัสดิการในรูปแบบของชมรมอาสนิกสงเคราะห์ด้วย ๓) การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน พบว่าบทบาทสำคัญของวัดในการเป็นส่วนหนึ่งของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชนคือ การสร้างกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุที่เข้าร่วมจะมีความรู้เกี่ยวกับอาชีพเพื่อนำไปต่อยอดได้ เช่น การทำไม้กวาด การจักสาน เป็นต้น อันเป็นการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุทางหนึ่งด้วย และ ๔) การจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ พบว่ามีจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการจัดการที่เป็นระบบ เพื่อสร้างการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่มีความหลากหลาย ซึ่งเครือข่ายผู้สูงอายุในระดับตำบลมีการรวมตัวกันมาจากชมรมผู้สูงอายุในระดับหมู่บ้าน บูรณาการการดำเนินงานเครือข่ายร่วมกับโรงเรียนผู้สูงอายุ

๓) รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการมีอยู่ ๒ รูปแบบคือ ๑) รูปแบบการสังคมสงเคราะห์ พบว่าเป็นการบูรณาการร่วมกันในการช่วยเหลือผู้สูงอายุของวัดและชุมชนโดยการใช้ความรู้ ผ่านกระบวนการของโรงเรียนผู้สูงอายุ การสร้างอาชีพ เช่น การทำผ้ามัดย้อม การทำไม้กวาด และการประดิษฐ์พวงหรีดและดอกไม้จันทน์ และการสร้างคุณภาพชีวิต ผ่านกิจกรรมโครงการอาสาป็นสุข และกิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อน และ ๒) รูปแบบการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุ พบว่ามีอยู่ ๒ รูปแบบคือ การพัฒนาสวัสดิการด้านสุขภาพ อันได้แก่ ทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา และการพัฒนาสวัสดิการด้วยการเผยแพร่ธรรมะ เช่น การเข้าวัดทำบุญในวันสำคัญ การทำบุญ ๙ วัด การจัดกิจกรรมธรรมะสัญจร

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

๑) จากการวิจัยพบว่า การดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุจะเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งจะมีผู้สูงอายุของแต่ละชุมชนเข้าไปเป็นตัวแทนคณะกรรมการเพื่อบริหารโรงเรียน ซึ่งการร่างหลักสูตรก็จะอาศัยการมีส่วนร่วมเช่นเดียวกันโดยให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนในการกำหนดหลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ โดยการเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การร่างหลักสูตรจะมีการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชนเบื้องต้น โดยจะให้ผู้สูงอายุได้สะท้อนความต้องการในการที่จะเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุว่าต้องการที่จะเรียนอะไร จากนั้นประธานโรงเรียนผู้สูงอายุที่มาจากประธานคณะกรรมการผู้สูงอายุของแต่ละชุมชนที่ได้เลือกเข้ามาได้ทำหน้าที่ในการยกร่างหลักสูตร โดยมี

ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม ผู้อำนวยการกองการศึกษาฯ เป็นผู้ที่ยกย่องให้คำแนะนำต่างๆ และในบางแห่งจะอาศัยอดีตผู้อำนวยการโรงเรียนที่เกษียณอายุราชการและเป็นคณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้นั่งเป็นประธานในการร่างหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนผู้สูงอายุได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการบริหารจัดการโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งผู้เรียนสามารถที่จะเลือกกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ได้ และจะต้องเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ด้วย อีกทั้งยังจะต้องเข้าร่วมในกิจกรรมอื่นๆ ที่เพื่อนสมาชิกได้เลือกไว้ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมที่หลากหลาย และได้รับความรู้ที่หลากหลายอีกด้วย จากผลของการให้ผู้เรียนได้เป็นผู้กำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนเองว่าผู้เรียนมีความต้องการที่จะเรียนรู้อะไร ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นในเรื่องของการพัฒนาอาชีพ พัฒนาทักษะการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น การออกกำลังกาย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีความสนุกสนานในกิจกรรมต่างๆ ที่ตนสนใจ ซึ่งจากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เมื่อผู้สูงอายุได้มีการทำกิจกรรมในสิ่งที่ตนสนใจก็มีความสุขสนุกสนาน เป็นผู้ที่มึอารมณ์สดชื่นแจ่มใส และนำมาซึ่งความมีสุขภาพที่ดี มีกำลังใจในการสู้ชีวิต และมีความมุ่งมั่นที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชุมชนอย่างเต็มความสามารถ

๒) จากการวิจัยพบว่า การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน จะเป็นในรูปแบบของการจัดสวัสดิการทั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และกิจกรรมต่างๆ โดยมีวัดเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในเรื่องของสถานที่ วิทยากร และการอำนวยความสะดวกต่างๆ พระสงฆ์จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนพิธี เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้สูงอายุจะต้องมีการเรียนรู้เพื่อเป็นการสืบสานองค์ความรู้และนำไปถ่ายทอดให้กับชนรุ่นหลัง โดยใช้โครงการกิจกรรมอัยสอนหลานร่วมกับโรงเรียนในพื้นที่ ซึ่งผู้สูงอายุจะเป็นกำลังหลักสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ นอกจากนี้ วัดและชุมชนยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุประสบความสำเร็จและสามารถเป็นที่พึงให้กับผู้สูงอายุได้ในเรื่องของการจัดการฅาปนกิจสงเคราะห์ ซึ่งวัดและชุมชนได้มีส่วนช่วยในการขับเคลื่อนและผลักดันสวัสดิการดังกล่าวเพื่อเป็นประโยชน์ให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งฅาปนกิจสงเคราะห์นั้นจะมุ่งเน้นการช่วยเหลือหลังจากที่สมาชิกถึงแก่กรรมในรูปของเงินทำบุญศพ แต่ก็ยังพบว่าในบางพื้นที่ได้มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อหารายได้เข้ากลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ด้วย เช่น ผ้าป่าขยะ ขยะบุญ ธนาการความดี เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ นี้ได้อาศัยพระสงฆ์และวัดเป็นผู้ที่มีส่วนในการขับเคลื่อนเช่นกัน และนอกจากนี้ยังพบว่า วัดและชุมชนได้มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีให้กับผู้สูงอายุด้วย ซึ่งผู้สูงอายุจะมีการรวมตัวกันเพื่อออกกำลังกายโดยใช้บริเวณวัดหรือพื้นที่สาธารณะของชุมชน ทั้งนี้ ผู้สูงอายุจะรวมตัวกันผ่านการบอกกล่าวกันต่อๆ กันไปแบบปากต่อปากของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งการออกกำลังกายนั้นจะเป็นการสร้างสุขภาพที่ดีให้กับผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุยังมีความสนใจที่จะนำเอาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เช่น ท่าพ็อนรำ การตีกลอง การตบระฆัง การพ็อนเจิง เป็นต้น มาเป็นส่วนประกอบท่าทางในการออกกำลังกายด้วย อีกทั้งวัดยังได้สอนให้ผู้สูงอายุได้มีการปฏิบัติธรรม สวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา เพื่อสร้างความสงบให้กับจิตใจ

๓) จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการมีอยู่ ๒ รูปแบบคือ การสังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาสวัสดิการ ซึ่งทั้งสองรูปแบบนั้นเป็นสวัสดิการที่เน้นการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ เน้นในเรื่องของการดูแลสุขภาพ การทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุ โดยชมรมผู้สูงอายุจะมีบทบาทสำคัญใน

การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุเพื่อมาทำกิจกรรมร่วมกัน หนึ่งในนั้นคือการออกกำลังกาย การดำเนินการของโรงเรียนผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน มีแนวคิดสำคัญคือ การสร้างการมีส่วนร่วมขององค์กรหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความเข้าใจในการใช้ชีวิตประจำวัน การดูแลสุขภาพ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้สูงอายุให้มีศักยภาพ การสร้างอาชีพโดยการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รูปแบบการจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุนั้นจะเน้นไปที่การมีส่วนร่วมจากองค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆ ในชุมชนและนอกชุมชน โดยเฉพาะองค์กรภาครัฐที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในเรื่องของงบประมาณ การบริหารจัดการ การอำนวยความสะดวก และการสรุปผล ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการโดยส่วนมากแล้วจะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงานของรัฐเป็นอย่างดี เพราะในบางพื้นที่ วัดและชุมชนอาจไม่มีศักยภาพเพียงพอในการบริหารจัดการ จึงจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะองค์กรชุมชนที่นับได้ว่ามีบทบาทสำคัญ ซึ่งจากการวิจัยพบว่าชุมชนบางแห่งได้มีองค์กรต่างๆ มากมาย และในหลายๆ องค์กรก็มีผู้สูงอายุเข้าไปเป็นสมาชิก ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีบทบาททั้งในองค์กรชุมชนและโรงเรียนผู้สูงอายุด้วย และนอกจากนั้นผลการวิจัยยังพบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับองค์กรชุมชนและองค์กรหน่วยงานอื่นๆ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑.๑) การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาถึงรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนในรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นสวัสดิการรูปแบบหนึ่ง แต่ยังพบว่าในหลักสูตรการเรียนของโรงเรียนบางแห่งไม่ได้มีการกล่าวถึงการสร้างเสริมคุณลักษณะของการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและความพร้อมเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ จึงควรที่จะมีการเพิ่มเติมเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาที่สอง

๑.๒) เนื่องจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนพบว่าบางพื้นที่ยังไม่มี การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น ซึ่งอาจเป็นเพราะปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ ดังนั้น การศึกษาวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเชิงนโยบายของผู้บริหารท้องถิ่นในการที่จะศึกษาข้อมูลผู้สูงอายุเบื้องต้นในท้องถิ่นของตนเอง และเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในอนาคตต่อไป

๒) ข้อเสนอแนะระดับองค์กร

๒.๑) การศึกษาวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่รูปแบบของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนเท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงยังมีองค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ จึงควรที่จะมีการศึกษาวิจัยถึงการบูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุ

๒.๒) ประการสำคัญของการจัดตั้งและการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ จะต้องมีการศึกษาถึงบริบท ศักยภาพ และความเป็นไปได้ขององค์กรด้วยว่าสามารถ

ดำเนินการตามพันธกิจได้หรือไม่ ซึ่งจากการวิจัยพบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งนั้นดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามภารกิจที่ผู้บริหารท้องถิ่นกำหนดไว้เท่านั้น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการทำงานในระยะยาวได้

๒.๓) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปศึกษาและประยุกต์ใช้เพื่อดำเนินการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในท้องถิ่นได้ และยังสามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาถึงรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีเพียงโรงเรียนผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

๒.๔) วัด สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการสนองงานคณะสงฆ์ โดยเฉพาะด้านสังคมสงเคราะห์ได้ ซึ่งการจัดสวัสดิการให้ผู้สูงอายุโดยการดำเนินการของวัดก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสนองงานคณะสงฆ์ด้านนี้ด้วยเช่นกัน

๓) ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

๓.๑) เนื่องจากพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยมีบริเวณที่กว้างครอบคลุมทั้งจังหวัดลำพูน ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งมีความห่างไกลกันมาก จึงทำให้บริบทในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุแตกต่างกันด้วย อีกทั้ง ความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางพื้นที่ยังไม่ได้ให้ความร่วมมือในการศึกษาวิจัย อาจเป็นเพราะยังไม่มีความคุ้นเคยกับโรงเรียนผู้สูงอายุเท่าที่ควรจึงไม่สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ได้มากนัก ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปจึงควรเป็นการศึกษาวิจัยเชิงพื้นที่แบบเจาะจง เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่สามารสรสร้างเป็นรูปแบบหรือตัวแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง

๓.๒) ควรมีการศึกษาถึงกลยุทธ์การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการ มากกว่าที่จะศึกษาแบบครอบคลุมทั้งจังหวัด ทั้งนี้เพราะ บริบทเชิงพื้นที่มีความสำคัญและเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างในกระบวนการบริหารจัดการของโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่ง รวมถึงการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในรูปแบบอื่นด้วย

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน จังหวัดลำพูน สำเร็จได้ด้วยอาศัยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากคณะผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งเป็นบุคลากรของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการร่วมเก็บข้อมูลภาคสนามและการลงพื้นที่วิจัย อีกทั้งยังให้กำลังใจและให้คำแนะนำชี้แนะจนทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

ผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ พระมหาชุตีภัก อภินนุโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษาและติดตามงานวิจัยด้วยดีตลอดมา

งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์แบบด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน ที่ได้ให้โอกาสแก่คณะผู้วิจัยในการดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในทางวิชาการ และคณะผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณครูบาอาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ที่ได้ให้กำลังใจและคอยสอบถามความก้าวหน้าด้วยดีเสมอมา

บรรณานุกรม

พวงนรินทร์ คำบุก. “ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลห้วยม อำเภอปาน จังหวัดเชียงราย”. **บทความวิจัย**. สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๘.

มนตรี ประเสริฐรุ่งเรือง. “การสร้างทางเลือกทางสังคมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในภาคอีสาน”. **คุณิพนธ์ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.

World Health Organization. **Ageing and Life Course**. [ออนไลน์]. แหล่งอ้างอิง: http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/ [๕ กันยายน ๒๕๖๐].

ภาคผนวก ข

กิจกรรมการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ตามแผนการที่วางไว้

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

๑.๑ กิจกรรมการเรียนการสอน โดยการนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาในรายวิชาตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน โดยเฉพาะในระดับปริญญาตรี เช่น รายวิชาการบริหารการพัฒนา องค์การและการจัดการในภาครัฐ นโยบายสาธารณะ และการวางแผน การบริหารโครงการ การศึกษาอิสระทางรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นต้น

๑.๒ สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านนโยบายสาธารณะและการวางแผน นักพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการวางแผนและนโยบายในการดูแลและการจัดสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุ โดยอาศัยชุดข้อมูลความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดทางเลือกใหม่ในการขับเคลื่อนนโยบายการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุรูปแบบอื่นที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยความร่วมมือของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน วัด เครือข่ายสุขภาพ องค์กร/ชมรมผู้สูงอายุ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน

๒. กิจกรรมด้านการบริหารจัดการนโยบายสาธารณะ

๒.๑ สามารถพัฒนาโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน รวมถึงองค์กรต่างๆ ในชุมชน

๒.๒ สามารถพัฒนาและต่อยอดโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุได้อย่างยั่งยืน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวในการดำเนินการ โดยความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน วัด เครือข่ายสุขภาพ องค์กร/ชมรมผู้สูงอายุ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน ในการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกัน

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

๓.๑ การจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน โดยมีการทำแผนการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน หน่วยงานด้านการพัฒนาสังคมทั้งภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษา วัด เครือข่ายสุขภาพ และองค์กรชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ด้วย

๓.๒ การจัดทำแผนการดูแลและจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ

๓.๓ การจัดสัมมนาเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับทราบ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีแผนงานในการดูแลและจัดสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุอยู่แล้ว ซึ่งจัดทำเป็นประจำทุก ๓ หรือ ๔ ปี รวมทั้งองค์กร/ชมรมผู้สูงอายุอื่นๆ ที่มีความสนใจ

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้
ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้
ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษากระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน
๒. เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
ระยะที่ ๑ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ	ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ	ข้อที่ ๑	๑. สามารถวิเคราะห์ถึงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ๒. สามารถวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักการและวิธีการ ตลอดจนกระบวนการในการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ
ระยะที่ ๒ การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัย ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนพระสงฆ์ ประชาชน และองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละอำเภอของจังหวัดลำพูน ทั้ง ๘ แห่ง	๑. ทราบถึงหลักคิดและวิธีการของกระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ๒. ทราบถึงแนวทางของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน	ข้อที่ ๑ และ ข้อที่ ๒	๑. สามารถวิเคราะห์หลักคิดและวิธีการของกระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ๒. สามารถทราบถึงแนวทางของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน
ระยะที่ ๓ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษา	ทราบถึงรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียน	ข้อที่ ๒ และ ๓	๑. สามารถวิเคราะห์รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของ

<p>เกี่ยวกับแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ การ จัดการสวัสดิการ ผู้สูงอายุ และเพื่อให้ ความคิดเห็นเกี่ยวกับ รูปแบบการจัด สวัสดิการผู้สูงอายุของ วัดและชุมชน รวมถึง โรงเรียนผู้สูงอายุ</p>	<p>ผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน</p>		<p>โรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดลำพูน</p>
---	-------------------------------	--	--

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน และนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

๒. แบบสัมภาษณ์มีทั้งหมด ๒ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน

๓. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ จะใช้สำหรับเก็บข้อมูลตามที่สนทนากับท่าน ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยเท่านั้น

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสัมภาษณ์มา ณ โอกาสนี้

พระครูสิริสุตานุยุต, ดร.

หัวหน้าโครงการวิจัย

แบบสัมภาษณ์การวิจัย
เรื่อง การสร้างรูปแบบวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธเพื่อการลดการฆ่าตัวตาย
ของพระสงฆ์และชุมชนในจังหวัดลำพูน

ประเด็นที่สัมภาษณ์ มีดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
 ตำแหน่ง.....
 สถานที่.....
 วัน/เดือน/ปี.....
 ผู้สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตานุยุต, ดร.

ตอนที่ ๒ ประเด็นสัมภาษณ์เกี่ยวกับการสร้างรูปแบบวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธเพื่อการลดการฆ่าตัวตายของพระสงฆ์และชุมชนในจังหวัดลำพูน

๑. แนวคิด หลักการ และการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นอย่างไร
๒. การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีรูปแบบอย่างไร
๓. โรงเรียนผู้สูงอายุของท่าน มีกระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ อย่างไร
๔. รูปแบบและการจัดสวัสดิการโรงเรียนผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน ควรมีลักษณะอย่างไร

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ตอบแบบสัมภาษณ์มา ณ โอกาสนี้

ภาคผนวก จ

ภาพถ่ายกิจกรรมการดำเนินการวิจัย

ภาคผนวก ฉ
แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ : ว.๒๒๓/๒๕๖๑

ชื่อโครงการ : โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน
จังหวัดลำพูน

หัวหน้าโครงการ : พระครูสิริสุตานุยุต, ดร.

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์มือถือ : ๐๘๙-๕๕๕-๕๙๖๙

E mail : saman2507@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

การวิจัยเรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน
จังหวัดลำพูน”

ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ คือมีประชากรสูงอายุมากกว่าร้อยละ ๑๐ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุในสังคมไทยมีสาเหตุหลักเนื่องมาจากการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์อย่างรวดเร็วทำให้เกิดการเพิ่มจำนวนและสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุและส่งผลกระทบต่อสังคมและระบบเศรษฐกิจตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรของประเทศในอนาคตวัยสูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายอันเป็นผลมาจากความเสื่อมและความสามารถในการทำหน้าที่ลดลง ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ^๑ จากข้อมูลตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๖๔) กล่าวว่า ในช่วงปี ๒๕๕๕ จำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุ (ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปี ขึ้นไป) ของประเทศไทยเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็ว ทำให้โครงสร้างประชากรของประเทศไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ระยะที่เรียกว่า ภาวะประชากรผู้สูงอายุ (Population ageing) เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในประเทศที่พัฒนาแล้ว การเข้าสู่ภาวะประชากรผู้สูงอายุจะมีผลต่อสภาพทางสังคม ภาวะเศรษฐกิจ และการจ้างงาน ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่องในระยะยาว^๒ อัตราการเพิ่มของจำนวนผู้สูงอายุในที่สูงกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนั้นย่อมเป็นผลให้สังคมมีภาระที่ต้องดูแลเพิ่มขึ้น ในเรื่องการดูแลรักษาพยาบาล การรักษาสุขภาพอนามัย เงินสวัสดิการ เงินบำเหน็จบำนาญ การจัดบริการด้านที่พักอาศัย รวมไปถึงการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ^๓ นอกเหนือจากปัญหาข้างต้นแล้วภาวะความสูงอายุก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทั้ง ในเชิงร่างกาย จิตใจ และสภาพทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งกีดกันกดดันให้ผู้สูงอายุต้องกลายมาเป็นผู้ต้องการพึ่งพิงสถาบันทางสังคมต่าง ๆ

^๑ พวงนรินทร์ คำปุก, *ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลหัวงม อำเภอปาน จังหวัดเชียงราย*, (บทความวิจัย: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย,๒๕๕๘), หน้า ๑๔๑.

^๒ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, *แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๖๔)*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพปัญญา,๒๕๕๓), หน้า ๑.

^๓ สุรกุล เจนอบรม, *วิทยาการผู้สูงอายุ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๓๔), หน้า ๓.

อาทิ รัฐ ชุมชน ครอบครัว องค์กรอิสระ และองค์กรภาคเอกชน ทั้งในด้านสินค้าและบริการทางสังคม^๔ ตลอดจนสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ที่รอกการจัดสรรหรือรับการช่วยเหลือจากภาคส่วนต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว

จากสถานการณ์ที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ทำให้เห็นว่าสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มเรื่อย ๆ โดยสวัสดิการที่รัฐจัดสรรอาจจะไม่ทั่วถึงและเพียงพอต่อการดำรงชีพในยุคปัจจุบัน และต่อไปในอนาคตผู้สูงอายุในอนาคตจำเป็นที่จะต้องหันมาพึ่งพาตนเอง โดยการใช้ความสามารถที่ตนมี ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม โดยการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ความสามารถของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม ภายใต้การใกล้เคียงเชิงคุณค่าระหว่างค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ และการสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เป็นกระบวนการจัดสรรทรัพยากรภายใต้เงื่อนไขทางสังคมให้เกิดประสิทธิภาพด้วยการสร้างหน่วยปฏิสัมพันธ์ย่อย^๕ เพราะสังคมผู้สูงอายุในอนาคตจะมีบริบทแตกต่างจากในปัจจุบัน โดยเมื่อผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ย่อมทำให้ผู้สูงอายุมีอิสรภาพในการกำหนดชีวิตในแบบของตนเอง^๖

นอกเหนือจากปัญหาข้างต้นแล้วการพัฒนาส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุจึงเป็นแนวคิดหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระดับ ให้ลดลงได้ ภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐ ชุมชน และครอบครัว เพราะผู้สูงอายุเป็นบุคคล ที่สถาบันครอบครัวไทยให้การเคารพยกย่องมากที่สุด เพราะผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในชีวิตสูง เป็นผู้ถ่ายทอดความสามารถ ประเพณี วัฒนธรรมและค่านิยมจิตใจให้แก่บุคคลในครอบครัว ชุมชน และสังคมประเทศชาติ จากปฏิญญาผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ รัฐบาล องค์กรเอกชน ประชาชน และสถาบันต่าง ๆ ได้เห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุ จึงเสนอให้ตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าของผู้สูงอายุ ซึ่งได้ทำประโยชน์ในฐานะ "ผู้ให้" แก่สังคมมาโดยตลอด ดังนั้นจึงควรได้รับผลในฐานะเป็น "ผู้รับ" จากสังคมด้วย ปฏิญญาผู้สูงอายุไทย จึงเป็นพันธกรณีเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ ซึ่งได้กำหนดสาระสำคัญไว้ ๑๐ ข้อ^๗ โดยเฉพาะในข้อที่ ๓ ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน เพื่อสามารถปรับบทบาทของตนให้สมวัย ข้อที่ ๔ ผู้สูงอายุควรได้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้สังคม มีโอกาสได้ทำงานที่เหมาะสมกับวัยและตามความสมัครใจ โดยได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเห็นชีวิตมีคุณค่าและข้อที่ ๕ ผู้สูงอายุควรได้เรียนรู้ในการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง ต้องมี

^๔ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, สวัสดิการผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^๕ มন্ত্রী ประเสริฐรุ่งเรือง, “การสร้างทางเลือกทางสังคมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในภาคอีสาน”, **ดัชนีพันธกิจ** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗).

^๖ World Health Organization, **Ageing and Life Course**, [ออนไลน์], แหล่งอ้างอิง: http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/ [๕ กันยายน ๒๕๖๐].

^๗ คุรุรายละเอียดใน, **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๖๔)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพพิญานิสัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

หลักประกันและสามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพอนามัยอย่างครบวงจรโดยเท่าเทียมกัน รวมทั้งได้รับการดูแลจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างสงบตามคตินิยม ได้เกิดเป็นแนวคิดในการดำเนินการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ การส่งเสริมการพัฒนาตนเอง การดูแล ค้ำครอง พิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ และการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ตลอดถึงการเสริมสร้างศักยภาพ คุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับ ในเรื่องการส่งเสริมเผยแพร่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบทอดต่อไป จึงเกิดเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละชุมชนโดยการดำเนินงานของวัด ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุในชุมชนนั้น ๆ

โรงเรียนผู้สูงอายุ จึงเป็นรูปแบบหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษา การพัฒนาทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชนโรงเรียน ผู้สูงอายุหลายแห่งตั้งขึ้นโดยใช้อาคารเรียนเก่าของโรงเรียนที่เลิกกิจการหรือตั้งอยู่ในชมรมผู้สูงอายุ ภายในวัด บางแห่งใช้บ้านของผู้ริเริ่มก่อตั้งเป็นสถานที่ดำเนินการการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในระยะแรก อาจเป็นเพียงการรวมกลุ่มพบปะพูดคุยกัน แล้วจึงค่อย ๆ มีรูปแบบชัดเจนขึ้น มีกิจกรรมที่หลากหลายตามความต้องการของผู้สูงอายุ หรืออาจเป็นการขยายกิจกรรมจากที่มีการดำเนินการอยู่แล้ว เช่น ศูนย์บริการทางสังคมแบบมีส่วนร่วม (ศาลาส์ราสุข) ศูนย์สามวัย ธนาคารความดี โรงเรียนชราบาล เป็นต้น โรงเรียนผู้สูงอายุสามารถมีรูปแบบและกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ ความต้องการของผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ จะกำหนดตารางกิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ไว้ชัดเจน ระยะเวลาเปิดเรียนอาจเป็นตลอดปีหรือเปิดเป็นช่วงเวลาตามหลักสูตรที่จัดอบรม ส่วนใหญ่จะจัดกิจกรรมสัปดาห์ละ ๑ วัน

ดังนั้นจะเห็นถึงความสำคัญต่อการจัดการและแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุ แนวทางการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม ในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของของผู้สูงวัย การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุจึงเป็นการเรียนรู้การจัดการสุขภาพผู้สูงอายุ ของกลุ่มผู้สูงอายุ และคนทุกกลุ่มวัย ในการดูแลสุขภาพของตนเอง เพื่อยืดระยะเวลาการเจ็บป่วยด้วยโรคที่เกิดจาก ภาวะการเสื่อมถอยของสภาพร่างกาย รวมทั้งลดภาวะพึ่งพิงวัยแรงงานในระดับครอบครัวและสังคม

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงแนวคิดกระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้วิจัย ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการและวางแนวทางในการแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุ และศึกษาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เพื่อนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชน ภายใต้งานวิจัย เรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาและรูปแบบแนวทางการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม ช่วยเหลือตัวเองได้ตามอัตภาพและไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น และสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ซึ่งจะช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต่อไป

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษากระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน
๒. เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

ผลจากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน” ได้ดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย และสามารถสรุปผลการวิจัยได้ตามประเด็นดังต่อไปนี้

๑. กระบวนการและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

๑) การกำหนดนโยบายโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า มีแนวคิดมาจากสถานการณ์ของผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี ทำให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเห็นว่าจะมีมาตรการใดที่จะรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น และอาจส่งผลกระทบต่อในด้านอื่นๆ ตามมา ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงเล็งเห็นปัญหาดังกล่าวและได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น

๒) การวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า การวางแผนการดำเนินการได้ดำเนินการร่วมกับชมรมผู้สูงอายุในตำบลและในหมู่บ้าน เพื่อเป็นทีมงานในการบูรณาการความรู้และวิธีปฏิบัติในการที่จะจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมา ในบางพื้นที่ได้มีการเชิญผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการร่างหลักสูตรมาดำเนินการจัดทำหลักสูตรด้วย ซึ่งขั้นตอนหรือกระบวนการในการวางแผนการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ การจัดทำโครงการเพื่อเสนอขออนุมัติ ประชุมแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการ การเตรียมหลักสูตร วัสดุอุปกรณ์ และอาคารสถานที่ และการรับสมัครผู้สูงอายุ

๓) การกำหนดโครงสร้างและการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า การดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุจะทำในรูปของคณะกรรมการบริหาร โดยที่จะมีการให้ตัวแทนคณะกรรมการผู้สูงอายุของแต่ละชุมชนเป็นคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ซึ่งจะมียกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ให้การสนับสนุนทั้งในเรื่องของสถานที่ งบประมาณบางส่วน และงบบุคลากรบางส่วนยังมาจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ในการบริหารจัดการโรงเรียนที่สำคัญคือ ๑) การจัดการด้านหลักสูตร ซึ่งจะเน้นไปที่กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ ให้ผู้เรียนได้เป็นผู้กำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนเองว่าผู้เรียนมีความต้องการที่จะเรียนรู้อะไร ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นในเรื่องของการพัฒนาอาชีพ พัฒนาทักษะการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น การออกกำลังกาย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ๒) การกำหนดโครงสร้างการบริหาร ประกอบไปด้วยโครงสร้างคณะกรรมการบริหาร และโครงสร้างคณะกรรมการนักเรียน

๔) การกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอน จากการวิจัยพบว่า มีกระบวนการคือ การก่อตั้งการเตรียมตัว และการกำหนดหลักสูตร

๕) การพัฒนาโรงเรียน จากการวิจัยพบว่า มีกระบวนการสำคัญของการพัฒนาที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งการพัฒนาโรงเรียนนั้นโดยส่วนใหญ่แล้วจะขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งกระบวนการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุมีกระบวนการคือ การพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาผู้เรียน และการพัฒนาด้านอาคารสถานที่

๖) การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ โดยเฉพาะเรื่องของการเงินการบัญชี ที่ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุประสบความสำเร็จและสามารถดำเนินการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีการบริหารจัดการด้านต่างๆ ได้แก่ การจัดการด้านการเงินและบัญชี การจัดการด้านบุคลากร และการจัดการด้านวิชาการ

๗) การติดตามประเมินผลและการวิเคราะห์ผลการดำเนินการ จากการวิจัยพบว่า มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการทั้งในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการ และการดำเนินงานทั่วไป

๒. การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน

จากการวิจัยพบว่า การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน มีการจัดสวัสดิการอยู่ ๓ อย่างคือ

๑) การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ จะเป็นในรูปแบบของการจัดสวัสดิการทั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และกิจกรรมต่างๆ โดยโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งวัดและชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในการร่างหลักสูตรและดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร

๒) การจัดสวัสดิการชมรมให้ผู้สูงอายุ พบว่ามีชมรมผู้สูงอายุทั้งในระดับชุมชนและในระดับตำบลที่มีการขับเคลื่อนสวัสดิการผู้สูงอายุด้วย โดยที่ชมรมจะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก เช่น การทำบุญ การออกกำลังกาย การเยี่ยมผู้ป่วย การทำกิจกรรมร่วมกับเทศบาล เป็นต้น บางชมรมได้มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ โดยกำหนดวันเวลาร่วมกัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะใช้วัดเป็นสถานที่ในการรวมตัว ซึ่งพระสงฆ์ก็มีบทบาทสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมด้วย เช่น กิจกรรมอาสาป็นสุข กองทุนขยะบุญ และยังพบว่าการจัดสวัสดิการในรูปแบบของชมรมฅาปนกิจสงเคราะห์ ที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือค่าจัดการศพหลังจากผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกถึงแก่กรรม ซึ่งเงินที่ใช้ในการดำเนินการฅาปนกิจจะได้มาจากการเก็บค่าสมาชิกและการเก็บค่าทำศพรายบุคคล และบทบาทสำคัญของวัดอีกประการหนึ่งในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุคือ การใช้วัดเป็นศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ โดยให้ผู้สูงอายุได้เข้ามาทำกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพภายในวัด และยังพบว่าการจัดสวัสดิการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุด้วยการให้ผู้สูงอายุได้ออกกำลังกายร่วมกัน โดยใช้สถานที่บริเวณหน้าวัดเป็นลานกิจกรรม เรียกว่า การใช้พื้นที่วัดเป็นสนามเด็กเล่นของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุจะมารวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ในการออกกำลังกาย

๓) การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยวัดและชุมชน พบว่าบทบาทสำคัญของวัดในการเป็นส่วนหนึ่งของการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชนคือ การสร้างกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุที่เข้าร่วมจะมีความรู้เกี่ยวกับอาชีพเพื่อนำไปต่อยอดได้ เช่น การทำไม้กวาด การจักสาน เป็นต้น อันเป็นการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุทางหนึ่งด้วย

๔) การจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ พบว่าการจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการจัดการที่เป็นระบบ เพื่อสร้างการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่มีความหลากหลาย ซึ่งเครือข่ายผู้สูงอายุในระดับตำบลมีการรวมตัวกันมาจากชมรมผู้สูงอายุในระดับหมู่บ้าน บูรณาการการดำเนินงานเครือข่าย

ร่วมกับโรงเรียนผู้สูงอายุ

๓. รูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำพูน

จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการมีอยู่ ๒ รูปแบบคือ

๑) รูปแบบการสังคมสงเคราะห์ พบว่าเป็นการบูรณาการร่วมกันในการช่วยเหลือผู้สูงอายุของวัดและชุมชนโดยให้ความรู้ ผ่านกระบวนการของโรงเรียนผู้สูงอายุ การสร้างอาชีพ เช่น การทำผ้ามัดย้อม การทำไม้กวาด และการประดิษฐ์พวงหรีดและดอกไม้จันทน์ และการสร้างคุณภาพชีวิต ผ่านกิจกรรมโครงการอาสาป็นสุข และกิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อน

๒) รูปแบบการพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุ พบว่ามีอยู่ ๒ รูปแบบคือ การพัฒนาสวัสดิการด้านสุขภาพ อันได้แก่ ทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา และการพัฒนาสวัสดิการด้วยการเผยแพร่ธรรมะ เช่น การเข้าวัดทำบุญในวันสำคัญ การทำบุญ ๙ วัด การจัดกิจกรรมธรรมะสัญจร

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

๑.๑ กิจกรรมการเรียนการสอน โดยการนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาในรายวิชาตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน โดยเฉพาะในระดับปริญญาตรี เช่น รายวิชาการบริหารการพัฒนา องค์การและการจัดการในภาครัฐ นโยบายสาธารณะ และการวางแผน การบริหารโครงการ การศึกษาอิสระทางรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นต้น

๑.๒ สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านนโยบายสาธารณะและการวางแผน นักพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการวางแผนและนโยบายในการดูแลและการจัดสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุ โดยอาศัยชุดข้อมูลความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดทางเลือกใหม่ในการขับเคลื่อนนโยบายการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุรูปแบบอื่นที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยความร่วมมือของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน วัด เครือข่ายสุขภาพ องค์กร/ชมรมผู้สูงอายุ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน

๒. กิจกรรมด้านการบริหารจัดการนโยบายสาธารณะ

๒.๑ สามารถพัฒนาโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน รวมถึงองค์กรต่างๆ ในชุมชน

๒.๒ สามารถพัฒนาและต่อยอดโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุได้อย่างยั่งยืน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวในการดำเนินการ โดยความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน วัด เครือข่ายสุขภาพ องค์กร/ชมรมผู้สูงอายุ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน ในการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกัน

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

๓.๑ การจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน โดยมีการทำแผนการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน หน่วยงานด้านการพัฒนาสังคมทั้งภาครัฐ

และเอกชน สถาบันการศึกษา วัด เครือข่ายสุขภาพ และองค์กรชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ด้วย

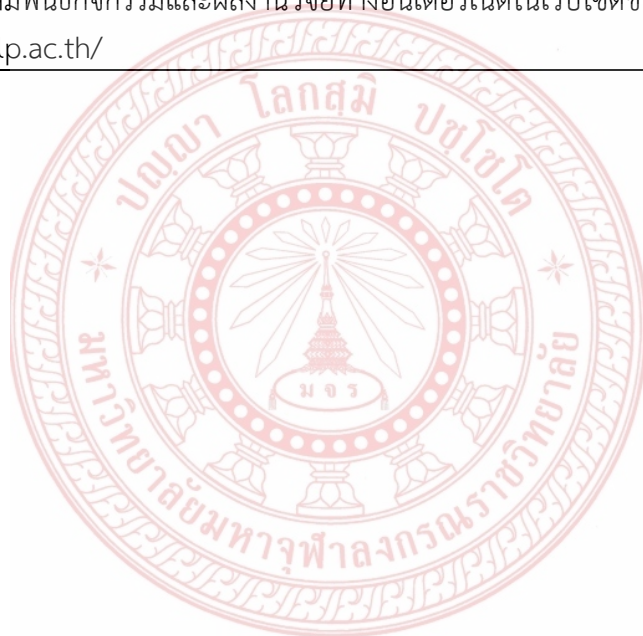
๓.๒ การจัดทำแผนการดูแลและจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ

๓.๓ การจัดสัมมนาเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบและการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของวัดและชุมชนจังหวัดลำพูน ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับทราบ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นที่จะต้องมีการดูแลและจัดสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุอยู่แล้ว ซึ่งจัดทำเป็นประจำทุก ๓ หรือ ๔ ปี รวมทั้งองค์กร/ชมรมผู้สูงอายุอื่นๆ ที่มีความสนใจ

การประชาสัมพันธ์

- แผ่นพับสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย
- การประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ตในเวปไซด์ของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

<http://www.mculp.ac.th/>

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ - นามสกุล** พระครูสิริสุตานุยุต,ดร. (สมาน จันทรสี) (หัวหน้าโครงการ)
- การศึกษา**
- นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดลำพูน พ.ศ. ๒๕๒๕
  - เปรียญธรรม ๕ ประโยค สำนักเรียนคณะจังหวัดลำพูน พ.ศ. ๒๕๔๖
  - ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (บริหารการศึกษา) พ.ศ. ๒๕๓๘
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
  - ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) พ.ศ. ๒๕๔๐
มหาวิทยาลัยนเรศวร
  - ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) พ.ศ. ๒๕๕๖
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ตำแหน่ง**
- เจ้าอาวาสวัดป่าเหี้ยว ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
  - รองเจ้าคณะอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน
  - อาจารย์ / ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สถานที่ทำงาน** มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ที่ ๒ ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
- ประสบการณ์การวิจัย**
- ๑.การแก้ไขปัญหาให้นักเรียนไม่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โดยใช้ชุดการเรียนรู้, ๒๕๔๑.
  - ๒.บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. สถาบันวิจัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
  ๓. การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของเครือข่ายชาวพุทธ จังหวัดลำพูน,สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, ๒๕๕๖
  ๔. การสืบค้นและอนุรักษ์เอกสารโบราณวัดลี้หลวง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์,๒๕๕๘.
  ๔. กระบวนการมีส่วนร่วมของหมู่บ้านรักษาศีล๕ ตำบลอุโมงค์, มหาวิทยาลัยอุโมงค์,๒๕๕๙
  ๕. การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์,๒๕๖๐
  ๖. รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการของตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๖๑.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ - นามสกุล** พระใบฎีกาธวัชชัย ชยวุฑโฒ นามสกุล ไชยวุฒิ
- การศึกษา**
- นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดลำพูน พ.ศ. ๒๕๕๑
  - ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (ครุศาสตร์) สังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๙
  - ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๑
  - กำลังศึกษา ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๑
- ตำแหน่ง**
- อาจารย์ประจำ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สถานที่ทำงาน** มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ที่ ๒ ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
- ประสบการณ์การวิจัย**
๑. การสร้างชุดแบบฝึกเสริมทักษะพื้นฐาน การอ่าน และการเขียน ภาษาบาลี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา และชั้นมัธยมศึกษา.๒๕๕๘
  ๒. การสืบค้นและอนุรักษ์เอกสารโบราณวัดลีหลวง อำเภอลี่ จังหวัดลำพูน, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์,๒๕๕๘.
  ๓. กระบวนการมีส่วนร่วมของหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ตำบลอุโมงค์ , มหาวิทยาลัยอุโมงค์,๒๕๕๙
  ๔. การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์,๒๕๖๐

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสนห์ ใจสิทธิ์

การศึกษา - ปริญญาตรี สาขาศาสนศาสตร์บัณฑิต (มนุษยศาสตร์)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๒

- ปริญญาตรี สาขารัฐศาสตร์บัณฑิต (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์)
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. ๒๕๔๔

- ปริญญาโท สาขารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)
มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๗

- ปริญญาเอก สาขาพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๘

ตำแหน่ง - อาจารย์ ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
- หัวหน้าสาขาวิชารัฐศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
๑๙๒ หมู่ที่ ๒ ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐

ประสบการณ์การวิจัย

๑. “การเสริมสร้างสุขภาวะผู้ป่วยเชิงพุทธบูรณาการ” รายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings) ตีพิมพ์ในการประชุมวิชาการ ระดับชาติและนานาชาติ การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยขอนแก่น ครั้งที่ ๕ ประจำปี ๒๕๕๘ เมื่อวันที่ ๒๔-๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๘ หน้าที่ ๖๒๑-๖๒๖

๒. “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นตามแนววิถีครูบาเจ้าศรีวิชัย” รายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings) ตีพิมพ์ในการประชุมวิชาการรัฐประศาสนศาสตรระดับชาติ สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ ๔ ประจำปี ๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยศรีปทุม บางเขน, หน้าที่ ๑-๗.

๓. “Sufficiency Economy Pattern of Buddhist Concepts for Local Strengthening” รายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings) The ๕th National and International Conference on Sustainable Community Development, Khon University, December ๒๔-๒๕, ๒๐๑๕, PP. ๒๙-๓๒.

๔. “มารยาททางสังคม : ศูนย์กลางการอยู่ร่วมกันในสังคมอาเซียน” รายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings) ทีพิมพ์ในการประชุมวิชาการระดับชาติ นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชนและสังคมไทย ๔.๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ครั้งที่ ๓ ประจำปี ๒๕๖๐ เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ หน้า ๒๑๘-๒๒๕.

๕. “Evaluation Of Social Service Volunteering Project In Accordance With Buddhist Concept” รายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings) The ๑๐th International Conference of HUSOC Network on “Dynamics of Humanities and Social Sciences in Corss-Border Societies” at Chiang Rai, Rajabhat University, Chiang Rai, Thailand. February ๒-๓, ๒๐๑๗, PP. ๕๑๙-๕๒๕.

